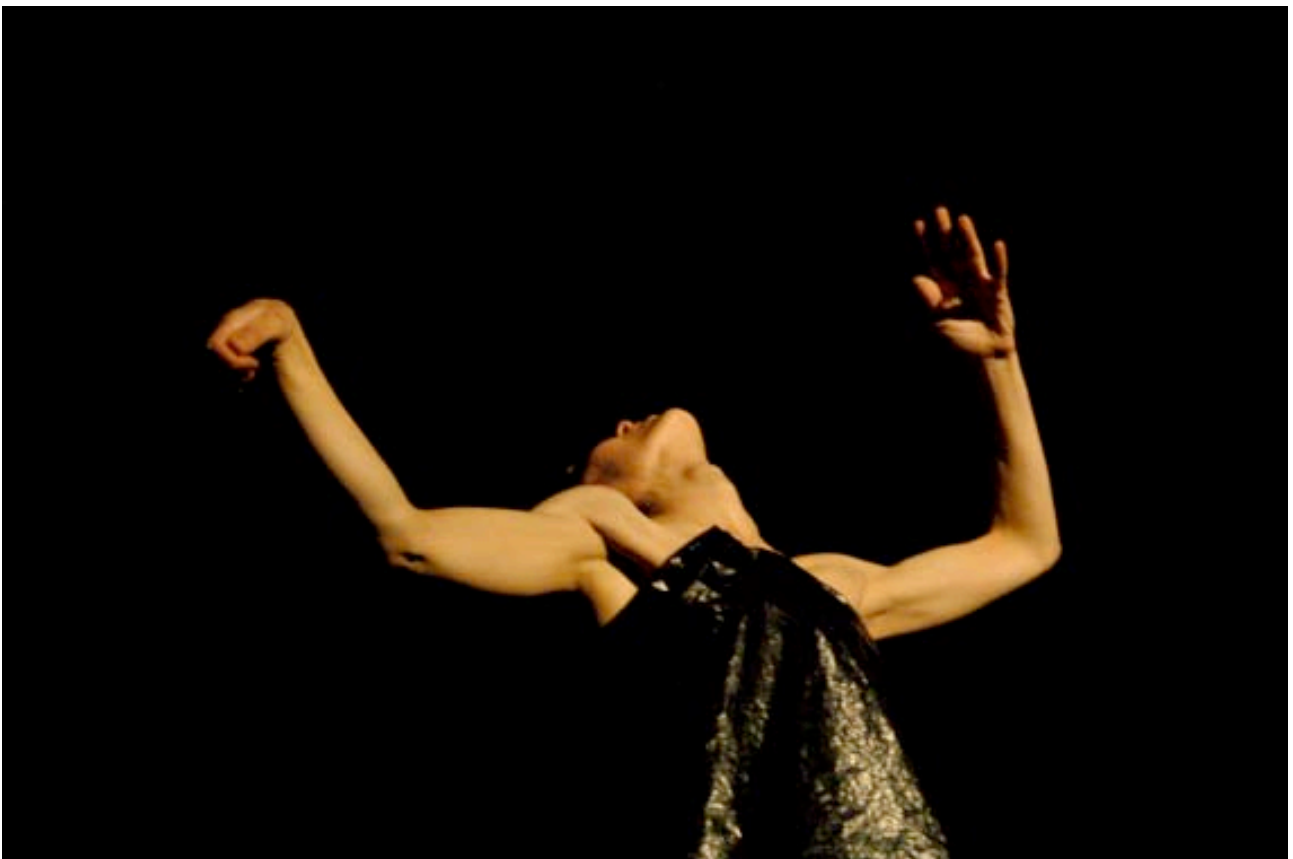

Departament de Mitjans, Comunicació i Cultura

Tesi Doctoral

La representació de les dones migrades en els programes divulgatius de no-ficció produïts per la televisió autonòmica de Catalunya (TV3).

Doctoranda: Luciana Pontes Pinto
Directora de tesi: Juana Gallego Ayala

Maig 2014

Agraïments:

Agraeixo a la meva mare, a la Jakaira, a la Ruth i a totes les persones que em van recolzar per dur a terme aquesta tasca.

Agraeixo a la Juana Gallego, per l'objectivitat i dedicació.

“...I mirava les
onades que venien i se'n tornaven,
sempre igual, sempre igual... totes amb
ganes d'arribar i amb ganes d'entornarse'n.

Asseguda de cara al mar, de
vegades gris, de vegades verd, més que
tot blau, aquella estesa d'aigua que es
movia i vivia, d'aigua que enraonava, se
m'enduïa el pensament i em deixava
buida...”

Mercè Rodoreda. “La plaça del Diamant”.

Índex

1.Introducció.....	7
2.Hipòtesis i preguntes d'investigació.....	17
3.Objectius de la recerca.....	23
4.Metodologia.....	27
5. Marc teòric: El fet migratori en femení.....	43
5.1. Les migracions internacionals en els mitjans de comunicació.....	55
5.2. Les representacions al voltant de les dones migrades.....	65
5.3. La representació audiovisual de "l'altra".....	75
6. Els programes divulgatius de no-ficció de TV3 sobre les migracions.....	89
6.1. Descripció dels programes analitzats.....	91
6.2. Característiques generals dels programes divulgatius de no-ficció de TV3.....	99
6.3. Els corpus analitzat: la mostra de programes.....	103
7. Anàlisi del corpus estudiat.....	107
7.1. El mètode d'anàlisi.....	109
7.2. Anàlisi quantitativa dels programes.....	123
7.2.1. Els programes analitzats: temàtiques i subtemàtiques.....	125
7.2.2. Anàlisi quantitativa dels programes i respostes a les preguntes d'investigació.....	137
7.3. Anàlisi qualitativa de la mostra triada.....	171
8. Conclusions específiques i generals.....	217
9.Bibliografia.....	231
Annexos.....	237
Annexos I.....	237
Annexos II.....	257

1.Introducció

En les darreres dècades, sovint es dóna per descomptat la influència dels mitjans de comunicació en la nostra societat actual, fins al punt que se li denomina freqüentment com la societat de la informació (Castells, 1998). En ella, l'activitat central desenvolupada pels mitjans de comunicació és la producció i distribució de "coneixement", en el sentit més ampli de continguts simbòlics, com ara informació, idees i cultura¹. Tanmateix, aquesta producció simbòlica no es troba dissociada dels aspectes materials, econòmics i polítics de la societat, teixint una complexa trama de pràctiques i discursos.

A partir del reconeixement de que aquestes produccions simbòliques es generen dins d'un context social més ample, les preocupacions de bona part dels teòrics de la comunicació audiovisual orbiten al voltant de les relacions dels mitjans amb el poder econòmic i polític. El "coneixement", en estar produït en unes condicions determinades, apareix marcat per perspectives i cosmovisions específiques. Així, les teories de la comunicació audiovisual sovint enfoquen la dimensió ideològica dels mitjans, el seu paper en el canvi social i fins i tot cognitiu de la societat.

Els missatges dels mitjans operen a través d'una sèrie de mecanismes: l'atracció i direcció de l'atenció de l'opinió pública, la persuasió en matèria de creences i l'estructuració de definicions de la realitat (McQuail, 1983). Entre altres formes d'exercir el poder, els mitjans de comunicació actuen en la fabricació del consens, conferint estatus i legitimitat a determinats grups, comportaments i esdeveniments. D'altra banda, els mitjans invisibilitzen allò que no mostren, excloent determinades pràctiques i significats del camp semàntic social. En aquest context, la normalització, la imposició d'un "pensament administrat" i la banalització de l'ús de la violència són algunes de les principals eines de vigilància i control tecnològics (Chomsky & Ramonet, 2005).

Des de l'adhesió de l'Estat Espanyol² a la Unió Europea (1986), la representació

---

¹ La definició de mitjans de comunicació la prenc especialment de McQuail (1983) i Thompson (1998). Tots dos autors convergeixen en aquesta definició.

² Aquest treball cerca reconèixer la diversitat interna present tant en aquest com en altres Estats, de forma a no reproduir ni explícita ni implícitament el nacionalisme metodològic. Nogensmenys, no és una tasca exempta de dificultats, un cop que el llenguatge mateix es troba impregnat per aquests significats ideològics.

de les migracions internacionals ha estat dominada per imatges negatives, molt vinculades a la legislació d'estrangeria i el control de la circulació de persones a través de les fronteres (Santamaría, 1993). Aquestes representacions, enfocades en la persecució de la migració irregular, han establert una perspectiva del fenomen migratori com una amenaça a l'ordre públic, la qual impregna els discursos tant polítics com mediàtics (King & Wood, 2001). Aquesta retòrica, al posar en oposició exclouent les ciutadanes comunitària i extracomunitària, sovint es va barrejar amb l'eurocentrisme, construint "l'immigrant" com a culturalment incompatible amb l' "essència" suposadament democràtica, humanista i pròspera europea (Stolcke, 1995; Shohat & Stam, 2002).

Diferents autors han demostrat que els mitjans de comunicació a Espanya i Catalunya solen representar les persones migrades com a associades a problemes socials, com la criminalitat, la pobresa i l'habitatge indigne (AAVV, 2002; AAVV, 2005-6; Lorite García, 2004; Lario Bastida, 2006; Bernárdez Rodal, 2007). La repetició reiterada d'aquests discursos colaboren en la construcció d'un context en el qual les representacions socials preferides respecte a les persones migrades són negatives (Van Dijk, 2004). Així, la idea del "immigrant"³ com a un "altre" pobre i perillós ha estat guanyant legitimitat fins a tornar-se hegemònica.

A més, tot i la gran quantitat de representacions sobre les migracions internacionals en els mitjans de comunicació espanyols i catalans durant els últims anys, la construcció discursiva del "immigrant" com a persona del sexe masculí ha significat la invisibilitat de la migració femenina. Les dones migrades o no apareixen o bé no són subjectes actius i positius de les representacions en els mitjans de comunicació. Com afirma Carracedo (2008: 8), les migrades sovint són representades en termes de passivitat, ignorància i criminalitat. A més, també és freqüent la victimització d'aquestes dones, especialment respecte a la violència de gènere.

Tal i com demostra Rodríguez Breijó (2009), en l'únic estudi específic sobre la representació de les migrades a la televisió localitzat fins al moment, la perspectiva andro i etnocèntrica de les migracions encara és força present. Les dones migrades apareixen menys temps en pantalla, poques vegades ho fan sense companyia masculina i són associades més sovint a esferes afectives que professionals, entre d'altres. Tots aquests trets conformen una visió estereotipada i marginalitzada de les migrades, dificultant la creació d'espais de participació d'aquestes a la societat civil

---

³ Es fa servir aquest terme entre cometes per a relativitzar-lo. A l'apartat 4, Metodologia, s'explica la terminologia emprada en aquesta recerca.

receptora.

La caracterització de les persones migrades com a il·legals, la seva presència desproporcionada en les seccions de successos i l'espectacularització de situacions com l'arribada en pasteres són representacions que han estat emprades d'una manera tan indiscriminada que s'ha arribat al punt de motivar unes recomanacions deontològiques concretes dins l'àmbit periodístic. A Catalunya, es van mobilitzar en aquest sentit tant el Consell Audiovisual de Catalunya com el Col·legi de Periodistes, a més, els llibres d'estil d'alguns mitjans també han incorporat alguns punts respecte a aquest particular. Igualment, la creació d'un ens com la Mesa per a la Representació de la Diversitat és una altra evidència d'aquest moviment. La posada en pràctica d'aquestes polítiques encara no ha estat prou estudiada, raó que motiva aquesta recerca.

Fa pocs anys, aquesta preocupació sobre com representar les migracions internacionals als mitjans de comunicació també ha començat a repercutir directament en alguns espais de la programació, com és el cas dels programes divulgatius de no-ficció de TV3 dedicats a les migracions. Aquests programes cerquen promoure la normalització de la presència de les migracions a la societat receptora, proposta que s'està consolidant tant en aquesta cadena com, de manera més incipient, en altres emissores. Toi i això, es tracta d'una tendència encara força novedosa i pràcticament inexplorada com a objecte de recerca.

Així, aquesta recerca doctoral proposa l'anàlisi de les representacions de les dones migrades als programes divulgatius de no-ficció produïts per la televisió autonòmica de Catalunya entre els anys 2008 i 2011. Quines estratègies de representació han estat emprades als programes divulgatius de TV3? Amb quina freqüència són les migrades les protagonistes dels programes? Amb quines temàtiques apareixen relacionades? A partir d'aquests inquietuds, la present recerca explora les representacions sobre les dones migrades cercant quins tipus d'enunciats són articulats en aquests programes. Els discursos emesos naturalitzen d'alguna manera el *status quo* establert respecte a gènere, origen i classe social? En aquests productes audiovisuals, les migrades són persones actives i resolutives o depenen d'altres? Els rols que desenvolupen són aquells "típicament femenins" (domesticitat, maternitat, afectivitat,...)?

TV3 és un dels principals mitjans de comunicació de l'Estat espanyol i el més important de Catalunya, comunitat autònoma que ha estat un important centre receptor de persones migrades. A més, aquesta cadena ha estat pionera en la creació de polítiques i programes específics en el tractament de les migracions. El període estudiat

és una mica posterior a la creació, en 2006, d'una Comissió de la Diversitat, la qual gestiona, a nivell intern, les estratègies de representació de la diversitat a ser transmeses per aquesta televisió. A més, entre 2008 i 2011 es van produir grans canvis socials a la societat catalana, relacionats amb la greu crisi que va afectar la economia espanyola. Així, aquesta recerca es proposa analitzar no tan sols la novetat de la creació d'unes polítiques de representació en el principal mitjà de comunicació català, sinó també investigar els canvis i continuïtats d'aquests discursos en el període estudiat.

Per tant, es treballa en la cruïlla entre gènere, migracions i audiovisuals, la qual cosa és una conseqüència lògica del meu itinerari d'investigació: ja des de la llicenciatura els meus interessos acadèmics presentaven una forta orientació vers l'anàlisi de les representacions de gènere al voltant de les dones. Les recerques que he desenvolupat posteriorment sempre han estat relacionades a aquesta mena d'interrogants.

A partir del 2001, amb l'inici de la meua pròpia experiència de migració internacional, aquest interès inicial en l'àmbit del gènere es direccionà vers l'estudi de les migracions, resultant en una recerca amb dones brasileres migrades a Portugal⁴. A causa de la descoberta de la importància de les representacions socials construïdes al voltant de les brasileres en la seva experiència en aquell país, vaig començar a esbrinar alguns dels discursos articulats sobre i per aquestes dones.

La recerca de les migracions femenines encara és molt recent i, de moment, limitada. Aquest silenciament de les migrades es deu a que la perspectiva dominant respecte a les migracions ha estat amplament androcèntrica. Segons aquesta mirada, les dones s'esperarien al país d'origen o serien meres acompanyants que, en cas de migrar, només ho farien en el si de projectes migratoris familiars. En els darrers anys aquesta perspectiva està sent qüestionada però, fins el moment, la exploració bibliogràfica apunta cap a unes poques recerques que mencionen les representacions de les migrades en els mitjans de comunicació. Tot i aquesta limitació, les fonts consultades parlen de discriminació, absència, silenci i exclusió, de manera que queda palès que aquest és un tema que mereix un tractament molt més profund i extensiu.

Com a conseqüència, l'anàlisi de les representacions de les migrades en la

---

⁴ Pontes, L. (2005) *Corpos deslocados: vulnerabilidade e processos de exotização das mulheres imigrantes brasileiras em Lisboa, Portugal*. Tesi de màster dirigida per Maria Cardeira da Silva. Universidade Nova de Lisboa. Policopiat. Investigació desenvolupada entre desembre de 2001 i setembre de 2005.

producció específicament audiovisual comença a consolidar-se com a gran àrea d'interès de les meves recerques posteriors. Així, des del meu ingrés a la Universitat Autònoma de Barcelona el 2005, vaig començar a desenvolupar l'anàlisi de la representació audiovisual de les migrades en diferents àmbits. En aquest sentit, el meu primer treball de recerca a Catalunya ha estat *"La representació audiovisual de les dones migrades. Una aproximació als fons audiovisuals d'algunes entitats que treballen amb gènere i immigració a Barcelona"*⁵.

En l'esmentada recerca, quedà palés el destacat paper dels productes televisius en la representació de les dones migrades dins l'àmbit analitzat. Més enllà d'una relativa importància quantitativa, la seva rellevància s'aprecià particularment en l'articulació de determinades representacions sobre gènere i migració. És a dir, en les produccions analitzades, les representacions sobre les migrades han estat construïdes en el marc d'un repertori simbòlic en el qual sovint s'hi aprecien uns significats culturals negatius sobre aquestes.

Així, en analitzar els fons audiovisuals d'algunes entitats que treballen amb gènere i immigració a Barcelona⁶, s'han confirmat algunes dades ja apuntades per altres autors. Entre elles, que les representacions de la migració sovint construeixen discursivament el / la "immigrant" com un/a "altre" "ètnic-nacional"⁷, generalment representat com a pobre i associat a la il·legalitat (en què la situació d'irregularitat administrativa es confon amb la criminalitat). També s'ha confirmat que molt sovint les representacions de la dona migrada la presenten com una víctima passiva o una persona problemàtica i inadaptada, com vaig comprovar en 10 dels 20 documents localitzats i analitzats. És interessant notar que aquestes entitats normalment treballen amb la promoció de discursos d'inclusió i respecte a la diversitat, de manera que és sorprenent que la meitat dels audiovisuals analitzats contingueren representacions esbiaixades respecte a les dones migrades.

La indocumentació és una de les situacions que ha estat més present en els audiovisuals, no sent, però, unívoca. Mentre, grosso modo, en els documentals la

---

⁵ Realitzat en el marc del Màster en Investigació Bàsica i Aplicada en Antropologia de la UAB entre els anys 2005 i 2008.

⁶ És a dir, aquelles que complien els requisits de posseir fons audiovisuals que contemplessin la intersecció entre gènere i immigració.

⁷ Aquesta confusió entre etnicitat, nacionalitat i cultura és explicada més endavant en el marc teòric.

referència a la indocumentació es fa en el marc reivindicatiu d'una major igualtat de drets, en pel·lícules de ficció la seva representació és més ambigua. En algunes pel·lícules, encara que es denunciés la situació d'explotació dels treballadors en situació d'irregularitat administrativa, d'altra banda aquesta apareix associada a la il·legalitat i a la criminalitat.

Pel que fa a la pobresa, aquesta ha aparegut associada tant al context de les dones al país d'origen com al país receptor. És a dir, mentre algunes pel·lícules tractarien la pobresa als països d'origen com a factor que motivaria la migració, altres enfocarien la pobresa en l'arribada a la societat de destí. També hi havia entre els audiovisuals analitzats exemples en què la pobresa fins i tot estava més associada amb la passivitat de les persones migrades que amb la seva condició social. La representació de la pobresa de les migrades també ha estat associada amb altres factors d'una representació negativa de la migració, com la criminalitat (especialment el tràfic de drogues) i la prostitució.

Altres trets destacats en la representació de les persones migrades seria la ignorància, la qual, d'una manera general, apareix associada a la pertinença a l'àmbit "tradicional". Els personatges, com més han estat representats com a persones "tradicionals", més s'insinuen estrets de mentalitat, el que s'accentua especialment en la representació de les personatges⁸ musulmanes. D'altra banda, la ignorància de les migrades també les faria propenses a ser enganyades constantment. Tot i això, alguns documentals també presentarien la versió de les migrades sobre els fets, revelant la discriminació tant en l'àmbit educatiu com laboral.

En aquest sentit, també he suggerit que la representació de la maternitat obligatòria i nombrosa ha estat associada a la representació de la ignorància, constituint un símbol d'aquesta. He trobat que el tractament de la sexualitat de la dona migrada també apareix associat a la pertinença a l'àmbit del "tradicional". Això és particularment clar respecte a la religió: en els diversos audiovisuals, totes les musulmanes presentades han estat associades amb el rol matern-familiar. Ja la representació de la relació de les llatinoamericanes amb la maternitat i la sexualitat es donaria més en termes de l'oposició "tradicional" versus "modern" que de religió (tot i que també les

---

⁸ Tot i que "personatges" sigui una paraula gramaticalment classificada com a masculina, en aquest treball es cerca fer un ús no sexista del llenguatge, de manera que s'empra l'article femení per a deixar clar que aquest terme també abasta les personatges femenines. Així, es pretén evitar la ideologia androcèntrica de que els subjectes són sempre homes, present sigui a la gramàtica, com a llengua i en el discurs en general.

representi com a força catòliques). Així, les llatinoamericanes, al contrari de les musulmanes, han estat representades més aviat com a sexualment actives, evocant, d'altra banda, les relacions per conveniència i la picardia, etc.

En aquest sentit, la prostitució sovint ha aparegut associada a altres dels atributs esmentats, com la il·legalitat, la pobresa i la ignorància. D'entre els títols analitzats, aquell que s'ha proposat a investigar específicament la prostitució de les dones migrades és justament un programa televisiu de no-ficció de una televisió pública (TVE). En ell, la prostitució és considerada com a fruit de la pobresa dels seus països, situació que les tornaria més vulnerables a ser enganyades per proxenetes. Així que, perquè les dones migrades que es prostitueixen puguin ser acceptables, el reportatge acaba per victimitzar-les.

Els dots especials per a la cura de la casa i dels altres ha estat present en la representació de determinats grups (com les dones senegaleses) com a associats a la domesticitat. Malgrat el to reivindicatiu de l'audiovisual sobre aquestes dones, senyalant especialment la seva participació ciutadana al país d'origen, poc es diu de la importància d'aquestes dones en (i per) la societat receptora. A la societat catalana, les migrades han estat presentades com reagrupades que desenvoluparen bàsicament tasques domèstiques i educatives. Només gairebé al final del vídeo les dones deixen clar que, malgrat el seu permís de residència no les permeti treballar, no és cert que elles no ho facin. No obstant això, no veiem aquestes imatges de les migrades com a treballadores.

D'altra banda, també hi ha crítiques a la concepció que les dones migrades tenen dots especials per a la cura de la casa i dels altres. En *Quan la mare torna a casa per nadal*, la pel·lícula deixa clara la complexitat del tema: d'una banda, hi ha països depenents que exporten mà d'obra en benefici propi; d'altra, les dones tenen necessitat de treballar i disposar d'ingressos suficients per mantenir la seva família al país d'origen; mentrestant les dones europees necessiten aquesta mà d'obra perquè elles puguin, al seu torn, treballar fora de casa. Un altre audiovisual que deixa clara aquesta posició és *Cuidados, hogares y fronteras*. En aquest, però, tot i la visibilització d'aquesta crítica, el to subratlla l'harmonia entre les dones, de manera que no posa totalment al descobert les condicions d'explotació a què sovint es troben sotmeses les treballadores dels serveis domèstics. La desigualtat social entre dones autòctones i migrades només és esmentada en un dels testimonis, en el qual es denuncia el tracte invisibilitzant dispensat a la treballadora. En aquest cas, l'ocupadora enfatitza la seva posició de classe privilegiada, afirmant que a la seva família les dones mai han hagut de fer feines

domèstiques perquè es poden permetre tenir altres dones al seu servei.

A través d'aquesta recerca prèvia, i sempre per a l'àmbit que abasta, s'ha pogut verificar l'existència d'un discurs dominant centrat en les representacions de la pobresa, la criminalitat, la ignorància, la maternitat obligatòria i nombrosa, la prostitució, la passivitat, la indocumentació, la violència de gènere, etc. Tot i això, també s'han trobat estratègies de representació que desafien aquests estereotips. Aquestes estratègies poden tenir lloc tant en estils de representació assumidament autoreflexius com en la subversió conscient de les tècniques de representació de tendències naturalistes. No obstant això, gran part dels audiovisuals estudiats tendeixen a reforçar el discurs dominant sobre la migració femenina, fins i tot alguns que tenien per objectiu tot el contrari.

Aquestes conclusions a què vaig arribar en els meus estudis anteriors, definitivament han apuntat cap a la necessitat d'investigacions posteriors que poguessin aprofundir en l'estudi d'aquesta temàtica, tant més important en quant els mitjans audiovisuals s'estableixen com a eines educatives i vehicles i instruments d'informació. Així doncs, aquesta recerca doctoral és un desenvolupament d'aquesta trajectòria d'estudi de les representacions de les dones migrades, tot i explorant aquesta nova tendència de productes audiovisuals enfocats en una representació respectuosa de la diversitat.

Així, en aquesta recerca doctoral cerco identificar com les representacions de les dones migrades prenen forma en els programes analitzats, cercant els elements narratius, compositius, estilístics, visuals i verbals a través dels quals s'articula el discurs (o, quan, més enllà de la dimensió narrativa, ens referim a exemples concrets, els discursos) sobre aquestes dones. Amb aquesta finalitat, s'empra l'anàlisi quantitatiu i qualitatiu d'enquadraments, seqüències, diàlegs, personatges, etc., per a esbrinar quines són les estratègies de representació adoptades pels diferents productes audiovisuals. Així, l'anàlisi aquí proposada cerca contrastar les informacions contingudes en els programes de no-ficció de TV3 amb aquelles extretes de les meves investigacions anteriors, així com de la bibliografia consultada i del marc teòric establert per aquesta.

Finalment, cal afegir que a cada recerca realitzada en la meua trajectòria investigadora queda cada cop més clara la importància de la intersecció entre gènere i altres pertinences, com classe, etnicitat i origen. Així doncs, el reconeixement de la diversitat de posicions, situacions i vivències que expressen i resulten en la multiplicitat de identitats femenines és un dels principis fonamentals d'aquesta tesi doctoral. En

general, aquest reconeixement és clau pels estudis de gènere ja fa anys, de manera que aquesta és justament una de les contribucions més destacades que les investigadores amb una perspectiva de gènere venen afegint a l'estudi de les migracions. En aquest sentit, aquesta recerca pretén sumar-s'hi, cercant aportar dades sobre els productes de les polítiques de diversitat que s'estan aplicant en els mitjans en l'actualitat.

Així doncs, es considera que gran part de l'interès de l'estudi de la intersecció entre gènere, migracions internacionals i audiovisuals en els programes divulgatius de no-ficció resta en la novetat tant d'aquests programes com de les pròpies polítiques de representació de la diversitat. A banda que aquests programes pràcticament encara no han estat estudiats, s'hi afegeix el fet de que la perspectiva mitjançant la qual se'ls analitza tampoc ha estat prou treballada. És a dir, malgrat que el tractament mediàtic de les migrades no sigui un tema propiament novedós, mai ha rebut massa atenció: això queda palés tant per la mancança de bibliografia sobre el tema com pel tractament invisibilitzant i esbiaixat amb el qual sovint es representen les migrades als mitjans de comunicació.

Aquesta tesi es divideix en vuit capítols i dos annexos. En aquesta primera introducció, he tractat de presentar el tema a desenvolupar situant-lo molt breument en el context dels estudis sobre gènere, migracions i mitjans de comunicació, però, sobretot, respecte a la meua pròpia trajectòria investigadora. En el segon capítol, procedeixo a la delimitació de les hipòtesis i les preguntes principals i secundàries d'investigació. En ell, es defineixen els interrogants concrets que orienten la recerca, els quals són direccionats cap al desenvolupament d'una anàlisi relacional, establint un continuum entre les representacions de les migrades, els migrats, les autòctones i els autòctons.

En el tercer capítol tracto dels objectius de la recerca, els quals es relacionen amb l'explicitació de possibles biaixos en les representacions de les dones migrades, especialment en relació a tres nivells: 1) les desigualtats de gènere, 2) l'etnocentrisme i la subordinació de "l'altre" provinents de jerarquies racials històriques, i 3) les relacions entre la representació visual i l'alteritat, en el reforç, contestació i/o ambivalència respecte a les desigualtats de gènere, etnicitat i classe.

En el quart explico la metodologia emprada en el desenvolupament del treball amb els problemes que he hagut de resoldre i les tries efectuades. En aquest capítol es contemplen les definicions conceptuals més importants, així com explicacions sobre el disseny de la recerca i les opcions metodològiques emprades. A més, són explicats els

procediments a l'hora de visualitzar, seleccionar, classificar i analitzar els programes. També es comenten les dificultats i les limitacions de la recerca.

En el cinquè, es presenta el marc teòric que orienta la recerca. En aquest capítol s'expliquen les fonts i els plantejaments estructurals presents al llarg de la investigació. Tenint en compte la interdisciplinarietat de la perspectiva triada, s'ha cercat tant bibliografia que contemplés la intersecció entre gènere, migracions i audiovisuals, com aquella referida només a un d'aquests camps. Nogensmenys, la majoria de la bibliografia triada normalment treballa amb les interseccions entre gènere i migracions, migracions i audiovisuals o gènere i audiovisuals.

En el sisè es presenta el corpus de programes analitzats, intentant descriure'ls segons les seves característiques generals i particulars. En aquest capítol s'expliquen quins són els programes analitzats, quants són, quines són les seves temàtiques i alguns dels trets més generals de les estratègies de representació fetes servir per cadascun. També es comenten alguns paral·lels existents entre tots ells, o sigui, aquelles característiques que de manera general són comunes a tots els programes a ser analitzats.

El setè capítol és dedicat a l'anàlisi dels programes divulgatius de no-ficció de TV3 sobre les migracions emesos entre el 2008 i el 2011, tant en la seva vessant quantitativa com qualitativa. Aquest capítol és destinat a esmicolar tots els elements significatius possibles, amb vistes a oferir una lectura detallada i fonamentada dels materials audiovisuals analitzats. Així, en aquesta part, que conforma l'aspecte més important de la recerca, es cerca respondre totes les preguntes de investigació i, en tants casos com fos possible, oferir exemples significatius dels arguments defensats.

Finalment, al vuitè capítol es presenten les conclusions d'aquesta recerca doctoral. A l'annex 1, presento les entrevistes realitzats amb els directors dels programes *Karakia* i *Tot un món*, Josep Mulet i Carles Solà, respectivament (aquest últim també és el responsable per la Comissió de la Diversitat de TV3). Al segon annex presento les fitxes de la base de dades creades per a recollir la informació extreta dels programes.

2. Hipòtesis i preguntes d'investigació

En el ja esmentat treball de recerca de màster “*La representació audiovisual de les dones migrades...*”, es va constatar l'existència d'un discurs dominant al voltant de les dones migrades centrat en representacions de pobresa, criminalitat, ignorància, maternitat obligatòria i nombrosa, prostitució, passivitat, indocumentació i violència de gènere. Subjacent a aquestes representacions, també s'observa l'associació d'aquestes dones amb dotes especials per al treball domèstic i la cura dels altres, a més d'una idea racialitzada plena d'exotisme -i fins i tot de vegades sexualitzada- de feminitat.

Fins al moment, la major part de la literatura s'ha dedicat a analitzar les representacions articulades al voltant de la migració masculina. A més, freqüentment les recerques han estat orientades a la investigació de determinats formats/espais dins dels mitjans de comunicació, com poden ser la premsa, els informatius televisius i/o, molt menys sovint, en la ficció televisiva o cinematogràfica. Aquest treball de doctorat es planteja així com a pioner en l'exploració de les representacions articulades en l'àmbit dels programes divulgatius de no-ficció sobre la migració creats dins del marc d'unes polítiques concretes de tractament de la diversitat i del fet migratori.

Un cop que els programes a ser analitzats en aquesta recerca doctoral es troben emmarcats dins d'unes polítiques de respecte a la diversitat, és esperable que les representacions articulades en aquests espais siguin diferents dels continguts negatius que han motivat la seva aparició (l'associació amb la il·legalitat, la criminalitat, la pobresa, les pasteres, etc.). És a dir, des del seu format ja queda palès un allunyament de la retòrica dels informatius, de l'espèctacularització del patiment característic de les seccions de crònica policial, de la pressa de les rutines periodístiques dels telediaris, entre d'altres. També és sabut que aquests programes segueixen les recomanacions del CAC i del Col·legi de Periodistes respecte a la representació de les migracions, així que aquesta recerca no es dedicarà a comprovar això. En aquest sentit, aquesta recerca parteix justament de la constatació que hi ha canvis en els discursos sobre les migracions als mitjans de comunicació.

Nogensmenys, les relacions de poder tant en la societat en general com en el si dels mitjans de comunicació no han canviat gaire i és previsible que aquestes relacions persisteixin influenciant les representacions articulades al voltant de les migracions de

manera més o menys evident. Així, l'interès d'aquesta recerca s'emmarca més aviat en el camp de la verificació de si, tot i els canvis que aquestes representacions estan patint, hi ha continuïtat amb els discursos dominants respecte a les dones migrades. Aquestes dones són representades de manera semblant o diferent de les dones autòctones? Quines són les diferències? I respecte als homes, tant migrats com a autòctons, hi ha alguna representació que indiqui sexisme o etnocentrisme?

Aquests questionaments s'inspiren en recerques anteriors, siguin pròpies o d'altres autors. D'una banda, com apunta Nash (2006), les representacions culturals de gènere han canviat significativament en les últimes dècades a Espanya, de manera que diversos discursos tradicionals de gènere ja no són acceptats socialment respecte a les dones espanyoles i europees. No obstant això, aquests discursos han estat projectant-se sistemàticament sobre les dones migrades extracomunitàries, que sovint són representades en termes de domesticitat, passivitat, maternitat nombrosa i obligatòria, inactivitat i dependència econòmica (Nash, 2006).

D'altra, com fan notar Moreno, Rovetto i Buitrago, la persistència del sexisme als mitjans de comunicació

“...no se trata de un problema que pueda reducirse al “género”, ni a las relaciones entre mujeres y hombres, sino de un sistema simbólico androcéntrico, construido articulando diversas divisiones sociales que afectan al sexo y la edad, la clase social y los pueblos de procedencia. (...) En primer lugar, porque estos protagonistas suelen merecer un tratamiento negativo, como víctimas pasivas y pacientes, o como seres amenazantes, (...) y pocas veces se tienen en cuenta como agentes sociales activos en sentido positivo. Un ejemplo claro es el tratamiento de los numerosos colectivos emigrantes que con sus decisiones están transformando las sociedades actuales, así como de los pueblos de los que proceden...” (Moreno, Rovetto i Buitrago, 2007: 170).

Així, com fan notar aquestes autores, les estratègies discursives d'inferiorització de les dones i dels/les “altres” es troba directament relacionada amb la representació de la superioritat d'una minoria d'homes blancs, preferentment burgesos i heterossexuals (Moreno, Rovetto i Buitrago, 2007). En el cas d'aquests productes televisius en concret, seran els programes analitzats capaços de superar aquests biaixos? O, malgrat l'extinció dels trets més clarament discriminatoris cap a les persones migrades, encara és present

alguna jerarquizació entre persones migrades i autòctones i entre homes i dones?

Una qüestió que es presenta com a particularment interessant en el cas de TV3 és l'articulació de la identitat catalana. D'una banda, el caire de nació sense Estat pot conferir una certa reflexivitat respecte a la nacionalitat espanyola dominant. D'altra, encara que minoritària, hi ha una identitat amb ambicions d'autoafirmació com a nació i la qual sovint pot reproduir aspectes discursius característics de la ideologia de l'Estat-nació, com el rebuig cap a elements aliens a la seva cultura (entesa com a ens distintiu, homogeni, estable, compartit, etc). Tal i com sugereix Gallego (1999), en el seu article *Els serials catalans: un nou producte amb denominació d'origen*, les representacions articulades en l'àmbit de la ficció televisiva de TV3 serveixen a l'afirmació de la identitat catalana, en la qual les persones d'aquest origen són representades en termes fonamentalment positius, així com la societat catalana com a oberta, moderna i cosmopolita. Uns interrogants suggeridors serien si aquesta mena d'autoafirmació identitària també es trobarà present en els programes a ser analitzats i de quina manera es manifestaran.

Un altre estudi, també suggeridor en un sentit semblant, ha estat conduït per el grup de recerca UNICA, de la UPF¹ (el qual, a més, té l'interès afegit de comparar el context espanyol i català). En ell, l'anàlisi dels rols narratius que s'atribueixen als personatges "migrats" revela que, tant a la cadena catalana com a les espanyoles, aquest sol aparèixer com a beneficiari de l'acció del protagonista "autòcton". Altra característica comú tant a l'àmbit català com a l'espanyol és la absència de la representació dels "migrats" com a antagonistes directes dels personatges "autòctons". D'altra banda, un tret que sí distingeix la ficció de TV3 d'aquella de producció estatal és una major freqüència d'aparició dels "migrats" com a protagonistes de l'acció a les trames.

Tanmateix, aquests rols narratius es troben associats a les estructures narratives prototípiques que donen forma a aquests audiovisuals. Entre elles, la més freqüent (compartida per les cadenes d'àmbit estatal i per TV3) és la que anomenen "la persona immigrada com a beneficiària", i és descrita com "l'èpica dels espanyols i catalans bons, justos i solidaris". En ella, un autòcton bona persona ajuda les persones migrades, sortejant els obstacles de les lleis, les institucions i la cultura racista d'algun grup d'espanyols o catalans, o enfrontant problemes que la persona migrada arrossega des del seu propi país.

---

1 Vegeu els Quaderns del CAC n° 23-24, pàgines 103-126.

Així, en aquest treball de doctorat, les tres hipòtesis que plantejo són:

1) Que els programes divulgatius de ficció de TV3, tot i representar les migracions de una manera més aviat positiva, reproduïxen parcialment aspectes del discurs dominant sobre les dones migrades, especialment respecte a alguns dels estereotips tradicionals de gènere.

2) Que els homes, tant autòctons com migrats, persisteixen essent els personatges actius i positius en aquests audiovisuals.

3) Que tot i la representació més positiva de les migracions, les persones autòctones són representades més positivament que les migrades.

Una de les idees que orienten aquesta recerca és que, un cop que tant gènere com classe i etnicitat són categories relacionals, l'anàlisi de les representacions sobre les dones migrades ha de ser relacional. En aquest sentit, l'enfocament emprat intenta establir quins continguts són associats als quatre tipus bàsics de personatges: dones migrades, homes migrats, dones autòctones i homes autòctons. A l'apartat 4, relatiu a la metodologia, s'explica més detingudament els procediments que van permetre la construcció d'aquest continuum, fins i tot perquè l'ús d'aquestes categories comporta algunes dificultats.

Mitjançant l'establiment d'aquestes categories, es considera que és més fàcil entendre com s'estableixen els diferents rols socials i les relacions jeràrquiques, les quals són molt menys evidents quan l'objectiu dels programes és justament promoure el respecte a la diversitat. Malgrat que sigui cert que deixar d'anomenar les persones migrades de il·legals i/o de presentar-les només a la secció de successos ja és un avanç respecte a les representacions articulades en altres mitjans i/o altres espais de la programació, potser hi ha més qüestions respecte a la representació de la diversitat que encara cal afegir a les bones pràctiques periodístiques.

En aquest context, les principals preguntes de recerca que tractaré de contestar són les següents:

- 1) Amb quina freqüència són les migrades les protagonistes dels programes?
- 2) Amb quines temàtiques apareixen relacionades?
- 3) Qui porta el punt de vista dels audiovisuals?
- 4) Quins són els col·lectius migrats més representats?
- 5) Quines personatges s'associen amb l'esfera pública i el món laboral?

- 6) Quines personatges són representades com a treballadores no qualificades i quines són representades com a professionals especialitzades?
- 7) Quines personatges s'associen amb l'atur i la precarietat?
- 8) Quines personatges s'associen amb l'esfera domèstica i les relacions personals?
- 9) Quines personatges s'associen amb rols familiars i la cura dels altres?
- 10) Quines personatges apareixen com a més vinculades a les tasques domèstiques, com ara la cuina i la neteja?
- 11) Quines personatges s'associen a la modernitat? I quines personatges s'associen a la tradició?
- 12) Hi ha personatges més associats a la religió?
- 13) Hi ha personatges més associats a la cura del cos, el vestit i l'aparència?
- 14) Hi ha diferències de representació entre les dones migrades i les autòctones?
- 15) Com s'evidencien aquestes diferències entre migrades i autòctones?
- 16) Hi ha diferències de representació entre els homes migrats i autòctons?
- 17) En quina mena de situacions es representen les migrades?
- 18) En quina mena de situacions es representen els homes migrats?
- 19) Es poden observar diferències de representació per raó de gènere?
- 20) Les persones autòctones són representades de manera més positiva que les migrades?

Al Capítol 4 descriuré la metodologia concreta que faré servir per tal de demostrar tant les hipòtesis plantejades com les preguntes d'investigació que guien aquesta recerca.

3. Objectius de la recerca

Tot i que una mica tard i força parcialment, comença a existir una consciència del paper de les dones migrades en les migracions internacionals. La seva presència als mitjans de comunicació, fins al moment molt minoritària, treu a la llum una sèrie d'interrogants. Què diuen els mitjans sobre les migrades? I sobre el lloc que ocupen a la societat? Hi ha alguna mena de reconeixement del paper de les migrades en la construcció de la ciutadania multicultural a les societats d'acollida?

Aquesta tesi doctoral tracta d'analitzar les representacions de les dones migrades vehiculades per la televisió autonòmica de Catalunya en els programes de no-ficció dedicats al tema de les migracions internacionals. Així, aquesta recerca es centra especialment en els construccions discursives al voltant de les migrades, cercant l'articulació entre gènere, migracions i audiovisuals. La intenció d'aquest treball és constatar quins són els continguts simbòlics articulats a TV3, tot i intentant ampliar l'àmbit generalment treballat en la literatura, la qual molt sovint tracta de les representacions de les migracions només en els espais informatius de la premsa i televisió, així com aborden el fet migratori com una experiència casi exclusivament masculina.

D'una manera general, la literatura afirma que, de manera semblant als procediments mediàtics emprats a l'hora de representar les dones en general, l'ús esbiaixat de les fonts també és molt acusat en la representació de les migracions internacionals. Aquest fet contribueix al silenciament i victimització de les persones migrades en general i de les dones en particular. Així, un primer objectiu d'aquesta recerca és intentar esbrinar quin són les protagonistes dels relats de no-ficció emesos per TV3 referits al fet migratori, amb quins trets es caracteritzen aquestes protagonistes i a quin sexe pertanyen.

A més, la bibliografia també suggereix que hi ha una tendència a representar les migrades en termes tradicionals de gènere, associant-les a la domesticitat, a la maternitat, a feines considerades "típicament femenines" (neteja, cura de nens i gent gran, etc.). Per tant, sembla d'interès esbrinar les estratègies de representació que han estat emprades als programes divulgatius de TV3, que en certa mesura es contraposen a la informació d'actualitat que se sol emetre tant en els informatius com a la premsa d'informació general. D'aquesta manera, l'objectiu principal d'aquest treball és analitzar com es

representen les dones migrades en aquest tipus de productes televisius, fixant-se especialment en quina concepcions de gènere els orienten.

En aquest sentit els objectius específics d'aquest projecte son esbrinar:

- a) la visibilitat de les dones migrades en els programes divulgatius de no-ficció de TV3. Així, algunes de les preguntes inicials formulades referents al repertori analitzat són: en quants audiovisuals les dones migrades són les protagonistes? És aquest nombre comparable amb el nombre de vegades en què són homes els protagonistes?
- b) els mecanismes a través dels quals s'articulen les representacions sobre les dones migrades. Per tant, un dels objectius concrets d'aquesta recerca és la descripció de les situacions en què apareixen dones migrades, així com la identificació de valors, visions, concepcions, etc. abocades sobre les mateixes. És a dir: com es representen? Quines són les característiques, valors o costums que se'ls atribueixen? Aquestes representacions presenten biaixos de gènere?
- c) les interrelacions entre les personatges de diferents orígens i els rols narratius que ocupen en els audiovisuals i en la societat, comparant les representacions de les migrades amb aquelles atribuïdes a les persones autòctones. Són les visions, característiques, etc... atribuïts a les personatges migrades similars o compatibles amb les que s'associen a les autòctones en les produccions audiovisuals analitzades? Tenint en compte alguns aspectes sobre la representació audiovisual de la "espanyolitat" i l'alteritat com aquells identificats en els treballs anteriorment comentats de Santaolalla (2005) i Santamaría (1993), entre d'altres, quines són les continuïtats i ruptures que poden ser identificades?
- d) si hi ha diferències entre la representació que es fa dels homes i les dones migrades i entre homes i les dones autòctones. A més, també es cerca establir el perquè d'aquesta possible diferenciació, tenint en compte que una representació asimètrica posaria en qüestió el foment de la igualtat de gènere.

En aquest sentit, les preguntes de recerca tenen per objectiu establir una relació entre els supòsits teòrics que orienten la investigació i el cas concret dels programes analitzats. Així, tenint en compte que, d'una manera general, als mitjans de comunicació les dones solen aparèixer més relacionades amb esferes domèstiques i afectives que a dominis públics i professionals, quines són les representacions articulades pels programes de no-ficció de TV3 sobre les migracions internacionals? Hi ha tasques que apareixen

més associades a les migrades que a altres personatges? Per exemple, les migrades apareixen com a expertes/professionals en la mateixa proporció que les altres personatges? O més aviat com a treballadores no qualificades?

D'altra banda, considerant que els homes blancs, burgesos i heterossexuals freqüentment són representats de manera més positiva que altres col·lectius, els quals sovint són representats de manera victimitzant i en termes de pobresa, com es representen els homes autòctons en aquests audiovisuals? Els autòctons apareixen en situació d'atur o precarietat en la mateixa proporció que les altres personatges? Les persones migrades i autòctones desenvolupen tasques semblants? Els homes catalans apareixen relacionats a l'esfera domèstica i a la cura dels altres, per exemple?

Igualment, si tradicionalment les tasques domèstiques o la cura de persones dependents sol aparèixer més relacionada amb les dones, en el cas concret d'aquests programes alguns personatges hi sorgeixen més associats que d'altres? La domesticitat, la maternitat, el matrimoni, per exemple, són més associats a quines personatges? Els personatges de sexe masculí són representats cuinant o fent tasques de neteja, per exemple? Quines tasques són associades a les dones autòctones?

A més, aquesta investigació pretén realitzar una exploració d'aspectes verbals, visuals i narratius dels audiovisuals. Posteriorment a la realització d'una descripció i identificació de les representacions sobre les dones migrades, seguida d'una anàlisi relacional que busca els aspectes ideològics d'aquestes representacions, un altre objectiu d'aquesta investigació és la integració d'una anàlisi en la qual intentem desvetllar els múltiples nivells de significat presents en els materials audiovisuals.

Finalment, l'últim objectiu és comprovar si aquests programes es preocupen de fer visibles les aportacions dels ciutadans migrats/migrades en la seva diversitat, cercant en aquests audiovisuals si podem trobar alguna mena de reconeixement de les contribucions que aquestes persones aporten a la societat receptora. Això perquè, com fa notar Van Dijk (2004), les representacions negatives al voltant de les migracions emeses pels mitjans sovint tenen una funció política clara, sent construïdes de manera a invisibilitzar les possibles contribucions positives:

“...si Aznar quiere detener la inmigración en sus discursos políticos delinearé un tema que enfatice que los inmigrantes son una amenaza para el país y para el bienestar y no que los inmigrantes son económicamente importantes para el futuro del país y que ellos contribuyen a su diversidad y riqueza cultural...” (Van Dijk, 2004:21).

Així, tenint en compte que aquestes programes es proposen ser una alternativa al discurs dominant sobre les migracions, en els quals la informació sol centrar-se en els problemes, seria coherent que aquests espais es dediquessin a aquesta mena de reconeixement. En aquest sentit, els programes analitzats reconeixen la col·laboració econòmica de les persones migrades per al país receptor? Es menciona la riquesa cultural que les migracions aporten a Catalunya?

A partir d'aquestes inquietuds, la present recerca explora les representacions sobre les dones migrades cercant quins tipus d'enunciats són articulats en aquests programes. Així, el seu objectiu general és esbrinar si els discursos emesos naturalitzen d'alguna manera el *status quo* establert respecte a gènere, origen i classe social.

4. Metodologia

Aquest treball té per gran àrea d'interès la representació de les dones migrades a la producció audiovisual, temàtica que estudiar en diferents àmbits al llarg de la meua trajectòria. Tenint en compte les dimensions del tema i la necessitat imperativa d'acotar i enquadrar l'àmbit d'aquest treball d'investigació, m'he centrat en un terreny concret de les representacions sobre les migrades: els programes divulgatius de no-ficció de TV3 sobre les migracions internacionals.

La recent aparició, en les televisions públiques, de programes televisius sobre les migracions dedicats a la promoció del respecte a la diversitat, em despertà l'interés en conèixer en profunditat aquesta proposta. Un cop que aquests programes formen part d'una política de representació que cerca donar a conèixer les persones migrades tot i defugint estereotips i continguts xenofòbics, aquesta recerca s'interessa per estudiar en profunditat els discursos articulats en aquests audiovisuals. Així, es cerca verificar les ruptures i les continuïtats en la reproducció i/o contestació de continguts classistes, racistes i sexistes en l'àmbit d'aquests programes.

Per dur a terme el treball de recerca dels documents audiovisuals he triat dues metodologies complementàries: l'anàlisi de contingut i l'anàlisi crítica del discurs. El primer perquè em permetrà obtenir algunes dades quantitatives importants, tot enregistrant les recurrències d'algunes representacions concretes. D'altra banda, l'interès predominantment qualitatiu d'aquesta investigació s'orienta a un enfocament narratiu, on preval la interpretació del discurs a partir de les preguntes consignades en l'apartat 2, "Hipòtesis i preguntes d'investigació" (p. 16 i 17). És a dir, tot i que en aquesta recerca es combinin mètodes quantitius i qualitius, aquests darrers prevalen, puix que la quantificació es considera tan sols un procediment necessari per tal d'esbrinar els significats subjacents als discursos emesos, tant en la dimensió visual com discursiva.

Així, més que entrar en valoracions sobre la "autenticitat" de les imatges, la present investigació s'inspira en la proposta metodològica de Shohat i Stam (2000), que advoquen per la superació tant del simple anàlisi dels estereotips, com de l'obsessió per la producció d'imatges positives (i la seva conseqüent minva sota la càrrega de la representació). En aquest sentit, l'anàlisi proposada cerca tenir en compte "... el rerefons ètnic i racial que de manera més o menys encoberta "freqüenta" el text..." (Shohat i Stam, 2000: 222).

En aquest sentit, encara que no sigui l'objectiu d'aquesta recerca una discussió

completa sobre l'alteritat, tema per si mateix suficient per a una tesi sencera, aquesta no deixa de ser una qüestió de certa manera latent en ella. Sense entrar en més detalls, es considera aquí l' "altre" els col·lectius sovint anomenats com "no-blancs", "no-occidentals", etc. És a dir, a grans trets, seria aquella gran majoria de la població mundial que, en el sistema jeràrquic del poder econòmic, polític, racial, etc., amb les seves divisions Nord/Sud, Blanc/Negre, Home/Dona, etc., és al costat dominat d'aquestes relacions.

No obstant això, una vegada que el concepte d'alteritat ha estat forjat enmig de relacions de poder, aquesta definició no deixa de ser problemàtica, perquè suposa un "nosaltres" blanc, home, occidental, burgès i heterosexual del qual només una minsa elit forma part. A més, pressuposa una notable homogeneïtat tant entre els "altres" com entre els "nos-altres". És a dir, dóna per descomptat que tant entre els "no-blancs" o "no-occidentals" com dins d'aquest "nosaltres" existiria una suposada unitat interna.

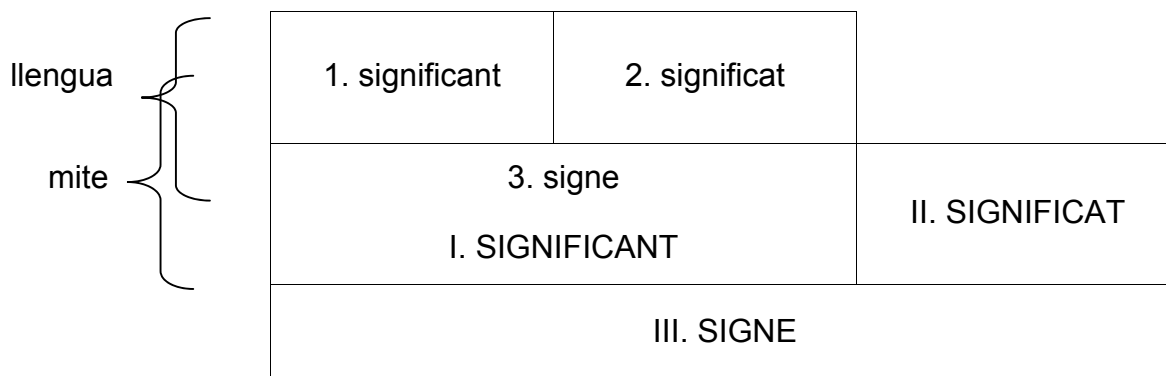
Aquesta investigació cerca reconèixer que hi ha diversos nivells d'alteritat: de classe, de nacionalitat, d'edat, d'opció sexual, entre d'altres. Aquest posicionament s'inspira en les teòriques conegudes com "feministes del tercer món", les quals, així com les dones negres d'Estats Units, apunten cap a la existència de diversos nivells d'alteritat entre les dones (Nash, 2006; Stolke, 1996). Aquest reconeixement deixa al descobert que no és el mateix ser una feminista nigeriana, una activista lesbiana francesa, una dona espanyola de classe mitjana o una treballadora marroquina migrada a Espanya. Així, a falta de trobar un concepte més adient, simultàniament intel·ligible i sintètic, utilitzo aquesta categoria "altres" amb moltes reserves. Com es veurà en el cos del text, intentaré, sempre que sigui possible, prescindir-ne, utilitzant més aviat expressions descriptives. En moltes vegades això no és possible i acabo utilitzant expressions com "no-occidentals", etc. També aquestes presenten els seus problemes, no obstant això queda registrada la perspectiva des de la qual són utilitzats aquests conceptes.

En aquesta recerca, el tractament del discurs s'inspira en autores com Barthes (2000), Foucault (1976), Van Dijk (2006) i Shohat i Stam (2000). En aquest sentit, respecte l'interès d'aquesta recerca, faig meves les paraules de Shohat i Stam (2000) en el seu llibre *Multiculturalisme, cinema i mitjans de comunicació* (2000). Com afirmen aquestes autores sobre la seva metodologia:

"... (Aquesta) sobrepassa l'àmbit de l'economia política en si, i arriba al paper dels discursos a l'hora de donar forma a les pràctiques colonialistes. El sentit foucaultí del terme discurs es refereix a un arxiu d'imatges i afirmacions multi institucionals i trans individuals que proporcionen un llenguatge comú que representa el

coneixement sobre un cert tema. Com a "règims de la veritat", els discursos estan revestits per estructures institucionals que exclouen veus, estètiques i representacions concretes..." (Shohat i Stam, 2002: 36).

D'aquesta manera, la noció de discurs utilitzada es basa tant en Foucault (1976), en el sentit de dispositius que articulen les relacions socials i de poder, com en la definició de mite de Barthes (2000). Segons aquest autor, el mite: "...és una parla (...) (i) entendrem per llenguatge, discurs, parla, etc., tota unitat o síntesi significativa, sigui verbal o visual, (de manera que), per a nosaltres, una fotografia serà un parla de la mateixa manera que un article de diari ... "(2000: 199-201). Com fa notar Barthes, una de les característiques fonamentals del mite és que aquest conté dos sistemes semiològics en que el signe és significant alhora, seguint el següent esquema:

Taula 1: La sobreposició de sistemes semiològics segons Barthes¹.

La naturalització, característica central del mite, és un concepte crucial també per als estudis de gènere i tota la discussió al voltant de la "raça" i l'etnicitat. En ambdós casos, la representació del "home blanc europeu" com a sinònim de la norma i del subjecte universal en el pensament polític i social occidental va ser construïda, en gran mesura, com a marc de referència definitori en relació a les "altres".

De fet, autores com Nash (2006) destaquen les similituds existents entre la retòrica patriarcal i la etnocèntrica. Els discursos de l'alteritat racial i de gènere, en afirmar-se obeint "...a lògiques semblants al segle XIX, moment significatiu d'expansió colonial europea i de consolidació del sistema de gènere en Europa..." (Nash, 2006: 42), articulen conjuntament una naturalització de l'ordre social que perviu fins ara. Cal afegir que en aquest mateix moment històric també han estat consolidant-se el capitalisme i la societat

1 Barthes, R. (2000 [1980]) Mitologías. Madrid, Siglo XXI de España Editores S.A. p. 122.

de classes, de manera que també el classisme ha estat un discurs simultani i articulat amb aquests mecanismes de categorització social.

Això, és clar, no vol dir que aquestes lògiques de gènere, classe i etnicitat romanguin inalterades, de manera que un dels objectius d'aquest treball és identificar la configuració d'alguns d'aquests mecanismes en l'actualitat. De fet, com veurem més endavant, l'interès de l'objecte d'aquesta recerca resideix justament en esbrinar els canvis i permanències en aquests discursos en la societat catalana. Així, en tractar de la intersecció entre gènere i etnicitat, més que abordar la "suma" de diferents eixos de desigualtat, busco emfatitzar com tals marcadors socials són indissociables.

A l'hora de triar la metodologia, m'he trobat, també, amb alguns problemes que he intentat resoldre amb "eleccions metodològiques pragmàtiques". Amb aquesta expressió em refereixo a que l'acotació de la recerca va tenir en compte les limitacions de temps a l'hora de definir els criteris a ser utilitzats en cada etapa de la seva realització. Aquestes eleccions es tradueixen, per exemple, en la restricció de la mostra d'audiovisuals a analitzar qualitativament.

És a dir, d'una banda, l'univers d'aquesta recerca és format pels 531 capítols dels cinc programes divulgatius de no-ficció sobre les migracions emesos entre 2008 i 2011, els quals seran analitzats quantitativament en la seva totalitat. Tot i que la gran quantitat d'episodis, donada la seva brevetat (la majoria dels capítols corresponen a *Tot un món* i *D'aquí d'allà*, els programes duren 6 minuts i 45 segons, respectivament) és possible extreure les dades quantitatives amb una inversió d'hores abastable. Nogensmenys, l'anàlisi qualitatiu exigeix una major concentració en una mostra més restringida, de manera que, en un principi, es van seleccionar 287 capítols protagonitzats per dones per a analitzar-los qualitativament. Tanmateix, atenent a les recomanacions del tribunal de seguiment de les tesis doctorals que es reuneix anualment al si del Departament, la quantitat de materials va ser reduïda: mitjançant el procés de mostreig aleatori, s'han triat els programes amb nombre parell a la base de dades, de manera que l'anàlisi qualitatiu finalment s'ha fet amb un total de 147 episodis.

Així, es va buscar delimitar l'àmbit de la tesis de la manera més eficient possible, per evitar intents d'abastar més del que realment era possible. En aquest sentit, l'opció metodològica que va orientar aquesta acotació per a l'anàlisi qualitativa té com avantatge el coneixement en profunditat d'un nombre més restringit de programes, però el desavantatge de potser no ser representativa de la totalitat de representacions generades al voltant de les dones migrades a la televisió en general i a TV3 en particular. Tanmateix, potser abastar els programes d'altres cadenes i altres espais de la programació també

hauria estat interessant, però probablement significaria una complicació metodològica que podria comprometre el treball.

Igualment, pels mecanismes de selecció empleats, s'han exclòs alguns programes de TV3 a causa que no complien amb els criteris de selecció de la mostra definits al projecte de recerca, a saber:

- 1) adreçar-se a un públic adult
- 2) tenir els programes disponibles per a consulta gratuïta via web
- 3) ser de producció pròpia de TV3

És a dir, una de les condicions fonamentals de la recerca ha estat que els programes estiguessin realitzats "...amb els recursos humans, tècnics i pressupostaris d'una empresa de televisió (en el cas que pertoca, TV3). (...) La producció pròpia o interna es finança amb els recursos de l'emissora, la procedència de la qual dependrà del caràcter públic o privat d'aquesta emissora..." (Díez i Abadía; 2007: 49). Així doncs, no ha estat seleccionat el programa *City Folk*, un cop que aquest programa no és produït per TV3, la qual cosa també implica que tampoc és possible consultar els seus episodis mitjançant la web. El programa *Jugamón* ha estat exclòs perquè s'adreça a un públic infantil, característica que dificultaria la seva comparació amb programes destinats a un públic adult. Així, aquests programes han estat exclosos de la mostra a ser analitzada.

Una de les principals qüestions conceptuals d'aquest treball és la definició de dones migrades. Com fan notar les autores Sipi i Araya (2005), l'ús de la categoria "dones immigrants" comporta alguns riscos, especialment de reificació, si s'empra un abordatge superficial. Entre d'altres pressupostos que orienten la perspectiva d'aquesta recerca, en termes de gènere és important tenir em compte que no es pot reduir gènere a dones, ni tampoc menysprear tota la diversitat existent entre aquestes. Així doncs, s'ha de tenir clar que les "dones migrades" no formen un col·lectiu homogeni, puix que també hi afloren diferències considerables de classe, nacionalitat, etnicitat, religió, edat, formació i opció sexual, entre d'altres.

Tot i això, a l'hora de classificar els programes segons la protagonista, vaig veure'm obligada a seguir un criteri més aviat biològic, és a dir, classificant-les segons el sexe. Això perquè, malgrat que a la base de dades de categories s'hagin creat categories GLBT (Gay-Lesbiana-Bissexual-Transsexual) per tal d'intentar abastar la diversitat de les identitats de gènere, no ha estat possible emprar aquest enfocament. La dificultat està relacionada amb el fet de que no s'esmenten aquestes qüestions en els programes, sia perquè les temàtiques presentades no solen tocar temes d'orientació sexual o,

senzillament, perquè els programes són plantejats sota una òptica heteronormativa. Aquesta és una hipòtesi que guanya força especialment quan es verifica que les parelles sentimentals clarament presentades com a tal són invariablement heterosexuales, però no he volgut incorporar aquesta diferenciació a les hipòtesis inicials per tal de no complicar excessivament l'anàlisi. És una carència que possiblement altres estudis posteriors podran reparar.

També el concepte d'"immigrants" és qüestionat en l'àmbit d'aquesta recerca, especialment per tenir connotacions de transitorietat i desarrelament (Rodrigo Alsina, 2006). Aquesta concepció es cristalitzaria amb la retòrica dels *guest workers*, la qual va crear un imaginari segons el qual les migracions internacionals serien temporals, només per a cobrir necessitats puntuals del mercat de treball. Així, es cercaria transmetre la idea de que aquestes persones no serien a la societat d'acollida massa temps, ni la canviarien cultural o políticament (Mills-Affif, 2004). Nogensmenys, històricament ha quedat clar que molts processos migratoris són definitius o de molt llarga durada, involucrant projectes familiars i diferents generacions.

A més, malgrat la negació en gran escala dels drets civils de les ciutadanes migrades, és clar que les migracions transformen les societats en les quals participen. Precisament Catalunya és un bon exemple d'aquesta transformació: els corrents d'immigrants d'altres llocs d'Espanya han canviat en certa mesura el que és ara Catalunya. Excepte que es plantegi un "país" o "nació" com a immutable, com a un ens amb una essència eterna (com l'Espanya de Franco, que deia que era "una unidad de destino en lo universal"), la diversitat interna no tan sols existeix sinó que és una força dialèctica en la construcció de la història de qualsevol societat.

D'altra banda, el concepte d'"immigrants" sol referir-se només a un tipus *determinat* de migracions, evocant les relacions desiguals entre "Nord" i "Sud" en la divisió internacional de treball i la riquesa. Tot i que les dones franceses, alemanyes i del Regne Unit són molt nombroses a l'Estat espanyol, normalment es troben més aviat absent dels discursos sobre les migracions. En general, aquestes dones són percebudes només com a "estrangeres", categoria molt menys negativa que "immigrant". Les/els estrangeres provenen especialment dels països europeus occidentals i del "Nord" i, malgrat puguin ser percebudes mitjançant estereotips², normalment no són considerades problemàtiques o amenaçadores per al país d'acollida. El concepte d'"immigrant" se sol confondre amb la

---

2 Especialment els ciutadans britànics i alemanys sovint també poden ser percebuts a través dels estereotips dels turistes d'estiu o les persones grans que busquen un lloc de jubilació assolellat.

imatge del treballador (del sexe masculí) pobre, posseint també certes connotacions racials, en estar estretament relacionada amb la percepció dels països africans, llatinoamericans i asiàtics.

Tanmateix, mentre autores com a Sipi i Araya (2005) fan servir la paraula “immigrades”, prefereixo emprar el terme migrat/des, un cop que el prefix “in” parla des de la perspectiva del país d'acollida. Curiosament, aquesta paraula ja existeix en la llengua catalana. Segons el Diccionari de la Llengua Catalana en línia de l'Institut d'Estudis Catalans, la definició de migrat/des és: “...adj. [LC] Que no arriba de molt al tant que caldria. *Reben una subvenció migrada. Té un coneixement migrat de les coses...*”. En castellà podríem dir que significa: escàs. Vaig començar a fer servir aquest concepte de “migrades” abans d'assabentar-me d'aquesta definició; a més, ho feia en castellà, llengua en que no hi ha aquesta connotació. Malgrat tot, tenint en compte tota la situació de vulnerabilitat a la qual aquestes ciutadanes són sotmeses, ara tampoc em sembla inadequat i fins i tot podríem dir que “manté alguna relació” amb la definició catalana. L'única reserva que crec adient és emfatitzar que aquesta “mancaça” no és inherent a les persones migrades per una “deficiència” seva, sinó que és un desapoderament activament promogut per les lleis, mitjans de comunicació, discriminació en el món laboral, etc. No obstant això, aquest ús es va originar de la idea que migrat/da també es pot interpretar com el participi del verb migrar, que vol dir “Anar d'un lloc a l'altre, especialment d'una regió a una altra per residir-hi”³. Així doncs, quedaria palès el fet que és un moviment complet i no transitori, com si la persona mai pogués ser part de la societat on arribà. Així, comparteixo la perspectiva segons la qual el tractament de la migració femenina no pot ser reductor ni tampoc ha de victimitzar les dones, considerant-les com a “pobres dones migrades” (Sipi i Araya, 2005: 20-23).

Tornant a les qüestions metodològiques, bàsicament, les definicions emprades respecte els programes televisius es fonamenten en el sistema de classificació segons les dimensions intenció, format i contingut de l'UER⁴. És a dir, *grosso modo*, aquesta recerca es centrarà en aquells programes que tenen la intenció d'informar, “enriquir” culturalment i entretenir, concebuts sota el format documental/no-ficció. Respecte al contingut, la classificació de l'UER enquadra tots els programes relacionats amb la cultura, tradició, antropologia i estudis ètnics sota l'etiqueta d' “humanitats”.

Nogensmenys, la definició de *documental* és controvertida, abastant des de posicions que ho entenen com a “mirall de la realitat” fins a aquelles que qüestionen el

---

3 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans, 2007.

4 Vegeu el *SCORT 2007: EBU System of Classification of Radio and Television Programmes* (2007).

estatus de veritat de la imatge documental, defensant la fluïdesa de fronteres entre documental i ficció i la subversió del seu format convencional. Així, autors com a Weinrichter (2004) empen el terme “no-ficció” per a designar aquest gènere, tot i que sense resoldre definitivament la problemàtica de la definició. Havent fet aquests matisos, s'ha de tenir en compte que, en l'àmbit televisiu, se sol entendre per *documental* (o “no-ficció”) un producte audiovisual més aviat convencional, que pretén ensenyar un fet “real” i, en oposició a la “ficció”, ho fa: 1) mitjançant l'ús de la imatge com a testimoni d'una “realitat” social; 2) entrevistant als agents involucrats en els fets; i 3) usant personatges, diàlegs i escenaris “reals” (és a dir, no fa servir actors, ni texts “teatral”, ni escenografia).

D'altra banda, malgrat que l'aspecte formal i jurídic d'adscripció de la nacionalitat tingui el seu pes específic i no pugui ser ignorat, en aquesta recerca la nacionalitat també és considerada en el seu aspecte relacional de procés identitari que interactua amb altres marcadors socials, com gènere, classe, etnicitat, etc. A més, també es consideren les identitats nacionals en la seva dimensió performativa, donat que les tradicions són inventades (Andersen, 1991), apropiades i reelaborades (Gilroy, 1993) segons el camp discursiu en el qual es mouen els actors socials.

Aquest treball és conscient de les crítiques fetes al “nacionalisme metodològic” – és a dir, a una perspectiva basada en una idea naturalitzada d'Estat-nació - i cerca no reproduir-la. En aquest sentit, l'ús de designacions com a “origen” i “societat d'acollida” o “receptora”, a falta d'altres sinònims més adients, és un intent de reconèixer aquestes qüestions metodològiques tot atenent la necessitat d'una redacció clara i concisa. Com planteja Suárez Navaz (2004), el desenvolupament d'una perspectiva transnacional és un dels principals reptes de l'estudi de les migracions, que fins el moment es troba condicionat per les concepcions nacionalistes al voltant dels territoris, fronteres i la ciutadania.

Respecte aquesta temàtica, queda palès que les representacions a l'àmbit televisiu es troben força relacionades amb les categories socials de la societat que genera aquests discursos. Tot i que en principi es tracta de jerarquies força establertes, no és del tot exempt de problemes el definir qui és de fora i en quina mesura és foraster, com esdevé en les definicions d'estrangera i migrada. Tampoc és indiscutible definir qui és de dins, donat que la societat catalana ha estat conformada al llarg de processos històrics on la contribució demogràfica de les diferents migracions és inqüestionable. D'una forma general, la postura més habitual, dins i fora de la petita pantalla, és emprar el criteri de la Unió Europea de classificar les persones en “comunitàries” i “extracomunitàries”. Nogensmenys, també és freqüent diferenciar les ciutadanes comunitàries entre

espanyoles i estrangeres, així com se sol distingir entre catalanes i persones d'altres parts d'Espanya. A més, la pràctica de classificar les persones entre descendents de catalanes de “tota la vida” i descendents d'espanyoles o de matrimonis mixtes entre catalanes i espanyoles també són corrents (Clua i Farné, 2011).

D'aquesta manera, malgrat la nacionalitat formal atorgada per l'Estat espanyol, l'existència de reivindicacions d'altres llengües, nacionalitats i idiosincràsies apart de l'espanyola dins el territori estatal fa que les categories socials siguin força més complexes que la seva definició legal. Les categories socials amb les quals es classifiquen les persones com a migrades o autòctones es va reelaborant al llarg dels diferents processos migratoris. Parlant només de migracions cap a Catalunya, a mitjans del segle XX hi va haver una important migració espanyola, especialment andalusa, la qual representava el concepte de “immigrants” anteriorment. Com se sap, amb la incorporació de l'Estat espanyol a la Unió Europea i la posterior intensificació de l'arribada de persones extracomunitàries a finals del segle XX i començaments del XXI, aquest concepte es va redefinir .

Així, a l'hora de classificar l'origen dels protagonistes dels programes visualitzats, una dificultat és que, de vegades, hi sorgeixen personatges que representen clarament aquesta situació de complexitat històrica de les fronteres. Per exemple, les persones d'altres parts d'Espanya de vegades apareixen com a migrades (rarament) i d'altres com a autòctones (en aquests casos no se sol mencionar el seu origen), depenent especialment de si parlen català i de quin és el rol narratiu que ocupen a l'audiovisual. En aquest cas, la classificació de les persones com a migrades evoca una reivindicació de la memòria històrica, al mateix temps que les apropa a les migracions extracomunitàries. Però també parla de les categories socials que tampoc han deixat d'existir completament en la societat catalana, malgrat hagin passat per clares transformacions.

En un intent de ser acurada i intentar superar un possible nacionalisme metodològic, fins i tot vaig contemplar la possibilitat de, en la classificació dels personatges a les fitxes de recerca, afinar la categoria “autòctones” i diferenciar entre persones d'origen català i espanyol. Nogensmenys, en la pràctica aquesta mesura s'ha demostrat inviable, tant perquè els programes de manera general no fan aquesta distinció clarament, com perquè aquesta categoria analítica no aportava dades significatives per l'anàlisi. Així, vaig acabar no emprant aquesta distinció, la qual, inclús en la pròpia societat catalana, és ambigua. A més, a grans trets, el gran diferencial entre persones migrades i autòctones en molts aspectes és la nacionalitat formal (espanyola), la que defineix qui té més o menys drets en aquest territori.

D'una manera general, com la meua intenció és analitzar els discursos emesos, en un primer moment classifico les personatges segons les definicions proposades pels propis audiovisuals. És a dir, si una personatge és tipificada com a migrat/da, segueixo aquesta classificació per tal de poder mesurar la recurrència de determinades representacions, rols narratius, etc. No obstant, hi ha uns pocs casos on no s'esmenta ni la nacionalitat de les personatges, ni tampoc hi ha cap indicació clara de si se les considera autòctones, estrangeres o migrades. En aquestes situacions, empro la identitat amb que les personatges s'auto identifiquen⁵.

Per a tal d'esbrinar quines són les representacions articulades al voltant de les migrades en els programes divulgatius sobre les migracions produïts per TV3, vaig visualitzar els 531 capítols dels cinc programes d'aquest gènere emesos entre 2008 i 2011. Aquest visionat de tots els episodis va estar acompanyat de la creació d'una base de dades en la qual han estat recollides les dades extretes de tots i cadascun dels capítols (vegeu fitxa analítica al final del capítol). Per tal de fer l'anàlisi qualitatiu, es van fer dos visionats dels 147 episodis seleccionats (segons els procediments ja esmentats més amunt) amb aquesta finalitat. En els casos en què va ser necessari, es va fer tercer visionat d'alguns episodis puntuals per tal de aclarir dubtes en l'anotació d'aquestes dades.

L'objectiu de la creació d'aquestes fitxes d'investigació fou extreure tant dades quantitatives com descriptives (per exemple, quants programes han estat protagonitzats per dones? Quines són les nacionalitats de les protagonistes?), com informació qualitativa (per exemple, es perfilen les categories sota les quals es classifiquen els programes i es fan alguns apunts sobre els rols associats a les dones migrades). La creació d'aquesta base de dades (les fitxes de les quals figuren als annexos) va atendre a la necessitat de confrontar cadascun dels capítols analitzats amb les preguntes d'investigació, especialment mitjançant dades molt concretes. Aquestes preguntes van estar inspirades tant per la bibliografia com per un llarg procés de perfeccionament de les fitxes. És a dir, en la mesura que es va observar la inutilitat de determinades qüestions, per no adequar-se als materials amb els quals es treballava, se les va descartar. D'altra banda, quan es verificà que hi havia variables que sí eren significatives en aquests audiovisuals concrets, es varen anar afegint aquestes dades.

En l'elaboració d'aquestes fitxes, les primeres dades apuntades són purament descriptives, indicant el nom, quantitat total de programes per any, quantitat de capítols de

---

5 En els pocs casos en que no és referida la nacionalitat de les protagonistes, ni el programa les classifica d'alguna manera, les personatges s'autoidentifiquen com a migrades o autòctones i es aquesta la identificació que és presa com a referència.

cada programa, títol de cada episodi, adreça de la pàgina web i data d'emissió. La segona part de les fitxes presenta la classificació dels programes segons categories temàtiques, sexe i origen dels protagonistes, així com la sinopsi de cadascun d'ells (feta per la pròpia cadena). Després procedeix a consideracions més interpretatives: 1) Qui són els protagonistes? 2) Qui porta el punt de vista? De seguida passo a l'anàlisi de les representacions de les personatges, mitjançant unes preguntes de recerca que s'apliquen als quatre tipus bàsics de personatges presentats en els programes (migrats, migrades, autòctons i autòctones). Aquestes preguntes es responen mitjançant la marcadura o no de la casella corresponent. Tot i que en principi les respostes són bàsicament binàries, si o no, hi ha espais per a una resposta més detallada al cap de cada secció.

En concret, aquests serien els aspectes a analitzar respecte a les dones migrades, havent estat també aplicats a tots quatre personatges tipus (migrades, migrats, autòctons i autòctones):

Representació de les dones migrades en cada programa:

- No hi ha dones migrades
- No parla
- Papers tradicionals
- Papers moderns
- Actor
- Espectador
- Articulen el discurs del vídeo
- El seu discurs ratifica el vídeo
- Es parla de les seves relacions personals
- Es parla del seu entorn domèstic
- Apareixen com a treballadores?
- Com a expertes/professionals qualificades?
- Es menciona la seva situació laboral?
- Apareixen com a esposes, acompanyants?
- Surten com a mares?
- Apareixen cuinant o fent tasques domèstiques?
- Fan part d'associacions o moviments socials?
- Són educadores socials/mediadores?
- Rebens cursos/prestacions dels serveis socials?
- Es troben integrats socialment
- Es troben integrats laboralment
- Apareixen en situació de conflicte?

- Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?
- Apareixen en situació d'atur o precarietat?
- Un dels temes destacats és l'ús del català

Així, per exemple, tenint en compte que una de les característiques del sexisme és l'associació de les dones a temes considerats típicament femenins com ara les tasques domèstiques i les relacions personals, es cerca establir si es fan associacions d'aquesta mena, tant amb les migrades com amb les altres personatges. L'objectiu és establir una comparació, per a comprovar si hi ha una major associació d'aquests rols amb uns personatges en concret o no. A més, un cop que una de les característiques del etnocentrisme envers les migrades apuntades per la literatura és l'associació d'aquestes dones a l'àmbit tradicional, es cerca comprovar si aquest tret es manifesta en aquests audiovisuals o no. Tanmateix, també es cerca establir el seu rol en la narrativa, a més d'esbrinar si hi ha alguna associació en particular amb la mà-d'obra sense qualificació i la precarietat, entre altres.

D'una manera general, la varietat de temes i situacions treballades en els programes divulgatius de no-ficció de TV3 és considerable. Així, la classificació dels capítols amb vistes a la constitució d'una eina d'anàlisi no és una tasca exempta de dificultats. Per això, vaig partir d'allò particular cap allò general, intentant que les generalitzacions presents en la creació de classificacions àmplies realment correspongués de manera fiable al conjunt dels subtemes tractats. És a dir, primer vaig desglossar els subtemes, definint els elements a partir dels quals constituïria conjunts. Així, vaig establir els subtemes cercant sobretot que reflectissin els tòpics tractats a cada capítol, però també s'intentà que fossin prou aglutinadors com per a poder reunir diferents episodis sota una mateixa categoria. Així, a partir d'aquests subtemes, ha estat possible crear algunes categories sota les quals es poden classificar de manera general els capítols dels diferents programes.

Mitjançant aquesta classificació es busca trobar algunes de les representacions que s'associen a les migrades. Per exemple, tenint en compte que una de les característiques apuntades per la literatura és l'associació de les dones a temes considerats típicament femenins com ara la moda o la maternitat -o, al contrari, la seva absència en allò que és considerat masculí, com la política i la economia- es busca establir si es fan associacions d'aquesta mena amb les personatges. Així, fins aquest moment, les categories amb les quals es classifiquen els programes segons la seva temàtica són les presentades en la següent taula:

Taula 1: Les temàtiques i subtemàtiques emprades en la classificació dels programes.

Temàtiques generals	Subtemàtiques
Costums i tradicions	Jocs Festes Dansa Salut Moda (vestit tradicional) Religió i creences místiques Gastronomia Costums i tradicions
Participació ciutadana i convivència	Música Educació intercultural Tallers i events culturals interculturals Llengua (aprenentatge i ensenyament) Medicina i salut Oci i temps lliure Mediació intercultural i serveis socials Esport Política i moviments socials Cooperació internacional Veinatge i habitatge Tendències i noves tecnologies Estrangeria i ciutadania Identitat i conflictes Nous valors i actituds?
Històries de vida i relacions personals	Maternitat Relacions personals i d'ajuda Històries de vida
Arts, espectacle, comunicació i cultura	Cine Arts escèniques (dansa, teatre, circ) Literatura Música (professional) Arts plàstiques i gràfiques Arquitectura Radio i televisió
Economia i treball	Negocis familiars Cooperatives de crèdit Construcció civil Venda ambulat Crisi, atur i/o precarietat Serveis, hosteleria, turisme i comerç Agricultura i producció d'aliments Obstacles en el món laboral Objectius econòmics a l'origen Indústria i transports Universitat i recerca

Per concloure aquest apartat metodològic, explico com vaig realitzar els visionats: primer, vaig fer un visionat de tot l'univers i, després, vaig realitzar un segon visionat abastant només els episodis de la mostra per a l'anàlisi qualitativa. Recordant que, en alguns casos, es van fer més de dos visionats, segons la complexitat del material i les necessitats analítiques de la investigadora.

Primer visionat:

El(s) primer(s) visionat(s) és dedicat a l'extracció de dades quantitatives amb la finalitat d'intentar respondre a les preguntes d'investigació. En els casos en els quals s'ha fet necessari més d'un visionat en aquesta etapa, vaig fer un aprofundiment sobre els capítols triats, especialment completant dades que despertaven dubtes. A més, per tal de definir la mostra qualitativa, vaig fer la selecció dels programes on les migrades es perfilen com a personatges principals, procediment mitjançant el qual es defineixen els programes a partir dels quals es realitzen els visionats posteriors.

Segon visionat:

Després de seleccionada la mostra de programes a ser analitzada qualitativament, el segon visionat es va realitzar exclusivament amb aquests episodis. En ell, es fa un aprofundiment sobre els capítols triats, especialment completant dades qualitatives que es van observar de manera més superficial en el(s) primer(s) visionat(s). S'observen més detingudament les situacions en què apareixen les migrades i la seva relació amb els altres personatges del capítol. Aquestes dades es sumen a les extretes als visionats anteriors, afegint nous matisos a l'anàlisi del contingut realitzat.

Així, després d'un visionat més descriptiu, aquest visionat està més adreçat cap a la interpretació i l'anàlisi, cercant també establir relacions entre forma i contingut, analitzant tant els discursos emesos pels personatges com aquells transmesos pel llenguatge audiovisual, prenent nota de situacions i enunciats recurrents. Per exemple, en aquest visionat es fa la selecció de seqüències i escenes a ser analitzades, cercant extreure exemples clars dels aspectes discursius i visuals més importants.

Per tal de il·lustrar el procés d'extracció de dades explicat en aquest capítol, en la següent taula presento un exemple de fitxa de recerca omplerta amb les dades corresponents a un episodi del programa *Tot un món* emès al 2009.

Taula 2: Model de fitxa analítica complimentada.

Programa	Tot un món
No registre total	1
No reg parcial	1
Títol episodi	L'aualé
Url 1	http://www.tv3.cat/videos/2103459/Lauale
Data emissió	27-Dec-2009
Categoria específica	Jocs
Cat general	Costums i tradicions
Sexe protagonista	Ambdós sexes
Obs sexe prot	
Origen prot	Senegal
Obs origen	I Catalunya.
Descripció contingut	L'aualé és el conjunt de jocs més estès al continent africà. La Laurence Monteiro i en Bernat Casanova comparteixen la passió per aquest joc, que els ha arribat seguint camins ben diferents. La Laurence hi juga des de petita i el va aprendre al Senegal per tradició familiar.
Fa part de la mostra?	True
Qui parla	Home autòcton, Dona migrada
Obs sobre qui parla	
Qui porta el punt de vista	Home autòcton, Dona migrada
Obs sobre qui porta el punt de vista	Especialment l'home autòcton
Representació de les dones migrades	Papers tradicionals, Espectador, Actor, El seu discurs ratifica el vídeo, Es parla de les seves relacions personals, Es parla del seu entorn domèstic, Apareixen com a esposes, acompanyants?, O no es menciona la seva sit. laboral?, Surten com a mares?
Obs representació migrades	És una experta de l'experiència. No hi ha dades sobre la seva integració social o laboral.
Representació de les autòctones	No hi ha dones autòctones
Obs rep autòctones	
Representació dels homes migrats	Espectador, No parlen, Es parla del seu entorn domèstic, Apareixen com a esposos, acompanyants?, O no es menciona la seva sit. laboral?, Surten com a pares
Obs rep migrats	
Representació dels homes autòctons	Espectador, Actor, Papers moderns, Articulen el discurs del vídeo, Es troben integrats socialment?, Es troben integrats laboralment?, O com a experts/professionals qualificats?
Obs autòctons	És ell qui fa el paper d'expert teòric.
Estil	Veu en off, Bust parlant, Escenes del país d'origen?, Escenes quotidianes, Posada en escena, Entrevista encoberta
Obs estil	Escenes d'homes jugant a Àfrica (pla picat) i panoràmica del públic.
Escala i angulació	pla general, pla figura, pla americà, pla mitjà, pla detall, a l'alçada dels ulls, escorç, lateral, frontal, pla conjunt (amb altres estrangers), pla conjunt (amb homes autòctons), pla conjunt amb nens (propis)
Obs escala i angulació	Altres estrangers=la seva família. Els plans que de l'home autòcton són més propers.

Després d'haver fet un estudi exhaustiu de l'any 2009, vaig trobar que, per tal de tenir un panorama més global dels programes a ser analitzats, era convenient fer un primer visionat successiu dels 2008, 2010 i 2011. El visionat ha estat acompanyat per la mateixa base de dades creada amb la finalitat de sistematitzar la recollida d'informació referent a l'any del 2009. Com no podria ser d'una altra manera, aquesta base de dades

ha anat sent millorada i ampliada, incloent-hi noves preguntes d'investigació, tot acompanyant l'evolució que els programes presenten amb el pas del temps.

En el capítol 6 explicaré detalladament el procediment emprat per dur a terme l'anàlisi realitzada. En el proper capítol, el 5, presento el marc teòric que fonamenta l'anàlisi dels programes divulgatius de no-ficció de TV3 sobre les migracions, així com contextualitzo el discurs audiovisual al voltant de les dones migrades.

5. Marc teòric: El fet migratori en femení

En les últimes dècades, la diversificació és una de les tendències més importants respecte a les migracions internacionals. S'han diversificat tant el tipus de migració, com els països d'origen i els Estats receptors de persones migrades. Simultàniament a tots aquests canvis i en relació amb ells, també s'ha observat la diversificació de la composició de les migracions internacionals. Segons el Fons de Població de les Nacions Unides (2006), les dones migrades al món representen aproximadament la meitat del total de les persones migrades al món, dada que coincideix amplament amb la realitat migratòria a Espanya i Catalunya segons podem veure en la Taula 3.

Taula 3: La població migrada segons el sexe.

Población por sexo, lugar de nacimiento y edad

El 49,2% del total de inscritos en el Padrón son hombres y el 50,8% son mujeres. Entre los españoles hay más mujeres (51,1%), mientras que entre los extranjeros predominan los hombres (51,5%).

Población por sexo

Datos provisionales. Avance de la Estadística del Padrón Continuo a 1 de enero de 2013

	Total	% respecto al total	Espanoles	% respecto al total de españoles	Extranjeros	% respecto al total de extranjeros
Ambos sexos	47.059.533	100,0	41.539.400	100,0	5.520.133	100,0
Hombres	23.165.987	49,2	20.323.074	48,9	2.842.913	51,5
Mujeres	23.893.546	50,8	21.216.326	51,1	2.677.220	48,5

Font: Instituto Nacional de Estadística.

Les migracions femenines es relacionen amb el creixement i acceleració dels moviments transnacionals en general, associats al desenvolupament dels transports i les comunicacions característic de la globalització. En aquest context, el flux de productes i persones va de la mà amb els processos de canvi del mercat laboral mundial. En un context post industrial i neoliberal, aquests canvis estan relacionats amb la crisi del model tradicional de treball assalariat, en què les noves formes de flexibilització i la fi de l'estabilitat en l'ocupació provoquen que gran part de la feina s'hagi tornat informal i precària.

Aquesta reestructuració internacional dels mercats afecta pràcticament tota la classe treballadora d'arreu del món, homes i dones. Nogensmenys, en el context de la divisió racial i sexual del treball tal procés afecta especialment a les dones, sobretot a aquelles de grups ètnics "minoritaris" i dels països anomenats del "Sud"¹. Com veiem en Haraway (1991), sobre les dones negres als Estats Units, i en Gil (2002), respecte a les dominicanes migrades a Madrid, aquestes dones treballadores sovint han de gestionar tant la subocupació estructural dels homes, com la seva pròpia posició vulnerable en l'economia del treball assalariat.

Tot i això, malgrat que hi hagi una relació entre la migració femenina i l'augment dels mercats informals de treball, la intenció d'aquest treball no és reduir les migracions a una única causa, molt menys estrictament econòmica i/o laboral. L'augment dels projectes migratoris individuals de dones, així com la importància d'aquestes en l'impuls de xarxes migratòries és un fenomen complex, del qual aquesta recerca aborda només alguns aspectes molt específics².

Com ja s'ha descrit en la literatura, les dones del Sud són reclutades majoritàriament per al sector dels serveis, per a l'economia informal o el treball domèstic. Aquesta tendència es va establir donades les mancances generades per les limitacions en els serveis públics i l'abandonament d'aquestes ocupacions per les dones autòctones. Aquesta transferència del treball fonamentalment reproductiu es relaciona tant amb la incorporació de les autòctones al mercat laboral com amb l'evasió dels homes i de l'Estat d'aquestes tasques. Així, les migrades han estat reclutades especialment per a executar un treball tan útil i necessari com amb menys drets i garanties, a més de socialment desvalorat.

Gil (2002) argumenta que la migració femenina realitzada en les presents condicions de subordinació de gènere i origen

"... contribueixen al manteniment de les condicions avantatjoses que la contractació d'aquests serveis suposa per al capital – sous més baixos, flexibilitat de la mà d'obra, absència de prestacions socials, etc. -. avantatges econòmics de què es beneficien tant els ocupadors que han de recórrer a la contractació d'aquesta mà d'obra, com els

---

¹ L'ús que es fa d'aquest concepte és instrumental, és a dir, el fa servir perquè es tracta d'una definició coneguda i habitual. Nogensmenys, és un terme problemàtic, un cop que pot reproduir dicotomies jerarquitzants entre països.

² Per a un tractament més exhaustiu d'aquesta qüestió, vegeu Juliano (2000; en AAVV, 2006).

poders públics que s'estalvien els costos que suposaria mantenir un estat de benestar que assumís els costos de reproducció, com els homes que segueixen evadint-se de la realització del treball domèstic..." (Gil, 2002: 31).

Com fa notar Rodal (2007)³, les migrades sovint fan feines per sota del seu nivell de qualificació i competència, caracteritzades per la precarietat, sous reduïts i riscos per la salut i seguretat. Tot i que aquest és un element compartit amb els migrats, "...la diferencia radica en que las tareas que ellas ejecutan -como ocurre con las mujeres en general- o no encajan en la concepción dominante de lo que es el trabajo, y por tanto no se reconocen como actividad económica, o bien están pobremente valoradas en las cifras oficiales..." (Rodal, 2007: 23).

En aquest sentit, queda clara la cruïlla entre les condicions materials i els aspectes simbòlics involucrats en l'experiència de les migrades. Com fan notar autores com Almeida (2000) i Parella (2003), hi ha una doble o fins i tot una triple alteritat (de gènere, de "raça" i de classe) que condiciona les percepcions sobre les dones "no occidentals" i, en bona mesura, les seves possibilitats en les societats d'acollida. Les representacions sobre les migrades es troben fortament marcades per l'associació de les dones, molt especialment les d' "altres cultures" a: 1) la naturalesa, suggerint elements d'irracionalitat, emotivitat, descontrol i perillositat - especialment pel que fa a la sexualitat (Rosaldo, 1974), i 2) la domesticitat, abastant atributs com la passivitat, la cura dels altres, la maternitat i la submissió (Nash, 2006).

Així, s'observa una barreja de prejudicis i pràctiques sexistes, classistes i racistes al voltant de les migrades. Per exemple, en el començament dels estudis sobre les migracions, se solia considerar les dones com a persones acompanyants dels homes migrats. Aquests estudis, en ignorar la presència femenina i suposar que la mobilitat és un privilegi masculí, han acabat per invisibilitzar les migrades (Aubarell, 2000). Tot i que vetlladament, aquesta posició és una manera tàcita de considerar aquestes dones com a persones incompetents a l'hora de prendre decisions, protegir-se i controlar les seves pròpies vides -la qual cosa també es pot observar en els guions de pel·lícules comercials, on sovint un heroi masculí ha de salvar una dona indefensa (Argote, 2003). Addicionalment, aquests prejudicis s'associen als relatius al "tercer món" i donen cabuda a discursos sobre tràfic i esclavatge per a referir-se només a les migrades (AAVV, 2006).

---

³ Citant a Morokvasic (1993:466).

Malgrat això, Juliano (en AAVV, 2006) enumera al menys tres motius específics pels quals considera que les dones són “estructuralment viatgeres”:

“...En primer lugar, tenemos el desplazamiento producido estructuralmente por la patrilocalidad, que obliga a las mujeres de la mayoría de las culturas a fijar su residencia de casadas en un ámbito diferente de su hogar de nacimiento. (...)

En segundo lugar, tenemos la migración económica a partir de la asignación social de tareas diferentes por sexo. (...) Razones económicas y los lazos de la herencia, hacen que muchos hombres permanezcan en zonas rurales que en cambio, son masivamente abandonadas por las mujeres que buscan en las ciudades trabajo en el sector servicios y mejores condiciones de vida. (...)

Un tercer tipo de migración específica es la que está constituida por mujeres con estatus desvalorizado en las sociedades de origen, o con aspiraciones incompatibles con las normas tradicionales...” (AAVV, 2006: 8).

Un dels objectius dels estudis de les migracions internacionals produïts sota una perspectiva de gènere és deconstruir els processos sexistes de invisibilització de l'experiència, del treball i del coneixement d'aquestes dones. Diverses autores (Aubarell, 2000; Brah, 1996; Gil, 2002; Parella, 2003; Ribas Mateos, 2005; Solé, 1994; Zontini, 2002) demostren com en els processos desencadenats per les migracions internacionals, variables com gènere, classe i lloc de naixement conformen un procés social de desvalorització i explotació de les dones migrades. Aquest procés és conegut com a triple discriminació i tal com explica Aubarell (2000), gran part d'aquests estudis de les migracions amb una perspectiva de gènere es dedica a explicar la situació laboral i la precarietat a que es troba condicionada bona part d'aquesta població.

En aquest sentit, actualment hi ha un major reconeixent del transnacionalisme com a un fenomen feminitzat, on les migracions són protagonitzades per dones amb objectius propis, majoritàriament laborals. És a dir, autores com a Juliano (en AAVV, 2006) també reconeixen que hi ha motivacions econòmiques comuns a homes i dones però fan notar que hi ha un discurs dominant en el qual sovint aquestes són interpretades en clau victimista per a referir-se a les dones.

Nogensmenys, una de les contribucions més interessants d'aquestes autores que analitzen les migracions amb una perspectiva de gènere és el reconeixement de l'impacte de les relacions de gènere entre els condicionants de les migracions. Així, fets com el divorci i la recerca per un status social menys devaluat també actuen com a factors que influencien els moviments migratoris femenins. Així, "el patriarcado resulta ser una de las causas ocultas de la emigración femenina" (Salazar, 2001: 69 en Rodal, 2007:23).

Aquesta combinació complexa de motivacions personals i condicionants socioeconòmics fa que hi hagin col·lectius on les dones es troben especialment sobrerrepresentades, on freqüentment són altres dones qui controlen els llocs de feina i el capital social necessari per l'entrada a la societat receptora (Gil, 2002). Així, les dones no només es mouen, sinó que encapçalen projectes migratoris i articulen xarxes socials tant a nivell global com local.

Tot i aquesta participació activa de les dones migrades en els moviments transnacionals i la seva incorporació massiva al mercat laboral, no hi ha cap consens a l'hora de parlar d'un "alliberament" de les dones en el si dels processos migratoris (Suárez Navaz, 2004). Existeixen continuïtats amb l'ordre de gènere androcèntric tant a l'origen com a la societat receptora, però també s'han d'observar els canvis i contradiccions que les relacions entre homes i dones acaben experimentant amb els moviments transnacionals.

Com fa notar Rodal (2007), les migrades es veuen pressionades per la ideologia hegemònica occidental del home proveïdor i la dona amb un estatus depenent. Aquesta ideologia no tan sols marca les lleis d'estrangeria donant forma a la seva situació social, legal i econòmica, sinó que, a més, sovint és representada com una característica de les societats d'origen:

"...En Alemania, por ejemplo, donde el ideal del ama de casa es especialmente fuerte, las mujeres turcas y otras inmigrantes, cuya participación en el mercado laboral ha sido durante mucho tiempo mayor que la de las alemanas (dada la estructura demográfica de la población), soportaban con frecuencia la etiqueta de ser víctimas de su tradición, del Islam o de las actitudes machistas de sus maridos. El trabajo mal pagado que ellas realizaban se presentaba entonces como una "bendición de las sociedades modernas" y como una herramienta de liberación de sus tradiciones

opresivas...” (Rodal, 2007:23).

De manera semblant a altres països d'Europa del Sud, en els últims anys del segle XX i els primers del XXI, Espanya va deixar de ser un país emissor d'emigrants i es va convertir en un país d'acollida (situació que, com veurem endavant, està tornant a canviar amb la crisi). Una de les especificitats d'aquesta migració cap als països de l'Europa del Sud és que aquesta mà d'obra s'ha inserit en un mercat laboral de per si ja bastant irregular, amb una gran importància del sector dels serveis i una gran incidència de treball informal (Solé, 1994; Parella, 2003).

Algunes de les principals causes macroeconòmiques que conformen el context de la migració femenina i la seva presència en el mercat de treball espanyol han estat: 1) el creixement del sector dels serveis en gairebé tots els països europeus en els últims anys; 2) la incorporació de les dones europees al mercat de treball i conseqüentment la falta de mà d'obra en els serveis domèstics; 3) la deficiència de serveis públics que atenguin la demanda de cures a nens i ancians; i 4) l'augment de l'economia informal o submergida i del treball flexibilitzat (Solé, 1994; Baganha, 1997; Parella, 2003). En aquest context, Catalunya és un dels principals centres receptors de persones migrades tal i com es pot veure en la Taula 4.

Taula 4: La població migrada segons la localitat de residència a l'Estat Espanyol.

Los extranjeros se concentran en el levante español, las islas y las grandes ciudades

El Censo de 2011 sitúa la población extranjera en 5,3 millones, que representan el 11,2% de la población.

Existen comunidades autónomas, como Illes Balears, Región de Murcia, Comunitat Valenciana o Cataluña en donde el porcentaje de extranjeros respecto a la población de su comunidad autónoma supera el 15%.

Los cinco municipios superiores a 10.000 habitantes que tienen mayor proporción de población extranjera se encuentran en la provincia de Alicante.

Font: Instituto Nacional de Estadística⁴.

En termes de migració femenina, l'Estat Espanyol presenta alguns col·lectius altament feminitzats, com, per exemple, és el cas entre diverses de les nacionalitats

⁴ Són emprades les dades estadístiques de l'Institut Nacional de Estadística perquè les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya són relatives a l'any 2004. Com explico al final d'aquest apartat, les tendències demogràfiques han estat patint canvis importants, la qual cosa crida per l'ús de dades recents.

europesos (Alemanya, França i Regne Unit) i llatinoamericanes (especialment entre les argentines, bolivianes, colombianes, dominicanes i peruanes, el nombre de dones sobrepassa el d'homes). A més dels països de Llatinoamèrica, altres importants emissors de dones migrades cap a l'Estat espanyol seran Filipines i els països de l' "Est Europeu". Encara que sigui molt difícil establir una comparació entre països tan diferents, es pot dir que comparteixen algunes característiques respecte a la informalitat dels seus mercats laborals, la importància de les dones en la manutenció de l'economia domèstica al país d'origen i el seu destacat paper en l'establiment de xarxes migratòries. A la Taula 5 es pot veure la procedència majoritària de les dones migrades a Espanya i Catalunya, llista que encapçala Rumania, Marroc i Equador. En el cas de països d'origen com a Colòmbia, Bolívia, Perú o Argentina les dones representen més del 50% del nombre total d'immigrants dels seus països.

Taula 5: La població migrada segons els països d'origen.

Censo 2011. Nacionalidades predominantes entre los extranjeros

Font: Instituto Nacional de Estadística.

Així com en altres països receptors, a Espanya el mercat de treball es troba fortament segmentat, tant per procedència, nacionalitat i ciutadania, com en termes de gènere. Les persones migrades, és a dir, especialment les extracomunitàries, ocupen els estrats inferiors de l'estructura ocupacional (Solé, 1994; Parella, 2003). En aquesta estructura, els nacionals tenen preferència sobre els estrangers, mentre els comunitaris tenen un avantatge legal sobre els extracomunitaris i els hispanoparlants tenen un avantatge lingüística sobre els altres. Així, veiem una graduació de l'alteritat dels "altres",

que afecta especialment les persones extracomunitàries: com més diferents fenotípica i culturalment (llengua, religió, padrons de consum, etc.) dels autòctons, majors les barreres per entrar al mercat de treball. En aquest sentit Gil (2002) cita Comas (1995):

"... Les diferències de gènere, raça o ètnia s'afegeixen a la socialització i la preparació professional i a les característiques del mercat de treball, nous criteris de divisió entre els treballadors, ja que a través d'ells s'exerceixen i legitimen pràctiques discriminatòries de caràcter formal o informal..." (Comas, 1995: 54, en Gil, 2002: 31).

En termes generals, el sector dels serveis és un nínxol ocupacional on migrats i migrades estan sobrerrepresentades, especialment als països del Sud d'Europa (Baganha, 1997). Tanmateix, això és especialment cert per a les dones, entre les quals és el principal sector d'ocupació. Dins del sector dels serveis, les dones es troben sobretot en el treball domèstic, la cura de nens i ancians, o en l'hostaleria i neteja. Com veiem, a partir d'aquesta clara segmentació del mercat de treball, el gènere és un marcador social decisiu.

Els llocs de feina per als quals són reclutades les migrades, a més de feminitzats en el sentit de l'extremada flexibilització i la desprotecció del treball contemporani, també són ocupacions tradicionalment considerades femenines. Com assenyala Gil (2002) en analitzar el cas de les dominicanes en el servei domèstic a Madrid, la seva tasca es considera típicament femenina i aquesta naturalització suposa una desvalorització afegida respecte al treball de les dones migrades: "... es considera que per a la seva realització no es requereix cap qualificació, sinó habilitats que posseeixen les dones pel fet que tota dona és potencialment una mare i una esposa..." (Gil, 2002: 26).

No obstant això, la variable de gènere no actua sola. Com explica la mateixa autora, es tracta d'un procés polifacètic, on interactuen diversos altres símbols d'estatus i distinció social:

"... La naturalització de les tasques requerides per a l'exercici d'aquestes activitats s'encarna no tan sols en el fet de ser dona, sinó també en una mena de classificacions o diferenciacions que comporten un seguit de valoracions jerarquitzants i discriminatòries.

Diferenciacions que remeten a construccions culturals existents sobre el país d'origen, el color de la pell i la llengua o la religió i que es mostren en els significats que es donen a determinats estils de vida, costums, formes de vestir, expressions corporals, formes de parlar... " (Gil, 2002: 29).

Així, hi ha un procés de naturalització que implica tant gènere com a origen, mitjançant estereotips essencialistes, generalment assignats en funció del país d'origen o nacionalitat. En aquest procés, fins i tot les valoracions positives sobre les persones migrades poden prendre forma de retòriques que recolzen pràctiques del mercat laboral. Aquest és el cas, per exemple, de la creença de que les persones "no-occidentals" són més servicials o més respectuoses amb la gent gran: aquests discursos justifiquen que les persones autòctones les cerquin per a exercir les ocupacions relacionades a l'hostaleria o geriatría, donat que serien especialment aptes per a fer-ho (Machado, 2003).

D'aquesta manera, les persones migrades són una mà d'obra flexible que, en un moment d'expansió econòmica, han estat emprades per a satisfer les necessitats del mercat de treball espanyol. Les dones migrades són reclutades especialment per a ocupacions precàries i/o menystingudes, com el treball domèstic i altres llocs tradicionalment considerats com a femenins. Aquesta situació poc desitjable en el mercat de treball, a més d'estar ancorada en classe i gènere, interactua amb la discriminació respecte a ètnia, origen, religió, etc. D'aquesta manera, les dones de determinades ètnies, religions o nacionalitats tenen pitjors possibilitats en el mercat de treball. Ser migrada, especialment extracomunitària, té connotacions "tercermundistes", de pobresa, ignorància, submissió, etc. Aquestes representacions reforcen l'exclusió en el mercat de treball, reproduint la posició d'aquestes dones en aquest i en la societat receptora com un tot.

Tot i que el període a ser estudiat en aquesta recerca és breu (del 2008 al 2011), abasta un període crític de la història recent del país, marcat pels importants canvis econòmics decorrents del pas d'un cicle de prosperitat posterior a l'adesió a la UE cap a una greu crisi estructural amb efectes socials significatius. D'entre altres, aquests canvis repercuteixen en la demografia, passant d'uns pics d'immigració mai vistos fins a l'actual decreixement de la immigració i tornada a l'alça de l'emigració. Aquests canvis són comentats en el article "*España ya no es El Dorado*" (article de Jaime Prats en el diari "*El*

País” de 22/04/2013⁵), el qual comenta les troballes de l'INE respecte a aquest canvi demogràfic:

“...Los registros relativos a la población extranjera vuelven a caer, como ya sucedió el año pasado, pero a mucho mayor ritmo. Si en el padrón de 2012 los números reflejaban un retroceso respecto a 2011 de 15.229 personas (-0,26%), ahora es de 216.125 (-3,8%). El descenso muestra una cadencia similar en términos relativos entre la población comunitaria y la no comunitaria; pero es muy desigual en números absolutos.

Sorprende la disminución hasta de 15.558 alemanes (-7,9%) o los 14.799 británicos menos (-3,7%) empadronados. “Se puede explicar por el cambio de coyuntura y que España no sea un país tan atractivo para hacer negocios”, expone Andreu Domingo. También hay 28.568 rumanos menos (-3,2%) y 7.780 búlgaros menos (-4,4%).

Entre los no comunitarios, destaca la caída en el número de colombianos (24.984, -10%), argentinos (11.801, -10,8%) y bolivianos (13.606, -7,3%). Pero, por encima de cualquier otra nacionalidad, el INE muestra un gran descenso de ecuatorianos: 45.951 personas, el 15%...” (Prats, 2013).

Malgrat que en el període abastat el quadre de canvi demogràfic encara no era tan accentuat, tenint en compte que els efectes de la crisi es fan sentir des de aproximadament l'any 2008, es cercarà observar com aquest context emergeix en les representacions del fenomen migratori. Com no podria deixar de ser, és complicat abastar aquesta nova dinàmica social, però ja en el primer visionat dels programes que conformen la mostra del nostre estudi ha quedat clar que els programes analitzats reflecteixen alguns dels canvis que està patint la societat d'acollida.

Així, aquest interès ha motivat algunes de les preguntes de recerca tal com: “les personatges apareixen en situació d'atur o precarietat?”, així com la creació de subtemàtiques com a “crisis, atur i/o precarietat”. Amb aquesta mena de interrogants es pretèn continuar establint comparacions entre les representacions de les diferents

---

⁵ Vegeu http://sociedad.elpais.com/sociedad/2013/04/22/actualidad/1366660472_170308.html.

personatges (migrats, migrades, autòctons i autòctones) i, si possible, relacionar-les amb l'actual context socio-econòmic.

En l'apartat següent, aprofundeixo en la discussió sobre les representacions de les migracions, per de seguida considerar especialment la doble alteritat de les dones migrades com "altre" cultural i com a dona.

5.1 Les migracions internacionals en els mitjans de comunicació

Els mitjans de comunicació han tingut un paper decisiu en la construcció discursiva de l'“immigrant” com un “altre” perillós, especialment mitjançant la representació dels ciutadans extracomunitaris en termes d'il·legalitat, pobresa, criminalitat i ignorància (Lario Bastida, 2006; Lorite García, 2004). En aquest apartat, s'explica com aquestes representacions han estat sent articulades en l'Estat espanyol i a Catalunya, amb l'objectiu d'entendre el context en què sorgeixen les representacions alternatives proposades pels programes divulgatius de no-ficció de TV3.

Històricament, els canvis en les pràctiques discursives corresponen a unes transformacions socials de pes. Respecte a la migració, les dades del Eurostat⁶ referents al 2008⁷ apunten a Espanya com l'estat membre de la Unió Europea que més ciutadans migrats ha rebut. En el context espanyol, l'Institut Nacional d'Estadística⁸ assenyalava a Catalunya, la segona comunitat autònoma més poblada d'Espanya, com la principal receptora de migrats (tot i que, considerant-se el sexe d'aquests, Madrid es presenta com la destinació d'elecció de les dones).

No obstant això, cal interpretar els fets no només des d'una perspectiva quantitativa. Com apunta Santamaría (1993), encara que les migracions siguin un fenomen molt més antic, es torna socialment visible a partir de mitjans dels anys vuitanta: els canvis de la llei d'estrangeria van representar una fita en l'augment de la representació de persones migrades en els mitjans de comunicació, amb una àmplia cobertura mediàtica al voltant d'aquests canvis. Aquests canvis, relacionats amb l'entrada d'Espanya en la Unió Europea, defineixen alguns dels termes en els quals els mitjans de comunicació basaran gran part de la representació de les persones migrades, com a “il·legals” i “extracomunitaris” (sempre en oposició a la llavors recentment conquistada “europeïtat” espanyola).

Aquest augment discursiu al voltant de les migracions es va fer palès en pràcticament tots els mitjans de comunicació. Des d'una perspectiva foucaultiana, es pot

---

⁶ Vegeu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-SF-08-081.

⁷ Es fan servir les dades referents al començament del període estudiat.

⁸ Vegeu <http://www.ine.es/daco/daco42/sociales08/sociales.htm>.

argumentar que això significa una manera d'ordenar, controlar, disciplinar, establir "règims de veritat" regulant el lloc de les persones migrades en la societat receptora. Per exemple, Santaolalla (2005) subratlla com aquests fenòmens van desencadenar uns efectes considerables al cinema espanyol:

"...Un creixent nombre de directors espanyols mostra interès pels personatges i les històries que tenen el seu origen en les diferents comunitats ètniques (així com en la confrontació d'aquestes amb la cultura majoritària espanyola) (...) tant els realitzadors com el públic són conscients que les realitats socials que en gran manera nodreixen d'històries el cinema nacional estan patint una ràpida transformació, és ja sens dubte rellevant analitzar l'ús que la indústria cinematogràfica espanyola fa avui dia – sense oblidar el bagatge del passat – de la diferència ètnica o "racial"..." (Santaolalla, 2005: 21).

Totes les televisions, tant públiques com privades, sigui d'Espanya o de Catalunya, van acabar articulant representacions al voltant de les migracions. Com ja s'ha esmentat a la introducció d'aquesta dissertació, l'augment d'aquestes representacions va coincidir amb l'adhesió a la UE i la necessitat de legitimació de les polítiques de control del flux de persones treballadores a través de les fronteres. Com a principal mitjà de comunicació audiovisual de Catalunya, TV3 ha estat permeable a aquests fenòmens. D'una banda, es tracta d'un mitjà prestigiós i de gran audiència, especialment a Catalunya. D'altra, la particularitat de la seva creació i missió, relacionades amb la defensa de la llengua i identitat catalanes, provoquen amb que hi hagin algunes particularitats respecte a altres mitjans de l'Estat Espanyol. Com veuren més endavant, hi ha estudis que comparen les representacions de les migracions als mitjans catalans amb aquelles proposades als mitjans espanyols i hi verifiquen tant continuïtats com ruptures.

La incorporació de programes divulgatius sobre la diversitat cultural en la programació de TV3 no tan sols reflexa l'augment discursiu al voltant de les migracions, com hi afegeix un caire autoreflexiu, incorporant moltes de les recomanacions del Consell Audiovisual de Catalunya i del Col·legi de Periodistes respecte al tractament periodístic d'aquest tema. Abans d'analitzar la proposta dels diferents programes en concret, aquesta introducció al context discursiu general en què han estat forjades les representacions dominants sobre les migracions té per objectiu entendre no tan sols els discursos emesos,

sinó també fer-ne una idea de quina societat i quins mitjans els generen. Igualment, s'ha de considerar que, tot i la seva proposta alternativa, aquests programes també poden presentar biaixos relacionats al context de la seva producció.

Entre altres trets, en el discurs dominant sobre les migracions tant a Europa, com a l'Estat espanyol, com a Catalunya, hi preval la concepció de les migracions com un problema. Aquesta tendència es manifesta en els mitjans de comunicació espanyols i catalans mitjançant la insistent recurrència de les imatges d'arribades en pastera i la freqüent adscripció de les persones migrades a les seccions d'esdeveniments policials. A més, es banalitzen pràctiques que expressen un fort rebuig cap a les persones migrades, com l'ús de la paraula "il·legal" (i d'altres qualificatius sovint poc afortunats) per a anomenar la situació d'indocumentació imposada a part d'aquesta població, així com la utilització sensacionalista de expressions catastrofistes com "allau" per a referir-se als moviments migratoris. Dic imposada per a explicitar que la situació d'irregularitat administrativa no és una "qualitat" o "manca" que presenten les persones migrades *per se*, com sovint es desprèn del tractament mediàtic sobre les migracions. Hi ha una sèrie de obstacles burocràtics que restringeixen els drets de ciutadania de les persones migrades que no són ni accidentals ni contingents, sinó que es defineixen des de les esferes polítiques, legislatives i administratives de la societat receptora.

En aquest context, les representacions sobre l'"altre" es fonamenten en una confusió entre cultura, etnicitat i nacionalitat, de la qual resulta una concepció particularment essencialista de les "altres cultures". En aquest discurs, mentre les "altres cultures" són presentades com a pobres, endarrerides i problemàtiques, la cultura "europea" simbolitza el desenvolupament, la civilització, la riquesa i la democràcia. Evidentment, aquesta concepció d'una "cultura europea" suposadament homogènia, "pura" i cohesionada, no reconeix l'heterogeneïtat sociocultural i econòmica dins d'aquest continent, ni l'existència de minories autòctones europees com a gitanos, musulmans, jueus, etc.

Així, tal com ens mostra Stolcke (1995), el discurs sobre les migracions internacionals a Europa desenvolupa ideològicament una forma de discriminació que passa a ser creixentment justificada a través del "fonamentalisme cultural". En aquest discurs, les cultures europees i extracomunitàries passen a ser concebudes com a incompatibles i conflictives, de manera que la xenofòbia seria un sentiment "natural" per part dels europeus que volen mantenir la seva cultura i l'ordre i estabilitat social dels seus països. Aquest discurs discriminatori acaba per impregnar la retòrica política i mediàtica

de la majoria dels països europeus (King & Wood, 2001).

Amb aquestes operacions discursives, els mitjans presenten les migracions internacionals com a un problema social preocupant i de gran magnitud: els i les "il·legals" arriben a Europa en grans quantitats (Lorite García, 2004; Vaca et al., 2009). A més, en l'anomenar les persones migrades com a il·legals, els mitjans sovint deriven cap a l'associació genèrica entre migracions i criminalitat, evocant la idea d'una amenaça cap a "nosaltres". Així doncs, es converteix la protecció de la "puresa" de la cultura europea i la defensa dels "valors europeus" en una de les justificacions esgrimides tant per al control de fronteres com per a les polítiques d'exclusió política, econòmica i social de les persones migrades (Stolcke, 1995; King & Wood, 2001; Lario Bastida, 2006).

A més, aquests discursos també tendeixen a ser generalitzants: les persones migrades sovint no són reconegudes com a individus, atès que són concebudes a través d'estereotips nacionals o fins i tot continentals. En la confusió entre cultura, nacionalitat i etnicitat pròpies del nacionalisme, les característiques atribuïdes a la "cultura", el país i la "raça" ho són també per extensió als individus, limitant moltes vegades la seva identitat a un origen geogràfic. De fet, la generalització és tan summament constant en els discursos sobre l'"altre", que gairebé tots els autors citats la consideren com una de les principals estratègies discursives de les elits i dels mitjans de comunicació respecte als grups migrats (King & Wood, 2001; Lorite García, 2004; Lario Bastida, 2006).

Tanmateix, l'estratègia de prendre el tot per la part es complementa amb la pràctica de prendre la part pel tot: sovint els casos generalitzats són extrems, atípics i no representatius del col·lectiu en qüestió. És el cas, per exemple, de la presentació d'algun acte delictiu comès per un membre d'un grup migrat. Freqüentment l'acte delictiu s'extrapola a un missatge que associa tot un col·lectiu migrat a la criminalitat i, fins i tot, reforça la ideologia de que les migracions es relacionen amb el creixement de la criminalitat. A més, en l'actual economia de l'espectacularització mediàtica, la projecció assolida per un acte delictiu no es compara amb la vida quotidiana que una persona migrada de classe treballadora podria arribar a tenir. Així, a més de formar part d'un discurs d'acord amb els interessos del grup dominant i el racisme d'elit (Dijk, 1999), els mitjans ressaltarien aquest tipus de representació per la seva suposada necessitat d'espectacularització de la quotidianitat (Lario Bastida, 2006; AAVV, 2010a).

Aquesta última associació és particularment reiterada pels mitjans: en insistir en la classificació dels migrats com a "il·legals", repeteix fins a la saturació l'associació entre les migracions i transgressió de la llei (King & Wood, 2001; Lorite García, 2004; Lario Bastida,

2006). Aquesta associació també és molt útil als poders polítics, els quals capitalitzen aquest discurs en l'efectiva criminalització de les persones en situació de irregularitat administrativa, creant lleis i mesures de repressió com els CIE (Centro de Internamiento de Extranjeros), etc. Així, aquestes representacions esbiaixades de les migracions acaben per eclipsar la realitat i la diversitat de les persones migrades, complint una funció clarament ideològica relacionada amb interessos polítics (Stolcke, 1995).

La associació de les migracions a events negatius roman força naturalitzada a la societat en general i el seu qüestionament necessàriament ha de cridar l'atenció cap a un permanent estat d'alerta respecte el pas de les fronteres europees. Des de la creació de la Unió Europea, l'obertura de les fronteres internes ha significat un reforç violent de les fronteres externes. Així, depenent de quin és l'origen de qui travessa la frontera, aquesta acció és presa com un assalt al país i/o a la integritat europea.

Aquesta criminalització de les persones migrades es manifesta especialment tant en la seva sobre-representació a la secció de crònica policial (mentre resta pràcticament invisibles a altres seccions), com en pràctiques periodístiques dubtoses com esmentar la nacionalitat i/o "raça" de les persones quan no s'escau (normalment per actes delictius i altres esdeveniments negatius). Així, en les representacions tant de les migracions com de les dones migrades també es fa palesa la falta de contextualització dels fets, que sovint apareixen aïllats del seu entorn social o en associació amb altres que no n'estan relacionats. A més, els esdeveniments presentats normalment són exposats d'una manera exageradament repetitiva que acaba per provocar rebuig per part de l'audiència.

De manera semblant als procediments mediàtics emprats a l'hora de representar les dones, treballadores i membres de grups ètnics, l'ús esbiaixat de les fonts també és molt acusat en la representació de les migracions: les persones migrades no solen aparèixer ni com a informants degudament identificades ni com a expertes. Això contribueix tant al seu silenciament i victimització per part dels mitjans, com al reforç de creences respecte a una suposada ignorància i passivitat de les migrades. Aquesta situació es dona en detriment tant de la visibilització dels diferents ciutadans migrats/migrades en la seva diversitat, com també del treball d'investigadors, activistes i professionals capacitats/des. Aquest fet també es troba relacionat amb la escassa o nul·la presència de professionals migrats/des als mitjans de comunicació de la societat receptora.

Tal situació de desavantatge respecte als grups dominants constitueix un obstacle més a l'accés dels grups "minoritaris" al dret a l'autoexpressió i l'autorepresentació. Aquest

desavantatge en els processos comunicatius no es limita en absolut al context català o espanyol. Per exemple, si considerem el cas de les minories “racials” als Estats Units:

“...La NAACP (National Association for the Advancement of Colored People), en 1942, llegó a un acuerdo con los estudios de Hollywood para que se integrara a los negros en las filas de los técnicos de estudio, pero muy pocos han llegado a directores, guionistas o fotógrafos. De los 4.000 miembros del gremio de directores de cine de Estados Unidos, menos del tres por ciento pertenece a una minoría racial...” (Shohat i Stam, 2002: 192).

Evidentment, malgrat el paral·lelisme, són realitats socials diferents i s'ha de guardar una certa prudència en la comparació⁹. En l'esmentat cas dels EUA, moltes d'aquestes persones són ciutadanes nacionals, la qual cosa a Espanya succeeix, per exemple, amb els gitanos, els quals tampoc han aconseguit tenir una representació significativa en llocs destacats dels mitjans de comunicació.

En el cas de les persones migrades a Catalunya, tot i que no sempre pertanyen a minories "racials", el seu reconeixement com a ciutadanes és molt restringit. Aquestes qüestions afecten directament l'accés d'aquestes persones als canals de comunicació oficials. Ara per ara, el treball als mitjans de comunicació segueix sent força elitista i, en el cas de la televisió pública, la dificultat d'accedir-hi es relaciona amb el proteccionisme respecte als llocs de treball públics: freqüentment només poden presentar-se a oposicions persones amb la nacionalitat espanyola (o fins i tot comunitària, segons el cas), però queda exclosa la majoria de les persones migrades. De totes maneres, sens dubte, aquesta absència de participació en els processos comunicatius s'associa amb un tractament esbiaixat de les persones migrades en els diversos espais de la programació televisiva (Chelotti, en AAVV, 2010a).

Aquest tractament esbiaixat de les migracions internacionals sovint es relaciona amb les rutines de producció periodística, on la pressa i la necessitat de notícies capitalitzades (que criden l'atenció, que venen) prima per sobre de la recerca i el tractament acurat de la informació. En aquest sentit, la reiterada associació entre migració i problemes socials, com la pobresa, la criminalitat, l'habitatge indigne, apareix

---

⁹ Per a un tractament més profunditzat d'aquesta qüestió, vegeu Chelotti (en AAVV, 2010a).

relacionada amb el desconeixement generalitzat de gran part de l'experiència migratòria. Entre altres conseqüències, aquest desconeixement sovint porta a generalitzacions indiscriminades respecte a diferents aspectes: des de designacions inaccurades d'origen geogràfic fins a l'atribució de fets individuals o aïllats a hàbits culturals de col·lectius sencers. Un altre tret relacionat és el tracte impersonal i deshumanitzant que reben les persones migrades, on les paraules "persona", "ciudadà/na" i/o els noms propis no hi solen figurar. Això contribueix tant al victimisme com a una visió massa exterioritzada i folkloritzada de la diferència. Així, es presenten les migracions des d'una perspectiva exotitzant que impedeix una identificació entre l'espectador autòcton i la persona migrada en totes les dimensions de la seva condició humana.

Així doncs, les representacions promogudes pels mitjans no tan sols ajuden a justificar l'exclusió de les persones extracomunitàries de l'exercici de la ciutadania en la Unió Europea sinó també col·laboren molt a la posada de les migracions en l'epicentre demagògic de l'agenda política espanyola. A causa d'això, la representació audiovisual de les migracions ha estat un tema de recerca molt debatut en els darrers anys, donant cabuda a fortes crítiques al quefer periodístic en aquest particular.

Nogensmenys, la qüestió de com representar les migracions internacionals als mitjans de comunicació es fa cada vegada més present com a debat públic d'actualitat (Sorolla, en AAVV, 2002). A més de motivar recerques acadèmiques, aquest debat pren cos en unes recomanacions deontològiques concretes a l'àmbit periodístic: les del Consell Audiovisual de Catalunya i del Col·legi de Periodistes, a més de la incorporació de punts respecte a aquest particular en els llibres d'estil d'alguns mitjans.

Així, es van crear recomanacions sobre el tractament de les migracions i, fins i tot, ens com la Mesa per a la Diversitat en l'Audiovisual. Malauradament, estudis posteriors a l'elaboració de les recomanacions de diferents ens com el Col·legi de Periodistes i el CAC apunten a que, malgrat una millora en alguns aspectes, molts punts d'aquestes recomanacions no són seguits o es compleixen només parcialment. De fet, algunes d'aquestes són fins i tot tergiversades, com en el cas de l'ús de les persones migrades com a font d'informació: en el cas analitzat per l'esmentat estudi, alguna cadena televisiva s'aprofità dels testimonis d'aquestes persones per afegir més dramatisme a la situació i no pas per a obtenir una informació més contrastada (Giró, en AAVV, 2002).

D'aquesta manera, tot i que aparentment aquestes mesures no van arribar a canviar dramàticament els noticiaris televisius, s'observen noves propostes d'apropament al fet migratori. Aquesta preocupació respecte a com representar les migracions

internacionals als mitjans de comunicació comença a repercutir directament en alguns espais de la programació de les televisions. Una prova d'això és la producció, per una cadena de la rellevància de TV3, de programes divulgatius de no-ficció dedicats exclusivament a la representació del fet migratori.

De fet, des de fa cinc anys TV3 ha creat una Comissió de la Diversitat, integrada per responsables de totes les àrees de Televisió de Catalunya, per promoure la reflexió al voltant del tractament de les temàtiques relacionades amb les migracions. Alguns d'aquests programes, però, s'emeten fins i tot des d'abans de la creació de la Comissió: *Karakia*, per exemple, és emès des del 2001. La proposta d'aquests programes cerca incorporar activament les esmentades recomanacions de representació de la diversitat, amb l'objectiu de promoure la normalització de la presència de les migracions a la societat receptora. Tot i que aquest model s'estigui consolidant, tant en aquesta cadena com de manera més incipient en altres emissores, la tendència encara és força novedosa.

D'aquesta manera, no sorprèn que la literatura sobre els programes divulgatius de no-ficció sigui pràcticament inexistent. Mentre Ruby (1996) realitzà un estudi sobre la producció d'una sèrie documental sobre minories a la televisió neozelandesa, l'únic estudi detectat sobre el tema en l'àmbit de l'Estat espanyol és el de Guardiola (AAVV: 2005-6). En el seu breu article, Guardiola classifica aquests audiovisuals com a "programes divulgatius de proximitat" i afirma que ells "...adopten un punt de vista o una aproximació inusuals envers la figura de l'altre/l'immigrant allunyada de la versió tipificada dels informatius..." (Guardiola, in AAVV, 2005-6: 141). Part d'aquest efecte s'atribueix al seu format: "(el) "divulgatiu" (és) un format contenidor on caben múltiples propostes. El fet d'adoptar un format nou fa que s'evitin els clixés propis d'un format encasellat d'antuvi..." (Guardiola, in AAVV 2005-6: 143). Això és molt interessant, perquè la imatge dels noticiaris no s'assembla gens a la imatge "positiva" dels programes que analitzarem en aquesta recerca.

A l'àmbit d'aquesta recerca, el fet de que TV3 fos pionera en la creació de programes amb una política explícita de representació de la diversitat fa que aquesta cadena sigui un objecte d'estudi privilegiat en l'anàlisi de les representacions de les dones migrades. En aquesta tesi, es reflexiona sobre les representacions construïdes al voltant de les dones migrades en aquesta mena de programes emesos per TV3, observant quins són els continguts simbòlics associats a aquestes dones.

Malgrat la gran quantitat d'investigacions al voltant de la representació de les migracions als mitjans, aquesta mena de programes encara es troba més aviat

inexplorada en les recerques acadèmiques. D'aquesta manera, aquest estudi cerca contribuir tant a la recent discussió sobre la representació de la migració femenina en els mitjans de comunicació, com a la escassa recerca sobre els continguts d'aquesta mena de programes motivats per les polítiques de respecte a la diversitat. Si fins al moment la representació de les dones ha estat marcada per la invisibilitat i el silenci, podem preguntar: què aporta aquesta nova possibilitat de visibilitat que es produeix en els programes que analitzarem? Es tracta de una visibilitat esbiaixada, com en el cas de les representacions majoritàries sobre les migracions? O és una posada en escena d'un major reconeixement a la societat d'acollida?

5.2. Les representacions al voltant de les dones migrades

L'estudi de la representació de les dones migrades encara és força incipient, fins i tot perquè el reconeixement de la importància de les migracions femenines és molt recent i, de moment, limitat. Però, tot i que una mica tard i força parcialment, comença a existir una consciència del destacat paper de les migrades tant en les migracions internacionals com en la construcció de la ciutadania multicultural a les societats d'acollida. La seva presència als mitjans de comunicació, fins ara encara molt minoritària, treu a la llum una sèrie d'interrogants. Què diuen els mitjans sobre les migrades? I sobre el lloc que aquestes dones ocupen a la societat? Aquesta recerca es centra especialment en aquestes construccions discursives entorn de les dones migrades, cercant l'articulació entre gènere, migracions i audiovisuals.

L'anàlisi de les representacions sobre les dones als diferents mitjans de comunicació és un tema de debat de considerable importància en el si dels moviments de dones. D'una manera general, els estudis de gènere afirmen que la perspectiva androcèntrica roman fortament arrelada als mitjans de comunicació, donat que: 1) estudis recents apunten com les dones segueixen sent una minoria en els mitjans de comunicació i 2) la representació de les dones encara tendeix a associar-les als rols tradicionals de gènere.

Tot i els canvis socials relacionats amb la incorporació massiva de les dones al món laboral, la representació de les dones als mitjans segueix associant-les a les esferes domèstiques i no a allò que és públic i socialment valorat com a important. Així, les dones rarament surten a la secció d'economia, política o afers exteriors i, tradicionalment, els espais considerats idonis per a la seva presència o el seu consum són les seccions de moda, cultura i societat. L'adjudicació d'aquests espais a les dones segueix afirmant com a interessos suposadament "típicament femenins" la maternitat, la manutenció d'un cos atractiu, la cura dels altres, etc. (Gallego, 2013).

En aquest sentit, encara s'observa en els mitjans un tractament "familiar" i "informal" a l'hora de parlar de o amb les dones, de manera que sovint es pregunta i s'informen aspectes relacionades amb l'aparença física, a les relacions personals i afectives, entre altres. Encara més: quan l'interlocutor és home, aquesta mena de questions freqüentment no sol ser considerada pertinent. D'una manera general, la masculinitat és presentada al voltant del món laboral i l'esfera pública, la professionalitat i

l'objectivitat, la tecnologia i la violència (Alexanian, López i Montesinos, 2011). La paternitat, la vida domèstica i les relacions personals són una verdadera raresa en la representació de la masculinitat. També el fet de que les representacions orbitin al voltant de la heteronormativitat, de les classes benestants i la “raça” blanca és eloqüent respecte a la perspectiva predominant en els mitjans de comunicació.

Una característica molt present en la representació de les dones als mitjans és un tractament victimitzant, que no sol considerar-les ni com a agents actives ni com a subjectes capaces de prendre decisions. Tal característica apareix amb particular força a la secció de successos, que persisteix com una de les que més mencionen les dones. Altre tret que es destaca en la representació subordinada i inferioritzada de les dones als mitjans, especialment als espais informatius, és la invisibilitat. Les dones normalment no solen ser protagonistes de les notícies i, quan ho són, sovint es tracta d'algunes poques privilegiades en qualitat de representants d'institucions (GMMP, 2010). A més, algunes autores demostren com fins i tot aquestes dones són representades de manera sexista (Alexanian, López i Montesinos, 2011)¹⁰.

Altres característiques associades tant a l'absència de protagonisme com a la victimització, són el silenci i el ventriloquisme, puix que les dones no solen ser consultades (o presentades) com a fonts. Encara estant presents, sovint les opinions i/o aportacions de les dones no són verbalitzades i/o valorades en els mateixos termes dels seus homòlegs masculins. En no contemplar la seva perspectiva dels fets, les representacions sobre les dones segueixen sent esbiaixades, la qual cosa contribueix a la reproducció de prejudicis sexistes.

Aquests trets es repeteixen de manera similar en la representació de la migració als mitjans de comunicació. Això s'explica perquè, com apunten Moreno, Rovetto i Buitrago:

“...no se trata de un problema que pueda reducirse al “género”, ni a las relaciones entre mujeres y hombres, sino de un sistema simbólico androcéntrico, construido articulando diversas divisiones sociales que afectan al sexo y la edad, la clase social y los pueblos de procedencia. (...) En primer lugar, porque estos protagonistas suelen merecer un tratamiento negativo, como víctimas pasivas y pacientes, o como seres amenazantes, (...) y pocas veces se tienen en cuenta

---

¹⁰ Partint de l'exemple de les representacions al voltant de la presidenta brasilera Dilma Rousseff.

como agentes sociales activos en sentido positivo. Un ejemplo claro es el tratamiento de los numerosos colectivos emigrantes que con sus decisiones están transformando las sociedades actuales, así como de los pueblos de los que proceden...” (Moreno, Rovetto i Buitrago, 2007: 170).

Com ressalta Dolors Comas (en AAVV, 2010a), diferents estudis especialitzats subratllen la subrepresentació de les dones en els mitjans de comunicació. En comentar un informe del Consell de l'Audiovisual de Catalunya del 2008, apunta “...una major concentració de les dones en determinats àmbits i rols, cosa que contribueix a reproduir-ne representacions estereotipades...”. Així, queda clar com hi ha una absència important de les dones en els mitjans de comunicació. A més del fet de que la representació del món a través de les notícies continua sent masculina, també s'hi afegeix que les dones segueixen sent associades amb tasques i característiques tradicionalment considerades femenines. La representació de les dones en termes de cura de la casa i de la família, la espectacularització del cos femení com a objecte de plaer escòpic i fins i tot la indústria “del cor” són exemples de la resiliència del sexisme en la petita pantalla (Gallego, 2013).

La persistència de representacions androcèntriques en aquest àmbit està relacionada amb factors com la presència minoritària de les dones com a treballadores en aquestes corporacions, especialment en càrrecs directius i de prestigi. A més, hi ha indicis de que la preocupació per unes pràctiques no sexistes es troba més aviat absent de l'agenda de les corporacions que controlen aquests mitjans. De fet, en la pràctica quotidiana aquesta mena d'interrogants no forma part de la “cultura periodística” i de les inquietuds que s'associen a un/a “bon/a periodista” (Gallego, 2003).

Com demostren Alexanian, López i Montesinos (2011), combinant dades del Monitoreig Global de Mitjans publicat el 2010¹¹ i l'Informe sectorial trimestral del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) publicat el 2009, hi ha “...un marcat desequilibri entre la representació de les dones i dels homes tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu...”. Així, malgrat alguns avanços en termes de les representacions de gènere, moltes de les problemàtiques relacionades amb l'androcentrisme dels mitjans segueixen

---

¹¹ Què son aquests monitorejos? Com expliquen les mateixes autores: “...Els resultats del primer d'aquests monitorejos mundials es van presentar en les discussions sobre la Plataforma d'Acció de Beijing de 1995. Quinze anys després, en 108 països es van estudiar les notícies d'un mateix dia per detectar-hi el grau de representació de les dones, en quins àmbits, amb quins estereotips, etc...”. (Alexanian, López i Montesinos, 2011).

vigents internacionalment. A més, les autores també subratlen que el panorama a Catalunya és similar al panorama mundial en general. Estadísticament:

“...Només el 24% de les persones sobre les quals es llegeix en les notícies impreses, en els informatius de la ràdio o en els informatius de televisió són dones, en contrast amb el 76% que són homes (Monitoreig Global, 2010). La presència de les dones en el telenotícies resulta ser del 27,5% en contrast amb la dels homes del 72,5%. Les notícies en què figuren només homes són un 58% del total, mentre en les que figuren només dones són el 13,1% (AAVV, 2011b)...”.

En el context català, en els darrers anys s'observa “...una lleugera tendència (...) a l'increment de les dones en les notícies, (...) associada a una millora de la posició en els àmbits en què desenvolupen les seves activitats...” (Comas, en AAVV, 2010a). Fins i tot, comparativament, la política és l'àmbit en el qual s'observa un major percentatge de participació femenina. Tot i això, el temps d'intervenció de les dones en aquest mateix àmbit encara és la meitat que les dels homes. A més, caldria matisar que aquesta “millora en la posició” femenina en la societat també està influïda per variables com la classe social, etnicitat i origen, de manera que no serien totes les dones que arriben a ser representades com a ciutadanes actives i decisives en la societat catalana.

En aquest sentit, la subrepresentació de les dones és encara més aguda en el cas de les migrades, conformant allò que Comas anomena una “mirada andro-etno-cèntrica de la realitat” (Comas, en AAVV, 2010a). Tot i que les migracions internacionals tinguin una gran visibilitat en els mitjans de comunicació, aquesta ha estat construïda sobre una visió esbiaixada de les migracions internacionals, especialment en termes de gènere. Malgrat que les dones representin prop de la meitat de la migració total i fins i tot dominin els moviments migratoris de diverses nacionalitats (segons hem vist més amunt), les migrades han estat més aviat absents en les representacions articulades pels mitjans o, quan han estat visibles, aquesta visibilitat ha estat més aviat tegiversada (Vaca et al., 2009).

Les representacions culturals de gènere han canviat significativament en les últimes dècades a Espanya, de manera que diversos discursos tradicionals de gènere ja no són acceptats socialment respecte a les dones espanyoles i europees. No obstant això, aquests discursos segueixen projectant-se sobre les dones migrades

extracomunitàries, que sovint són representades en termes de domesticitat, passivitat, maternitat, inactivitat i dependència econòmica (Nash, 2006).

Diversos estudis comproven aquesta troballa, sigui respecte a la premsa, la ràdio i la televisió, com fins i tot el cinema¹². La construcció de l' "immigrant" com a home, simultàniament a la representació de la migració femenina al voltant d'estereotips fortament negatius, són alguns dels indicis d'aquesta perspectiva esbiaixada tan per raons de gènere com d'origen. Aquestes estratègies discursives d'inferiorització de les dones i dels/les "altres" es troba directament relacionada amb la representació de la superioritat d'una minoria d'homes blancs, preferentment burgesos i heterossexuals (Moreno, Rovetto i Buitrago, 2007). En aquest sentit, els productes mediàtics són construïts des de la perspectiva d'un "nosaltres" que és identificat amb valors positius i desitjables, mentre els i les "altres" són l'encarnació dels problemes i les pors de la societat receptora (AAVV, 2010a).

La minsa presència de les migrades sol estar relacionada amb la seva presentació especialment en termes de la migració irregular i com a víctimes: de la violència de gènere, de les tradicions (especialment les religioses), de les xarxes de tràfic d'éssers humans, etc. (Juliano, en AAVV, 2006; Nash, 2006; Vaca et al. 2009; AAVV, 2010a). Nash (2006) apunta com les migrades són associades no tan sols als rols tradicionals de gènere, sinó també a un suposat "endarreriment" de les societats d'origen, encarnant els aspectes més negatius relacionats al "subdesenvolupament", tal com la ignorància, la sumissió, la maternitat obligatòria i nombrosa, etc.

En aquest sentit, Argote (2003)¹³ i Vaca et al. (2009) parlen de processos de criminalització/culpabilització de les migrades, els quals assoleixen la seva màxima expressió quan es tracten de temes com la prostitució i l'ús del vel islàmic. Un procediment semblant també s'aplica a la representació de la violència masclista: s'hi observa la culpabilització/criminalització dels homes migrats com a (únics) responsables pel maltractament de les migrades (Carracedo, 2008), així com de les pròpies migrades i fins i tot de les seves societats d'origen.

Respecte a qualsevol d'aquests temes sovint relacionats amb les migracions – prostitució, violència de gènere i ús del vel – subjeu la idea de que el masclisme és una

---

¹² Vegeu la bibliografia.

¹³ Són algunes de les conclusions del seu estudi sobre la presència de les migrades en el cinema espanyol del començament del segle XXI.

característica d'aquestes persones i de les seves cultures. També forma part d'aquest discurs la idea de que les societats receptores són democràtiques, racionals i modernes, de manera que es transmet el missatge de que ja haurien superat les desigualtats, especialment la de gènere. Així, quan les migrades són representades com a relacionades amb aquests events, a més de anacròniques, se les titlla de inadaptades, persones que no han entés les bondats de l'estil de vida occidental i que irracionalment no s'hi volen integrar.

Com a part d'aquests procediments discursius, molt freqüentment aquests judicis són emesos sense que les migrades siguin consultades. Entre altres trets, l'ús esbiaixat de les fonts és un dels principals procediments mediàtics de silenciament a l'hora de representar tant les dones com les migracions internacionals, havent contribuït amplament en els processos d'invisibilització i victimització de les migrades. Aquest silenciament és complementari a la generalització, procediment mitjançant el qual les aportacions i la diversitat de les dones migrades es queden soterrades pel pes de les representacions esbiaixades.

Moreno, Rovetto i Buitrago (2007) també subratllen que aquest problema no es restringeix només als mitjans de comunicació, sinó que es troba igualment present a àmbits com la universitat i la política, entre d'altres. Atès que són fonamentals per a la reproducció del sistema patriarcal, aquests camps són més refractaris als canvis de la societat actual i més esbiaixats en el tractament de la ciutadania plural que la conforma (Moreno et at. 2007: 17-18). La inferiorització de les dones i dels/les "altres" constitueix així una estratègia discursiva directament relacionada a la representació de la superioritat d'una minoria d'homes blancs (preferentment burgesos i heterosexuales), els quals solen ser els protagonistes actius i positius a la premsa i els altres sistemes discursius dominants.

Malgrat això, els canvis pels quals passa la societat solen exercir una pressió sobre aquests sistemes. A l'àmbit universitari i dels moviments socials, per exemple, en els darrers anys ha augmentat significativament el número de recerques, sovint conduïdes per dones, que comencen a reconèixer la importància de les migracions femenines. Aquest moviment apareix com una clara oposició a la tendència fins aleshores dominant d'investigar les migracions internacionals com un univers masculí, on només els homes es movien i protagonitzaven els processos migratoris¹⁴.

---

¹⁴ A Catalunya, aquesta tendència guanyà expressivitat al voltant dels anys 2000, coincidint amb la creixent divulgació de recerques de diferents autores. Un exemple d'això fou la publicació d'un número especial de la Revista Papers sobre la migració femenina. Vegeu Papers, nº60, 2000.

Com ja he esmentat, també la bibliografia sobre la representació de les migrades als mitjans de comunicació és més aviat minsa. Els escassos estudis que es dediquen total o parcialment a l'anàlisi de la representacions de les dones migrades als mitjans de comunicació emfatitzen o bé la seva absència a la pantalla o bé un tractament androcèntric, estereotipat i negatiu. Com menciona un d'aquests estudis "...I si centrem la mirada en la dona immigrant, el seu tractament audiovisual és encara més preocupant. Gairebé no apareix i, si ho fa, sovint se la mostra en plans força sensacionalistes (cuinant amb escassos recursos, tenint cura de fills amb aspecte malaltís, etc.)..." (AAVV, 2006: 33).

Agafant aquest exemple, podem veure en acció alguns dels supòsits implícits que guien la tria d'aquestes imatges per a representar les dones migrades: l'associació d'aquestes a la pobresa, la domesticitat, la maternitat i els rols "tradicionals" femenins, per enumerar només els trets més evidents d'aquesta iconografia. Com fa notar Nash (2007), hi ha un desplaçament vers les migrades d'un discurs androcèntric actualment considerat inacceptable en el tractament de les autòctones. Així, quan es parla de les migrades, hi persisteix una mirada particularment sexista, especialment respecte a temes com a maternitat, família, comerç del sexe i la violència masclista, entre d'altres.

D'aquesta manera, tal i com demostra Rodríguez Breijo (2009), la perspectiva androcèntrica de les migracions és força present a la televisió: les dones migrades apareixen menys temps en pantalla, poques vegades ho fan sense companyia masculina i són associades més sovint a esferes afectives que professionals, entre d'altres. Com conclou aquesta autora, tots aquests trets conformen una visió estereotipada i marginalitzada de les migrades, dificultant la creació d'espais de participació de les migrades a la societat civil receptora.

Així doncs, l'interès de l'estudi que proposem de la intersecció entre gènere, migracions internacionals i audiovisuals en els programes divulgatius de no-ficció queda patent tant per la manca de bibliografia sobre el tema com pel tractament invisibilitzant i esbiaixat de les migrades amb el qual sovint se les representa als mitjans de comunicació. A partir d'aquestes inquietuds, aquesta recerca explora les representacions sobre les dones migrades cercant quins tipus d'enunciats són articulats en aquests programes.

Com he suggerit en treballs anteriors sobre la representació de les dones migrades brasileres a Portugal (Pontes, 2004, 2006, 2007), les imatges de "l'altra" heretades del colonialisme són reelaborades en el context de les migracions internacionals, presentant

canvis, però mantenint una notable càrrega de etnització i exoticització de les migrades. El fet que aquestes siguin "immigrants" s'associa amb la pertinença a un altre grup "nacional" perifèric, racialitzat i d'una classe econòmica subalterna. La etnicitat, en aquest cas, es vincula al paper social de "immigrant" del "Tercer Món", que comprèn: 1) una imatge colonial, 2) la recent migració d'aquestes dones a Europa del Sud; 3) la construcció d'una representació subdesenvolupada, subalterna i "tropicalizant" dels països del "Sud"; 4) l'actual construcció ideològica dels països del sud d'Europa com a països del "Primer Món" (amb l'adhesió a la Comunitat Europea) en oposició al "Tercer Món" (on estarien situats els països d'origen de les migrades). La representació audiovisual de les dones migrades reproduceix en gran mesura aquesta concepció etnicizada, exoticizada i sovint també sexualitzada de "l'altra".

Narrativament, com demostra Argote (2007) respecte al cinema espanyol, aquests trets es tradueixen en la representació de les migrades al voltant d'uns estereotips força negatius:

“...Entre enero de 2000 y diciembre de 2002 se han estrenado en las salas de cine de Madrid 287 películas españolas. De entre ellas, una de cada cuatro (67 en total) contiene algún personaje extranjero; y de estos personajes la mujer inmigrante es, sin duda, la peor parada. No tiene voz; es prostituta en la mayoría de los casos; es malintencionada y su presencia en el filme se justifica como elemento desestabilizador que narrativamente “hay que” aniquilar o domesticar para una recuperación del equilibrio inicial. En alguna películas, simplemente están muertas, como la prostituta rusa en *El alquimista impaciente*, o van acabar muriendo enganchadas a los paraísos artificiales de la droga, como la hija de española y guerrillero colombiano en *Olivia*. En otras, y al estilo convencional de aquella “pretty woman” de Garry Marshall, aparecen junto a hombres españoles que rescatan a estas mujeres de la calle (o de la expulsión del país, o de la red de trata de blancas, o de la pobreza...) (...) Si las inmigrantes proceden de un país llamado “Tercer Mundo”, son acalladas (como en *Salvajes*) o relegadas al murmullo (*Poniente*, *Torrente 2: Misión en Marbella*) y sólo si proceden de Estados Unidos o incluso Argentina tienen entidad como personajes femeninos

desarrollados como sujetos en vez objetos..." (Argote, 2007:1).

La invisibilitat de les dones migrades en els mitjans de comunicació fa que la seva representació aparegui en gran mesura com una extensió passiva de la representació criminalitzant atribuïda als migrats. Cal recordar que, des del començament de les migracions cap a països com Alemanya, Anglaterra i França, es va generar una retòrica sobre les migracions al voltant dels *guest workers*. És a dir, des de llavors, l' "immigrant" és discursivament construït com un home sol que faria de temporer i tornaria al seu país d'origen després d'haver reunit algun estalvi (Mills-Affif, 2004). Segons aquesta perspectiva androcèntrica de les migracions que ara s'està qüestionant, les dones serien fonamentalment passives: esperarien al país d'origen o serien meres acompanyants que, en cas de migrar, només ho farien en el si de projectes migratoris familiars. Així, mentre simbòlicament les representacions als mitjans les consideren preferencialment com a esposes que pateixen la violència masclista, legalment la seva documentació (com a reagrupades) sovint les posa en una posició dependent respecte als homes.

No obstant això, històricament ha quedat clar que els processos migratoris no són d'exclusivitat masculina, especialment en els darrers anys, en que les migracions femenines són nombroses i clarament diferenciades. Nogensmenys, tot i que la mobilitat femenina no és cap novetat, aquest prejudici de que són els homes qui es mouen, està fortament arrelat en l'imaginari androcèntric (Ardener, 1993; AAVV, 2006). Aquestes representacions es troben relacionades als prejudicis de gènere que associen la feminitat amb debilitat, passivitat, domesticitat, immobilitat i que no consideren treball les tasques de cura i manteniment tradicionalment realitzades per dones.

Com ens recorda Suárez Navaz (2004), la feminització de les migracions no significa només un increment del contingent de dones que migren, ni tan sols allò que sovint es denomina la "feminització de la pobresa" o la "feminització de la supervivència"; es tracta de que les relacions de gènere organitzen les migracions, constituint les bases socials dels processos migratoris. Així doncs, tant les lògiques de gènere d'origen influeixen en l'exportació de mà d'obra femenina, com les relacions de gènere a la societat d'acollida també influeixen molt respecte a quines ocupacions, quin estatus jurídic i a quins rols socials les dones migrades poden aspirar.

En el cas que ens pertoca, les migracions cap a Espanya i Catalunya han estat formades per col·lectius fortament feminitzats. Aquest és el cas de diverses nacionalitats europees i llatinoamericanes. Dins d'aquests "col·lectius", el fet que el nombre de dones

que van migrar supera el dels homes està relacionada amb les xarxes migratòries i les ocupacions associades a aquesta. Així, queda palesa la contradicció present en el fet que encara que les dones representin prop de la meitat de la migració total i liderin els moviments migratoris de diverses nacionalitats, les migrades han estat més aviat absents de les representacions articulades pels mitjans.

Com ja s'ha esmentat, aquestes representacions poden associar-se als beneficis que el mercat extreu de l'explotació d'aquesta mà d'obra. Com assenyala Gil (2002), l'explotació d'aquesta mà d'obra també assegura la manutenció de l'evasió masculina del treball domèstic i de cura dels altres. Així, verifiquem que el pensament patriarcal s'articula amb la ideologia etnocèntrica, conformant un discurs sobre la dona migrada com endarrerida i arcaica en termes de gènere, quan, en realitat, és una justificació per a la seva explotació.

Molts factors convergeixen en les experiències de vida de les migrades, de manera que cal emprar un enfocament que no sigui reduccionista. Tot i que es pot dir que aquesta feminització de les migracions és un moviment generalitzat, és important recordar que existeixen diferències importants entre col·lectius i entre dones com a subjectes. A més de les experiències personals d'aquestes dones, no es poden obviar les idiosincràsies associades a la intersecció entre gènere, origen i classe social. En aquest sentit, Anthias (2006) proposa el terme "pertinença translocalitzacional" per a designar la complexitat polifacètica i situacional d'aquestes identitats que articulen vivències, memòries, conflictes, desigs,... com ho són especialment aquelles construïdes en la cruïlla de fronteres.

En els darrers anys, una sèrie de reflexions i accions han estat desenvolupant-se des d'associacions de persones migrades, de cooperació internacional i fins i tot de periodistes amb l'objectiu de normalitzar la presència de les persones migrades en els mitjans (Comas, en AAVV, 2010a). Tot i que les televisions públiques comencen a prendre algunes mesures, una sèrie d'investigacions indiquen com una agenda crítica del tractament mediàtic de les migracions és no tan sols necessària com hauria de ser molt exhaustiva. En el proper apartat, s'esbrinen alguns trets del desenvolupament de les representacions audiovisuals de les "altres" des d'una perspectiva històrica, amb l'objectiu d'aprofundir en el coneixement de la construcció de l'alteritat de les dones migrades.

5.3 La representació audiovisual de “l'altra”

En aquest apartat faig una breu reflexió, a partir de la literatura consultada, de la representació audiovisual de l'“altra”. És a dir, aquí es cerquen algunes referències sobre la construcció de les alteritats “racial” i de gènere especialment en el cine i la televisió, tant en la ficció com en la no-ficció. Tanmateix, tenint en compte que l'àmbit d'interès d'aquesta recerca es refereix particularment a audiovisuals produïts per la televisió autonòmica catalana, tal reflexió se centra principalment en el context espanyol i català. Tot i haver cercat la bibliografia generada a Catalunya, especialment a partir del CAC, només s'ha localitzat un estudi comparatiu entre les televisions espanyoles i catalanes, tot que ofereix dades sobre aquest context en particular¹⁵. D'aquesta manera, s'intenta contextualitzar parcialment les actuals representacions de les dones migrades en els programes divulgatius de no-ficció de TV3.

Com ja he esmentat, el terreny de l'anàlisi dels programes divulgatius de no-ficció constitueix un camp pràcticament inexplorat. Significativament, les reflexions sobre l'àmbit del documental, tot i que poden incorporar de manera més o menys directa el tema de la representació de l'alteritat, pràcticament no contempen ni el cinema produït al voltant del fet migratori ni les produccions televisives¹⁶. De fet, la bibliografia consultada sobre la no-ficció es troba marcada per l'absència tant d'anàlisi amb perspectiva de gènere com d'estudis que aprofundeixin en les produccions espanyola i/o catalana. Així, tot i aquests silencis, en aquest apartat s'intenta establir un marc teòric orientatiu que, més que encasellar aquests audiovisuals, cerca posar-los en relació amb la història i els sistemes simbòlics dominants.

En aquest sentit, és molt important adonar-se de que ni la història és una i única ni tampoc els sistemes simbòlics dominants són conjunts d'idees perfectament lògiques i linealment organitzades que s'apliquen sempre de la mateixa manera en tots els casos. És a dir, els discursos sobre l'alteritat són complexos i adopten diferents vestidures que

---

¹⁵ A les pàgines 78-80 es descriu breument el contingut i algunes de les conclusions d'aquest estudi. Vegeu AAVV, 2005-6.

¹⁶ Em refereixo especialment a autors que es van dedicar a revisar la història del cinema documental o de no-ficció, com a Barnou, Barsam i Weinrichter.

s'adapten a diferents punts del globus terrestre i a diverses conveniències ideològiques segons els moments històrics en qüestió. Per això, es poden fer operacions retòriques tan contradictòries com complementàries com ara "...condenar el mundo árabe por ir demasiado vestido (el velo) y simultáneamente censurar al mundo indígena por ir poco vestido (desnudez)..." (Shohat i Stam, 2002: 125). Així, seguint l'exemple, veiem com segons la conveniència es poden evocar tant valors progressistes (feminisme) per a condemnar la tradició aliena, com treure a la llum valors conservadors (catolicisme) per a defensar la pròpia tradició, sense que aquesta incoherència representi una amenaça greu ni al sistema simbòlic dominant ni al "jo" establert per aquest.

La representació audiovisual de l'alteritat començà pràcticament de manera simultània a la pròpia aparició de la fotografia. Ja en els seus començaments, una de les principals funcions de la representació audiovisual fou la legitimació dels discursos andro i eurocèntric, convertits en les ideologies fonamentals de la societat industrial i imperialista. Cal recordar que, a finals del segle XIX i començaments del XX, aquests discursos van estar particularment relacionats i presents en la societat: l'imperialisme, associat a un científicisme tecnològic i biològic, va viure llavors una veritable apoteosi i l'exposició de les seves conquestes era una part molt important del seu poder (Rony, 1996). En aquest sentit, tant els audiovisuals com les exposicions universals van ser activament emprades en la publicitat imperialista.

En aquest context, mentre a la metròpoli la representació fotogràfica de les dones es relacionà més aviat a la constitució d'un mercat pel consum de la burgesia emergent, l'ús de la càmera a zones colonials es dedicà a la descripció, documentació i classificació de llocs i persones (Hartmann, Silvester & Hayes, 1998). Tot i aquestes diferències, en ambdós casos la representació visual de les dones es construí a través de la projecció d'una mirada voyeurística sobre el seu cos. En aquest sentit, un dels primers temes a establir-se en la representació fotogràfica va ser el nu femení, presentant dones manifestament exotitzades, despullades entre sedes, ornaments i altres objectes fetitxe (Ewing, 1994). Des de dates tan primerenques com 1850, aquesta transformació del cos femení en objecte de plaer escòpic conduí a pràctiques com la publicació de postals de pornografia suau (Freund, 2006). A més, la diferència racial també es capitalitzà i les postals eròtiques de dones negres, molt significativament, es destinaven principalment a soldats destacats en àrees colonials.

L'adveniment del cinema, coincidint amb el context d'expansió territorial i econòmica de finals del segle XIX, impulsà a cineastes, exploradors, antropòlegs, viatgers

i fins i tot agents colonials a ser els pioners de la representació cinematogràfica de l'alteritat. D'aquesta manera, des de començaments del segle XX, la producció de pel·lícules sobre terres llunyanes i els/les seus/es habitants va ser força significativa (Barnow, 1983; Barsam, 1974; Heider, 1995; Rony, 1996). Part d'aquesta producció es constitueix per materials etnogràfics i/o documentals, des dels primers enregistraments de les danses dels aborígens australians al 1901 fins a l'èxit comercial de *Nanook, l'esquimal* (1922). Aquesta última, dirigida per Flaherty, és un veritable punt d'inflexió que desencadenà la producció d'un seguit de pel·lícules inspirades de manera més o menys directa en la seva proposta. Els resultats seran molt diversos i inclouen fins i tot pel·lícules de ficció "d'aventura" molt més andro-etno-cèntriques i comercials com ara *Tarzan de los monos* (1932)¹⁷ o *King Kong* (1933). En el context de l'Estat espanyol, l'única producció que sol merèixer una menció (molt) especial en les anàlisis sobre el cinema etnogràfic i/o de no-ficció és *Las Hurdes, tierra sin pan* (1932), de Buñuel. La seva filiació surrealista i contestatària, però, la torna un producte més aviat únic i força allunyat de les representacions dominants.

Tot i aquesta diferència de pressupostos, enfocaments i finalitats, el poder de representar els/les "altres" es trobava indiscutiblement a mans d'una elit blanca occidental. Així, d'una manera general, la representació audiovisual dels/les "altres" establí símbols de modernitat versus primitivisme, civilització versus salvatgisme i creà una imatge consonant amb les jerarquies del sistema simbòlic etno i androcèntric (Rony, 1996). La representació de l'alteritat en el cinema contribuï a l'espectacularització dels/les "altres" com a objecte de consum per a un públic occidental, a més de reforçar la configuració arquetípica de la seva representació com a primitius i exòtics. Rony (1996) parla d'aquests processos de representació audiovisual de l'alteritat com un mecanisme de "taxidermizació". És a dir, la imatge dels/les "altres" és utilitzada per a donar versemblança a les representacions etnocèntriques sobre aquestes persones a qui, d'altra banda, ni s'atribueix història ni s'atorga veu.

Així, la naturalització és un dels mecanismes més importants de la construcció de l'"alteritat", constituint una operació discursiva fonamental tant a l'etnocentrisme com a l'androcentrisme. Respecte a "raça", l'alteritat és construïda mitjançant la naturalització de trets biològics i/o "culturals" entesos d'una manera profundament essencialista (Stolcke,

---

¹⁷ Aquest és l'any d'una de les pel·lícules de *Tarzan* més conegudes del públic, la primera amb Johnny Weissmuller, actor que interpretà aquest paper vint cops. La primera pel·lícula de *Tarzan* és del 1918, dirigida per Scott Sidney.

1995) que suposadament serien la causa de diferències de caràcter i comportament. En termes de gènere, l'alteritat està relacionada amb la naturalització del sexe biològic i de la identitat femenina, segons una concepció de feminitat basada en l'heteronormativitat, la família nuclear burgesa, la maternitat, etc. En termes de representació audiovisual, ambdues alteritats solen manifestar-se mitjançant unes personatges subordinades, secundaries i passives – o bé castigades per la seva activitat potencialment amenaçant al *statu quo* (Argote, 2007; Yanagisako, 1995). Tanmateix, en ambdues perspectives normalment són els homes occidentals els protagonistes de l'acció i, a més, sovint també són ells els portadors del punt de vista des del qual es construeixen les narratives audiovisuals.

L'actual representació de les migracions internacionals i de les persones migrades es troba relacionada tant amb la història de les relacions entre autòctons/es i els/les altres, com amb la història de la posada en escena d'aquestes relacions. Ambdues històries presenten tant continuïtats com canvis i contradiccions, però constitueixen un rerefons sobre el qual s'ha construït, en bona mesura, l'actual imaginari sobre l'alteritat.

Respecte al cinema espanyol, tant una anàlisi de la història de la representació de l'alteritat (Santaolalla, 2005) com l'exploració de la representació audiovisual de la recent migració femenina (Argote, 2007), coincideixen en el reconeixement de que les representacions sobre les dones "del Sud" sovint han estat -i romanen- força negatives. Entre altres trets, s'apunta que el discurs majoritari sobre les "altres" és esbiaixat i homogeneitzant, produint representacions estereotipades, reduccionistes i exotitzants. A més de ser representades en termes de domesticitat (associada amb la família, maternitat i reproducció), també hi ha una tendència significativa a representar l'"altra" com a sensual i passiva, la qual cosa es relaciona amb una freqüent posada en escena de relacions de subordinació i dependència vers l'home espanyol.

D'altra banda, l'"altra" europea ha estat representada de manera molt més positiva, tot i que també hagi estat figurada com a objecte de desig. En aquest sentit, durant els anys 60 varen ser produïdes una sèrie de pel·lícules que articulaven una representació erotitzada de les "europees occidentals", les quals varen ser popularment sobrenomenades com "les sueques". La seva narrativa normalment tractava de breus amors d'estiu entre les "altres" europees i homes espanyols. En aquest context, les europees blanques de països del nord encarnaven una "altra" sofisticada, moderna, aventurera i liberal, mentre que l'home espanyol representaria una postura més aviat conservadora, "normal" i sensata (Santaolalla, 2005).

Amb la fi del franquisme, aquestes representacions van anar difuminant-se, a causa de que el cinema espanyol es va dedicar més aviat a temes identitaris relacionats amb la diversitat interna d'Espanya. Posteriorment, amb la incorporació de l'Estat a la Unió Europea, amb l'adveniment de l'autorepresentació de l'espanyol en tant europeu, aquestes representacions de les "sueques" van haver necessàriament de desaparèixer (Santaolalla, 2005). Nogensmenys, com es pot veure als audiovisuals estudiats, això no significa de cap manera el final definitiu de les representacions sobre les europees, però sí una reconversió dels significats (fonamentalment positius) relacionats amb aquestes.

Així, en abastar múltiples desigualtats socials, els discursos sobre l'alteritat articulen una "jerarquia de les alteritats" (Machado, 2003), en la qual les diferències naturalitzades són esglaonades de manera que hi ha alteritats més properes i més llunyanes, més amenaçants o menys alarmants. En aquest sentit, malgrat que l'etnocentrisme i l'androcentrisme siguin ideologies fonamentalment sexistes, en elles el tractament de les dones europees és situacional. És a dir, en posar en qüestió les relacions entre "centre i perifèria" i "identitat i alteritat", els personatges de les dones occidentals poden encarnar simultàniament ambdues cares de la moneda: així, poden presentar-se, d'una banda, subordinades a l'home occidental i, d'altra, dominant homes i dones no-occidentals.

D'aquesta manera, tot i que la visibilització de les dones autòctones en principi pot donar peu a l'articulació d'un discurs menys esbiaixat en termes de gènere, la naturalització de l'alteritat també comporta el risc d'un desplaçament d'un discurs androcèntric cap a les migrades. Com ressalta Nash (2007), actualment, alguns dels trets més recurrents de la representació de les migrades als mitjans és que aquesta "no refleja su peso real en la sociedad", a més de mostrar "...un complejo repertorio de subalternidad (...) donde destacan los usos del discurso tradicional de género..." (Nash, 2007: 60).

Tot i que alguns dels estudis de Nash es refereixen més aviat a la premsa, són molt reveladors de mecanismes subjacents al discurs periodístic en el tractament de la migració femenina. En aquest sentit, és especialment notable com el tractament informatiu de les migrades les associa amb esdeveniments negatius de les pàgines de crònica policial, tals com la violència de gènere, prostitució i fins i tot l'ablació del clítoris. En aquest procés, la dependència i la incapacitat de desenvolupament personal i col·lectiu apareixen com alguns dels principals significats atorgats a les migrades.

Aquest mecanisme de jerarquització de l'alteritat també estableix distincions entre les diferents societats d'origen. Així doncs, l'anàlisi de les representacions sobre l'"altra"

també ha de tenir en compte els processos històrics relacionats a l'establiment d'aquestes imatges, així com els canvis que transformen tant la història com els discursos de l'alteritat. Per exemple, durant el franquisme, tant el Marroc com els seus nadius i nadies eren vistos d'una manera "favorable", és a dir, com a part d'Espanya (Santaolalla, 2005). Després dels anys 90, amb el tancament de les fronteres europees, les migracions des d'aquest país són vistes com amenaçants¹⁸ i la inquietud respecte a la proximitat i similitud fa que la reafirmació de la dicotomia espanyols versus "moros" sigui molt més violenta. Aquests processos es reflecteixen en la representació audiovisual de l'alteritat: així, si en el franquisme hi havia personatges marroquines entranyables (interpretades per actrius espanyoles) i fins i tot es representaven històries romàntiques entre aquestes i homes espanyols (això sí, sota la forma de relacions inconcluses i/o tràgiques), avui aquestes representacions són més aviat improbables¹⁹.

De fet, en l'actualitat, un dels trets més significatius dels discursos negatius sobre les dones migrades és la seva representació "...desde la imagen de la otredad étnica y cultural que prioriza la figura de la inmigrante musulmana..." (Nash, 2007: 61). Un cop que la càrrega simbòlica actualment associada amb aquest col·lectiu en concret és d'una distància cultural "insalvable" (amb èmfasi en la diferència lingüística i religiosa), la representació de les dones migrades com a "mores" posseeix un fort component de rebuig i exclusió social. Com fa notar Reigada Olaizola, la representació de les dones marroquines:

"...está marcada por la invisibilización de la mayor parte de los aspectos relevantes de sus vidas y la hipervisibilización de aquellos aspectos que las sociedades de destino traducen en términos problemáticos, extraños y negativos. (...)

Entre los ejes temáticos que usualmente aparecen asociados a este colectivo de mujeres destacan en primer lugar, el tema del uso del velo o hijab, y junto a él otras cuestiones relacionadas como las diferentes costumbres alimenticias o la negativa a asistir a clases de gimnasia; y, en un segundo

---

¹⁸ Fins i tot hi ha un discurs que compara les actuals migracions magribines amb l'ocupació musulmana de la península ibèrica. Per cert, aquestes representacions presenten aquesta dada històrica de manera distorsionada, presentant tal ocupació com una invasió del territori espanyol. Cal dir que l'Estat espanyol com a tal no existia abans de l'ocupació musulmana, sinó justament es va constituir després, amb l'unificació d'exèrcits i l'establiment d'aliances polítiques que va posar fi a l'hegemonia "àrab-musulmana".

¹⁹ Per a consultar el corpus de pel·lícules analitzat per la autora, vegeu Santaolalla (2005).

plano, las noticias sobre la llegada de mujeres embarazadas o con hijos en pateras a las costas españolas...” (2004: 6).

L'arribada en pasteres és un dels esdeveniments més recurrents en la representació de les migracions i marca molt especialment la representació de les “subsaharianes”²⁰. Aquest “col·lectiu”, conjuntament amb altres com les dones “orientals” o de l'Europa “de l'est”, no només apareixen representades molt menys freqüentment que les “llatinoamericanes” i les “europees occidentals”, sinó que són pràcticament silenciades en la producció audiovisual en general: és força habitual que es tracti de personatges tan secundaris que no tenen assignat cap diàleg. De manera general, a la societat d'acollida es troba bastant arrelat el prejudici de que les migrades són dones sotmeses, així com la creença de que solen estar relacionades amb la tracta de persones, les màfies i la prostitució.

Així, la representació de les migrades, freqüentment, es fa mitjançant aquests trets o fets més “estrafolaris”. Les migrades en general i col·lectius com les “marroquines”, les dones “subsaharianes” i/o les “xineses” en particular, són representades en termes d’“incompatibilitat” amb els valors de modernitat, progrés i tolerància que els mitjans s'atribueixen a si mateixos i a la societat receptora en general. En aquesta operació, com remarca Reigada Olaizola, “...se sitúa a los colectivos de inmigrantes en una situación permanente de desventaja y vulnerabilidad social, eludiendo la responsabilidad del país de destino en la situación de dichos colectivos...” (2004: 8).

Mentre “marroquines”, “subsaharianes” i “orientals” es constitueixen en el símbol de la distància cultural i “racial”, la representació de les “llatinoamericanes” parla d'una major proximitat cultural. Tot i això, en els discursos sobre l'alteritat des d'un punt de vista “espanyol” hi ha el costum d'agrupar tots els països de meso i sudamèrica com un bloc homogeni, sense tenir en compte tota la diversitat que presenten entre ells. L'èmfasi en la llengua (castellà) i la religió (cristianisme, entès com a catolicisme), es relaciona a un discurs de que aquestes migrades es poden “integrar” més fàcilment i, en principi, el rebuig cap aquests col·lectius és menys acusat. Tot i això, hi ha una forta tendència al reduccionisme: per exemple, en representar el catolicisme com l'únic cristianisme existent

---

²⁰ Faig servir les cometes per a destacar que es tracta de generalitzacions molt àmplies i forçosament inacurades. Malauradament no puc oferir dades més precises perquè no hi consten en les fonts consultades.

a Llatinoamèrica, s'ignora l'ampli ventall de posicions i tendències que aquest comporta. Igualment, no cal dir que respecte a altres religions el desconeixement i reduccionisme és encara més acusat, particularment en el cas de l'islam.

Tot i aquest discurs de la proximitat cultural "llatinoamericana", això no vol dir que aquests discursos presentin les migrades com a iguals. Sovint aquests mateixos trets són emprats per posar de manifest la seva inferioritat: la seva manera d'expressar-se és considerada curiosa i divertida, mentre la seva religiositat ara és vista com a excessiva i un signe de retard i submissió, ara com a poc seriosa i propera a un fetitxisme idòlatra. Així, aquesta alteritat és representada de manera més ambivalent.

Abans i durant el franquisme, el cinemama espanyol va representar les llatinoamericanes com a associades a la calor, a allò picant, a la salsa, l'alegria i la sensualitat, donant cos a una feminitat múrria i sotmesa (Santaolalla, 2005). En el posfranquisme, les representacions d'hispanoamèrica van conèixer uns mínims històrics i només en els anys 90, amb la recuperació de la memòria històrica imperial associada a la celebració dels 500 anys de la colonització d'Amèrica, hi ha una represa de la representació de les llatinoamericanes (Santaolalla, 2005).

A partir dels anys 90, la importància comercial de la coproducció cinematogràfica entre Espanya i diversos països llatinoamericans té l'efecte de matisar la projecció d'una mirada ostensiblement colonialista sobre la realitat social d'aquests països. Malgrat això, molt sovint segueixen prevalent els estereotips colonials presents a la mirada tant espanyola com de les elits blanques nacionals d'aquests països. En aquest sentit, el cas de Cuba i les mulates és un exemple paradigmàtic: tot i que algunes pel·lícules siguin francament més essencialistes i exotitzants que altres, la representació de l'"altra" com a objecte de desig es tracta d'un tema recurrent. En aquestes representacions, les dones cubanes són presentades com a objectes seductors, però alhora denigrades com inferiors i controlables (Santaolalla, 2005).

Així doncs, aquestes representacions també es construeixen en relació amb la representació de l'home espanyol i les ansietats relacionades amb la possibilitat de relacions interracials. En aquest sentit, aquestes relacions afectives/sexuals tenen una tendència indefectible a la inconclusió, sent objecte d'oposició per part de la societat i sovint acabant de manera tràgica. També el fruit de les relacions interracials, encarnat en la figura de la mestissa, és essencialment transgressor i tendeix a conèixer un destí tràgic a les narratives cinematogràfiques (Santaolalla, 2005). Com argumenta Argote (2007), aquest mecanisme d'eliminació narrativa dels elements amenaçadors del *status quo*

també es fa servir sovint en la actualitat: les prostitutes, drogoaddictes i altres migrades delinqüents freqüentment presentades en la ficció, gairebé sempre troben la mort en algun punt de la pel·lícula.

Històricament, moltes d'aquestes representacions sobre l'alteritat es troben relacionades amb el discurs sobre les colònies, les quals són vistes com terres d'oportunitats (econòmiques i d'aventura, incloent experiències sexuals exòtiques) i corrupció (moral i "racial"). En l'actualitat, la representació de les migrades sovint reformula aquestes representacions, tot i mantenint trets notablement paternalistes com l'adjudicació a l'home autòcton d'un paper de "salvador" i "educador" (civilitzador?) respecte a aquestes dones: així, en moltes pel·lícules espanyoles recents, els autòctons apareixen rescatant les migrades del carrer, de l'expulsió del país, de la xarxa de tràfic de blanques, o de la pobresa (Argote, 2007:1). En aquest sentit, gairebé sembla que s'actualitza el discurs missioner, d'acció benevolent dels homes autòctons en favor d'unes migrades necessitades d'ajuda.

En aquest sentit, existeix una tendència maniquea en la representació de les migrades, que oscil·la des de la prostituta "dolenta" a la dona "bona i honrada". Com fa notar Argote (2007), en moltes pel·lícules espanyoles recents l'arc de transformació més comú de les personatges migrades és el de redempció de la dona "dolenta" (ensarronadora, lesbiana, caça-fortunes) que, mitjançant l'ajuda amorosa d'un home autòcton, es converteix en "esposa respectable". Aquest desenvolupament dramàtic d'aquestes personatges a la narrativa es relaciona amb la necessitat de controlar aquestes dones, sent un mecanisme emprat per a neutralitzar l'"amença" que les migrades representen per als sectors retrògrads de la societat:

"...sabemos que cuando en un sistema social emerge un nuevo grupo (...a mediados del siglo XX, el de la mujer en el espacio público; a principios del siglo XXI, el inmigrante) la asentada comunidad social espectadora (...) busca instrumentos con los que reforzar su identidad: esto es, consiste en identificar al "otro" frente al que definir el contorno de lo propio (...) Una vez identificado este "otro", busca dotarse de instrumentos con los que aniquilar simbólicamente toda amenaza que dicha emergencia de un nuevo grupo social pueda suponer para su estabilidad (volviendo al mismo ejemplo, la clase social establecida

necesita pensar en el inmigrante como en un grupo absorbible y asimilable...” (Argote, 2007 :8).

Així com hi ha grups de migrats i migrades que són aniquilats a les narratives en que són representats per ser considerats “amençants”, també hi ha aquells grups que no ho són. Les protagonistes dels EUA, europees i fins i tot argentines reben un tractament molt menys esbiaixat, cosa que deixa clara la polaritat entre persones considerades de “primera classe” i de “segona classe”. Tot i que aquestes són les representacions dominants respecte les migrades, també existeix una minoria de pel·lícules que articulen representacions alternatives: sigui presentant obres en què la narració és feta per la pròpia migrada o, contrariant la heteronormativitat, presentant migrades lesbianes com a protagonistes (sense eliminar-les narrativament mitjançant finals necessàriament tràgics).

Malgrat això, existeixen altres tipus de representacions eurocèntriques de l'alteritat més enllà d'aquesta dicotomia “migrades de segona classe amenaçants” versus “migrades de primera classe no-amenaçants”; també existeix la representació de la dona etnicitzada com a “amable”. Com observa Santaolalla (2005), aquesta personatge apareix com a innocent, poc complexa, guiada per instints i reaccions primàries i bàsiques. Aquesta caracterització la posa necessàriament a mercè de les persones occidentals, representades com a sofisticades i experimentades. Així veiem una representació força ambivalent: d'una banda, aquestes personatges són presentades com a portadores d'una naturalitat, senzillesa i frescor positius, però, d'altre costat, tenim la marginació i l'alienació com a polaritat negativa. Tot i que aquesta personatge seria més aviat una “persona de segona classe”, s'erigeix com un ésser “no-amenaçant”, puix que la seva subordinació és evident. Com fa notar Santaolalla (2005), aquesta representació es detecta respecte a les dones gitanes.

L'estudi de la ficció televisiva també aporta dades significatives. Una recerca suggeridora en aquest sentit ha estat conduït pel grup de recerca UNICA, de la UPF²¹, la qual té l'interès afegit de comparar el context espanyol i català. Tot i que no és habitual reproduir les conclusions d'una altra recerca en una tesi doctoral, el fet de que aquesta és l'única en aquest àmbit i és força interessant pel present treball justifica que els propers paràgrafs la resumeixin breument.

En l'esmentada recerca es troba, per exemple, que les persones migrades tenen

---

²¹ Vegeu els Quaderns del CAC n° 23-24, pàgines 103-126 (2005-6).

papers més esporàdics a les sèries de cadenes d'àmbit estatal que a les sèries catalanes, on sovint formen part del repartiment fix dels personatges. Respecte als trets de caràcter predominants entre “els personatges migrats”, malgrat que el predomini d'un caràcter extravertit, seductor i ensarronador sigui comú tant a l'àmbit espanyol com català, “...la ficció seriada catalana es distingeix per assignar-los també amb bastant freqüència la característica de generositat, la qual cosa aporta una pinzellada de caire més positiu a aquest tipus de personatges...” (Collantes et al., en AAVV, 2005-6: 107). En la següent taula reproduceixo el corpus analitzat en l'esmentada recerca:

Taula 1. Sèries analitzades i el nombre de trames. Temporada 2002-2003

Àmbit de difusió	Cadena	Sèrie	Nombre de trames per sèrie	Nombre de trames per cadena	Nombre de trames per àmbit de difusió
Cadenes d'àmbit estatal	Tele-5	<i>El comisario</i>	12	23	41
		<i>Hospital Central</i>	4		
		<i>Los Serrano</i>	3		
		<i>Javier ya no vive solo</i>	2		
		<i>Siete vidas</i>	2		
	Antena 3	<i>Un paso adelante</i>	11	17	
		<i>Policías</i>	5		
		<i>Código fuego</i>	1		
	TVE-1	<i>Ana y los siete</i>	1	1	
Televisió de Catalunya	TV3	<i>El cor de la ciutat</i>	12	25	25
		<i>Majoria absoluta</i>	11		
		<i>Setze dobles</i>	2		

Taula 6: Reproducció del corpus estudiat a la recerca del grup UNICA (2005-6).

L'anàlisi dels rols narratius que s'atribueixen als personatges “migrats” realitzat pel grup de recerca UNICA demostra que, tant a la cadena catalana com a les espanyoles, aquests solen aparèixer com a beneficiaris de l'acció del protagonista “autòcton”. Una altra característica comuna tant a l'àmbit català com a l'espanyol és la absència de la representació dels “migrats” com a antagonistes directes dels personatges “autòctons”. D'altra banda, un tret que sí distingeix la ficció de TV3 d'aquella de producció estatal és una major freqüència d'aparició dels “migrats” com a protagonistes de l'acció a les trames.

Tanmateix, aquest mateix estudi mostra que aquests rols narratius es troben associats a les estructures narratives prototípiques que donen forma a aquests audiovisuals. Entre elles, la més freqüent (compartida per les cadenes d'àmbit estatal i per TV3) és la que anomenen “la persona immigrada com a beneficiària”, i és descrita com

“l'èpica dels espanyols i catalans bons, justos i solidaris”. Les autores resumeixen aquesta mena de narrativa en els següents termes: “...un autòcton bona persona ajuda les persones migrades, sortejant els obstacles de les lleis, les institucions i la cultura racista d'algun grup d'espanyols o catalans, o enfrontant problemes que la persona migrada arrossega des del seu país...” (Collantes et al., en AAVV, 2005-6: 110)

En comparar les estructures narratives prototípiques de les cadenes d'àmbit estatal amb les de TV3, Collantes et al. (en AAVV, 2005-6) indiquen que és possible trobar la persona migrada com a protagonista de l'acció que actua per a si mateixa. Però, malgrat aquesta narrativa *a priori* sembli tan positiva, en realitat presenta a una persona migrada llatinoamericana (de gènere masculí o femení) com a ensarronadora i manipuladora, enganyant als autòctons per a obtenir benefici propi. Quan la persona migrada com a protagonista de l'acció actua per a un altre, el seu impuls solidari sempre fracassa quan actua per a altres persones migrades, mentre que quan actua per a “espanyols” tant pot obtenir èxit com fracassar. Quan la persona migrada és ajudant de l'acció, les seves accions normalment són improductives.

En el mateix estudi s'indica que, en les estructures narratives prototípiques de TV3, la persona migrada com a protagonista de l'acció que actua per a si mateixa “busca l'afecte per damunt de tot”. En aquestes trames, tot i que en un primer moment el migrat (del sexe masculí) arriba a assolir allò que s'havia proposat, al final acaba fracassant. Quan la persona migrada és la protagonista de l'acció actuant per a un altre, actua en benefici d'un familiar (català) amb problemes. Normalment el migrat (home) és sud-americà o magribí i, entre els obstacles que ha de superar, troba l'antagonisme de “mitjans de comunicació, lleis, burocràcia, dones catalanes manipuladores i homes catalans” (Collantes et al, en AAVV, 2005-6: 111). Aquesta mena de narratives representa una de les poques situacions en la que el migrat sol tenir èxit. En les trames en què el migrat apareix com a ajudant del protagonista de l'acció, sorgeix la figura del “conseller sexual de l'home català”, en que “...l'immigrant es defineix a partir de la seva experiència sexual, que utilitza per aconsellar personatges masculins catalans en qüestions relatives al sexe...” (Collantes et al., en AAVV, 2005-6: 112).

Tenint en compte tant productes ficticials com de no-ficció, la recerca de Breijó (2009) apunta com la representació de les migrades a l'àmbit televisiu és construïda al voltant d'una sèrie de elements inferioritzants. Afegint-se al fet de que les migrades tenen menys visibilitat que els migrats, s'observa que aquestes dones pràcticament mai surten treballant, estan sobrerrepresentades en l'atur i apareixen menys vinculades al sector

formal de l'economia. Tanmateix, les migrades són representades més vegades com a treballadores no qualificades i menys cops com a directives i funcionàries. En aquest àmbit de la formació i treball, un dels pocs trets positius trobats en la seva representació és que les migrades apareixen com a tècniques científiques i intel·lectuals més sovint que els migrats. Malgrat això, aquestes dones apareixen executant feines inferiors a la seva formació més freqüentment que els seus homòlegs masculins.

De fet, una de les diferències “altament significatives” que Breijó (2009) trobà en la seva recerca apunta que “el temps en que es descriuen les activitats de treball i estudi” és molt més gran en el cas dels migrats que no pas de les migrades. En un sentit anàleg, les relacions que predominen a pantalla entre migrades i persones autòctones són les familiars i de parella i no pas les de treball (al contrari de la representació dels migrats, els quals surten relacionant-se més aviat en termes laborals). Les migrades també apareixen més temps en pantalla parlant del seu físic i fins i tot dels seus trets de personalitat. Així:

“...El ámbito personal y afectivo tiene mucho mayor peso en la representación de la mujer inmigrante en la muestra analizada que lo laboral. (...) El porcentaje de minutos en los que las mujeres mantienen relaciones personales, del total del tiempo en que este género figura, es mayor que el de los hombres...” (Breijó, 2009: 18)

Altres conclusions de Breijó (2009) respecte a la representació de les migrades a la televisió mostren altres trets no només poc afavoridors sinó francament preocupants. Un d'ells és que, malgrat que les xifres de participació en accions associatives i polítiques dels migrats siguin força baixes, les referents a les dones migrades són encara més minses. D'altra banda, mentre el treball remunerat representa la principal font d'ingressos de la majoria dels migrats, la xifra de migrades en la mateixa condició (37,9%) gairebé no arriba a la meitat del percentatge masculí (71,7%). Tot el contrari esdevé respecte a les ajudes no governamentals o d'algun membre de la família, de les quals són les principals beneficiàries. Tanmateix, la gran majoria de les persones migrades representades com a desvalgudes o dependents són dones. Així, l'aportació de les migrades a la societat d'acollida és representada com a pràcticament nul·la i la seva imatge a la televisió és més aviat la de la precarietat i inadaptació.

Així, als propers capítols, es reflexiona si els programes divulgatius de no-ficció de TV3 tenen alguna connexió amb aquestes representacions esbiaixades de les dones

migrades, o si, més aviat, constitueixen un nou capítol en la representació de les migracions internacionals, tal com és la seva intenció manifesta.

En el capítol 6 explicaré detalladament les principals característiques del corpus a ser analitzat en la present recerca.

6. Els programes divulgatius de no-ficció de TV3 sobre les migracions

La present recerca contempla l'anàlisi dels programes divulgatius de no-ficció produïts per TV3 dedicats a la temàtica de les migracions internacionals. Atenent a la necessitat metodològica d'acotació d'un corpus analitzable, s'han triat els programes emesos entre els anys 2008 i 2011 adreçats a un públic adult i disponibles per a consulta a la web d'aquesta cadena de televisió.

En aquests anys, TV3 va emetre 531 capítols dels cinc programes d'aquest gènere sobre les migracions. Els programes emesos durant l'any de 2009 que van constituir la mostra inicial a ser analitzada per a la beca de l'Institut Català de la Dona varen ser quatre: *Tot un Món*, *No Tòpic*, *10 Cites* i *Karakia*. Tot i que l'abast de la recerca s'amplià amb la inclusió dels anys 2008, 2010 i 2011, només hi va haver un nou programa que s'incorporà a la mostra inicial de quatre programes: el programa *D'aquí D'allà*, el qual començà al 2010.

En primer lloc, s'han visionat tots els 531 episodis emesos entre 2008 i 2011, omplint les fitxes de recerca amb les dades quantitatives relatives a tots els personatges-tipus (migrades, migrats, autòctons i autòctones). Aquesta primera presa de dades es va fer amb tot l'univers de 531 episodis per a tal de possibilitar comparacions entre els diferents personatges-tipus i amb finalitat de respondre quantitativament a les preguntes d'investigació.

Com que el meu interès anava dirigit a analitzar les representacions al voltant de les dones migrades, amb l'objectiu d'observar si aquestes es relacionen amb supòsits andro i eurocèntrics, vaig fer la selecció dels programes on les migrades es perfilaven com a personatges principals. Mitjançant aquest procediment es pretenia definir la mostra qualitativa, o sigui, els episodis a partir dels quals es realitzen un segon visionat més orientat a la interpretació. La següent taula il·lustra aquestes dades, presentant a la segona columna el total de episodis visionats, és a dir, tots els capítols emesos per any sumats tots els programes. A la tercera columna, es comptabilitzen els capítols amb migrades entre les protagonistes:

Anys	Total de capítols visionats	Episodis visionats amb dones entre els protagonistes
2008	99	63
2009	92	39
2010	180	96
2011	160	89
TOTAL	531	287

Taula 7: Els episodis visionats i aquells protagonitzats per migrades.

Així, s'han seleccionat 287 capítols protagonitzats per migrades, que fan aproximadament un 54% de total de programes emesos. Nogensmenys, un cop que el nombre de programes amb migrades entre les protagonistes era massa alt per a dur a terme l'anàlisi qualitatiu, es va atendre les recomanacions del tribunal de seguiment del doctorat de reduir la quantitat de materials.

Aquesta reducció es va realitzar mitjançant el procés de mostreig aleatori: és a dir, per la impossibilitat d'analitzar qualitativament tants programes amb detall, va reduir la mostra a analitzar utilitzant com a criteri de tria els capítols amb número parell (2,4,6...) de la base de dades. Amb aquesta tria dels programes amb nombre parell a la base de dades, finalment s'analitzaren qualitativament 147 episodis protagonitzats per migrades. La següent taula il·lustra aquest procés:

Anys	Total de capítols visionats	Episodis amb protagonistes migrades	Capítols amb nombre parell a la base de dades/ mostra qualitativa
2008	99	63	31
2009	92	39	22
2010	180	96	49
2011	160	89	45
TOTAL	531	287	147

Taula 8: Els episodis visionats, aquells protagonitzats per migrades i els que fan part de la mostra qualitativa.

Amb l'objectiu de posar el lector en antecedents sobre els programes analitzats, procedeix a una breu descripció de cadascun d'ells.

6.1. Descripció dels programes analitzats

10 cites

Nom: 10 cites

Durada: 15 min.

Direcció: Informació no disponible

Emissió TV3: 2008/2009

10 cites és una sèrie que ensenya, en 13 capítols, històries de convivència entre parelles lingüístiques. Aquest intercanvi, una pràctica habitual del programa de Voluntariat per la Llengua, posa en contacte persones que volen llançar-se a parlar català i voluntaris que parlen català habitualment i volen ajudar els primers. Aquest programa es va emetre en els anys 2008 i 2009.

Figura 1: La portada de la web de *10 cites*.

Com ja s'ha esmentat, *10 cites* presenta com a mínim cinc parts diferents: la salutació, el mapamundi, el somni, la retrobada i la teva, la meua llengua. A la primera, la gent es presenta i es comenten curiositats sobre la salutació a les diferents cultures. A la segona, tant els participants com gent del carrer son desafiat a cercar a un globus terrestre el país d'on procedeix el protagonista migrat. A la tercera, s'explica una història que hi tingui a veure amb el país d'origen de la persona migrada. A la quarta, es provoca la retrobada d'antigues parelles lingüístiques. Finalment, a la quinta es comenten aquelles paraules, frases o expressions del català que més gràcia fan a la protagonista migrada.

D'aquí d'allà

Nom: D'aquí d'allà

Durada: 27 min.

Direcció: Francesc Romero

Emissió TV3: Dissabtes 10:00 a 12:00h (Documentals matí) e 22.45h (Nit temàtica)

D'aquí d'allà va ser l'últim programa divulgatiu de no-ficció dedicat a les migracions internacionals a incorporar-se a la programació de TV3. D'una manera general, manté la línia general de representació ja establerta pels programes que el van precedir, presentant a grans trets les mateixes característiques considerades comunes als programes divulgatius dedicats a la migració que s'analitzen en aquesta recerca (vegeu l'apartat següent).

Figura 2: La portada de la web de *D'aquí d'allà*.

Nogensmenys, la característica distintiva del programa és la incorporació d'una perspectiva de transversalitat en el tractament dels temes de migració. És a dir, cada mes s'estableix un país al voltant del qual es fa una programació d'entrevistes, documentals, pel·lícules, etc. que s'escampa cap a altres espais de la cadena. Per exemple, el novembre del 2010 el país del qual es va fer el monogràfic ha estat la Xina. Mentre *D'aquí d'allà* en si va produir 13 càpsules de "Hola em dic..." amb diversos ciutadans d'origen xinès, des dels programes *30 minuts*, *Mil·lenium* i *Valor Afegit* s'han emès els documentals "La Xina d'aquí", "La Xina compra el món" i "Xinesos a Catalunya", respectivament. Malgrat això, a l'àmbit d'aquesta recerca s'analitzaran només els episodis de les sèries "Catalans de..." i "Hola em dic..." disponibles per a consulta a la web, en respecte a l'acotació proposta al projecte d'investigació.

Segons la pròpia web del programa:

"...*D'aquí d'allà* és una iniciativa de la Comissió de la Diversitat de Televisió de Catalunya que té com a objectiu mostrar la realitat quotidiana de les principals comunitats d'immigrants que viuen a Catalunya i donar a

conèixer amb més profunditat les seves cultures i societats de procedència.

Cada mes una comunitat immigrant i el seu país d'origen han estat el centre d'atenció al 33 a través de tot tipus de programes: documentals, reportatges, cinema, magazins culturals, programes d'entrevistes, de debat...

S'han fet dues temporades amb aquests països protagonistes: Marroc, Equador, Xina, Colòmbia, Romania, Bolívia, Argentina, Pakistan, Perú, Brasil i Senegal-Gàmbia...”¹.

Karakia

Nom: Karakia

Durada: 35 min.

Direcció: Josep Mulet

Emissió 33: Diumenge, 21.45h, 22,20h.

Reemissions a TV3: les matinades de diumenge, dimecres i diumenge a les 12:20h.

Resumidament, *Karakia* ha tractat de cercar en el menjar un element aglutinador “universal”, ensenyant costums i tradicions de les diferents cultures. En alguns programes, hi ha una part dedicada a una presentació general del país en qüestió, mitjançant recursos com mapes, cançons, imatges d'arxiu, etc.

La proposta de *Karakia* consisteix en una aproximació a la diversitat cultural mitjançant la gastronomia. Segons la web del programa:

“...En els seus inicis, *Karakia* es va plantejar com un retrat amable, intimista i proper de diferents comunitats culturals. Es tractava de mostrar una realitat canviant al nostre país i d'acostar als espectadors els nous veïns arribats a Catalunya d'arreu del món. Ho vam voler fer a través de la cuina, demanant-los que ens parlessin dels seus ingredients i ens ensenyessin a preparar els seus plats...”.

Karakia és el programa més antic de tots, de manera que, de manera semblant a *Tot un món*, aquesta permanència duradora en antena fa que el ventall d'experiències presentades relacionades amb les migracions internacionals a Catalunya sigui considerable. Atès que les propostes dels programes van canviant d'una temporada a

---

¹ Última data d'actualització de consulta de la web: 22/06/2011.

l'altra, la mostra abasta un període de temps relativament llarg (3 anys) que ajuda a donar una visió dels canvis i continuïtats que varen presentar aquests programes durant les diferents temporades.

Figura 3: La portada de la web de *Karakia*.

En aquest sentit, com comenta el director del programa, Josep Mulet, una de les idees que han estat desenvolupant-se al llarg de les diferents temporades és la definició de persona migrada. De manera semblant a *10 cites*, a *Karakia* són considerades migrades tant les persones comunitàries com les extracomunitàries. De fet, aquest programa treballa amb la idea de que "...immigrant és només un terme demogràfic i certament discriminador, ja que sembla "separar" aquestes persones de la resta que viuen en un mateix entorn social. Fa temps que no el fem servir. Al cap de poc de començar a emetre ens vam adonar que com a definició no sempre era ben entesa i podia crear distància amb l'espectador. Vam adoptar de seguida el terme "nouvingut" i des de fa uns anys, parlem bàsicament de "veïns". "Veïns originaris de..." seria la definició que més ens agrada...". Però, a diferència de *Tot un món* i *10 cites*, les personatges migrades sempre són nascudes fora del territori espanyol.

Notòpic

Nom: NOtòpic

Durada: 15 min.

Direcció: Jordi Vilardell

Emissió: 2008/2009

NoTòpic és un programa que mostra la vida, les preocupacions i les opinions de

joves migrants i migrants que fa anys que resideixen a Catalunya. El programa ha estat emès el 2008 i 2009 i presenta un estil més juvenil i de proximitat. En cada episodi, hi ha una part dedicada a la història de vida d'un o una protagonista, ensenyant el seu entorn, amics, família, relacions. La segona part presenta una mena de pluja de idees, en la qual el grup de joves opina sobre alguns temes relacionats amb les migracions.

Com aquest programa es centra en un públic més aviat juvenil, això li permet tractar la migració internacional a Catalunya amb un to més directe i sovint menys complaent per part dels participants. Es veuen personatges joves que expliquen la seva història i qüestionen les situacions de discriminació viscudes a la societat receptora.

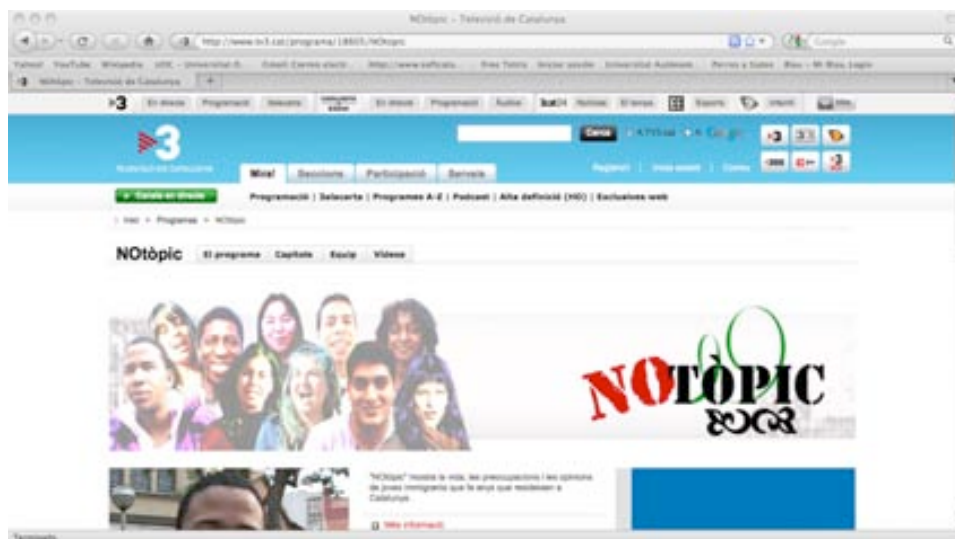

Figura 4: La portada de la web de *NoTòpic*.

De fet, *NoTòpic* és l'únic programa en què es permet l'apropament parcial a un arquetip ambigu, el del "rebel". És a dir, com la pròpia concepció de joventut a la cultura occidental es troba associada amb el questionament i la crítica, aquest programa, al centrar-se en aquest públic, també és més questionador (potser per això va durar poc a la graella?). Així, malgrat que *NoTòpic* mantingui la línia general de tot els programes de presentar només personatges positius, entre els quals sobresurt l'arquetip del "desvalgut triomfant" (és a dir, de l'oprimit que mitjançant l'esforç és capaç de sobresurtir i d'ascendir socialment), aquest programa també parla d'algunes de les frustracions i contratemps de ser minoria.

Tot un món

Nom: Tot un món

Durada: 6 min.

Direcció: Carles Solà

Emissió TV3: dissabte i diumenge de 14.15 h

Reemissió 33 digital: dissabte de 20.55 h a 21.05 h

Reemissió 3:24: dimarts i dijous d'11.50 h a 12.00 h, de 18.50 h a 19.00 h i de 21.50 h a 22.00 h

Reemissió TV3CAT: Dissabte i diumenge de 14.20h a 14.25h i diumenge i dilluns de 6.55h a 7.00h

Tot un món va començar a ser emès l'octubre del 2004. És un programa que aborda diferents aspectes relacionats amb les migracions, especialment les extracomunitàries. En el seu tractament de les diverses cultures que conviuen a Catalunya, posa una important èmfasi en l'àmbit de les persones, entitats i administracions que treballen per l'acollida i la integració de la població nouvinguda.

Així, el programa cerca donar a conèixer tant les bones pràctiques com les problemàtiques relacionades a les migracions, així com les formes de resoldre-les aplicades per les administracions, el teixit associatiu i les persones a títol particular. Nogensmenys, en algunes temporades *Tot un món* també ha aprofundit en les experiències més personals dels processos migratoris o, en altres casos, ha cercat experts per a parlar de temes associats al procés d'arribada, acollida i integració de les persones que han vingut a viure a Catalunya. En algunes ocasions, el programa també s'ha centrat en els espais comuns creats entre la població autòctona i la nouvinguda.

Figura 5: La portada de la web de *Tot un món*.

La naturalesa generalista d'aquest programa li permet cobrir un gran espectre de

temàtiques i personatges relacionades amb la migració internacional a Catalunya. Es veuen personatges joves i grans, dones i homes, treballadors amb més i menys qualificació. Es combina tant un tractament de proximitat que privilegia històries de vida i altres circumstàncies personals, com la divulgació d'events culturals i/o altres manifestacions polítiques, artístiques i/o socials conduïdes per persones migrades.

D'altra banda, a *Tot un món* sovint només la protagonista del capítol i el narrador parlen pràcticament durant tot l'episodi. Quan hi ha més d'una protagonista, els seus discursos se solen alternar, de manera que les converses i els debats es troben pràcticament absents. Aquesta característica s'associa amb l'estratègia del programa de presentar un relat en primera persona i, tot i que a vegades s'intenta entrevistar persones relacionades al context en qüestió, justament en aquests casos el relat de la persona migrada a vegades queda eclipsat.

Tot i que la migració és l'objecte al voltant del qual es construeixen aquests programes, l'apropament a aquest fenomen es fa sota diferents òptiques i estratègies. Per exemple, mentre *No Tòpic* és un programa protagonitzat per joves i que té en aquest col·lectiu el seu públic objectiu, *10 Cites* es relaciona amb les polítiques de normalització de la llengua catalana i es dedica al tractament de la integració dels nouvinguts mitjançant l'experiència de les parelles lingüístiques. Igualment, mentre *Karakia* s'apropa a la diversitat explorant temes i personatges relacionats a la gastronomia, *Tot un Món* tracta d'una multiplicitat de temes relacionats amb la migració i, segons el seu director, Carles Solà², té per objectiu donar a conèixer a l'audiència de TV3 el fenomen migratori i les seves causes i conseqüències a Catalunya³.

A més, a l'àmbit de TV3, aquests programes es troben adscrits a diferents seccions, de manera que, mentre *Tot un món* pertany a la secció d'informatius no diaris, *Karakia* forma part de l'àrea de programes documentals⁴. Una altra diferència significativa

---

² Solà també forma part de la Comissió per la Diversitat de TV3, en la qual té funcions d'observador i fiscalitzador intern. A més, és vicepresident de la Mesa per a la Diversitat en l'Audiovisual. Vegeu la transcripció de l'entrevista sencera als annexos.

³ Malgrat que siguin les seves paraules textuais, aquest un resum d'una resposta molt més extensa. Vegeu l'annex I.

⁴ Donat que *10 cites* i *No Tòpic* van ser programes puntuals en la graella de TV3, ha estat més difícil trobar informació sobre ells més enllà de les respectives pàgines web. En aquest sentit, tampoc s'ha pogut localitzar i entrevistar els seus directors.

entre programes és que, mentre *10 cites* i *No Tòpic* varen estar a la graella durant una temporada escassa, *Tot un Món* i *Karakia* porten 7 i 10 anys d'emissió respectivament. Així, tot i que els audiovisuals a ser analitzats puguin ser aglutinats sota l'etiqueta de programes divulgatius de no-ficció, es pot detectar una certa diversitat d'estratègies de representació entre ells.

Un exemple molt concret és la durada. Mentre *Tot un Món* és un programa molt curt (aproximadament 6 minuts, durada poc convencional a la televisió), *10 Cites*, *No Tòpic* i *Karakia* tenen una durada aproximada de 15, 16 i 35 minuts respectivament. D'una banda, aquest aspecte es troba relacionat amb l'espai que la cadena disposa per aquests programes. D'altra, té a veure amb l'estructura narrativa amb la qual es construeix el relat, tant respecte a la temàtica general de la migració com a les subtemàtiques específiques que trobem a cada programa. Això implica que, per exemple, mentre a *Karakia* trobem diferents subtemàtiques aglutinades en un mateix episodi (com ara l'importació de productes, les tècniques de cocció i fins i tot el tatuatge maori quan es parla de la cuina neozelandesa), a *Tot un Món* els diferents tòpics potser serien tractats individualment, cadascun en un programa diferent.

En els casos de *No Tòpic* i *10 cites*, ambdós programes estan dividits en diferents seccions (de manera que fins i tot el protagonista canvia durant un mateix capítol). *No Tòpic* es construeix sobre els testimonis d'un grup de joves i es divideix en dues parts. A la primera, que correspon a les dues terceres parts de cada capítol, s'explica la història de vida d'un d'ells. La segona, que ocupa aproximadament els cinc minuts finals, consisteix en una pluja d'idees sobre una temàtica relacionada amb les migracions, en la qual els joves participants apareixen opinant com a bustos parlants. Al seu torn, *10 cites* presenta com a mínim cinc parts diferents, en les quals hi ha una parella principal que fa voluntariat lingüístic en l'actualitat i una altra que ho va fer en el passat i de la qual el programa provoca el retrobament. De manera semblant, la parella que surt en la primera part predomina en les dues terceres parts del vídeo, mentre que la segona parella surt aproximadament durant quatre minuts. En ambdós casos, vaig considerar com a protagonista a la personatge migrada principal de la primera part.

6.2 Característiques generals dels programes divulgatius de no-ficció de TV3

Malgrat les diferències de durada, nombre de capítols emesos i enfocament temàtic existents entre els diferents programes que hem vist en descriure els programes, hi ha al menys cinc característiques que es poden verificar en tots ells, més enllà de les seves particularitats formals i metodològiques:

1) L'ús de fonts properes o de les persones migrades com a informants privilegiades.

Tot i que cadascun dels programes a ser analitzats presenta unes estratègies pròpies de presentació i d'apropament a les persones migrades, s'observa la cerca d'un tractament més proper a les activitats i persones relacionades amb el fet migratori. Així, mentre *Karakia* cerca persones migrades que cuinen plats estrangers, o restaurants i professionals de la restauració "exòtica", *Tot un Món* treballa més aviat amb històries de vida i/o persones vinculades al tercer sector. Així, apart de l'opinió de persones autòctones autoritzades (tècniques d'immigració, educadores socials, investigadores, parelles lingüístiques, amigues i/o familiars), apareixen les pròpies persones migrades parlant en primera persona. Aquesta major proximitat amb els subjectes fa que la informació sigui més humanitzada, diversa i contextualitzada.

2) El reconeixement d'algunes de les dificultats dels col·lectius migrats a la societat d'acollida més enllà del victimisme i l'espectacularització del patiment.

La representació de les migracions internacionals als mitjans ha estat dominada per imatges de les arribades en pastera i d'accions policials en la repressió de la migració irregular. Així, la migració sovint és tractada com una constant situació de marginalitat i patiment i no hi ha constància de la normalitat de l'experiència migratòria. En aquests programes es mostra que les persones migrades tenen vides normals i constructives.

D'altra banda, el racisme és sovint representat com una excepció i una rarsa en la societat d'acollida, de manera que molt difícilment s'observa un tractament televisiu de les diferents pràctiques discriminatòries contra les persones migrades. En aquest sentit, la cobertura mediàtica sobre la xenofòbia i la discriminació es sol dedicar només a situacions extremes, d'assassinats, apallissaments i/o altres crims xenòfobs. Tot i que els conflictes es troben més aviat absents d'aquests audiovisuals, també es reconeix que els veïns

truquen a la policia i persegueixen un restaurant de propietari africà fins aconseguir el seu tancament; que als joves negres se'ls barra l'entrada a les discoteques amb falses justificacions o que un grup de ciutadans paquistanesos ha de viure en situació d'amuntegament perquè ningú no els vol llogar pisos.

3) La valorització del català i del seu aprenentatge.

Potser aquest és un dels trets més reveladors de les influències polítiques i socials darrere d'aquests programes més enllà de l'elogi de la diversitat. Amb la fi de la dictadura franquista i la posterior emergència de totes les reivindicacions socials reprimides fins llavors en allò que s'anomena *la transició* (a la democràcia), el foment de l'ús de la llengua catalana a Catalunya va rebre un fort recolzament per part de diferents sectors de la societat. TV3, creada el 1983 (sis anys després de les primeres eleccions democràtiques), sorgeix en aquest context de reivindicació de la llengua i cultura catalanes després de quasi quaranta anys de persecució. Així, fins a l'actualitat, com s'explica a la web corporativa: "...A la seva missió com a televisió pública d'informar, entretenir i formar, s'hi afegeix la de contribuir a la normalització de la llengua catalana als mitjans de comunicació i de promoció de la cultura catalana..." (<http://www.tv3.cat/avis/>).

En aquest sentit, podríem dir que, en certa mesura, els programes analitzats intenten donar a conèixer als nouvinguts que Catalunya és una realitat diferent de la resta d'Espanya i que, per tant, també compleixen la funció pedagògica d'il·lustrar sobre aquesta entitat diferenciada.

4) Un criteri una mica confús a l'hora de definir qui és migrat i qui és autòcton.

Com no podria deixar de ser, les representacions a la pantalla petita es troben força relacionades amb les categories socials de la societat que genera aquests discursos. Tot i que en principi es tracta de jerarquies força establertes, no és del tot exempt de problemes el fet de definir qui és de fora i en quina mesura ho és, com esdevé en les definicions d'estrangera i migrada. Tampoc és indiscutible definir qui és de dins, un cop que la societat catalana ha estat conformada al llarg de processos històrics on la contribució demogràfica de les diferents migracions és inqüestionable.

Una postura habitual és la de fonamentar-se en el criteri de la Unió Europea de classificar les persones en ciutadanes "comunitàries" i "extracomunitàries", però també es solen diferenciar les ciutadanes comunitàries entre espanyoles i estrangeres. Igualment, també existeix una distinció entre persones catalanes i les d'altres parts d'Espanya; i fins i tot entre descendents de catalanes de "tota la vida" i descendents d'espanyoles o de

matrimonis mixtes entre catalanes i espanyoles (Clua i Farné, 2011). Així, malgrat la nacionalitat formal atorgada per l'Estat espanyol, l'existència de reivindicacions d'altres llengües, nacionalitats i idiosincràsies apart de l'espanyola dins el territori estatal, fa que les categories socials siguin força més complexes que la seva definició legal.

5) La restricció geogràfica a Catalunya.

Tots els capítols de tots els programes es localitzen a diferents punts de la geografia catalana.

Tot i que aquestes característiques generals són comunes, és important remarcar que cadascuna d'elles pot assolir més o menys importància segons el programa en qüestió. Per exemple, en programes com a *10 cites* i *Tot un món* el tema lingüístic apareix amb més èmfasi que en *Karakia*. Igualment, mentre *Karakia* enfoca més aviat l'entorn metropolità de Barcelona (al menys durant la temporada del 2009), els altres programes es preocupen més amb la representació de les migracions arreu del territori català.

6.3. El corpus analitzat: mostra dels programes

La distribució de capítols per programa és la següent:

Programa	2008	2009	2010	2011	Total
<i>Tot un món</i>	71	78	100	74	323
<i>Karakia</i>	15	5	23	6	49
<i>No Tòpic</i>	7	2	0	0	9
<i>10 Cites</i>	6	7	0	0	13
<i>D'aquí d'allà</i>	0	0	57	80	137
Total	99	92	180	160	531

Taula 9: Nombre d'episodis emesos per programa.

Any 2008

A l'any 2008 han estat visionats 99 capítols de quatre programes: *10 cites*, *Karakia*, *No Tòpic* i *Tot un món*. D'aquests, 63 han estat protagonitzats per dones migrades, fent un 63% del total d'episodis emesos. La distribució del protagonisme segons el sexe es queda reflectit en aquesta taula:

Personatges	Número de capítols
Migrades	63
Migrats	28
Autòctons	6
Autòctones	2
Total	99

Taula 10: Els episodis del 2008, segons el sexe i origen de la protagonista.

Així, en el 2008 la distribució dels programes segons el sexe del protagonista ensenya un important predomini femení. Tot i això, les dones autòctones apareixen molt escassament representades i sovint en companyia dels migrats. També s'observa que *Tot un món* és el programa amb més episodis emesos.

Any 2009

D'un total de 92 episodis visionats al 2009, 39 episodis han estat protagonitzats per dones migrades, en els quals s'inclouen tant capítols amb les migrades com a personatges principals (25) com aquells on el protagonisme és compartit entre migrades i homes autòctons o migrats (14). La majoria d'episodis corresponen a *Tot un món*, com es veu en aquesta taula:

Dels 92 capítols emesos per *Tot un Món*, *No Tòpic*, *10 Cites* i *Karakia* en el 2009, només 39 tenen dones migrades entre els protagonistes, fent aproximadament un 42,5% del total d'episodis emesos. Si considerem els capítols **protagonitzats exclusivament per elles, la xifra baixa a 28 episodis, sent només un 27% del total.**

Personatges	Número de capítols
Migrats	42
Migrades	39
Autòctons	6
Autòctones	5
Total	92

Taula 11: Els episodis del 2009, segons el sexe i origen de la protagonista.

D'altra banda, els capítols protagonitzats per ambdós sexes puja a 21, sent un 23% del total. El nombre d'episodis que tenen homes entre els protagonistes arriba a un 68,5% dels capítols emesos el 2009, mentre aquells que presenten un **protagonisme exclusivament masculí arriben a 41, sent un 44,5% del total.** D'aquesta manera, tenim que les migrades apareixen menys vegades en pantalla com a protagonistes que els homes en general i els migrats en particular. A més, quan ho fan, sovint comparteixen protagonisme amb algun home, especialment amb els autòctons. S'observa una tendència semblant pel que fa a la presència de les autòctones.

D'altra banda, les característiques generals dels programes són bàsicament les mateixes de l'any anterior, tant respecte a aspectes formals com a continguts. Tanmateix, la base de dades i les categories analítiques emprades com a eines de recerca s'han mantingut pràcticament inalterades. Així, s'ha considerat que la metodologia no havia de patir cap canvi significatiu, per tal de mantenir la coherència de l'estudi.

Any 2010

De l'any 2010 han estat visionats 180 capítols de tres programes: *D'aquí d'allà*, *Karakia* i *Tot un món*. En el 2010, els programes *10 cites* i *No Tòpic* van deixar de ser

produïts, tot i que algun dels episodis ja emesos s'ha repetit puntualment per a tapar algun forat en la programació. D'altra banda, al 2010 es va incorporar a la graella el programa *D'aquí d'allà*, el qual presenta les sèries “Catalans de...” i “Hola em dic...”, amb aproximadament 27 minuts i 45 segons de durada, respectivament.

Tot i que la proposta dels programes *Tot un món* i *Karakia* es va mantenir pràcticament inalterada al 2010, s'observen alguns canvis subtils en les característiques generals: la durada de ambdós programes va disminuir (la de *Tot un món* va passar a aproximadament 4:30', mentre la de *Karakia* va caure a la meitat, passant a ocupar més o menys 17 minuts); *Karakia* ha emès molts més episodis que els anys anteriors i *Tot un món* també ha incorporat algun personatge d'origen europeu. En aquest programa també s'observa que l'equip de reportage s'ha fet visible per primera vegada en un episodi.

Dels 180 de programes emesos el 2010, 96 han estat protagonitzats per migrades. La distribució dels programes segons el sexe i origen dels protagonistes és:

Personatges	Número de capítols
Migrades	96
Migrats	80
Autòctons	3
Autòctones	2
Total	180

Taula 12: Els episodis del 2010, segons el sexe i origen de la protagonista.

Així, en principi al 2010 s'ha observat un predomini femení en la distribució dels programes segons el sexe dels protagonistes, tot i la minsa presència de dones autòctones. D'altra banda, tant el número de episodis com de temàtiques augmentà molt aquest any. Així, els canvis en la base de dades i les categories analítiques emprades han estat més nombrosos.

En aquest sentit, es van crear no només més etiquetes per a classificar els programes respecte al seu tema principal, sinó que també es va cercar aglutinar algunes que havien estat creades al llarg del procés i que s'ha considerat que corresponien a un mateix grup. Per exemple, s'havien creat les subcategories pintura, escultura, fotografia, còmic, etc. dins de la categoria “arts i espectacle”, però al final s'han agrupat aquestes sota l'etiqueta “arts plàstiques i gràfiques”.

Any 2011

A l'any 2011 han estat visionats 160 capítols en total dels tres programes que continuaven en antena. Amb el primer visionat s'ha constatat que tant *Tot un món* i *Karakia* han tornat a la durada que presentaven originalment (aproximadament 6 i 35 minuts, respectivament), mentre que els capítols de *Karakia* han tornat a ser molt menys nombrosos. Tot i això, es veu la continuïtat d'alguns dels canvis observats al 2010: el 2011 també s'ha incorporat algun personatge d'origen europeu com a persona migrada a *Tot un món*, mentre *D'aquí d'allà* va consolidar la línia d'actuació proposada a l'any anterior.

Del total de 160 episodis emesos al 2011, 89 han estat protagonitzats per dones: la distribució del protagonisme ha estat la següent:

Personatges	Número de capítols
Migrades	89
Migrats	68
Autòctons	1
Autòctones	2
Total	160

Taula 13: Els episodis del 2011, segons el sexe i origen de la protagonista.

Així, 89 episodis han estat protagonitzats per dones migrades, observant-se novament un predomini femení en la distribució dels programes segons el sexe dels protagonistes. En aquest any, les autòctones d'ambdós sexes han estat les persones menys representades. D'altre costat, les característiques generals dels programes són bàsicament les mateixes de l'any anterior, tant respecte a aspectes formals com a continguts.

Respecte a la metodologia, la base de dades i les categories analítiques emprades com a eines de recerca s'han mantingut pràcticament inalterades, havent-s'hi afegit només un parell de noves etiquetes per a cobrir el sorgiment d'alguna nova temàtica. Així, s'ha considerat que s'ha assolit la forma final de les fitxes de recerca i una coherència raonable de l'estudi.

7. Anàlisi del corpus estudiat

En aquest capítol, s'explicita tant com ha estat fet l'anàlisi del corpus estudiat com els resultats als quals s'ha arribat amb aquestes eines metodològiques concretes. Com ja es va explicar en el capítol dedicat a la metodologia (4), en aquesta recerca doctoral ha estat utilitzada una combinació de mètodes quantitius i qualitius per a dur a terme l'anàlisi dels audiovisuals estudiats. Així, aquest apartat recull ambdós mètodes i cerca conciliar les dades aportades per cadascun de manera a establir relacions significatives amb les preguntes de investigació.

Aquest capítol es divideix en tres seccions, aplicant i aprofundint les tècniques ja mencionades en l'apartat relatiu a la metodologia. A la primera part (7.1), s'explica detalladament el mètode d'anàlisi, aclarint els procediments específics aplicats davant de les particularitats del material audiovisual en qüestió. A la segona (7.2), es fa l'anàlisi quantitativa del conjunt de programes realitzada a partir de la base de dades creada amb aquesta finalitat. Més enllà de fer un anàlisi estadístic, l'objectiu d'aquesta anàlisi és recolzar l'aspecte interpretatiu amb dades concretes. A la tercera part (7.3), es procedeix a l'anàlisi qualitatiu de la mostra de 147 episodis protagonitzats per dones migrades. Com ja s'ha esmentat, es combinen en aquest apartat l'anàlisi de contingut amb l'anàlisi crítica del discurs, incorporant-hi, fins i tot, alguns apunts sobre el llenguatge audiovisual emprat.

Aquesta anàlisi intenta cobrir tant els programes en la seva individualitat com en el seu conjunt. Això perquè hi ha trets significatius particulars que es presenten en algun programa en concret, però, simultàniament, és tasca d'aquesta recerca establir relacions entre aquestes especificitats i una política més ampla (sigui de TV3 com a mitjà de comunicació o com a índex de determinats aspectes de la societat catalana en general). Evidentment, aquesta és una tasca complexa i, fins i tot dedicant'hi tota una tesi doctoral, més que aportar conclusions definitives, s'indiquen més aviat possibles lectures des d'un punt de vista independent dels mitjans de comunicació.

Igualment, s'intenta esbrinar les representacions articulades en cada any, com també un panorama general de les fluctuacions en el discurs al llarg del període. Com ja ha quedat palès al capítol anterior, cada any presenta unes característiques que poden haver anat canviant, sigui per modificacions pensades per la pròpia producció dels programes o per transformacions en la societat que han anat plasman'ts-hi amb el pas del temps. També ja han estat esmentats alguns exemples de ambdues situacions, com és

cas del relat de Josep Mulet (director del programa *Karakia*) sobre els canvis en la definició d' "immigrants" a "veïns" en *Karakia* o, d'altra banda, la conjuntura de crisi econòmica que va originar que algunes situacions, com el retorn al país d'origen, quedin plasmades en algun episodi de *Tot un món*.

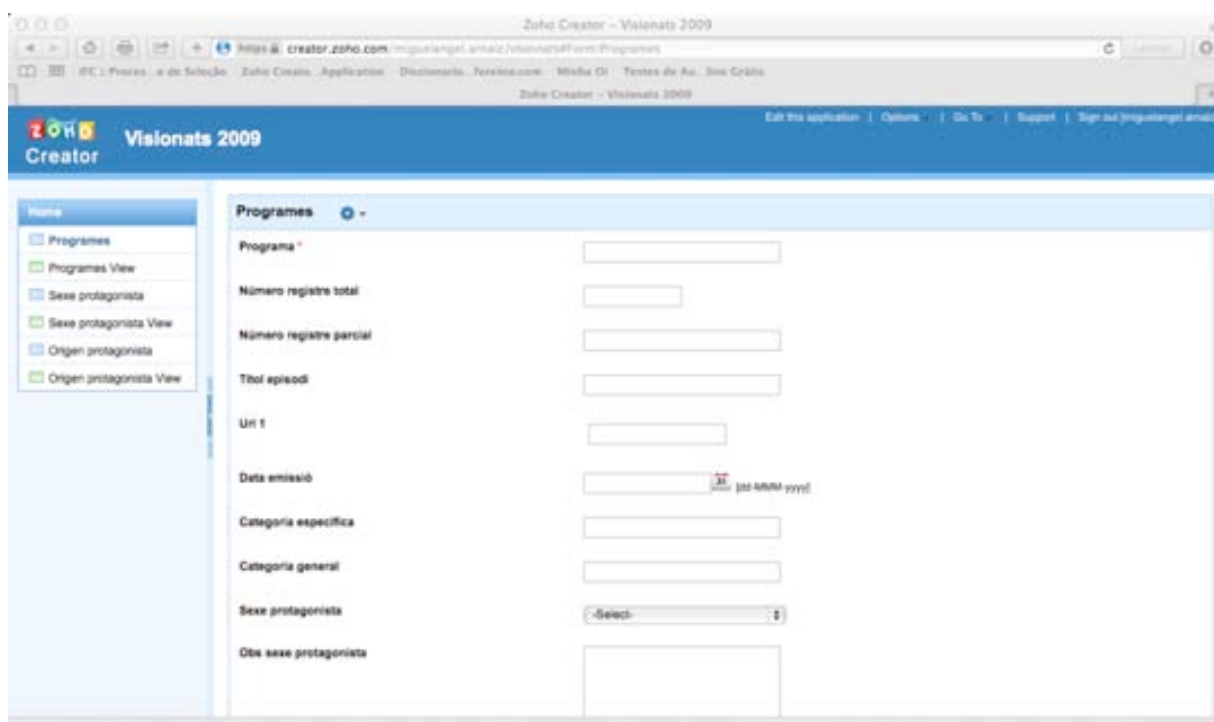
Nogensmenys, com es va començar a explicitar al capítol anterior, n'hi ha altres canvis encara més impactants en un nivell metodològic. Aquest és el cas en les fluctuacions respecte al protagonisme, les quals defineixen no tan sols la visibilitat o no de les migrades, sinó que plantegen la qualitat d'aquestes representacions. És a dir, en aquesta recerca el protagonisme és considerat en conjunt amb altres criteris com el punt de vista, per exemple. Això perquè, tal i com sugereix Rony (1996), una cosa és la taxidermització (el donar la imatge de "l'altre" com a justificativa del propi discurs) i altre és facilitar oportunitats per a que les migrades puguin emetre el seu propi discurs.

Finalment, cal afegir que, com que aquesta metodologia ha estat desenvolupada primerament per l'anàlisi de l'any 2009 a causa d'una beca de l'Institut Català de la Dona, molts dels exemples de la secció següent es referiran a exemples d'aquell any. Això no vol dir que no hagi estat adaptat per als altres anys següents, com es demostrarà també mitjançant altres exemples. Com es veurà, aquesta situació serà equilibrada en els apartats següents (7.2 i 7.3).

7.1 El mètode d'anàlisi

Per tal de facilitar la recollida i el tractament de la informació, s'ha creat una base de dades *online* amb ZohoCreator¹, formada per fitxes amb apunts descriptius i preguntes d'investigació de cada episodi. En aquest apartat explico detalladament la fitxa de recerca i les eleccions metodològiques que orienten la recollida de dades durant els visionats. Com que la informació treballada és molta i la fitxa online és massa llarga, l'explicaré pas a pas. La fitxa sencera complimentada amb la informació d'un episodi en concret és presentada en el capítol 4.

En l'elaboració d'aquestes fitxes, les primeres dades apuntades són purament descriptives, indicant el nom, quantitat total de programes per any, quantitat de capítols de cada programa, el títol de cada episodi, l'adreça de la pàgina web i la data d'emissió. Aquestes dades són més aviat instrumentals, ajudant a la posterior localització i comptabilització de la informació.

Taula 14: Primera part de la fitxa que acompanya els visionats (versió online).

La segona part de les fitxes presenta la classificació dels programes segons les variables: temàtica, subtemàtica, sexe i origen dels protagonistes (nacionalitat), qui parla, qui porta el punt de vista, representació de les migrades, representació de les autòctones, representació dels migrats, representació dels autòctons, estil i escala i angulació.

¹ Vegeu <https://creator.zoho.com/index.jsp?serviceurl=%2Fnewhomepage.do>

7.1.1 Temàtiques i subtemàtiques

Primer, per a establir les temàtiques, vaig desglossar els subtemes, definint els elements a partir dels quals constituïria conjunts.

Subtemàtiques	Total
Jocs	1
Festes	3
Dansa	1
Salut	1
Moda (vestit tradicional)	2
Religió	3
Gastronomia	2
Música	2
Educació intercultural	4
Tallers i events culturals interculturals	6
Llengua (aprenentatge i ensenyament)	5
Medicina	1
Oci i temps lliure	2
Mediació intercultural i serveis socials	11
Esport	4
Ensenyament	1
Manifestació a favor dels drets dels migrats/des	1
Cine	3
Dansa (professional)	2
Literatura	2
Música (professional)	1
Escultura	1
Fotografia	3
Teatre	2
Televisió	1
Pintura	1
Negocis familiars interculturals	4
Microbanes interculturals	1
Construcció civil	1
Venda ambulat	1

Taula 15: Nombre d'episodis segons subtemàtica.

D'aquesta manera, inicialment, amb l'anàlisi relativa a la mostra del 2009² vaig establir 32 subtemàtiques: jocs; festes; dansa; salut; moda (vestit tradicional); religió; gastronomia; música; educació intercultural; tallers i events culturals interculturals; llengua; medicina; oci i temps lliure; mediació intercultural i serveis socials; esport; ensenyament; manifestació a favor dels drets dels migrats i migrades; cine; dansa (professional); literatura; música (professional); escultura; fotografia; teatre; televisió; pintura; negocis familiars interculturals; microbancs interculturals; construcció civil; venda ambulant; atur i tornada al país d'origen; i serveis, hostaleria i turisme. N'hi ha hagut episodis en els quals s'observava més d'una subtemàtica, de manera que, donada la dificultat de classificació i la varietat d'assumptes abordats, s'ha intentat cercar la més significativa.

Nogensmenys, com es pot veure subratllat a la següent taula, amb els visionats posteriors dels capítols referents als anys 2008, 2010 i 2011, les categories s'han anat canviant per agrupar millor assumptes similars i evitar la dispersió teòrica. D'aquesta manera, s'ha cercat no tan sols incloure noves dades aportades pels nous episodis, sinó afinar les categories analítiques. Així, s'han modificat subtemàtiques de manera a fer-les més inclusives però igualment descriptives. Per exemple, la temàtica dansa professional acabaria agrupant-se amb d'altres (teatre i circ) i formant part d'una subtemàtica més ampla "arts escèniques". En el mateix sentit, enlloc de emprar 3 subtemàtiques com escultura, fotografia i pintura, de manera que encara havia de afegir més expressions artístiques com la cal·ligrafia, el còmic, etc., vaig redefinir aquestes subtemàtiques en la subtemàtica "arts plàstiques i gràfiques".

D'altre costat, categories molt minoritàries en un primer moment (com en el cas de l'etiqueta "manifestació a favor dels drets dels migrats i migrades") acabarien per ser reagrupades amb altres capítols de tenor semblant i es canviarien per a etiquetes més inclusives (per exemple, a "estrangeria i ciutadania"). Categories ambigües, com a "educació intercultural" per una banda i "ensenyament", per altra, han acabat aglutinades en una sola subtemàtica "educació intercultural", de manera a no dividir en dues xifres distintes un tema pràcticament idèntic. Tanmateix, en la mesura que s'han visionat més episodis tractant d'altres matèries, també s'han creat noves subtemàtiques.

Així, les subtemàtiques **definitives** per a tota la mostra han estat 42: jocs; festes;

---

² Recordant que el 2009 ha estat el primer any a ser analitzat, a causa de la beca de l'Institut Català de la Dona.

dansa; salut; moda (vestit tradicional); religió i creences místiques; gastronomia; música; educació intercultural; tallers i events culturals interculturals; llengua (aprenentatge i ensenyament); medicina; oci i temps lliure; mediació intercultural i serveis socials; esport; política i moviments socials; cooperació internacional; veinatge i habitatge; tendències i noves tecnologies; estrangeria i ciutadania; identitat i conflictes; nous valors i actituds; maternitat; relacions personals i d'ajuda; històries de vida; cine; arts escèniques; literatura; música (professional); arts plàstiques i gràfiques; arquitectura; ràdio i televisió; negocis familiars interculturals; cooperatives de crèdit; construcció civil; venda ambulants; crisis, atur i precarietat; serveis, hostaleria, turisme i comerç; agricultura i producció d'aliments.

Aquestes subtemàtiques podrien encabir-se en quatre gran temàtiques: 1. Costums i tradicions, 2. Participació ciutadana i convivència, 3. Arts i espectacle” i 4. Economia i treball. Com ja va queda descrit en el capítol 4, aquestes categories van ser creades com a grans àmbits on es poguessin agrupar els assumptes amb major afinitat temàtica. Així la primera classificació va ser aquesta:

1. Arts i espectacle: es referia a les personatges presentades com a artistes, a les diferents disciplines relacionades amb el món de l'art, a les presentacions artístiques, etc.
2. Costums i tradicions: abastava tot allò relatiu a les festivitats, gastronomia, creences religioses, jocs i vestit tradicional, danses folclòriques, etc.
3. Participació ciutadana i convivència: era la més inclusiva, abastant des de l'educació a la cooperació internacional, de la mediació intercultural a l'oci i temps lliure.
4. Economia i treball: es referia a les relacions laborals, als negocis, als objectius econòmics de les personatges, etc.

A mida que avançava en el treball, es va veure que calia fer algunes modificacions i aquestes primeres categories van estar lleugerament reformulades. Mentre apartats com “costums i tradicions”, “participació ciutadana i convivència” i “economia i treball” es van mantenir, es va crear l'item “històries de vida i relacions personals”, així com l'anterior “arts i espectacle” va ser transformada en “arts, espectacle, comunicació i cultura”. Això perquè, amb l'increment d'episodis i d'un nou programa (*D'aquí d'allà*), van sorgir programes relacionats amb experiències com la maternitat, la participació de les persones migrades en els mitjans de comunicació i altres qüestions que encara no havien estat contemplades. Així, la temàtica “històries de vida i relacions personals” és refereix a aquells programes en els quals sobresurten les relacions familiars i afectives, les

narratives vitals de les protagonistes, etc. Respecte a la temàtica “arts, espectacle, comunicació i cultura” es va incorporar la subtemàtica “ràdio i televisió”.

Per tant, la classificació definitiva, formada per 5 categories principals, va quedar de la següent manera:

1. Costums i tradicions
2. Participació ciutadana i convivència
3. Històries de vida i relacions personals
4. Arts, espectacles, comunicació i cultura
5. Economia i treball

En la següent taula (16) podem veure les subtemàtiques incloses en cadascuna de les temàtiques o categories principals:

Taula 16: Classificació definitiva segons temàtiques generals i subtemàtiques, on es destaquen els canvis produïts.

Temàtiques generals	Subtemàtiques
Costums i tradicions	<p>Jocs Festes Dansa Salut Moda (vestit tradicional)</p> <p>Religió i creences místiques</p> <p>Gastronomia Costums i tradicions</p>
Participació ciutadana i convivència	<p>Música</p> <p>Educació intercultural</p> <p>Tallers i events culturals interculturals Llengua (aprenentatge i ensenyament) Medicina i salut Oci i temps lliure Mediació intercultural i serveis socials Esport</p> <p>Política i moviments socials Cooperació internacional Veinatge i habitatge Tendències i noves tecnologies Estrangeria i ciutadania Identitat i conflictes Nous valors i actituds</p>
Històries de vida i relacions personals	<p>Maternitat Relacions personals i d'ajuda Històries de vida</p>
Arts, espectacle, comunicació i cultura	<p>Cine</p> <p>Arts escèniques (dansa, teatre i circ)</p> <p>Literatura Música (professional)</p> <p>Arts plàstiques i gràfiques Arquitectura Radio i televisió</p>
Economia i treball	<p>Negocis familiars Cooperatives de crèdit Construcció civil Venda ambulant Crisi, atur i/o precarietat Serveis, hosteleria, turisme i comerç Agricultura i producció d'aliments Obstacles en el món laboral Objectius econòmics a l'origen Indústria i transports Universitat i recerca</p>

Mitjançant aquesta classificació es cerca trobar algunes de les representacions que s'associen a les migrades. Per exemple, tenint en compte que una de les característiques del sexisme és l'associació de les dones a temes considerats típicament femenins, es cerca establir si es fan associacions d'aquesta mena amb les migrades. Així, per exemple, per a l'any del 2009 s'ha trobat que, si considerem aquells capítols protagonitzats exclusivament per migrades (25), localitzem 14 programes sobre “participació ciutadana i convivència”, 7 sobre “costums i tradicions”, 2 sobre “economia” i 2 sobre “arts i espectacle”. Aquí queda palès com les migrades no s'associen ni a l'economia ni a les arts. A més, també és notable la representativitat de la xifra relativa a “costums i tradicions” respecte a la mostra. Aquestes dades poden assenyalar, d'entre altres coses, una falta de reconeixement de la contribució econòmica de les migrades a la societat d'acollida, una associació de les migrades a la tradició i la invisibilització de la seva participació en les esferes de “l'alta cultura”.

7.1.2 Sexe de les protagonistes

Feta aquesta classificació dels programes segons temàtiques y subtemàtiques, procedeix a l'etiquetatge segons el sexe de les protagonistes dels episodis. Com ja va quedar esmentat al capítol 4, en aquest apartat vaig acabar per fer servir només les categories referents al sexe: 1. Home 2. Dona 3. Ambdós sexes 4. Objectes. Tot i el reduccionisme en termes de gènere, ha estat el que s'ha pogut comprovar en visualitzar els programes.

7.1.3 Nacionalitat, origen i protagonisme

Aquí hem hagut de resoldre molts i diversos problemes teòrics. Es procedeix a la classificació dels programes segons la nacionalitat de la protagonista. D'una manera general, aquesta informació és transmesa de forma bastant clara pels programes, fins i tot al títol (*Karakia, NoTòpic*), amb cartells inicials (10 cites) o amb la tria del país d'origen com a eix temàtic de la programació (*D'aquí d'allà*). El programa en el qual aquest criteri ha estat menys evident ha estat *Tot un món*. Encara així, normalment la veu en off o la protagonista sol aclarir aquesta qüestió.

A més, aquestes classificacions posen en qüestió el criteri de protagonisme emprat. Com moltes de les categories que correntment es fan servir a l'estudi dels personatges i de la narrativa són tretes del cine, un format considerablement diferent del divulgatiu de no-ficció, vaig estimar convenient adequar el criteri de definició del protagonisme com a eina metodològica al format estudiat. És a dir, per al present estudi es perfila com a

protagonista aquella persona que apareix com a:

- 1) representant principal de la temàtica del programa
- 2) es profunditza en el seu quefer, la seva història de vida o en les seves opinions;
- 3) la seva veu i presència en pantalla és reiterada.

Així, fins i tot a episodis on les migrades arribaven a tenir força presència visual, com els episodis *Cuina Tibetana*, *El tango* i *Música Criolla* del programa *Tot un món*, van acabar sent exclosos de la mostra. És a dir, per exemple, tot i que a l'episodi *Cuina Tibetana*, la dona migrada fos una forta candidata al protagonisme (tenint en compte el seu coneixement, el seu treball i la seva reiterada presència en pantalla), al cap i a la fi és el seu fill qui fa de protagonista *de facto*. En els altres dos episodis, les migrades apareixen com a ballarines i el seu cos apareix reiteradament tant com a element d'il·lustració de la informació verbal com de plaer escòpic, però la seva presència és muda. En aquest sentit, es confirmen les conclusions de Moreno, Rovetto i Buitrago (2007: 96-136) en la seva anàlisi de la premsa: malgrat que les dones apareguin amb poca freqüència com a protagonistes de les notícies o fins i tot dels peus de foto, la seva presència augmenta significativament quan es consideren els elements visuals que les acompanyen.

Per tant, es va considerar que aquests programes són protagonitzats per homes, que efectivament són els qui dominen el missatge emès. Donat que m'interessen tant els aspectes discursius i narratius com els elements visuals que conformen el missatge (i més considerant la seva potencial importància), he considerat interessant comentar aquesta disparitat, però no incloure aquests casos dins la mostra a ser analitzada.

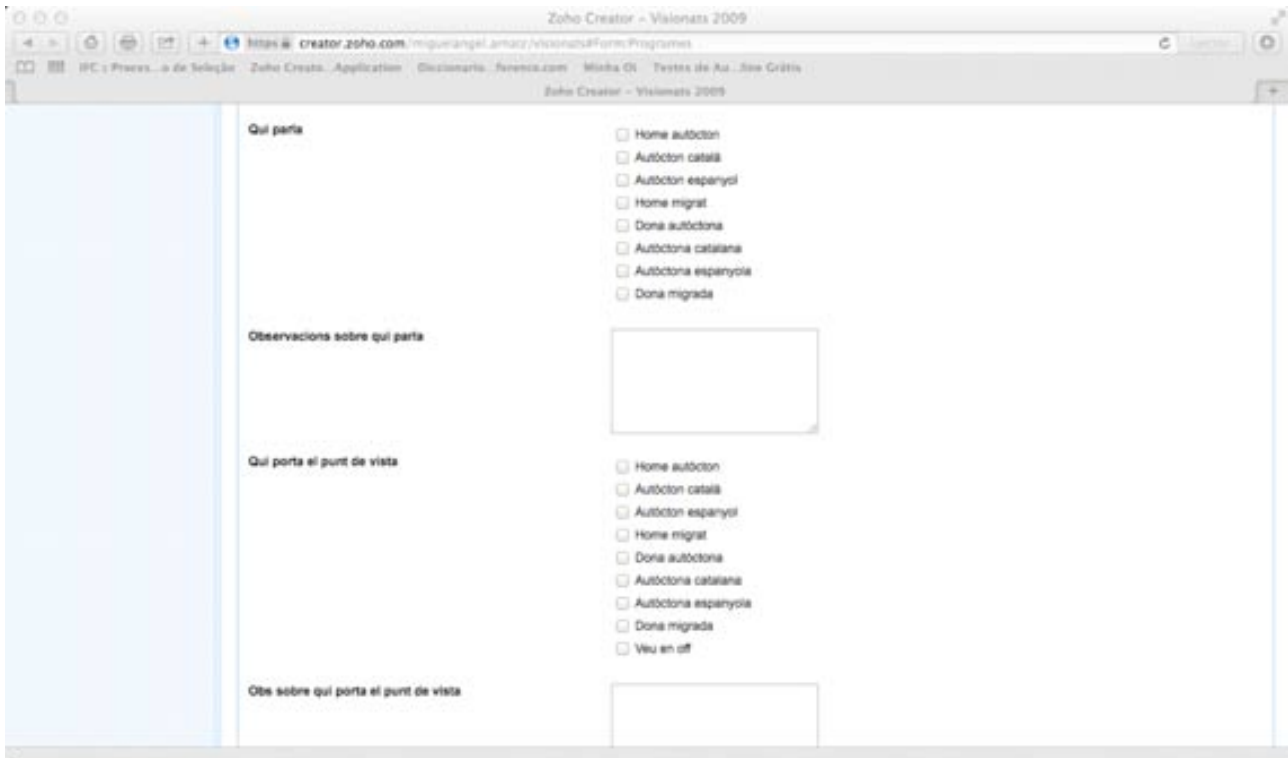
Molts capítols de *Karakia* varen tenir un destí semblant. Per exemple, mentre que en quatre episodis hi apareixen dones migrades que parlen de la seva experiència en aquest àmbit, només un dels programes de *Karakia* és realment protagonitzat per migrades (el que constitueix només un 20% dels programes del 2009). És a dir, als episodis *Restaurare* el protagonista és la restauració "exòtica" i a l'episodi *El llarg viatge* el protagonista és més aviat Nova Zelanda, de manera que les persones que apareixen en pantalla són representants que presten cos al dispositiu narratiu. D'entre altres trets, això també s'expressa mitjançant una comparativa de la durada destinada a les personatges migrades a pantalla. Si tenim en compte que "...com més temps passem amb el personatge (...) el resultat serà una major empatia i implicació emocional entre el públic i el personatge..." (McKee citat per Aranda i Felipe, 2008: 57), queda clar que les

personatges en qüestió són més aviat secundàries. En aquest sentit, dels 34':43" del episodi *Restaurare 3*, les dones migrades surten en menys de 6'15"; mentre que al programa *Restaurare 2*, un capítol de 35'20", les dones migrades apareixen menys de 4'23". Igualment, a l'episodi *Un llarg viatge*, malgrat que hi ha una dona en el grup de protagonistes, apareix menys de 4'15" (el programa dura 36'). Així, en aparèixer durant tan poca estona en pantalla, no es produeix ni empatia ni implicació emocional amb les migrades. Per tant, es va considerar que aquests programes són protagonitzats per homes o objectes, puix que són aquests els personatges que predominen en l'audiovisual.

En els casos de *No Tòpic* i *10 cites* la situació és lleugerament diferent: ambdós programes estan dividits en diferents seccions on el protagonisme canvia durant un mateix capítol. *No Tòpic* es construeix sobre els testimonis d'un grup de joves i es divideix en dues parts. A la primera, que correspon a les dues terceres parts de cada capítol, s'explica la història de vida d'un d'ells. La segona, que ocupa aproximadament els cinc minuts finals, consisteix en una pluja d'idees sobre una temàtica relacionada amb la migració, en la qual els joves participants apareixen opinant com a bustos parlants. *10 cites* presenta com a mínim cinc parts diferents, en les quals hi ha una parella principal que fa voluntariat lingüístic en l'actualitat i una altra que ho va fer en el passat i amb la qual el programa provoca el retrobament. De manera semblant, la parella que surt en la primera part predomina en les dues terceres parts del vídeo, mentre que la segona parella surt aproximadament durant quatre minuts. En ambdós casos, vaig considerar com a protagonista a la personatge migrada principal de la primera part.

7.1.4 Punt de vista

Una altra variable que ha comportat alguns problemes teòrics per la dificultat de definir qui parla i qui porta el punt de vista. Aquí es pren nota de les manifestacions de les diferents personatges, amb l'objectiu de enregistrar quines són les veus que es senten més enllà de la protagonista.

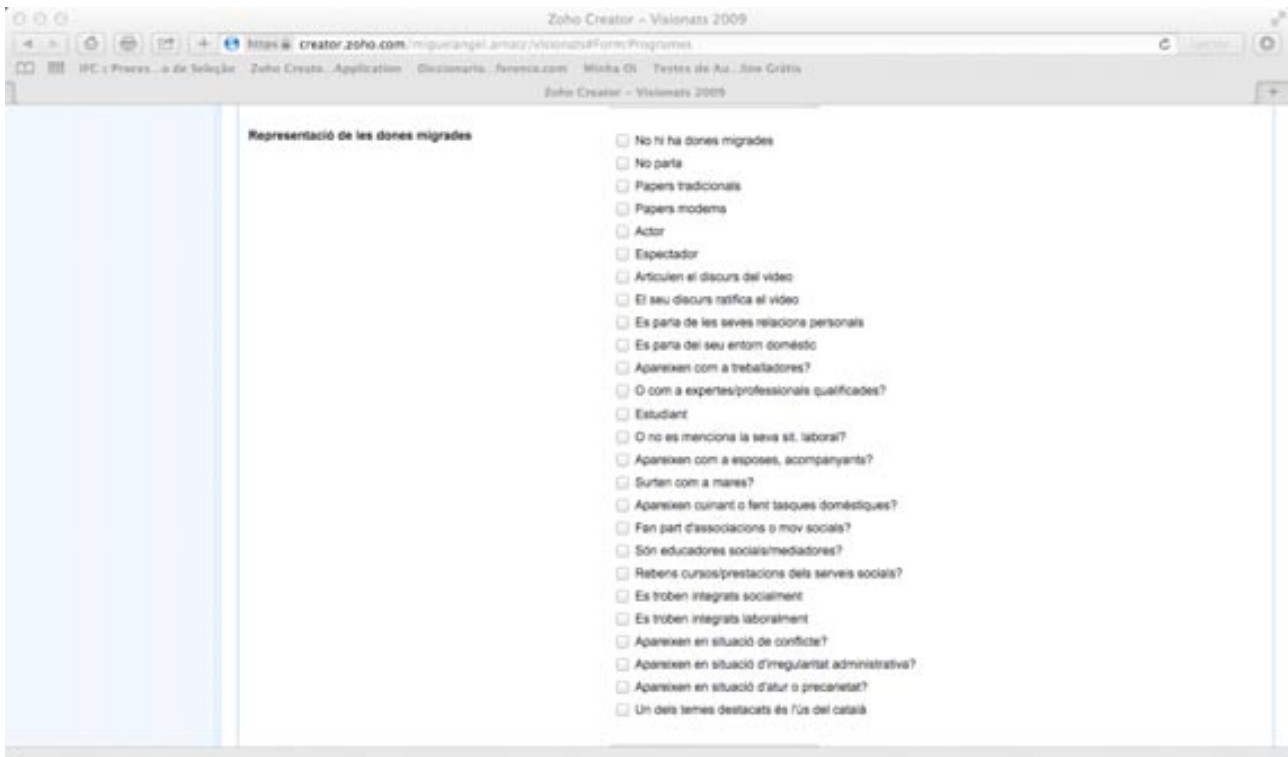
Taula 17: Continuació de la fitxa de recerca: parla i punt de vista.

En un primer moment, es treballava amb només les quatre personatges-tipus (és a dir, migrades, migrats, autòctons i autòctones) que van estar plantejades des del començament de la recerca per a tot el treball amb la fitxa. Nogensmenys, al tribunal de seguiment del primer any va ser suggerit que s'hi intentés contemplar també la diversitat entre personatges autòctones, especificant de la persona autòctona si era catalana o espanyola. El suggeriment fou acollit i la base de dades va estar alterada segons es veu en el exemple més amunt.

Malgrat que en un primer moment aquest matís semblà interessant, la seva aplicació al material en qüestió no va estar viable. Això perquè no vaig poder triar un criteri de diferenciació fiable. En el cas de les persones migrades, tant aquestes com els propis programes (mitjançant diferents recursos esmentats més amunt), ho deixaven força clar. Respecte a les autòctones, hi va haver un parell de casos més evidents, particularment en episodis sobre l'ús de la llengua catalana i hi havia alguna persona autòctona que parlava castellà. Tot i això, hi van haver molts més casos on persones amb cognom castellà o que hi feien alguna referència a les migracions internes fent servir la primera persona en els quals no es podia afirmar amb seguretat l'origen castellana o catalana de la personatge. Per tant, s'ha seguit treballant només amb quatre personatges-tipus (migrades, migrats, autòctons i autòctones).

7.1.5. Representació de les personatges-tipus

Finalment, s'arriba a la part de la fitxa que tracta específicament de les representacions respecte a les esmentades personatges-tipus.

Taula 18: Continuació de la fitxa de recerca: representacions sobre les diferents personatges.

En aquest exemple, veiem la secció dedicada a esbrinar les representacions de les migrades. Això perquè, al ser l'objecte privilegiat de recerca, en principi la fitxa va estar creada pensant prioritàriament en les migrades i en les representacions que es volia verificar si ocorrien respecte a aquestes. Així, basant-se en les afirmacions trobades a la literatura relacionades a representacions andro i etnocèntriques, es van crear 26 caselles a ser marcades com a presents o absents dels audiovisuals analitzats. Tanmateix, amb l'objectiu de establir una comparació entre les representacions respecte a les migrades i aquelles al voltant de les altres personatges, es va fer servir les mateixes caselles per a totes les quatre personatges-tipus.

Primer, es verifica si la personatge-tipus en qüestió es troba a l'audiovisual i si aquesta es manifesta o no. De seguida, un cop que una de les característiques del etnocentrisme envers les migrades apuntades per la literatura és l'associació d'aquestes dones a l'àmbit tradicional, es cerca comprovar si aquest tret es manifesta en aquests audiovisuals o no. Tanmateix, també es cerca establir el seu rol en la narrativa: si és actiu o passiu, si és de construcció del discurs de l'audiovisual o només de confirmació de les afirmacions emeses per altres. A més, es cerca esbrinar varies representacions que van estar indicades especialment com a respecte a aquells trets subratllats a la bibliografia

respecte a l'androcentrisme: l'associació de les dones amb les relacions personals, amb l'entorn domèstic, amb la maternitat i amb les tasques domèstiques.

Una altra aspecte a analitzar en les representacions de les personatges-tipus és l'espai de representació. Es cerca constatar la seva representació en termes de participació de l'esfera pública: si participen en associacions, si es menciona la seva activitat laboral, si són representades com a persones integrades social i laboralment. Després, recorrent a la literatura sobre la representació de les migracions, també es busca establir si hi ha alguna associació en particular amb la mà-d'obra sense qualificació, la irregularitat administrativa, la recepció d'ajudes i prestacions socials, als conflictes i a l'atur i la precarietat. Dues categories que han estat afegides a causa de la seva recurrència als programes ha estat al voltant de l'ús del català i de la representació de les migrades com a mediadores culturals.

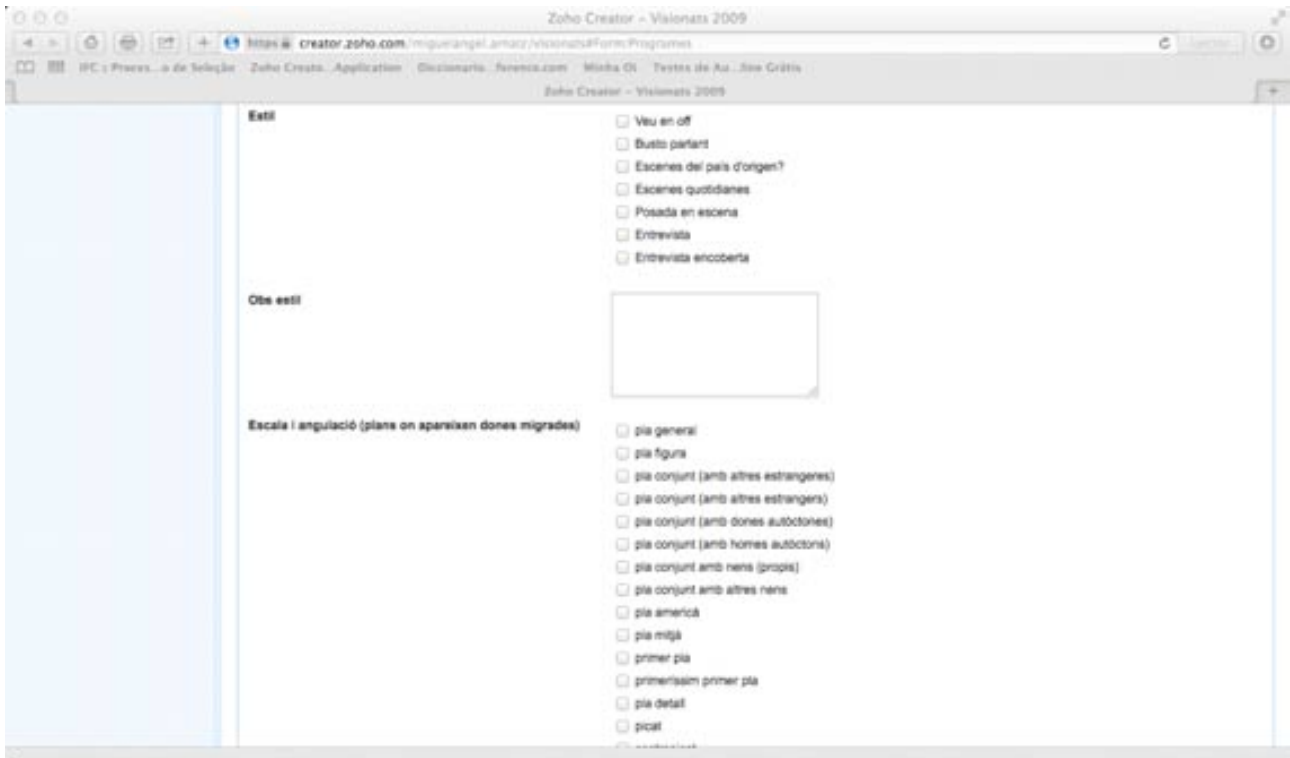
7.1.6 Llenguatge audiovisual emprat

Finalment, la fitxa de recerca acaba amb apunts sobre el llenguatge audiovisual emprat. Així, hi ha un apartat sobre l'estil, on es recullen informacions tal com la presència o no de veu en off, de entrevistes (busto parlant, directa o encoberta), de posada en escena, de escenes quotidianes. Aquestes qüestions i la seva interpretació van estar inspirades en autores com a Barsam (1974), Nichols (1993), Rony (1996) i la literatura sobre antropologia visual i la representació documental³.

Finalment, la fitxa acaba amb un apartat dedicat a l'escala i l'angulació, cercant establir la recurrència de plans conjunts i amb qui, la proximitat o distància amb la qual es representen les personatges, etc. Cal dir que aquesta darrera part, relativa a l'anotació dels plans, no ha estat massa aprofundida, a causa de l'escassetat de recursos. Donat que la recerca és unipersonal m'he vist molt limitada per a dur a terme una tasca tan detallista com aquesta. De tota manera, aquest aspecte ha estat més analitzat qualitativa que quantitativament, donada la dificultat de gestionar una quantitat tan enorme de plans.

---

³ Vegeu la bibliografia.

Taula 19: Continuació de la fitxa de recerca: estil, escala i angulació.

7. Anàlisi del corpus estudiat

En aquest capítol, s'explicita tant com ha estat fet l'anàlisi del corpus estudiat com els resultats als quals s'ha arribat amb aquestes eines metodològiques concretes. Com ja es va explicar en el capítol dedicat a la metodologia (4), en aquesta recerca doctoral ha estat utilitzada una combinació de mètodes quantitius i qualitius per a dur a terme l'anàlisi dels audiovisuals estudiats. Així, aquest apartat recull ambdós mètodes i cerca conciliar les dades aportades per cadascun de manera a establir relacions significatives amb les preguntes de investigació.

Aquest capítol es divideix en tres seccions, aplicant i aprofundint les tècniques ja mencionades en l'apartat relatiu a la metodologia. A la primera part (7.1), s'explica detalladament el mètode d'anàlisi, aclarint els procediments específics aplicats davant de les particularitats del material audiovisual en qüestió. A la segona (7.2), es fa l'anàlisi quantitativa del conjunt de programes realitzada a partir de la base de dades creada amb aquesta finalitat. Més enllà de fer un anàlisi estadístic, l'objectiu d'aquesta anàlisi és recolzar l'aspecte interpretatiu amb dades concretes. A la tercera part (7.3), es procedeix a l'anàlisi qualitatiu de la mostra de 147 episodis protagonitzats per dones migrades. Com ja s'ha esmentat, es combinen en aquest apartat l'anàlisi de contingut amb l'anàlisi crítica del discurs, incorporant-hi, fins i tot, alguns apunts sobre el llenguatge audiovisual emprat.

Aquesta anàlisi intenta cobrir tant els programes en la seva individualitat com en el seu conjunt. Això perquè hi ha trets significatius particulars que es presenten en algun programa en concret, però, simultàniament, és tasca d'aquesta recerca establir relacions entre aquestes especificitats i una política més ampla (sigui de TV3 com a mitjà de comunicació o com a índex de determinats aspectes de la societat catalana en general). Evidentment, aquesta és una tasca complexa i, fins i tot dedicant'hi tota una tesi doctoral, més que aportar conclusions definitives, s'indiquen més aviat possibles lectures des d'un punt de vista independent dels mitjans de comunicació.

Igualment, s'intenta esbrinar les representacions articulades en cada any, com també un panorama general de les fluctuacions en el discurs al llarg del període. Com ja ha quedat palès al capítol anterior, cada any presenta unes característiques que poden haver anat canviant, sigui per modificacions pensades per la pròpia producció dels programes o per transformacions en la societat que han anat plasmant's-hi amb el pas del temps. També ja han estat esmentats alguns exemples de ambdues situacions, com és

cas del relat de Josep Mulet (director del programa *Karakia*) sobre els canvis en la definició d' "immigrants" a "veïns" en *Karakia* o, d'altra banda, la conjuntura de crisi econòmica que va originar que algunes situacions, com el retorn al país d'origen, quedin plasmades en algun episodi de *Tot un món*.

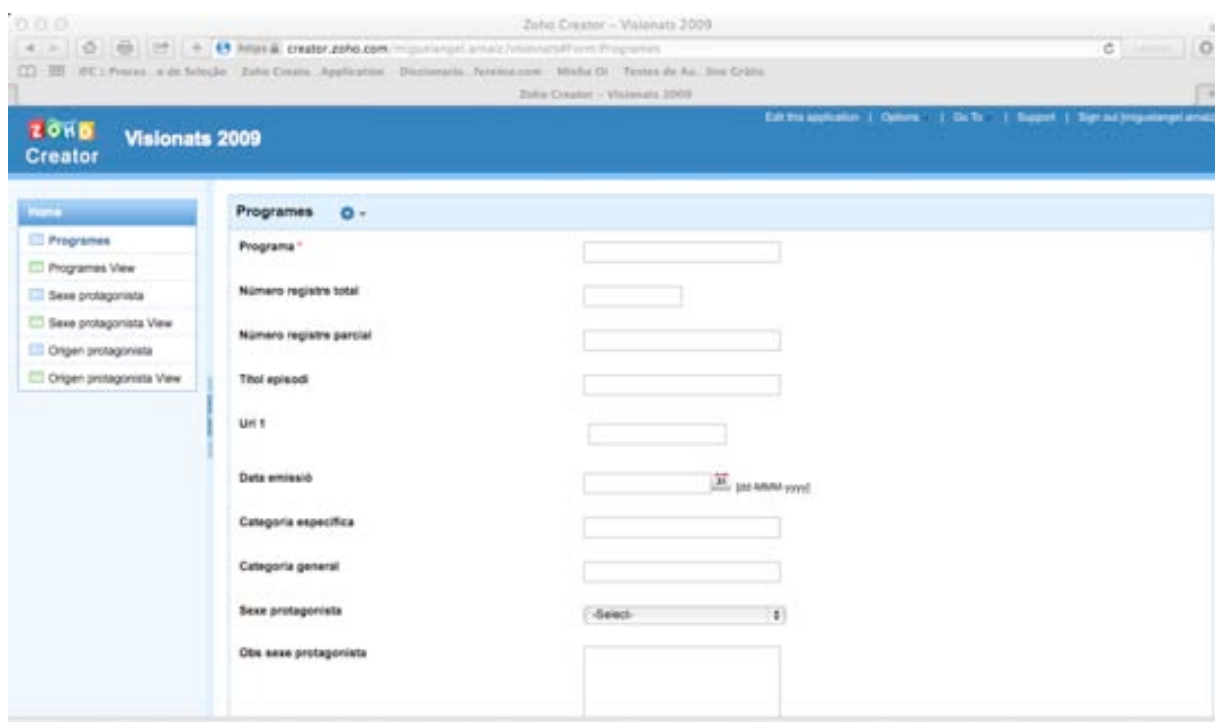
Nogensmenys, com es va començar a explicitar al capítol anterior, n'hi ha altres canvis encara més impactants en un nivell metodològic. Aquest és el cas en les fluctuacions respecte al protagonisme, les quals defineixen no tan sols la visibilitat o no de les migrades, sinó que plantegen la qualitat d'aquestes representacions. És a dir, en aquesta recerca el protagonisme és considerat en conjunt amb altres criteris com el punt de vista, per exemple. Això perquè, tal i com suggereix Rony (1996), una cosa és la taxidermització (el donar la imatge de "l'altre" com a justificativa del propi discurs) i altre és facilitar oportunitats per a que les migrades puguin emetre el seu propi discurs.

Finalment, cal afegir que, com que aquesta metodologia ha estat desenvolupada primerament per l'anàlisi de l'any 2009 a causa d'una beca de l'Institut Català de la Dona, molts dels exemples de la secció següent es referiran a exemples d'aquell any. Això no vol dir que no hagi estat adaptat per als altres anys següents, com es demostrarà també mitjançant altres exemples. Com es veurà, aquesta situació serà equilibrada en els apartats següents (7.2 i 7.3).

7.1 El mètode d'anàlisi

Per tal de facilitar la recollida i el tractament de la informació, s'ha creat una base de dades *online* amb ZohoCreator¹, formada per fitxes amb apunts descriptius i preguntes d'investigació de cada episodi. En aquest apartat explico detalladament la fitxa de recerca i les eleccions metodològiques que orienten la recollida de dades durant els visionats. Com que la informació treballada és molta i la fitxa online és massa llarga, l'explicaré pas a pas. La fitxa sencera complimentada amb la informació d'un episodi en concret és presentada en el capítol 4.

En l'elaboració d'aquestes fitxes, les primeres dades apuntades són purament descriptives, indicant el nom, quantitat total de programes per any, quantitat de capítols de cada programa, el títol de cada episodi, l'adreça de la pàgina web i la data d'emissió. Aquestes dades són més aviat instrumentals, ajudant a la posterior localització i comptabilització de la informació.

Taula 14: Primera part de la fitxa que acompanya els visionats (versió online).

La segona part de les fitxes presenta la classificació dels programes segons les variables: temàtica, subtemàtica, sexe i origen dels protagonistes (nacionalitat), qui parla, qui porta el punt de vista, representació de les migrades, representació de les autòctones, representació dels migrats, representació dels autòctons, estil i escala i angulació.

¹ Vegeu <https://creator.zoho.com/index.jsp?serviceurl=%2Fnewhomepage.do>

7.1.1 Temàtiques i subtemàtiques

Primer, per a establir les temàtiques, vaig desglossar els subtemes, definint els elements a partir dels quals constituïria conjunts.

Subtemàtiques	Total
Jocs	1
Festes	3
Dansa	1
Salut	1
Moda (vestit tradicional)	2
Religió	3
Gastronomia	2
Música	2
Educació intercultural	4
Tallers i events culturals interculturals	6
Llengua (aprenentatge i ensenyament)	5
Medicina	1
Oci i temps lliure	2
Mediació intercultural i serveis socials	11
Esport	4
Ensenyament	1
Manifestació a favor dels drets dels migrats/des	1
Cine	3
Dansa (professional)	2
Literatura	2
Música (professional)	1
Escultura	1
Fotografia	3
Teatre	2
Televisió	1
Pintura	1
Negocis familiars interculturals	4
Microbanes interculturals	1
Construcció civil	1
Venda ambulat	1

Taula 15: Nombre d'episodis segons subtemàtica.

D'aquesta manera, inicialment, amb l'anàlisi relativa a la mostra del 2009² vaig establir 32 subtemàtiques: jocs; festes; dansa; salut; moda (vestit tradicional); religió; gastronomia; música; educació intercultural; tallers i events culturals interculturals; llengua; medicina; oci i temps lliure; mediació intercultural i serveis socials; esport; ensenyament; manifestació a favor dels drets dels migrats i migrades; cine; dansa (professional); literatura; música (professional); escultura; fotografia; teatre; televisió; pintura; negocis familiars interculturals; microbancs interculturals; construcció civil; venda ambulant; atur i tornada al país d'origen; i serveis, hostaleria i turisme. N'hi ha hagut episodis en els quals s'observava més d'una subtemàtica, de manera que, donada la dificultat de classificació i la varietat d'assumptes abordats, s'ha intentat cercar la més significativa.

Nogensmenys, com es pot veure subratllat a la següent taula, amb els visionats posteriors dels capítols referents als anys 2008, 2010 i 2011, les categories s'han anat canviant per agrupar millor assumptes similars i evitar la dispersió teòrica. D'aquesta manera, s'ha cercat no tan sols incloure noves dades aportades pels nous episodis, sinó afinar les categories analítiques. Així, s'han modificat subtemàtiques de manera a fer-les més inclusives però igualment descriptives. Per exemple, la temàtica dansa professional acabaria agrupant-se amb d'altres (teatre i circ) i formant part d'una subtemàtica més ampla "arts escèniques". En el mateix sentit, enlloc de emprar 3 subtemàtiques com escultura, fotografia i pintura, de manera que encara havia de afegir més expressions artístiques com la cal·ligrafia, el còmic, etc., vaig redefinir aquestes subtemàtiques en la subtemàtica "arts plàstiques i gràfiques".

D'altre costat, categories molt minoritàries en un primer moment (com en el cas de l'etiqueta "manifestació a favor dels drets dels migrats i migrades") acabarien per ser reagrupades amb altres capítols de tenor semblant i es canviarien per a etiquetes més inclusives (per exemple, a "estrangeria i ciutadania"). Categories ambigües, com a "educació intercultural" per una banda i "ensenyament", per altra, han acabat aglutinades en una sola subtemàtica "educació intercultural", de manera a no dividir en dues xifres distintes un tema pràcticament idèntic. Tanmateix, en la mesura que s'han visionat més episodis tractant d'altres matèries, també s'han creat noves subtemàtiques.

Així, les subtemàtiques **definitives** per a tota la mostra han estat 42: jocs; festes;

---

² Recordant que el 2009 ha estat el primer any a ser analitzat, a causa de la beca de l'Institut Català de la Dona.

dansa; salut; moda (vestit tradicional); religió i creences místiques; gastronomia; música; educació intercultural; tallers i events culturals interculturals; llengua (aprenentatge i ensenyament); medicina; oci i temps lliure; mediació intercultural i serveis socials; esport; política i moviments socials; cooperació internacional; veïnatge i habitatge; tendències i noves tecnologies; estrangeria i ciutadania; identitat i conflictes; nous valors i actituds; maternitat; relacions personals i d'ajuda; històries de vida; cine; arts escèniques; literatura; música (professional); arts plàstiques i gràfiques; arquitectura; ràdio i televisió; negocis familiars interculturals; cooperatives de crèdit; construcció civil; venda ambulants; crisis, atur i precarietat; serveis, hostaleria, turisme i comerç; agricultura i producció d'aliments.

Aquestes subtemàtiques podrien encabir-se en quatre gran temàtiques: 1. Costums i tradicions, 2. Participació ciutadana i convivència, 3. Arts i espectacle” i 4. Economia i treball. Com ja va quedar descrit en el capítol 4, aquestes categories van ser creades com a grans àmbits on es poguessin agrupar els assumptes amb major afinitat temàtica. Així la primera classificació va ser aquesta:

1. Arts i espectacle: es referia a les personatges presentades com a artistes, a les diferents disciplines relacionades amb el món de l'art, a les presentacions artístiques, etc.
2. Costums i tradicions: abastava tot allò relatiu a les festivitats, gastronomia, creences religioses, jocs i vestit tradicional, danses folclòriques, etc.
3. Participació ciutadana i convivència: era la més inclusiva, abastant des de l'educació a la cooperació internacional, de la mediació intercultural a l'oci i temps lliure.
4. Economia i treball: es referia a les relacions laborals, als negocis, als objectius econòmics de les personatges, etc.

A mida que avançava en el treball, es va veure que calia fer algunes modificacions i aquestes primeres categories van estar lleugerament reformulades. Mentre apartats com “costums i tradicions”, “participació ciutadana i convivència” i “economia i treball” es van mantenir, es va crear l'item “històries de vida i relacions personals”, així com l'anterior “arts i espectacle” va ser transformada en “arts, espectacle, comunicació i cultura”. Això perquè, amb l'increment d'episodis i d'un nou programa (*D'aquí d'allà*), van sorgir programes relacionats amb experiències com la maternitat, la participació de les persones migrades en els mitjans de comunicació i altres qüestions que encara no havien estat contemplades. Així, la temàtica “històries de vida i relacions personals” és refereix a aquells programes en els quals sobresurten les relacions familiars i afectives, les

narratives vitals de les protagonistes, etc. Respecte a la temàtica “arts, espectacle, comunicació i cultura” es va incorporar la subtemàtica “ràdio i televisió”.

Per tant, la classificació definitiva, formada per 5 categories principals, va quedar de la següent manera:

1. Costums i tradicions
2. Participació ciutadana i convivència
3. Històries de vida i relacions personals
4. Arts, espectacles, comunicació i cultura
5. Economia i treball

En la següent taula (16) podem veure les subtemàtiques incloses en cadascuna de les temàtiques o categories principals:

Taula 16: Classificació definitiva segons temàtiques generals i subtemàtiques, on es destaquen els canvis produïts.

Temàtiques generals	Subtemàtiques
Costums i tradicions	<p>Jocs Festes Dansa Salut Moda (vestit tradicional)</p> <p>Religió i creences místiques</p> <p>Gastronomia Costums i tradicions</p>
Participació ciutadana i convivència	<p>Música</p> <p>Educació intercultural</p> <p>Tallers i events culturals interculturals Llengua (aprenentatge i ensenyament) Medicina i salut Oci i temps lliure Mediació intercultural i serveis socials Esport</p> <p>Política i moviments socials Cooperació internacional Veinatge i habitatge Tendències i noves tecnologies Estrangeria i ciutadania Identitat i conflictes Nous valors i actituds</p>
Històries de vida i relacions personals	<p>Maternitat Relacions personals i d'ajuda Històries de vida</p>
Arts, espectacle, comunicació i cultura	<p>Cine</p> <p>Arts escèniques (dansa, teatre i circ)</p> <p>Literatura Música (professional)</p> <p>Arts plàstiques i gràfiques Arquitectura Radio i televisió</p>
Economia i treball	<p>Negocis familiars Cooperatives de crèdit Construcció civil Venda ambulant Crisi, atur i/o precarietat Serveis, hosteleria, turisme i comerç Agricultura i producció d'aliments Obstacles en el món laboral Objectius econòmics a l'origen Indústria i transports Universitat i recerca</p>

Mitjançant aquesta classificació es cerca trobar algunes de les representacions que s'associen a les migrades. Per exemple, tenint en compte que una de les característiques del sexisme és l'associació de les dones a temes considerats típicament femenins, es busca establir si es fan associacions d'aquesta mena amb les migrades. Així, per exemple, per a l'any del 2009 s'ha trobat que, si considerem aquells capítols protagonitzats exclusivament per migrades (25), localitzem 14 programes sobre "participació ciutadana i convivència", 7 sobre "costums i tradicions", 2 sobre "economia" i 2 sobre "arts i espectacle". Aquí queda palès com les migrades no s'associen ni a l'economia ni a les arts. A més, també és notable la representativitat de la xifra relativa a "costums i tradicions" respecte a la mostra. Aquestes dades poden assenyalar, d'entre altres coses, una falta de reconeixement de la contribució econòmica de les migrades a la societat d'acollida, una associació de les migrades a la tradició i la invisibilització de la seva participació en les esferes de "l'alta cultura".

7.1.2 Sexe de les protagonistes

Feta aquesta classificació dels programes segons temàtiques y subtemàtiques, procedeix a l'etiquetatge segons el sexe de les protagonistes dels episodis. Com ja va quedar esmentat al capítol 4, en aquest apartat vaig acabar per fer servir només les categories referents al sexe: 1. Home 2. Dona 3. Ambdós sexes 4. Objectes. Tot i el reduccionisme en termes de gènere, ha estat el que s'ha pogut comprovar en visualitzar els programes.

7.1.3 Nacionalitat, origen i protagonisme

Aquí hem hagut de resoldre molts i diversos problemes teòrics. Es procedeix a la classificació dels programes segons la nacionalitat de la protagonista. D'una manera general, aquesta informació és transmesa de forma bastant clara pels programes, fins i tot al títol (*Karakia, NoTòpic*), amb cartells inicials (10 cites) o amb la tria del país d'origen com a eix temàtic de la programació (*D'aquí d'allà*). El programa en el qual aquest criteri ha estat menys evident ha estat *Tot un món*. Encara així, normalment la veu en off o la protagonista sol aclarir aquesta qüestió.

A més, aquestes classificacions posen en qüestió el criteri de protagonisme emprat. Com moltes de les categories que correntment es fan servir a l'estudi dels personatges i de la narrativa són tretes del cine, un format considerablement diferent del divulgatiu de no-ficció, vaig estimar convenient adequar el criteri de definició del protagonisme com a eina metodològica al format estudiat. És a dir, per al present estudi es perfila com a

protagonista aquella persona que apareix com a:

- 1) representant principal de la temàtica del programa
- 2) es profunditza en el seu quefer, la seva història de vida o en les seves opinions;
- 3) la seva veu i presència en pantalla és reiterada.

Així, fins i tot a episodis on les migrades arribaven a tenir força presència visual, com els episodis *Cuina Tibetana*, *El tango* i *Música Criolla* del programa *Tot un món*, van acabar sent exclosos de la mostra. És a dir, per exemple, tot i que a l'episodi *Cuina Tibetana*, la dona migrada fos una forta candidata al protagonisme (tenint en compte el seu coneixement, el seu treball i la seva reiterada presència en pantalla), al cap i a la fi és el seu fill qui fa de protagonista *de facto*. En els altres dos episodis, les migrades apareixen com a ballarines i el seu cos apareix reiteradament tant com a element d'il·lustració de la informació verbal com de plaer escòpic, però la seva presència és muda. En aquest sentit, es confirmen les conclusions de Moreno, Rovetto i Buitrago (2007: 96-136) en la seva anàlisi de la premsa: malgrat que les dones apareguin amb poca freqüència com a protagonistes de les notícies o fins i tot dels peus de foto, la seva presència augmenta significativament quan es consideren els elements visuals que les acompanyen.

Per tant, es va considerar que aquests programes són protagonitzats per homes, que efectivament són els qui dominen el missatge emès. Donat que m'interessen tant els aspectes discursius i narratius com els elements visuals que conformen el missatge (i més considerant la seva potencial importància), he considerat interessant comentar aquesta disparitat, però no incloure aquests casos dins la mostra a ser analitzada.

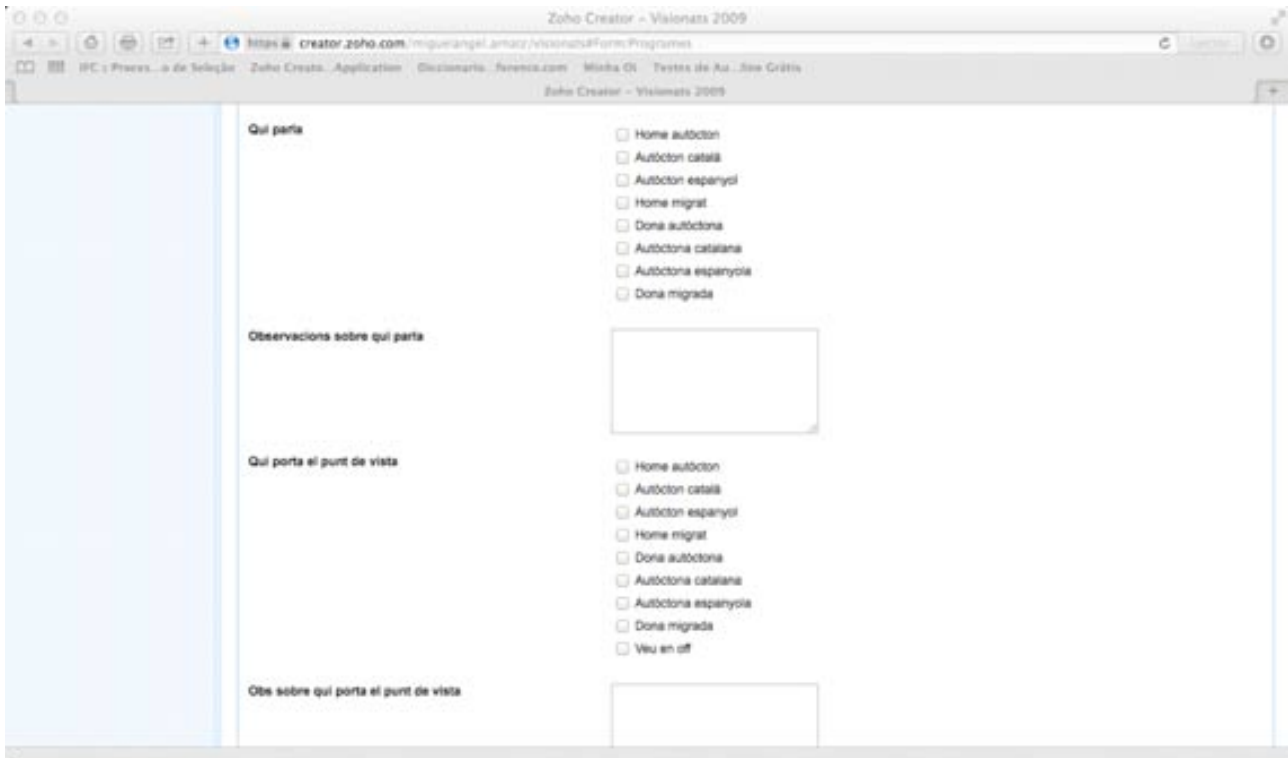
Molts capítols de *Karakia* varen tenir un destí semblant. Per exemple, mentre que en quatre episodis hi apareixen dones migrades que parlen de la seva experiència en aquest àmbit, només un dels programes de *Karakia* és realment protagonitzat per migrades (el que constitueix només un 20% dels programes del 2009). És a dir, als episodis *Restaurare* el protagonista és la restauració "exòtica" i a l'episodi *El llarg viatge* el protagonista és més aviat Nova Zelanda, de manera que les persones que apareixen en pantalla són representants que presten cos al dispositiu narratiu. D'entre altres trets, això també s'expressa mitjançant una comparativa de la durada destinada a les personatges migrades a pantalla. Si tenim en compte que "...com més temps passem amb el personatge (...) el resultat serà una major empatia i implicació emocional entre el públic i el personatge..." (McKee citat per Aranda i Felipe, 2008: 57), queda clar que les

personatges en qüestió són més aviat secundàries. En aquest sentit, dels 34':43" del episodi *Restaurare 3*, les dones migrades surten en menys de 6'15"; mentre que al programa *Restaurare 2*, un capítol de 35'20", les dones migrades apareixen menys de 4'23". Igualment, a l'episodi *Un llarg viatge*, malgrat que hi ha una dona en el grup de protagonistes, apareix menys de 4'15" (el programa dura 36'). Així, en aparèixer durant tan poca estona en pantalla, no es produeix ni empatia ni implicació emocional amb les migrades. Per tant, es va considerar que aquests programes són protagonitzats per homes o objectes, puix que són aquests els personatges que predominen en l'audiovisual.

En els casos de *No Tòpic* i *10 cites* la situació és lleugerament diferent: ambdós programes estan dividits en diferents seccions on el protagonisme canvia durant un mateix capítol. *No Tòpic* es construeix sobre els testimonis d'un grup de joves i es divideix en dues parts. A la primera, que correspon a les dues terceres parts de cada capítol, s'explica la història de vida d'un d'ells. La segona, que ocupa aproximadament els cinc minuts finals, consisteix en una pluja d'idees sobre una temàtica relacionada amb la migració, en la qual els joves participants apareixen opinant com a bustos parlants. *10 cites* presenta com a mínim cinc parts diferents, en les quals hi ha una parella principal que fa voluntariat lingüístic en l'actualitat i una altra que ho va fer en el passat i amb la qual el programa provoca el retrobament. De manera semblant, la parella que surt en la primera part predomina en les dues terceres parts del vídeo, mentre que la segona parella surt aproximadament durant quatre minuts. En ambdós casos, vaig considerar com a protagonista a la personatge migrada principal de la primera part.

7.1.4 Punt de vista

Una altra variable que ha comportat alguns problemes teòrics per la dificultat de definir qui parla i qui porta el punt de vista. Aquí es pren nota de les manifestacions de les diferents personatges, amb l'objectiu de enregistrar quines són les veus que es senten més enllà de la protagonista.

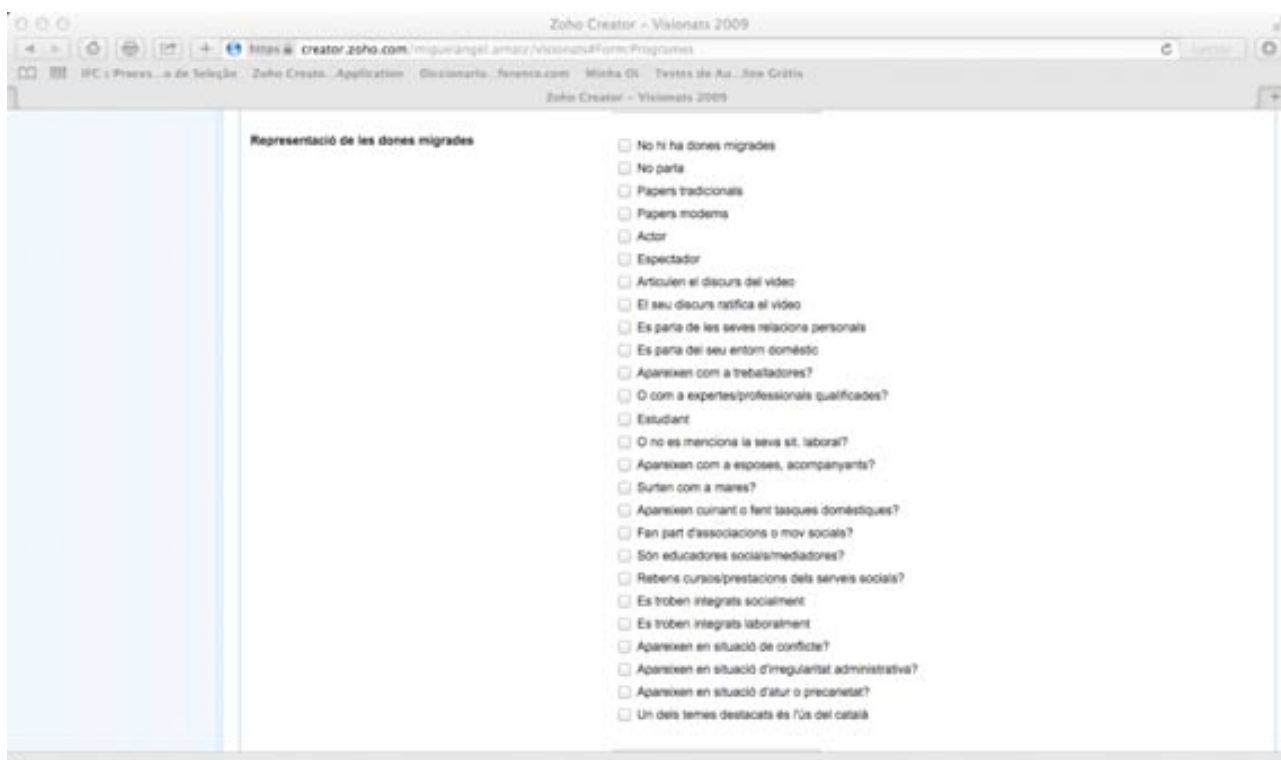
Taula 17: Continuació de la fitxa de recerca: parla i punt de vista.

En un primer moment, es treballava amb només les quatre personatges-tipus (és a dir, migrades, migrats, autòctons i autòctones) que van estar plantejades des del començament de la recerca per a tot el treball amb la fitxa. Nogensmenys, al tribunal de seguiment del primer any va ser suggerit que s'hi intentés contemplar també la diversitat entre personatges autòctones, especificant de la persona autòctona si era catalana o espanyola. El suggeriment fou acollit i la base de dades va estar alterada segons es veu en el exemple més amunt.

Malgrat que en un primer moment aquest matís semblà interessant, la seva aplicació al material en qüestió no va estar viable. Això perquè no vaig poder triar un criteri de diferenciació fiable. En el cas de les persones migrades, tant aquestes com els propis programes (mitjançant diferents recursos esmentats més amunt), ho deixaven força clar. Respecte a les autòctones, hi va haver un parell de casos més evidents, particularment en episodis sobre l'ús de la llengua catalana i hi havia alguna persona autòctona que parlava castellà. Tot i això, hi van haver molts més casos on persones amb cognom castellà o que hi feien alguna referència a les migracions internes fent servir la primera persona en els quals no es podia afirmar amb seguretat l'origen castellana o catalana de la personatge. Per tant, s'ha seguit treballant només amb quatre personatges-tipus (migrades, migrats, autòctons i autòctones).

7.1.5. Representació de les personatges-tipus

Finalment, s'arriba a la part de la fitxa que tracta específicament de les representacions respecte a les esmentades personatges-tipus.

Taula 18: Continuació de la fitxa de recerca: representacions sobre les diferents personatges.

En aquest exemple, veiem la secció dedicada a esbrinar les representacions de les migrades. Això perquè, al ser l'objecte privilegiat de recerca, en principi la fitxa va estar creada pensant prioritàriament en les migrades i en les representacions que es volia verificar si ocorrien respecte a aquestes. Així, basant-se en les afirmacions trobades a la literatura relacionades a representacions andro i etnocèntriques, es van crear 26 caselles a ser marcades com a presents o absents dels audiovisuals analitzats. Tanmateix, amb l'objectiu de establir una comparació entre les representacions respecte a les migrades i aquelles al voltant de les altres personatges, es va fer servir les mateixes caselles per a totes les quatre personatges-tipus.

Primer, es verifica si la personatge-tipus en qüestió es troba a l'audiovisual i si aquesta es manifesta o no. De seguida, un cop que una de les característiques del etnocentrisme envers les migrades apuntades per la literatura és l'associació d'aquestes dones a l'àmbit tradicional, es cerca comprovar si aquest tret es manifesta en aquests audiovisuals o no. Tanmateix, també es cerca establir el seu rol en la narrativa: si és actiu o passiu, si és de construcció del discurs de l'audiovisual o només de confirmació de les afirmacions emeses per altres. A més, es cerca esbrinar varies representacions que van estar indicades especialment com a respecte a aquells trets subratllats a la bibliografia

respecte a l'androcentrisme: l'associació de les dones amb les relacions personals, amb l'entorn domèstic, amb la maternitat i amb les tasques domèstiques.

Una altra aspecte a analitzar en les representacions de les personatges-tipus és l'espai de representació. Es cerca constatar la seva representació en termes de participació de l'esfera pública: si participen en associacions, si es menciona la seva activitat laboral, si són representades com a persones integrades social i laboralment. Després, recorrent a la literatura sobre la representació de les migracions, també es cerca establir si hi ha alguna associació en particular amb la mà-d'obra sense qualificació, la irregularitat administrativa, la recepció d'ajudes i prestacions socials, als conflictes i a l'atur i la precarietat. Dues categories que han estat afegides a causa de la seva recurrència als programes ha estat al voltant de l'ús del català i de la representació de les migrades com a mediadores culturals.

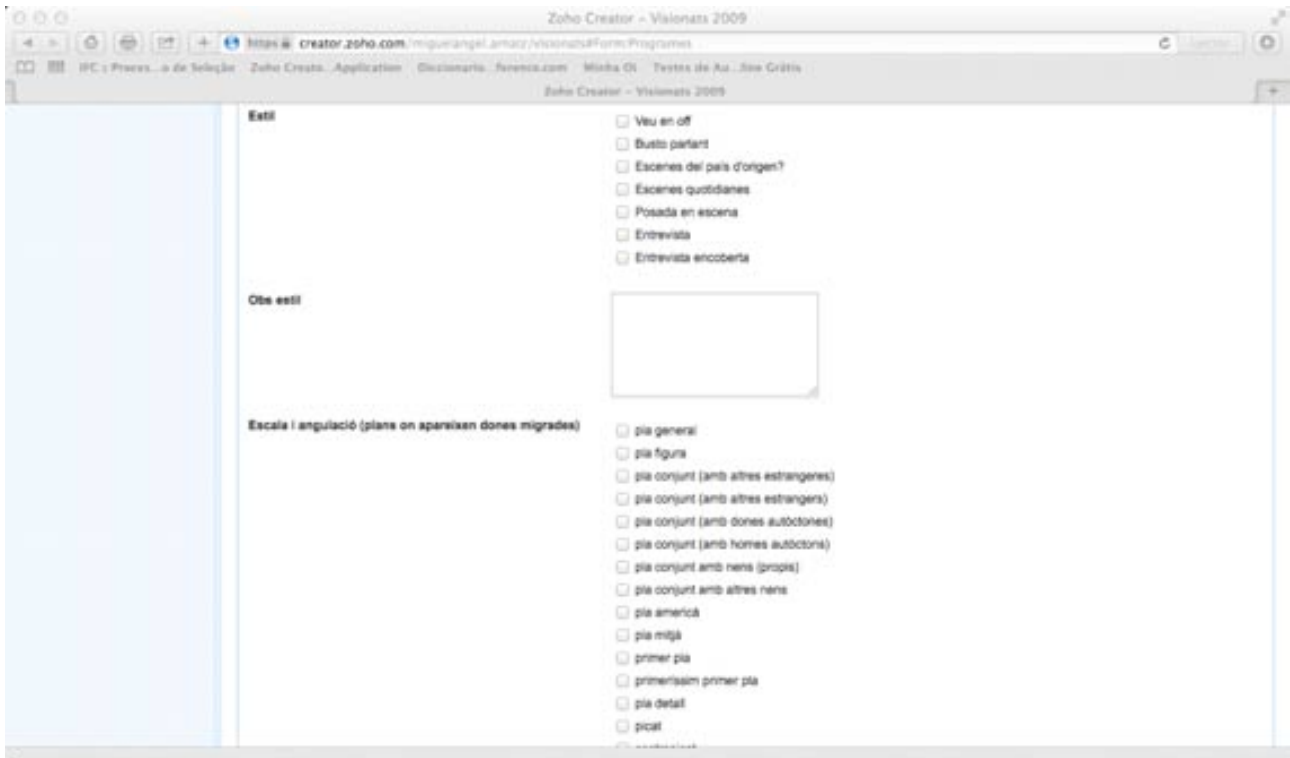
7.1.6 Llenguatge audiovisual emprat

Finalment, la fitxa de recerca acaba amb apunts sobre el llenguatge audiovisual emprat. Així, hi ha un apartat sobre l'estil, on es recullen informacions tal com la presència o no de veu en off, de entrevistes (busto parlant, directa o encoberta), de posada en escena, de escenes quotidianes. Aquestes qüestions i la seva interpretació van estar inspirades en autores com a Barsam (1974), Nichols (1993), Rony (1996) i la literatura sobre antropologia visual i la representació documental³.

Finalment, la fitxa acaba amb un apartat dedicat a l'escala i l'angulació, cercant establir la recurrència de plans conjunts i amb qui, la proximitat o distància amb la qual es representen les personatges, etc. Cal dir que aquesta darrera part, relativa a l'anotació dels plans, no ha estat massa aprofundida, a causa de l'escassetat de recursos. Donat que la recerca és unipersonal m'he vist molt limitada per a dur a terme una tasca tan detallista com aquesta. De tota manera, aquest aspecte ha estat més analitzat qualitativa que quantitativament, donada la dificultat de gestionar una quantitat tan enorme de plans.

---

³ Vegeu la bibliografia.

Taula 19: Continuació de la fitxa de recerca: estil, escala i angulació.

7.2 Anàlisi quantitativa dels programes

En aquest apartat analitzo els programes des d'una vessant quantitativa, la qual conté els 531 episodis emesos entre el 2008 i el 2011, és a dir, l'univers sencer de l'objecte d'estudi d'aquesta recerca. Aquesta secció es divideix en dues parts: mentre a la primera (7.2.1), faig una aproximació a les dades de cadascun dels cinc programes analitzats d'una manera individualitzada, a la segona (7.2.2) interpreto les dades intentant respondre les 20 preguntes de recerca plantejades en el capítol 2.

L'anàlisi qualitativa, la qual contempla només els 147 programes de la mostra de programes protagonitzats per dones migrades, es farà en l'apartat 7.3.

Anys	Total de capítols visionats (a)	Episodis amb protagonistes migrades (b)	Capítols amb nombre parell a la base de dates/ mostra qualitativa (c)
2008	99	63	31
2009	92	39	22
2010	180	96	49
2011	160	89	45
TOTAL	531	286	147

Taula 20: (a) Nombre total d'episodis visualitzats, (b) capítols protagonitzats per migrades i (c) episodis que formen part de la mostra qualitativa.

Recapitulant, als anys 2008 i 2009 es van emetre quatre dels cinc programes a ser analitzats: *10 cites*, *Karakia*, *No Tòpic* i *Tot un món*. Al 2010, els programes *10 cites* i *No Tòpic* van deixar de ser produïts i començà el programa *D'aquí D'allà*. Així, en el 2010 i el 2011 s'analitzen els programes *D'aquí D'allà*, *Karakia* i *Tot un món*.

Programa	2008	2009	2010	2011
10 Cites	6	7	0	0
Karakia	15	5	22	6
No tòpic	7	2	0	0
Tot un Món	71	78	101	74
D'aquí d'allà	0	0	57	80
TOTAL	99	92	180	160

Taula 21: Nombre d'episodis emesos per programa i any analitzat.

7.2.1. Els programes analitzats: temàtiques i subtemàtiques

En aquest apartat em dedico a analitzar cadascun dels cinc programes que constitueixen l'objecte d'aquesta recerca, per tal d'explicar les seves característiques particulars i fer-ne la respectiva anàlisi. L'objectiu d'aquesta secció és aportar dades quantitatives per després poder interpretar-les.

Cal dir que he hagut de superar algunes dificultats i pres algunes decisions respecte al mètode d'anàlisi, donats els diferents formats, periodicitats, característiques, temàtiques etc. que tracten els programes, i que fa difícil establir un únic mètode de comparació entre ells. Aquest ha estat un dels problemes metodològics més difícils de resoldre: tot i que la fitxa original ha estat aplicada a tots els 531 episodis visionats -la qual cosa quedarà encara més clara a l'apartat 7.2.2-, programes com *Tot un món*, per haver emès més episodis i tractar d'una gran varietat de temes, es presta més a l'anàlisi quantitatiu i menys a la descripció dels episodis individualment. Els programes *10 cites*, *Karakia* i *Notòpic*, com que són menys nombrosos i tracten només d'una temàtica, es presten més a la descripció i l'anàlisi qualitativa, puix que les taules no aporten massa informació addicional. Així, en aquest primer moment, s'exploren particularment aquells aspectes que es troben millor explicats mitjançant taules i gràfics, per abastar la gran quantitat d'episodis analitzats en els casos de *Tot un món*. En els casos de *10 cites*, *Karakia* i *Notòpic* vaig trobar més productiu emprar-ne un tractament descriptiu detallat, la qual cosa serà tractada en l'apartat 7.3. Com es veurà, el cas del programa *D'aquí d'allà* és quelcom particular, un cop que hi ha una sèrie de microcapítols que són analitzats més aviat quantitativament, i quatre documentals que són analitzats per un vessant més descriptiu i qualitatiu.

A causa d'algunes d'aquestes diferències entre els programes, es procedeix a dos tipus d'anàlisi diferents. És a dir, en el cas d'aquells programes amb pocs episodis i amb una petita diversitat interna respecte a les temàtiques abastades pels seus capítols, faré un anàlisi individualitzat de cada episodi en l'apartat 7.3. Aquest és el cas de *10 cites*, *No Tòpic* i *Karakia*. En els dos primers, com només 6 programes formen part de la mostra (3 de cadascun), té més sentit fer una anàlisi individualitzada que una d'estadística. I en el cas de *Karakia*, tots els 17 episodis posseeixen la mateixa temàtica i tampoc donen peu a que una anàlisi estadística estigui molt justificada.

D'altra banda, programes com a *D'aquí d'allà* i *Tot un món* presenten molts episodis, de manera que una anàlisi individualitzada es converteix en una tasca penosa i sense massa profit. Així, en aquests casos es privilegia l'anàlisi quantitatiu que es presenta a continuació, especialment respecte a les diferents temàtiques i subtemàtiques, tot cercant si hi ha alguna correlació significativa amb els temes de gènere.

7.2.1.1. 10 cites

Nombre d'episodis emesos: 13

Percentatge amb migrades protagonistes: 54%

Durada de cada capítol: 15 min

A més de fer divulgació de l'experiència les parelles llingüístiques en l'aprenentatge del català, aquest programa cerca donar informacions tant sobre la cultura catalana com de les cultures d'arreu. *10 cites* va estar poc temps a la graella de la programació de TV3, havent just emès els 13 capítols d'una temporada (2008-2009). D'aquests 13 episodis, 7 han estat protagonitzats per dones migrades (aproximadament un 54% del total).

a) Anàlisi quantitativa dels episodis

Donada la naturalesa del programa (parelles lingüístiques), tots els programes van estar classificats sota la temàtica "Participació ciutadana i convivència", més concretament a la subtemàtica "llengua".

Programa: <i>10 cites</i>	Temàtica	Subtemàtica
Nombre d'episodis: 13	Participació ciutadana i convivència: 13	Llengua: 13

Taula 22: Temàtiques i subtemàtiques en *10 cites*.

Igualment, a causa de que aquest programa sempre es construeix al voltant de les mateixes temàtiques i subtemàtiques, no hi ha diferències significatives entre sexes.

Programa: <i>10 cites</i>	Temàtica	Subtemàtica
Episodis protagonitzats per dones: 7	Participació ciutadana i convivència: 7	Llengua: 7
Episodis protagonitzats per homes: 6	Participació ciutadana i convivència: 6	Llengua: 6

Taula 23: Temàtiques i subtemàtiques segons el sexe de les protagonistes en *10 cites*.

7.2.1.2. D'aquí d'allà

Nombre d'episodis emesos: 136

Percentatge amb migrades protagonistes: 61%

Durada de cada capítol: "Hola em dic...", 45 segons

"Catalans de...", 27 minuts

D'aquí d'allà és el programa més jove de tots els cinc programes analitzats ja que va començar el 2010. En aquests dos primers anys d'exhibició, va treballar amb alguns dels col·lectius més presents a Catalunya, de manera que els països triats pels monogràfics mensuals del programa van estar: el Marroc, l'Equador, Xina, Colòmbia, Romania, Bolívia, Argentina, Pakistan i Peru (en aquest ordre).

a) Anàlisi quantitativa dels episodis

En els dos anys que formen part de la mostra, el programa va emetre 136 capítols, dels qual 83 tenen migrades entre les protagonistes (aproximadament un 61%). Considerant les categories temàtiques generals en els 83 capítols amb dones entre les protagonistes i els 52 protagonitzats per homes podem veure la diferència entre les unes i els altres:

Temàtiques	Dones	Homes
Arts, espectacle, comunicació i cultura	7	2
Costums i tradicions	2	1
Economia i treball	9	10
Històries de vida i relacions personals	37	16
Participació ciutadana i convivència	28	24
TOTAL	83	53

Taula 24: Distribució de temàtiques segons el sexe.

Així, veiem com l'accent en aquest programa es fa sobretot en les històries de vida i relacions personals, així com en la "participació ciutadana i convivència". També queda palès que la temàtica "Participació ciutadana i convivència" té més pes en les representacions d'homes que de dones. A més, malgrat que les històries de vida encara tenen força importància, són molt menys associades amb el sexe masculí. D'altra banda, tot i que hi ha 30 programes menys protagonitzats per homes, el nombre de vegades en què apareixen relacionats amb economia i treball és lleugerament més gran que el que ho fan les dones. També s'observa que les dones apareixen més relacionades amb el món

de les arts, l'espectacle, la comunicació i la cultura que els seus corresponents masculins.

Respecte a les subtemàtiques, es manté la gran importància de les històries de vida i relacions personals. A més, es destaquen: l'oci i temps lliure, la llengua i l'esport.

Subtemàtiques	Dones	Homes
Agricultura i producció d'aliments	0	1
Arts escèniques	1	0
Arts plàstiques	0	1
Atur	1	2
Costums i tradicions	0	1
Dansa	1	0
Educació	2	1
Esport	5	3
Estrangeria i ciutadania	1	0
Events interculturals	1	0
Fotografia	0	1
Gastronomia	2	0
Històries de vida	31	10
Indústria i transport	1	2
Literatura	2	0
Llengua	6	0
Maternitat	2	1
Mediació intercultural i serveis socials	2	3
Medicina i salut	3	2
Música	2	3
Negocis familiars	3	1
Nous valors i actituds	0	1
Oci i temps lliure	7	12
Ràdio i televisió	2	0
Relacions personals	4	4
Serveis, hosteleria, turisme i comerç	3	3
Universitat i recerca	1	1
TOTAL	83	53

Taula 25: Nombre d'episodis segons subtemàtiques i sexe.

Com podem veure (subratllats en groc) en aquest programa les històries de vida guanyen protagonisme, a causa del dispositiu mitjançant el qual les persones migrades s'autopresenten en unes petites càpsules d'aproximadament 50" anomenades "Hola, em dic...". Com ja s'ha esmentat al capítol anterior, la proposta de transversalitat de *D'aquí d'allà* fa que hi hagi audiovisuals que en realitat són emesos per altres programes, de manera que excedeixen l'àmbit seleccionat com a l'univers d'estudi. Per aquesta tesi s'analitzen més aviat aquestes càpsules, un cop que molts dels documentals i altres formats relacionats amb el programa apareixen escampats en altres espais de la programació.

Un efecte interessant d'aquesta autopresentació és que en aquest programa les dones apareixen molt més relacionades amb àmbits com l'esport i l'oci i el temps lliure, subcategories casi inexistents quan les temàtiques són preestablertes (com és el cas de *10 cites*, que tracta de l'aprenentatge del català o *Karakia*, que és un programa de cuina) i/o triades per la direcció dels programes (*Tot un món*). La llengua també és un tema amb força representació, així com les relacions personals: en el primer cas, la qüestió es troba directament relacionada al contacte intercultural i a la especificitat de la identitat nacional catalana; en el segon, la representació de les migrades en termes de les seves relacions personals evoca les classificacions hegemòniques de gènere respecte a la domesticitat, maternitat, matrimoni, etc. En aquest sentit, a més, s'observa que quan es consideren el capítols protagonitzats per homes, apareixen cinc subtemàtiques que no s'observen en els episodis amb dones entre les protagonistes: agricultura i producció d'aliments, arts plàstiques, costums i tradicions, fotografia, nous valors i actituds.

7.2.1.3. *Karakia*

Nombre d'episodis emesos: 62

Percentatge amb dones protagonistes: 53%

Durada de cada episodi: Temporades 2008, 2009 i 2011: 35 minuts

Temporada 2010: 17 minuts

Com que *Karakia* és un programa de gastronomia, aquest és el subtema comú a tots els capítols emesos en els quatre anys analitzats. De manera semblant, tenint en compte que l'enfocament donat per aquest programa emfatitza el coneixement dels hàbits culturals dels diferents països i pobles, tots els episodis de la mostra són etiquetats sota la temàtica general "costums i tradicions". Dels 62 capítols emesos entre el 2008 i el 2011,

33 van estar protagonitzats per dones, fent aproximadament un 53% del total.

a) Anàlisi quantitativa dels episodis

Dels 15 capítols emesos per *Karakia* el 2008, 7 són protagonitzats per dones. A l'any 2009, varen ser emesos 5 episodis de *Karakia*, dels quals només 1 és protagonitzat per dona migrada. Dels 22 capítols emesos el 2010, 15 tenen protagonisme femení o compartit. A l'any 2011, varen ser emesos 6 capítols, dels quals 4 presenten protagonisme femení. Les xifres són arrodonides.

<i>Karakia</i>	2008			2009			2010			2011		
(a) Total episodis i (b) protagonisme femení (c) %	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
	15	7	47%	5	1	20%	22	15	68%	6	4	67%

Taula 26: (a) Total episodis emesos, (b) protagonisme femení i (c) percentatge protagonisme femení a *Karakia*.

Com es pot observar mitjançant aquesta taula, en els primers dos anys del període analitzat hi havia menys programes protagonitzats per dones. Després d'un any (2009) en què les dones van estar en clara minoria (20%), els anys posteriors (2010 i 2011) es va arribar a un pic força elevat de protagonisme femení: 68% i 67%, respectivament.

D'altra banda, de manera semblant a 10 cites, donada la naturalesa temàtica de *Karakia* (cuina), tots els programes van estar classificats sota la temàtica "Costums i tradicions", més concretament a la subtemàtica "gastronomia".

Programa: <i>Karakia</i>	Temàtica	Subtemàtica
Nombre d'episodis: 48	Costums i tradicions: 48	Gastronomia: 48

Taula 27: Episodis de *Karakia* segons temàtiques i subtemàtiques.

En termes de presència femenina o masculina, a causa de que aquest programa sempre es construeix al voltant de les mateixes temàtiques i subtemàtiques, no hi ha diferències significatives entre sexes.

Programa: <i>Karakia</i>	Temàtica	Subtemàtica
Episodis protagonitzats per dones: 53%	Costums i tradicions: 53%	Gastronomia: 53%
Episodis protagonitzats per homes: 47%	Costums i tradicions: 47%	Gastronomia: 47%

Taula 28: Distribució de temàtiques i subtemàtiques en *Karakia* segons el sexe de la protagonista.

7.2.1.4. Notòpic

Nombre de capítols emesos: 9

Percentatge de dones protagonistes: 55,5%

Durada de cada capítol o episodi: 15 minuts.

Normalment, una temporada d'una sèrie televisiva té 13 capítols, però aparentment TV3 només va emetre 9 episodis de *No Tòpic*, la majoria a l'any 2008. D'aquest 9 capítols, 5 han estat protagonitzats per dones joves, fent un 55,5% del total.

a) Anàlisi quantitativa dels episodis

Notòpic va tenir la majoria dels seus episodis (6) classificats sota la temàtica “Participació ciutadana i convivència”. Malgrat que totes les personatges parlen de la seva vida personal i l'enfocament del programa és de força proximitat, només 2 capítols van ser etiquetats com a “Històries de vida i relacions personals”. Tan sols un episodi es va referir als costums i tradicions.

Respecte a les subtemàtiques, les que més es destaquen són “Oci i temps lliure” i “Històries de vida i relacions personals”.

Programa: <i>Notòpic</i>	Temàtica	Subtemàtiques
Nombre d'episodis: 9	Participació ciutadana i convivència: 6	Educació intercultural: 1
		Mediació intercultural i serveis socials: 1
		Música: 1
		Oci i temps lliure: 3
	Històries de vida i relacions personals: 2	Històries de vida i relacions personals: 2
Costums i tradicions: 1		Religió: 1

Taula 29: Episodis de *Notòpic* segons temàtiques i subtemàtiques.

Pel que fa a la presència femenina o masculina, s'observa que la temàtica més recurrent en ambdós sexes és “Participació ciutadana i convivència”, malgrat que és més

present entre les dones. La temàtica “Històries de vida i relacions personals” apareix menys sovint i presenta la mateixa freqüència en ambdós sexes. La temàtica “Costums i tradicions” és la que té menys presència i és protagonitzada per un home. Respecte a les subtemàtiques, la més recurrent és “Oci i temps lliure”, la qual és més associada amb les dones. De seguida, s'observa la subtemàtica “Històries de vida i relacions personals”, presentant la mateixa freqüència en ambdós sexes.

Programa: <i>Notòpic</i>	Temàtica	Subtemàtica
Episodis protagonitzats per dones: 5	Participació ciutadana i convivència: 4	Educació intercultural: 1
		Mediació intercultural i serveis socials: 1
		Oci i temps lliure: 2
	Històries de vida i relacions personals: 1	Històries de vida i relacions personals: 1
Episodis protagonitzats per homes: 4	Costums i tradicions: 1	Religió: 1
	Històries de vida i relacions personals: 1	Històries de vida i relacions personals: 1
	Participació ciutadana i convivència: 2	Música: 1
		Oci i temps lliure: 1

Taula 30: Distribució de temàtiques i subtemàtiques en *Notòpic* segons el sexe de la protagonista.

7.2.1.5. Tot un món

Nombre total de capítols emesos: 338

Percentatge amb dones protagonistes: 48,5%

Durada del programa: Temporades 2008, 2009 i 2011: 6 minuts

Temporada 2010: 4'30"

Tot un món és el programa amb més episodis emesos en tots els anys analitzats, d'aquí que també sigui molt més voluminosa la informació que es desprèn de la seva anàlisi. Dels 338 episodis emesos en els quatre anys analitzats, 164 tenen dones entre les protagonistes, fent aproximadament un 48,5%.

A causa d'aquest major nombre d'episodis, és impracticable l'anàlisi individualitzat de cada capítol, de manera que es procedeix a un anàlisi més aviat basat en aspectes quantitius recollits al llarg dels visionats i enregistrats a la base de dades, com ja s'ha mencionat en l'apartat referent a la metodologia. D'altra banda, això no vol dir que no s'analitzen amb més detall alguns episodis que es considerin més rellevants per l'anàlisi general (sigui en aquest apartat o en els propers).

a) Anàlisi quantitativa dels episodis

En aquest apartat s'exploren bàsicament aspectes com les temàtiques i subtemàtiques dels programes, comparant les dades referents als programes protagonitzats per homes amb aquells que tenen dones entre les protagonistes. Tanmateix, també es contabilitzen dades respecte a la nacionalitat de les participants, tot i intentant treure-ne informacions significatives per l'anàlisi des d'un punt de vista de gènere i/o de representació de l'alteritat.

Respecte a les temàtiques principals i el protagonisme per sexes el repartiment és el següent:

	2008		2009		2010		2011		Total per sexe		Total per any
	Homes	Dones	H	D	H	D	H	D	H	D	Ambdós sexes
Temàtiques generals											
Costums i tradicions	4	8	6	7	13	4	2	3	25	22	47
Participació ciutadana i convivència	17	24	21	17	25	28	22	22	85	91	176
Històries de vida i relacions personals	1	2	0	0	0	3	4	2	5	7	12
Arts, espectacles, comunicació i cultura	3	5	12	3	9	6	4	5	28	19	47
Economia i treball	3	4	5	7	6	7	3	4	17	22	39

Taula 31: Temàtiques principals de *Tot un món*, nombre de programes per any i sexes dels protagonistes

Com es veu, la tònica de *Tot un món* es troba en allò que anomeno “Participació ciutadana i convivència”: aquesta temàtica ocupa 91 dels 164 programes amb dones entre les protagonistes. En segon lloc, entre els episodis amb dones protagonistes es destaca l'empat entre “Costums i tradicions” i “Economia i treball”, ambdues categories amb 22 episodis cadascuna, seguides de prop per la temàtica “Arts, espectacle, comunicació i cultura”, amb 19 capítols. Finalment, les relacions personals i les històries de vida no es troben gaire representades en aquest programa, tot i que s'insinuen de manera

secundària en molts dels episodis.

Per a testar la hipòtesi de que les temàtiques podrien divergir per motius de gènere, comparant els 164 episodis protagonitzats per dones amb els 160 programes amb protagonisme masculí, la diferència més significativa respecte a les temàtiques en el període analitzat (2008-2011) és aquella relativa a les “arts, espectacle, comunicació i cultura”, temàtica que apareix molt més relacionada a homes (28) que a dones (19). Malgrat que hi ha alguns anys que presenten altres disparitats significatives, com per exemple, el fet de que el 2008 les dones hagin aparegut com a relacionades amb les “costums i tradicions” el doble de vegades que els homes (8 i 4 cops, respectivament), al llarg del període estudiat aquesta diferència es redueix, a causa de que hi ha altres anys en què hi ha la disparitat inversa: el 2010 els homes surten relacionats amb la mateixa temàtica tretze cops, mentre que les dones ho fan 4 vegades.

Una situació semblant es dona amb les “històries de vida i relacions personals”: les dones hi surten més associades amb aquesta temàtica, tendència que resulta més accentuada en els anys de 2008 i 2010, en els quals hi apareixien representades 2 i 3 vegades, mentre els seus corresponents masculins ho feien 1 i 0 cops, respectivament. Tot i això, el 2011 els homes van estar representats sota aquesta temàtica en 4 ocasions, mentre que les dones hi van estar 2 vegades, de manera a compensar parcialment les xifres totals al llarg del període dels quatre anys estudiats. És interessant notar que la temàtica “històries de vida i relacions personals” té una presència molt menor (12 en total) si la comparem amb les altres quatre categories.

A més, *Tot un món* també és el programa que recull més subtemàtiques. El repartiment d'aquestes es recull amb aquesta taula:

Taula 32: Subtemàtiques de *Tot un món* segons el sexe, per any. Es destaquen en verd les subtemàtiques més significatives entre personatges del sexe masculí i en groc les més associades al sexe femení.

Tot un món

Subtemàtiques	2008		2009		2010		2011		Total Dones	Total Homes
	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes		
Jocs	0	0	1	0	1	0	0	0	2	0
Festes	0	0	2	1	2	1	0	0	4	2
Salut	2	0	0	1	0	0	0	0	2	1
Moda (vestit tradicional)	1	0	2	1	0	1	0	0	3	2
Religió i creences místiques	4	4	1	2	0	6	1	1	6	13
Gastronomia	1	0	1	1	1	4	0	1	3	6
Costums i tradicions	0	0	0	0	0	1	0	0	2	1
Educació intercultural	4	0	3	2	8	2	6	1	21	5
Tallers i events culturals interculturals	1	2	5	2	3	2	0	0	9	6
Llengua (aprenentatge i ensenyament)	0	4	2	3	2	2	4	1	8	10
Medicina i salut	0	0	0	1	2	0	0	0	2	1
Mediació intercultural i serveis socials	5	2	7	4	0	2	2	6	14	14
Música (professional)	0	0	0	2	0	1	0	2	0	5
Política i moviments socials	3	1	0	1	0	0	5	4	8	6
Cooperació internacional	1	2	0	0	0	2	1	1	2	5
Veïnat i habitatge	1	2	0	0	2	1	1	0	4	3
Tendències i noves tecnologies	1	0	0	0	2	0	0	1	3	1
Estrangeria i ciutadania	1	1	0	0	2	2	2	0	5	3
Identitat i conflictes	7	1	0	0	6	5	1	4	14	10
Esports	0	2	0	4	0	4	0	0	0	10
Oci i temps lliure	0	0	0	2	0	2	0	0	0	4
Nous valors i actituds?	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
Històries de vida	0	0	0	0	0	0	0	4	0	4
Maternitat	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0
Relacions personals i d'ajuda	2	1	0	0	1	0	3	0	6	1
Arquitectura	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Cine	0	0	0	3	0	0	0	2	0	2
Literatura	2	2	1	1	2	4	2	0	7	0
Música	0	1	0	1	0	2	0	1	0	1
Arts plàstiques i gràfiques	1	0	2	0	3	8	1	0	7	0
Fotografia	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0
Ràdio i televisió	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0
Arts escèniques (dansa, teatre, circ)	2	0	0	4	0	3	2	0	4	0
Agricultura	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Negocis familiars	3	0	2	2	0	2	2	0	7	4
Construcció civil	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2
Cooperatives de crèdit	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2
Crisi, atur i/o precarietat	0	1	1	0	0	0	1	0	2	1
Serveis, hosteleria, turisme i comerç	0	1	4	1	0	2	1	2	5	6
Universitat i recerca	1	0	0	0	2	0	0	1	3	1
Obstacles en el món laboral	0	0	0	0	2	0	1	0	3	0
Objectius econòmics a l'origen	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
Indústria i transports	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0

En general, la subtemàtica principal a *Tot un món* és “Mediació intercultural i serveis socials”. En particular, respecte a les dones, les tres subtemàtiques més destacades són “Educació intercultural” (21) “Mediació intercultural i serveis socials” (14) i “Identitat i conflictes” (14). També és significatiu que en quart, cinquè i sisè lloc es trobin les subtemàtiques “Tallers i events interculturals” (9) “Llengua” (8) i “Política i moviments

socials” (8). Així, queda clar que les principals inquietuts revelades pel programa diuen respecte a l'educació, la mediació, la interculturalitat, la identitat (aliena i pròpia), la política i els moviments socials. Respecte a les altres subtemàtiques, crida l'atenció la importància relativa de la religiositat, la literatura, les arts plàstiques i l'emprenedorisme migrat.

Les dades relatives als episodis protagonitzats per homes indiquen que les més importants són: “Mediació intercultural i serveis socials” (14); “religió i creencies místiques” (13); “llengua” (10) “identitat i conflictes” (10) i “esports” (10). Comparant les mateixes dades relatives als programes protagonitzats per dones, s'observa la notable pèrdua en el cas dels homes de importància de la subtemàtica “educació intercultural” (5) així com l'ascens significatiu de les subcategories “religió” i “esports”. Totes aquestes dades es troben recollides en la taula de la pàgina anterior.

En termes de gènere, les dades relatives a la subtemàtica “educació intercultural” i als “esports” corresponen en gran mesura a les concepcions dominants de feminitat i masculinitat, respectivament. Es podria argumentar que en el cas de l'educació les dones es troben sobrerrepresentades també en la realitat de la majoria d'institucions educatives, on sovint predominen. D'una banda, això significa la invisibilització dels professionals de l'educació del sexe masculí. D'altra, tampoc és cert que el predomini femení sigui absolut, un cop que quant més elevat és el càrrec, amb més freqüència els homes es troben representats: aquest és el cas de les universitats, on hi ha molt més professors del sexe masculí que a l'educació infantil, per exemple.

Respecte a la subtemàtica “esports”, el repartiment de rols és notablement sexista: no hi ha cap episodi d'aquest programa on les migrades en siguin les protagonistes, mentre és una de les categories més associades als homes. En aquest cas el raonament de la “majoria absoluta” tampoc s'aplica, perquè hi ha un bon nombre de dones esportistes, aficionades i professionals, entre les quals també hi ha migrades. Tampoc hauria de ser el cas de que és difícil trobar-les, puix que hi ha associacions, federacions i altres col·lectius especialitzats. Així, tot i que d'una manera general el tractament del programa és força paritari, acaba relacionant els homes amb la força i la potència física.

La gran sorpresa potser és que la subtemàtica “religió” aparegui molt més associada a les persones del sexe masculí, un cop que tradicionalment s'atorga a les dones una major predisposició a la religiositat. D'altra banda, en els programes sovint s'entrevisten autoritats religioses, les quals freqüentment són homes. Tot i això, s'observa que el programa presenta unes quantes lidereses religioses.

7.2.2. Anàlisi quantitativa dels programes i respostes a les preguntes d'investigació

En aquest apartat tracto de donar resposta a les nombroses preguntes d'investigació que plantejava al començament d'aquest treball. Les preguntes són les que figuren a continuació. També s'ha de remarcar que per tal de contestar les preguntes d'investigació s'analitzen quantitativament els 531 episodis que conformen l'univers d'aquest treball d'investigació. I una cosa molt important a tenir en compte és que, a causa de la disparitat en el nombre d'aparicions dels diferents personatges-tipus, les dades seran analitzades proporcionalment, com s'explica més avall.

Recordem que les preguntes de recerca eren:

- 1) Amb quina freqüència són les migrades les protagonistes dels programes?
- 2) Amb quines temàtiques apareixen relacionades?
- 3) Qui porta el punt de vista dels audiovisuals?
- 4) Quins són els col·lectius migrats més representats?
- 5) Quines personatges s'associen amb l'esfera pública i el món laboral?
- 6) Quines personatges són representades com a treballadores no qualificades i quines són representades com a professionals especialitzades?
- 7) Quines personatges s'associen amb l'atur i la precarietat?
- 8) Quines personatges s'associen amb l'esfera domèstica i les relacions personals?
- 9) Quines personatges s'associen amb rols familiars i la cura dels altres?
- 10) Quines personatges apareixen com a més vinculades a les tasques domèstiques, com ara la cuina i la neteja?
- 11) Quines personatges s'associen a la modernitat? I quines personatges s'associen a la tradició?
- 12) Hi ha personatges més associats a la religió?
- 13) Hi ha personatges més associats a la cura del cos, el vestit i l'aparència?
- 14) Hi ha diferències de representació entre les dones migrades i les autòctones?
- 15) Com s'evidencien aquestes diferències entre migrades i autòctones?

- 16) Hi ha diferències de representació entre els homes migrats i autòctons?
- 17) En quina mena de situacions es representen les migrades?
- 18) En quina mena de situacions es representen els homes migrats?
- 19) Es poden observar diferències de representació per raó de gènere?
- 20) Les persones autòctones són representades de manera més positiva que les migrades?

Per a interpretar correctament les dades, especialment quan es tracta de fer comparacions entre els quatre personatges-tipus definits (migrades, migrats, autòctons i autòctones), vaig haver de tenir en compte que, donada la naturalesa dels programes, tots ells centrats en el fet migratori, les persones migrades són les que més apareixen en els audiovisuals. Per tant, és normal que siguin les persones migrades d'ambdós sexes les més representades en qualsevol dels trets analitzats.

Tot i la disparitat en la representativitat de les respectives personatges, aquesta anàlisi treballa amb la proporcionalitat relativa al nombre d'intervencions orals de cada personatge-tipus i el nombre de les representacions que apareixen relacionades amb cadascun. És a dir, el càlcul es fa dividint el nombre d'episodis en que les personatges de cada categoria han aparegut com a personatge amb veu pel nombre de capítols en que aquesta categoria ha sortit desenvolupant un determinat rol. Això perquè no totes les persones que intervenen en un programa són protagonistes: de fet, el nombre d'intervencions orals de qualsevol personatge-tipus sol ser més elevat que les xifres respecte al protagonisme, com s'observa en la següent taula. En aquest sentit, encara que les personatges autòctones gairebé mai apareixen com a protagonistes, la seva intervenció en els programes és freqüent.

Per exemple, els homes autòctons en l'any 2008 han protagonitzat només 3 episodis, però han intervingut com a personatge amb veu en 59 ocasions. És a dir: malgrat que el protagonisme dels homes autòctons és més aviat baix, les intervencions orals són molt més elevades que el grau de protagonisme ens podria fer pensar. D'altra banda, les migrades, tot i haver protagonitzat 63 capítols, parlen en 66 episodis. És això que permet la comparació entre personatges-tipus: si haguéssim de comparar els 63 capítols protagonitzats per migrades amb tan sols 3 episodis protagonitzats per homes, la disparitat seria massa gran. Nogensmenys, si comparem les 66 ocasions en que les migrades són personatges amb veu amb les 59 vegades en que els autòctons apareixen en la mateixa situació, les dades són més equilibrades.

Respecte a les preguntes de recerca, per exemple, al 2008 les migrades protagonitzen 63 episodis, però parlen en 66 capítols i apareixen com a mares en 26, de manera que les migrades són representades com a mares, aproximadament, a cada 2,5 programes (les xifres són arrodonides). En el mateix any, els autòctons intervenen en 59 episodis i apareixen com a pares en 5, de manera que són representats com a pares aproximadament en un de cada 12 programes. És a dir, les migrades associen molt més amb la maternitat que els homes autòctons amb la paternitat.

En aquest sentit, la situació de les dones autòctones, tot i tenint en compte les intervencions orals, segueix sent minoritària. Agafant el mateix exemple de l'any 2008, les autòctones van protagonitzar 2 episodis i parlar en 33. En aquest cas, en analitzar aquest any, vaig tenir en compte que les xifres relatives al torn de paraula duplica les relatives a les autòctones. Així, quan procedeixo a l'anàlisi de qualsevol variable aquest fet ha de ser considerat. Agafant l'exemple de la maternitat, les autòctones apareixen com a mares en 9 dels 33 episodis on tenen veu, apareixent com a tal a cada 3,7 capítols. Si aquesta xifra sobrepassés els 5 episodis, la diferència respecte a les migrades seria realment significativa, apareixent aquestes proporcionalment molt més vinculades a la maternitat que les autòctones. En aquest cas, tot i que les autòctones apareguin menys associades a la maternitat que les migrades, es pot dir que, d'una manera general, les dones es representen molt més sovint en termes de maternitat que els homes autòctons.

De seguida, procedeixo a la interpretació de les dades quantitatives amb la intenció de contestar les preguntes de recerca que formulava al principi.

1) Amb quina freqüència són les migrades les protagonistes dels programes?

D'una manera general, i com és natural tractant-se de programes sobre la migració, les migrades són les principals protagonistes dels programes en tres dels quatre anys analitzats (2008, 2010 i 2011). Després de les migrades, els homes migrats són els que més apareixen com a protagonistes, seguits pels homes autòctons. Aquests últims apareixen, sobretot, com a personatges secundaris, funció que desenvolupen amb força freqüència, especialment al 2008 i 2009. Les dones autòctones es troben més aviat absents d'aquests audiovisuals, la qual cosa no deixa també de ser significativa.

Dels 99 episodis emesos al 2008, 63 han estat protagonitzats per dones migrades, el que representa el 63% del total d'episodis emesos. La distribució del protagonisme segons el sexe i la paraula queda reflectit -en nombres absoluts- en aquesta taula (recordant que sovint el nombre d'intervencions orals és superior al nombre d'episodis

protagonitzats per cada personatge-tipus):

	2008		2009		2010		2011	
Personatges	Protagonisme	Parla	Protagonisme	Parla	Protagonisme	Parla	Protagonisme	Parla
Migrades	63	66	39	49	96	100	89	95
Migrats	28	59	42	61	80	95	68	90
Autòctons	6	52	6	56	3	45	2	26
Autòctones	2	33	5	37	1	25	1	34

Taula 33: Protagonisme i parla segons any i personatge-tipus definits.

Així, a l'any 2008 s'observa un predomini femení tant en la distribució dels programes segons el sexe del protagonista com en el nombre d'intervencions orals de les personatges. A més de protagonitzar més programes, les migrades són les personatges que tenen veu en més ocasions (66) . D'altra banda, les xifres respecte al protagonisme dels migrats correspon, aproximadament, a la meitat de capítols protagonitzats per les migrades. Però en canvi els migrats tenen més torns de paraula (59) dels que es podria suposar basant-se en les xifres relatives al protagonisme, a causa de que intervenen tant en els programes protagonitzats per migrades com per les altres personatges. En contrapartida, les autòctones tenen un protagonisme força baix (2) i també són les personatges més callades (33), de manera que, a causa d'això, en els programes del 2008 els homes, encara que tenen menys protagonisme, acaben parlant més sovint que les dones.

Dels 92 episodis emesos durant l'any de 2009, només 39 episodis tenen dones migrades entre les protagonistes. En aquest any, s'observa que els migrats protagonitzen més programes (42) que les migrades (39), a més, també és força freqüent que aquestes dones hagin de compartir el protagonisme amb homes tant migrats com autòctons. Malgrat que en aquest any les xifres respecte al protagonisme masculí no siguin massa més altes que les relatives al femení, tant migrades (49) com autòctones (37) parlen en menys ocasions que els seus homòlegs masculins. Especialment, crida l'atenció que, tot i que les migrades protagonitzin més programes, els homes autòctons parlen més sovint (56) que elles.

Dels 180 episodis emesos el 2010, 97 presenten protagonistes femenines, de les quals 96 són protagonitzats exclusivament per migrades. Els homes migrats protagonitzen 80 episodis i els autòctons, 3.

A més del considerable augment de capítols protagonitzats per les migrades, es

nota un clar descens en el nombre de programes amb el protagonisme compartit. També s'observa que en el 2010 novament són les migrades les personatges que més parlen (100), mentre el silenci de les autòctones és remarcable (25). D'altra banda, tot i que els migrats són protagonistes de 80 episodis i els autòctons només de 3, així com en el 2008, també en el 2010 els homes parlen més sovint que les dones. Això perquè, malgrat que el protagonisme dels homes autòctons és baix (3 programes), comparativament ells parlen molt més (45 vegades) del que se suposaria pel seu grau de protagonisme.

Al 2011 s'han visionat 160 capítols, dels quals 89 presenten dones migrades com a protagonistes. Els migrats encapçalen 68 episodis, mentre les autòctones protagonitzen 2 i els autòctons ho fan només 1 vegada (el qual és compartit amb dones migrades).

Així, en aquest anys s'observa un clar predomini femení (89) en la distribució dels programes respecte als migrats (68) i per primera vegada les xifres respecte al protagonisme de les autòctones (2) superen aquelles relatives als autòctons (1). Respecte a la parla, les migrades segueixen sent les que més parlen (95), seguides de prop pels migrats (90). Tot i que les autòctones protagonitzen més capítols que els autòctons, aquests fan més intervencions orals (34) que elles (26).

2) Amb quines temàtiques apareixen relacionades les migrades?

En els programes protagonitzats per dones migrades, elles apareixen especialment relacionades amb la “participació ciutadana i convivència” (129). En segon lloc les temàtiques més recurrents són els “costums i tradicions” (54) i les “històries de vida i relacions personals” (47). En canvi, les migrades van estar poc associades a l’ “economia i treball” (32) i a les “arts, espectacles, comunicació i cultura” (25).

Temàtiques	Anys				Total
	2008	2009	2010	2011	
Arts, espectacle, comunicació i cultura	5	3	8	9	25
Costums i tradicions	19	8	19	8	54
Economia i treball	5	7	9	11	32
Històries de vida i relacions personals	4	0	27	16	47
Participació ciutadana i convivència	30	21	33	45	129
Total	63	39	96	89	287

Taula 34: Representacions de les migrades segons temàtiques i any.

Per anys, veiem que, al 2008 i el 2009, tot i que es manifestà la tendència general de les representacions sobre les migrades a estar particularment associades a la “participació ciutadana i convivència” (30 i 21, respectivament) i als “costums i tradicions” (19 i 8), la temàtica “històries de vida i relacions personals” encara no presentava gaire relevància (4 i 0).

També al 2010 i 2011, malgrat que la “participació ciutadana i convivència” (33 i 45) va continuar sent la temàtica més important, s'observa un gran creixement d'episodis relacionats amb les “històries de vida i relacions personals” (27). D'altra banda, els “costums i tradicions” (8) van passar a tenir molt menys pes en la seva representació.

Així, la temàtica amb la qual les migrades són representades més sovint és “participació ciutadana i convivència” (3 dels 4 anys analitzats). Tot i que al 2008 els “costums i tradicions” va ser la temàtica més recurrent, als anys següents va perdre força importància. En canvi, “històries de vida i relacions personals” van presentar la trajectòria inversa: va començar essent una temàtica amb poca representativitat i, entre el 2010 i el 2011 es va tornar la segona temàtica més rellevant. Les temàtiques menys importants van estar “arts, espectacle, comunicació i cultura” i “economia i treball”. Malgrat que el fet de la minsa representació en termes de “economia i treball” pot estar relacionada a les recomanacions del CAC sobre les representacions de les migracions en general¹, d'una manera general l'escassa associació entre dones i “arts, espectacle, comunicació i cultura” i “economia i treball” solen ser un tret de la representació sexista als mitjans de comunicació.

3) Qui porta el punt de vista en els programes analitzats?

Globalment, la veu en off amb 355 intervencions és la que porta el punt de vista amb més freqüència, seguida per gairebé l'empat dels migrants (278) i les migrades (277) i ja més lluny les intervencions dels autòctons (152) molt per sobre de les autòctones (87).

D'una manera general, el punt de vista es reparteix com es pot observar en la taula següent:

---

¹ A la pàgina 43 del manual de “Recomanacions del CAC” es diu textualment:

“...Cal eludir aquella visió pretesament pragmàtica i merament utilitarista de la immigració que renuncia a apel·lar als valors i que la presenta com una necessitat social transitòria davant la baixa natalitat de la població autòctona o les necessitats del mercat laboral...” (CAC, 2010: 43).

Personatges	Anys				Total
	2008	2009	2010	2011	
Veü en off	76	90	113	76	355
Migrats	46	52	92	88	278
Migrades	54	38	96	89	277
Autòctons	45	49	33	25	152
Autòctones	21	31	18	17	87

Tabla 35: Punt de vista per any i personatge-tipus definits.

A l'any 2008, és la veü en off que porta el punt de vista més sovint (76), seguida per les dones migrades (54), que són les personatges-tipus que més en porten. D'altra banda, les xifres respecte al punt de vista dels homes migrats (46) i autòctons (45) són força paritàries. En contrapartida, les autòctones són les personatges que porten el punt de vista menys vegades (21), de manera que, a causa d'això, en general, en aquest any els homes acaben portant el punt de vista més sovint que les dones.

A l'any 2009, és la veü en off que porta el punt de vista més sovint (90), seguida pels homes migrats (52) i autòctons (49). D'altra costat, les xifres respecte al punt de vista de les dones, tant migrades (38) com autòctones (31), són força baixes. A causa d'això, en aquest any els homes acaben portant el punt de vista molt més sovint (142) que les dones (69). Especialment les autòctones són les personatges que porten el punt de vista menys vegades, malgrat que aquest és l'any en el qual més el porten.

A l'any 2010, és la veü en off que porta el punt de vista més sovint (113), seguida per les les personatges migrades d'ambdós sexes. Malgrat que les xifres respecte al punt de vista de migrades i migrats són força paritàries (96 i 92, respectivament), són elles que hi predominen. En contrapartida, les personatges autòctones d'ambdós sexes porten el punt de vista menys vegades, tot i que els homes autòctons (33) encara acaben portant el punt de vista casi el doble d'ocasions que les dones (18).

A l'any 2011, s'observa una novetat respecte als anys anteriors: la veü en off perd importància en la conducció del punt de vista (76). De fet, en aquest any són les personatges migrades d'ambdós sexes les que porten el punt de vista amb més freqüència. A més, en aquest any les xifres respecte al punt de vista de migrades (89) i migrats (88) són pràcticament idèntiques. D'altra costat, les xifres respecte al punt de vista dels homes i dones autòctones són molt més baixes i paritàries (25 i 17, respectivament), malgrat que ells encara en predominen. A causa d'aquests canvis, en aquest any les xifres respecte al punt de vista són molt més paritàries en termes de gènere.

Així, en el 2008, 2009 i 2010 és la veu en off que efectivament porta el punt de vista dels programes en general. Això vol dir que, tot i que aparentment les persones migrades tinguin veu i s'expressin lliurement, la perspectiva dels programes és fortament orientada pels professionals i per la cadena que els produeixen. En aquest període l'única excepció és *No Tòpic*, programa que s'absté d'emprar la veu en off. En el 2011 aquesta tendència presenta una clara davallada, un cop que *Tot un món*, el programa que presenta més episodis en tots els anys estudiats, deixa de fer servir aquest recurs en la presentació de les seves personatges.

La presència de la veu en off fent de narrador omniscient sol ser una de les característiques més comunes i més criticades tant de l'estil expositiu com del periodístic (Nichols, 1991). Amb la veu en off, també irònicament coneguda com la “veu de Déu”, el narrador simultàniament exposa i interpreta el tema, cobrint els possibles intersticis de les entrevistes. Així, es condueix l'espectador en una determinada recepció del contingut (la qual cosa no vol dir que l'espectador no pugui tenir una altre interpretació), deixant poc espai per a la ambigüitat i la expressivitat.

Malgrat això, també es troba força representat l'ús de la veu en *off* de les personatges intradiegtiques, és a dir, hi ha molts moments en que la narració es fa en primera persona per part de les personatges que veiem a la pantalla. Aquest recurs sorgeix de la des sincronització entre àudio i vídeo: així, apareix en moments en que es veuen altres accions, siguin del personatge o no, però en que la narrativa segueix mitjançant el discurs en off de la persona entrevistada. Aquest mecanisme es constitueix com una alternativa al “bust parlant”, on tenim un pla fix de la persona entrevistada parlant directament a la càmera.

Així, aquesta estratègia emprada pels audiovisuals representa una aportació de moviment i dinamisme, però també una forma de trencar una perspectiva exclusivament “ventríloqua” establerta pel narrador extradiegètic: és a dir, mitjançant aquest recurs accedim de primera mà als pensaments i sentiments de les persones representades. D'aquesta manera, es nota que els programes intenten arribar a un compromís entre una mirada “objectiva” i una altra més propera i subjectiva, potser perseguint una visió **amb** les personatges.

4) Quins són els col·lectius migrats més representats?

D'una manera general en tots els anys estudiats, predominen les protagonistes originàries del Marroc (amb 63 episodis), Xina (30), Argentina (29), Colòmbia (27), Romania (26), Equador (24), Peru (23) i Bolívia (21). També han estat freqüents els programes protagonitzats per persones d'origen no esmentat (32) i autòctones (27).

Per no fer interminable la relació de nacionalitats, en aquest apartat poso de relleu les nacionalitats més recurrents (mínim 10). En l'annex nombre II, a la pàgina 247, es poden consultar totes les nacionalitats que apareixen en els diferents programes.

Les dades referents a les nacionalitats es troben reflectides en la següent taula:

Nacionalitat	Nombre d'episodis per anys				
	2008	2009	2010	2011	Total
Argentina	2	6	1	20	29
Autòctona, no especificada	8	11	5	3	27
Bolívia	1	3	2	15	21
Colòmbia	2	1	22	2	27
Equador	3	0	21	2	26
Marroc	12	13	33	5	63
Múltiples	4	6	0	4	14
No esmentada	10	7	12	3	32
Paquistán	1	1	3	14	19
Perú	0	2	0	21	23
Romania	5	2	0	19	26
Senegal	3	5	3	4	15
Xina	2	8	17	3	30

Taula 36: Principals nacionalitats de les protagonistes d'ambdós sexes.

Com es pot observar mitjançant les dades de la taula, les tres nacionalitats més esmentades en tots els anys són la marroquina (63) la xinesa (30) i l'argentina (29) tot i que hi ha un bon nombre de protagonistes dels quals no s'esmenta l'origen (32).

Per anys, al 2008 van estar la marroquina (12), l'autòctona (8) i la romanesa(5). També va ser elevat el nombre d'episodis en els quals no es va esmentar l'origen de les personatges (10).

Al 2009, pel segon any consecutiu, l'origen més esmentada va estar la marroquina, a la qual es van dedicar 13 capítols. De seguida i de manera encara més prominent que l'any anterior, els programes van estar protagonitzats per persones d'origen autòctona

(11). També va ser significatiu el nombre d'episodis protagonitzats per persones xinesa (8), d'origen no esmentada (7) i argentina (6).

L'any 2010, pel tercer any consecutiu la nacionalitat més esmentada va estar la marroquina (33), seguida per la colombiana (22), l'equatoriana (21) i la xinesa (17). En aquest any, el predomini d'aquestes nacionalitats en concret es troba relacionat amb el fet de que va començar el programa *D'aquí d'allà*, el qual justament va triar aquests països d'origen per a fer els seus monogràfics mensuals. També s'observa una forta davallada en els episodis protagonitzats per persones d'origen autòcton (5).

El 2011 van predominar capítols protagonitzats per persones d'origen peruana (21), argentina (20), romanesa (19) boliviana (15) i paquistanesa (14). Igualment que l'any anterior, aquestes dades coincideixen amb els països triats per *D'aquí d'allà* pels seus monogràfics. De manera encara més accentuada que l'any anterior, s'observa la tendència a una forta davallada en els episodis protagonitzats per persones d'origen marroquina (5), no esmentada (3) i autòctona (2).

Respecte al sexe, observem les següents dades respecte a l'origen de les protagonistes. Per no fer interminable la relació de nacionalitats, en aquest apartat poso de relleu les nacionalitats més recurrents (mínim 5). En l'annex nombre II, a la pàgina 247, es poden consultar totes les nacionalitats que apareixen en els diferents programes.

2008

Nacionalitat	Nombre d'episodis segons el sexe de la protagonista		
	Home	Dona	Total
Autòctona, no especificada	6	2	8
Marroc	5	7	12
Romania	2	3	5
Total	34	65	99

Taula 37: Principals orígens de les protagonistes al 2008, segons el sexe.

Com es pot observar mitjançant les dades d'aquesta taula, a l'any 2008 les principals protagonistes van estar les dones marroquines (7), els homes autòctons (6), les dones d'origen no esmentat (7) i els homes marroquins (5).

2009

Nacionalitat	Nombre d'episodis segons el sexe de la protagonista		
	Home	Dona	Total
Argentina	4	2	6
Autòctona, no especificada	6	5	11
Marroc	6	7	13
Múltiples	3	3	6
No esmentada	5	2	7
Senegal	2	3	5
Xina	2	6	8

Taula 38: Principals orígens de les protagonistes al 2009, segons el sexe.

Amb aquesta taula s'observa que, a l'any 2009, les principals protagonistes van estar les dones marroquines (7); els homes autòctons, els marroquins i les dones xineses (amb 6 episodis cadascun); les dones autòctones i les d'origen no esmentat (5 episodis cadascuna) i els homes argentins (4).

2010

Nacionalitat	Nombre d'episodis segons el sexe de la protagonista		
	Home	Dona	Total
Colòmbia	8	13	21
Equador	7	14	21
Marroc	18	15	33
No esmentada	8	4	12
Xina	5	16	21

Taula 39: Principals orígens de les protagonistes al 2010, segons el sexe.

Com es pot observar mitjançant les dades d'aquesta taula, a l'any 2010 les principals protagonistes van estar, per ordre d'importància: els homes marroquins (18), les dones xineses (16), les dones marroquines (15), les dones equatorianes (14), les dones colombianes (13), els homes colombians i d'origen no esmentada (8 episodis cadascun) i els homes equatorians (7).

2011

Nacionalitat	Nombre d'episodis segons el sexe de la protagonista		
	Home	Dona	Total
Argentina	11	9	20
Bolívia	5	10	15
Marroc	3	2	5
Paquistán	7	7	14
Perú	7	14	21
Romania	7	12	19

Taula 40: Principals orígens de les protagonistes al 2011, segons el sexe.

Com es pot observar mitjançant aquesta taula, a l'any 2011 les principals protagonistes van estar les dones peruanes (14) i romaneses (12), seguides pels homes argentins (11) i les dones bolivianes (10).

Així, tenint en compte els diferents anys, les principals protagonistes segons el sexe i l'origen van estar: 1) ciutadanes marroquines d'ambdós sexes, 2) les dones xineses, 3) els homes argentins, 4) les dones equatorianes i peruanes, 5) les dones colombianes i 6) els homes autòctons i les dones romaneses.

5) Quines personatges s'associen amb l'esfera pública i el món laboral?

Global i proporcionalment, tot i que les autòctones apareixen i intervien molt poc, efectivament són les personatges més integrades tant socialment com laboral, tal i com veiem en la següent taula, on les xifres representen el nombre de vegades que apareixen en un context laboral.

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	38	32	55	46	171
Migrats	34	32	62	45	173
Autòctons	23	21	24	18	86
Autòctones	22	29	19	18	88

Taula 41: Referències a la integració laboral dels personatges-tipus definits.

Respecte a la integració laboral, les xifres relatives a les persones migrades d'ambdós sexes és força equilibrada, amb un lleuger predomini dels homes, mentre que els homes autòctons són els menys representats com a integrats laboralment. Les dones migrades també són presentades com a força integrades socialment, mentre que els homes, tant migrats com autòctons, són els menys representats com a integrats

socialment.

En termes absoluts, les xifres respecte a la integració laboral es divideixen molt clarament en línees d'origen, és a dir: les persones migrades d'ambdós sexes apareixen representades com a integrades laboralment pràcticament el mateix nombre d'ocasions, mentre les persones autòctones d'ambdós sexes apareixen representades com a integrades laboralment molt menys sovint, però igualment presentant xifres pràcticament idèntiques.

Nogensmenys, si tenim en compte la proporcionalitat relativa (el càlcul es fa dividint el nombre d'episodis en que les personatges de cada categoria han aparegut com a personatge amb veu per el nombre de capítols en que aquesta categoria ha sortit desenvolupant un determinat rol), la situació és clarament diferent. És a dir, si les dones migrades parlen en 310 episodis, però les autòctones només en 129, no es poden comparar les xifres absolutes respecte a les diferents variables sense tenir en compte que les migrades intervenen 2,4 vegades més que les autòctones. Perquè l'anàlisi apporti una dada estadísticament rellevant, ha de ser proporcional, de manera que s'ha de considerar aquesta dada, de que unes intervenen molt més que altres.

Si recordem les dades relatives a les intervencions orals de cada personatge-tipus eren aquestes:

Personatges	Parla				Total
	2008	2009	2010	2011	
Migrades	66	49	100	95	310
Migrats	59	61	95	90	305
Autòctons	52	56	45	26	179
Pero eAutòctones	33	37	25	34	129

Taula 42: Intervencions orals de cada personatge-tipus.

Així, si posem en relació les xifres respecte a la integració laboral amb les intervencions orals de les persones que apareixen en els programes resultaria el següent:

	Intervencions orals	Referències al món laboral	Total
Migrades	310	171	1,8
Migrats	305	173	1,75
Autòctons	179	86	2
Autòctones	129	88	1,45

Taula 43: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències al món laboral i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Segons aquest càlcul, tot i que les diferències no són massa grans, s'observa que les migrades apareixen com a integrades laboralment a cada 1,8 episodis en els quals intervenen, els migrats ho fan a cada 1,75 capítols, els autòctons a cada 2 i les autòctones a cada 1,45. D'aquesta manera podem veure tres coses: 1) tot i que les autòctones apareixen i intervenen molt poc, efectivament són les personatges més associades al treball; 2) les xifres relatives a les persones migrades d'ambdós sexes és força equilibrada, amb un lleuger predomini dels homes; 3) els homes autòctons són els menys representats com a integrats laboralment.

Si fem la mateixa operació amb la temàtica d'integració social, en termes absoluts, les migrades són les personatges més freqüentment representades com a integrades socialment, seguides de lluny pels homes migrats. Les persones autòctones presenten xifres semblants, amb un lleuger predomini de les dones.

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	59	50	79	54	242
Migrats	47	24	68	55	194
Autòctons	37	19	37	21	114
Autòctones	40	28	29	23	120

Taula 44: Referències a la integració social dels personatges-tipus.

Si apliquem el mateix càlcul de proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "integrades socialment", les dades serien les següents:

	Intervencions orals	Referències a la integració social	Total
Migrades	310	242	1,3
Migrats	305	194	1,6
Autòctons	179	114	1,6
Autòctones	129	120	1,1

Taula 45: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a la integració social i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Segons aquest càlcul, tot i que les diferències no són massa grans, s'observa que les migrades apareixen com a integrades socialment a cada 1,3 episodis en els quals intervenen, els migrats ho fan a cada 1,6 capítols, els autòctons a cada 1,6 i les autòctones a cada 1,1. D'aquí es despren que: 1) tot i que les autòctones apareixen i intervenen molt poc, efectivament són les personatges representades com a més

integrades socialment; 2) les dones migrades també són presentades com a força integrades socialment; i 3) els homes, tant migrats com autòctons, són els menys representats com a integrats socialment (és a dir, com a persones participants en la vida social, sigui en la esfera pública -mitjançant altres accions que no el treball, que ha estat comptabilitzat com a integració laboral- o privada).

6) Quines personatges són representades com a treballadores no qualificades i quines són representades com a professionals especialitzades?

En tots els anys analitzats, els migrats són els personatges que més apareixen com a treballadors no qualificats (85). En segon lloc, apareixen les migrades (83), amb una freqüència lleugerament inferior. Les persones autòctones apareixen molt menys associades al treball no qualificat: els autòctons ocupen el tercer lloc (13), mentre les autòctones són les personatges menys representades exercint treball no qualificat (7).

En termes absoluts, les xifres respecte al treball no qualificat es veuen reflexades en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	14	20	25	24	83
Migrats	15	14	29	27	85
Autòctons	5	4	2	2	13
Autòctones	1	3	2	1	7

Taula 46: Referències al treball no qualificat.

Aplicant, com hem fet abans, el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "apareixen com a treballadores", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències al treball no qualificat	Total
Migrades	310	83	3,75
Migrats	305	85	3,6
Autòctons	179	13	13,75
Autòctones	129	7	18,4

Taula 47: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències al treball no qualificat i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Global i proporcionalment, els migrats són els personatges més associats al treball no qualificat. En segon lloc, apareixen les migrades, seguides de lluny pels homes

autòctons, mentre que les autòctones són les menys representades com a treballadores sense qualificació. Com s'observa per la disparitat en les xifres respecte al treball no qualificat, hi ha una diferència significativa entre persones migrades i autòctones. Els homes migrats són els més representats en aquests termes, mentre les dones autòctones les que menys ho són.

Respecte a les referències al treball qualificat o especialitzat, les xifres en termes absoluts són les següents:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	33	24	51	46	154
Migrats	35	43	60	44	182
Autòctons	22	21	28	14	85
Autòctones	21	29	19	23	92

Taula 48: Referències al treball especialitzat.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "apareixen com a expertes/professionals", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències al treball qualificat	Total
Migrades	310	154	2
Migrats	305	182	1,7
Autòctons	179	85	2,1
Autòctones	129	92	1,4

Taula 49: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències al treball qualificat i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Així, les autòctones són les personatges més associades al treball qualificat. En segon lloc, apareixen els migrats, després les dones migrades, mentre que els homes autòctons són els menys representats com a professionals/experts. Tot i això, les diferències no són gaire significatives.

7) Quines personatges s'associen amb l'atur i la precarietat?

En tots els anys analitzats, els migrats són els personatges que més apareixen en situació d'atur i/o precarietat (33). En segon lloc, apareixen les migrades (23) amb una freqüència inferior, però encara significativa. Les persones autòctones d'ambdós sexes gairebé mai apareixen vinculades a l'atur i la precarietat.

També es van enregistrar els casos en que no es mencionava la situació laboral de

les personatges, variable en la qual les diferències entre persones migrades i autòctones no és tan marcada. Les personatges-tipus de les quals menys es menciona la situació laboral són les autòctones. En segon lloc, apareixen els migrats, després les dones migrades, seguides molt de a prop pels homes autòctons.

Respecte a les referències a l'atur i la precarietat, les xifres en termes absoluts són les següents:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	0	2	11	10	23
Migrats	0	2	17	14	33
Autòctons	0	0	0	1	1
Autòctones	0	0	0	1	1

Taula 50: Referències a l'atur i la precarietat.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "apareixen en situació d'atur o precarietat", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències a l'atur i/o precarietat	Total
Migrades	310	23	13,5
Migrats	305	33	9,25
Autòctons	179	1	179
Autòctones	129	1	129

Taula 51: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a l'atur i la precarietat i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Mitjançant aquesta taula es pot observar que les referències a l'atur i la precarietat van començar tímidament a l'any 2009, augmentant considerablement en els anys següents. Aquest creixement va en consonància amb l'agreujament de la crisi econòmica que va colpejar el país, malgrat que crida l'atenció la notable absència de representacions de les persones autòctones en aquesta situació.

També hi van haver casos en que no es mencionava la situació laboral de les personatges. La següent taula especifica, en nombres absoluts, els casos en que no es mencionava la situació laboral de les personatges. En primer lloc de les migrades (118), seguit dels migrats (72). Després venen les dones autòctones de les quals no es menciona la situació laboral en 46 ocasions i finalment dels autòctons, en què aquesta situació no es menciona en 36 ocasions.

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	24	11	44	39	118
Migrats	11	9	27	25	72
Autòctons	11	4	13	8	36
Autòctones	17	6	15	8	46

Taula 52: No es menciona la situació laboral.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol “no es menciona la situació laboral”, les dades són les següents:

	Intervencions orals	No es menciona la situació laboral	Total
Migrades	310	154	2
Migrats	305	182	1,7
Autòctons	179	85	2,1
Autòctones	129	92	1,4

Taula 53: Càlcul proporcional entre el nombre total de ausència de referències a la situació laboral i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

En aquest cas, les diferències entre persones migrades i autòctones no és tan marcada. Les personatges-tipus de les quals menys es menciona la situació laboral són les autòctones. En segon lloc, apareixen els migrats, després les dones migrades, seguides molt de a prop pels homes autòctons.

8) Quines personatges s'associen amb l'esfera domèstica i les relacions personals?

Respecte al vincle amb l'entorn domèstic, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades (134), segons podem veure en la taula numero 54.

En nombres absoluts, les dades relatives a la menció de l'entorn domèstic són:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	30	32	42	30	134
Migrats	23	18	30	24	95
Autòctons	9	8	4	7	28
Autòctones	8	5	4	4	21

Taula 54: Referències a l'entorn domèstic.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol “es parla del seu entorn domèstic”, les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències a l'entorn domèstic	Total
Migrades	310	134	2,3
Migrats	305	95	3,2
Autòctons	179	28	6,4
Autòctones	129	21	6,15

Taula 55: Càlcul proporcional entre el nombre total de ausència de referències a l'entorn domèstic i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

En segon lloc, apareixen els homes migrats, amb una freqüència relativament alta (95). La diferència entre persones migrades i autòctones és bastant més marcada: la freqüència respecte a l'associació de les dones autòctones a entorn domèstic és 2,5 cops més baixa que aquella relativa a les migrades. Les dades respecte l'entorn domèstic dels homes autòctons és dues vegades més baixa que la relativa als migrats i 2,8 cops més baixa comparada amb les xifres relatives a les cites del l'entorn domèstic de les migrades, la qual cosa vol dir que proporcionalment l'entorn domèstic és molt més citat en el cas de les dones migrades que en el de les autòctones i molt menys important per als homes autòctons.

En el que pertoca les relacions personals, les migrades són les personatges més associades amb aquest àmbit, seguides pels homes migrats. La freqüència amb la qual les autòctones es representen com a associades a les relacions personals és al menys dues vegades inferior aquella relativa a les dones migrades. Els homes autòctons apareixen, respectivament, dues vegades menys associats a les relacions personals que els homes migrats i gairebé 3 vegades menys que les dones migrades.

Respecte a les relacions personals, les xifres en termes absoluts són les següents:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	39	35	50	50	174
Migrats	23	19	38	45	125
Autòctons	12	7	7	8	34
Autòctones	9	9	8	7	33

Taula 56: Referències a les relacions personals.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "es parla de les seves relacions personals", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències a les relacions personals	Total
Migrades	310	174	1,8
Migrats	305	125	2,45
Autòctons	179	34	5,25
Autòctones	129	33	3,9

Taula 57: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a les relacions personals i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Així, les migrades són les personatges més associades a les relacions personals, seguides pels homes migrats. La freqüència amb la qual les autòctones es representen en entorns de relacions personals és significativament inferior a aquella relativa a les dones migrades. Els homes autòctons són les personatges que menys apareixen vinculats a les relacions personals.

9) Quines personatges s'associen amb rols familiars i la cura dels altres?

Respecte a les representacions al voltant del matrimoni/les relacions de parella, les personatges que més s'hi associen amb aquesta categoria són les dones migrades (104). En segon lloc, apareixen els homes migrats (79), seguits per les dones autòctones (37). Els homes autòctons són les personatges menys associades amb el matrimoni i les relacions de parella.

Respecte a les representacions al voltant de la maternitat/paternitat, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades (116). En segon lloc, apareixen els homes migrats (72), seguits per les dones autòctones (23) Els homes autòctons són les personatges menys associades amb la paternitat (17).

En nombres absoluts, les dades relatives a les relacions de parella són:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	27	19	33	25	104
Migrats	26	8	22	23	79
Autòctons	11	7	11	8	37
Autòctones	10	6	10	5	31

Taula 58: Referències al matrimoni/relacions de parella.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "apareixen com a esposes/acompanyants", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències al matrimoni/relacions de parella	Total
Migrades	310	104	3
Migrats	305	79	3,85
Autòctons	179	37	4,85
Autòctones	129	31	4,15

Taula 59: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències al matrimoni/relacions de parella i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Respecte a les representacions al voltant del matrimoni/les relacions de parella, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades, les quals hi apareixen associades en un de cada 3 episodis. En segon lloc, apareixen els homes migrats, els quals són representats com a esposos/parella a cada 3,85 episodis. De seguida, són les dones autòctones que apareixen com a relacionades amb el matrimoni/relacions de parella. Els homes autòctons són els personatges menys associats amb aquest àmbit.

En nombres absoluts, les dades relatives a la maternitat/paternitat són:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	27	24	34	31	116
Migrats	23	8	18	23	72
Autòctons	5	2	6	4	17
Autòctones	9	3	6	5	23

Taula 60: Referències a la maternitat.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "surten com a mares/pares", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències a la maternitat/paternitat	Total
Migrades	310	116	2,7
Migrats	305	72	4,25
Autòctons	179	17	10,5
Autòctones	129	23	5,6

Taula 61: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a la maternitat/paternitat i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Respecte a les representacions al voltant de la maternitat/paternitat, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades. En segon lloc, apareixen els homes migrats, els quals apareixen representats en aquests termes 1,5 cops menys que

les migrades. De seguida, apareixen les dones autòctones, les quals apareixen com a mares 2 vegades menys que les migrades. Els homes autòctons són els personatges menys relacionats amb la paternitat: ells apareixen casi 4 vegades menys associats amb aquest tret que les migrades, casi 2,5 cops menys associats amb la paternitat que els migrats i casi 2 vegades menys que les autòctones. Això suggereix que els aspectes relacionats amb la paternitat no solen ser associats amb els homes en general, i amb els homes autòctons en particular.

10) Quines personatges apareixen com a més vinculades a les tasques domèstiques, com ara la cuina i la neteja?

Les dones migrades apareixen molt més associades a la cuina i/o tasques domèstiques que les altres personatges (81). Els homes migrats apareixen en segon lloc (41), malgrat que hi surtin relacionats casi 2 vegades menys que les seves corresponents femenines. Les autòctones apareixen desenvolupant aquests rols més de 2,5 cops menys que les migrades (13), mentre que la diferència de totes aquestes personatges amb els homes autòctons és realment enorme: els autòctons cuinen i/o fan tasques domèstiques casi 6 vegades menys que les migrades, 3 cops menys que els migrats i més de 2 vegades menys que les autòctones (8 en termes absoluts).

En nombres absoluts, aquestes dades es veuen reflectides en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	21	15	26	19	81
Migrats	15	5	14	7	41
Autòctons	1	1	3	3	8
Autòctones	6	0	5	2	13

Taula 62: Referències a les tasques domèstiques.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "apareixen cuinant i/o fent tasques domèstiques", les xifres són:

	Intervencions orals	Referències a la cuina/tasques domèstiques	Total
Migrades	310	81	3,8
Migrats	305	41	7,45
Autòctons	179	8	22,4
Autòctones	129	13	9,9

Taula 63: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a la cuina/tasques domèstiques i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Aquestes xifres ens situen davant una realitat no per més coneguda menys sorprenent: els homes continuen sense tenir responsabilitats domèstiques, i malgrat les aparències d'igualtat, la seva col·laboració en les tasques de cuina i neteja son encara merament simbòliques.

11) Quines personatges s'associen a la modernitat? I quines personatges s'associen a la tradició?

Les personatges més representades en termes de modernitat són les dones autòctones, seguides per les migrades, els migrats i, finalment, els autòctons. Les diferències entre les quatre personatges-tipus són molt petites.

En nombres absoluts, les dades relatives a la representació de les personatges-tipus en termes de modernitat es veuen reflexades en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	57	43	99	79	278
Migrats	49	56	84	69	258
Autòctons	35	39	37	23	134
Autòctones	35	46	35	34	150

Taula 64: Referències a la modernitat.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "papers moderns", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències a papers moderns	Total
Migrades	310	278	1,1
Migrats	305	258	1,2
Autòctons	179	134	1,35
Autòctones	129	150	0,86

Taula 65: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a papers moderns i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Les personatges més associades a papers tradicionals són les dones migrades, seguides pels migrats i, després, per les autòctones. Les diferències entre aquestes 3 personatges-tipus són petites. La diferència més significativa s'observa respecte als homes autòctons, els quals apareixen com a tradicionals 3 cops menys que les migrades, 2,5 vegades menys que els migrats i 2 cops menys que les autòctones.

En nombres absoluts, les dades relatives a la representació de les personatges-

tipus com a tradicionals es veuen reflectides en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	42	44	66	55	207
Migrats	38	38	59	35	170
Autòctons	13	7	13	7	40
Autòctones	12	24	13	10	59

Taula 66: Referències a la tradició.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en el rol "papers tradicionals", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Referències a papers tradicionals	Total
Migrades	310	207	1,5
Migrats	305	170	1,8
Autòctons	179	40	4,5
Autòctones	129	59	2,2

Taula 67: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a papers tradicionals i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

12) Hi ha personatges més associats a la religió?

En aquesta secció quantitativa es consideren només els episodis que van estar classificats sota la subtemàtica "religió". Com veurem més endavant durant l'anàlisi qualitatiu, aquests no són els únics capítols que fan menció a la religiositat. Hi ha episodis que, per exemple, tot i que les migrades apareixen cuinant per un ramadà popular promogut per una associació, van estar classificats més aviat sota la subcategoria "participació ciutadana i convivència".

En nombres absoluts, les dades relatives a la religió són les següents:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	4	1	0	1	6
Migrats	3	2	5	1	11
Autòctons	2	0	1	1	4
Autòctones	0	0	0	0	0

Taula 68: Personatges associats a la religió en els episodis amb temàtica religiosa.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en episodis amb la subtemàtica "religió", les dades són les següents:

	Intervencions orals	Apareixen relacionats amb la religió	Total
Migrades	310	6	51,5
Migrats	305	11	27,7
Autòctons	179	4	44,75
Autòctones	129	0	129

Taula 69: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a la religió i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

En els programes amb subtemàtica “religió”, els personatges més representats en aquests termes són els migrats, seguits pels autòctons i, després, per les migrades. Les autòctones no apareixen relacionades amb la religiositat en cap d'aquests episodis. S'ha de remarcar que, malgrat que els homes autòctons apareguin en segon lloc en els episodis amb subtemàtica “religió”, aquests surten més aviat com a estudiosos sobre les religions que no pas com a practicants, com sí ho són els homes migrats i les dones migrades. Tot i això, es pot observar per les xifres que no es tracta d'una variable gaire significativa.

13) Hi ha personatges més associats a la cura del cos, el vestit i l'aparència?

En aquesta secció quantitativa es consideren només els episodis que van estar classificats sota la subtemàtica “moda”. Com veurem més endavant durant l'anàlisi qualitatiu, aquests no són els únics capítols que fan menció al vestuari. Hi ha programes en els quals, per exemple, les migrades parlen de l'ús del vel islàmic en el context d'una xerrada a un institut, de manera que van estar classificats més aviat sota la subcategoria “participació ciutadana i convivència”.

Com es pot observar mitjançant les dades d'aquesta taula, les xifres respecte a la subtemàtica “moda” són més aviat anecdòtiques, malgrat que s'ha de tenir en compte que apareixen relacionats exclusivament a les dones migrades.

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	0	2	0	0	2
Migrats	0	0	0	0	0
Autòctons	0	0	0	0	0
Autòctones	0	0	0	0	0

Taula 70: Personatges associats a la moda en els episodis amb aquesta temàtica.

14) Hi ha diferències de representació entre les dones migrades i les autòctones?

Tot i que les migrades protagonitzin molts més episodis i portin el punt de vista molt més sovint que les autòctones, global i proporcionalment segons hem vist en les taules i gràfiques anteriors, les autòctones són les personatges més associades a la integració tant social com laboral. Les dones migrades surten molt més representades en termes treball no qualificat, mentre les autòctones són les personatges més associades al treball qualificat.

Respecte a totes les variables relacionades amb concepcions tradicionals de gènere -tal com el vincle amb l'entorn domèstic, les representacions al voltant del matrimoni/les relacions de parella, l'associació amb la maternitat i la cuina i/o tasques domèstiques- les personatges que més s'hi associen són les dones migrades. La diferència entre dones migrades i autòctones és bastant més marcada en tots aquests àmbits.

15) Com s'evidencien aquestes diferències entre migrades i autòctones?

A més dels aspectes ja esmentats, aquestes diferències també s'evidencien en els rols narratius ocupats per les diferents personatges-tipus. Com ja comentat anteriorment, la principal temàtica a partir de la qual es representen les migracions en aquests programes és la “participació ciutadana i convivència”. Així, per a respondre aquesta qüestió es proposa l'anàlisi de tres papers que han estat verificats com a recurrents en els programes: “fant part d'associacions/moviments socials”, “són educadores socials/mediadores” i “reben cursos/prestacions dels serveis socials”. Aquests rols van estar considerats rellevants pel fet de desvetllar les relacions socials subjacents a les representacions de les diferents personatges-tipus.

En nombres absoluts, les dades relatives a “fant part d'associacions/moviments socials” són mostrats en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	18	10	15	26	69
Autòctones	13	7	7	12	39

Taula 71: Referències a “fan part d'associacions o moviments socials”.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en episodis amb el rol “formen part d'associacions/moviments socials”, les dades són les següents:

	Intervencions orals	Formen part d'associacions/moviments socials	Total
Migrades	310	69	4,5
Autòctones	129	39	3,3

Taula 72: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a la pertinència a associacions i/o moviments socials i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Així, s'observa que, malgrat que siguin les migrades les principals protagonistes, les autòctones apareixen com a ciutadanes més actives en la societat civil mitjançant la participació en associacions i moviments socials, tot i que les diferències no siguin massa significatives.

Respecte a les aparicions com a educadores socials/mediadores, les xifres absolutes són:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	12	7	13	11	43
Autòctones	7	14	8	13	42

Taula 73: Referències a “són educadores socials/mediadores”.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en episodis amb el rol “són educadores socials/mediadores”, les dades són les següents:

	Intervencions orals	Són educadores socials/mediadores	Total
Migrades	310	43	7,2
Autòctones	129	42	3,1

Taula 74: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a “són educadores socials/mediadores” i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Tot i que en termes absoluts les xifres són més aviat petites, en aquest aspecte sí s'aprecia una diferència significativa entre migrades i autòctones. Malgrat que les autòctones són les personatges que menys apareixen i menys intervien en el conjunt dels programes, el fet de que apareguin com a educadores socials/mediadores més que el doble d'ocasions que les migrades suggereix que la seva posició acaba sent d'ajuda i autoritat respecte a les migrades.

Finalment, les xifres respecte el rol “reben cursos/prestacions dels serveis socials” són:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	12	10	7	6	35
Autòctones	0	0	2	2	4

Taula 75: Referències a “reben cursos/prestacions dels serveis socials”.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en episodis amb el rol “reben cursos/prestacions dels serveis socials”, les dades són les següents:

	Intervencions orals	Reben cursos/prestacions dels serveis socials	Total
Migrades	310	35	8,85
Autòctones	129	4	32,25

Taula 76: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a “reben cursos/prestacions dels serveis socials” i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Tot i que en termes absoluts les xifres són més aviat petites, en aquest aspecte sí s'aprecia una diferència significativa entre migrades i autòctones: les migrades apareixen rebent cursos/prestacions dels serveis socials més de 3,5 cops que les autòctones. El fet de que les migrades apareguin en aquest rol narratiu molt més sovint que les autòctones suggereix que la seva posició acaba sent de necessitat de ser receptores de l'ajuda altruïsta de les autòctones.

16) Hi ha diferències de representació entre els homes migrats i autòctons?

En conjunt i tenint en ment les dades proporcionades per les taules anteriors, els migrats protagonitzen més episodis i porten el punt de vista més sovint que els autòctons. Tot i això, desglossant les dades per sexe i l'origen, només alguns col·lectius d'homes migrats van destacar per sobre dels autòctons, especialment els marroquins i els argentins.

Malgrat que, d'una manera general els homes autòctons són menys representats com a integrats social i laboralment que els migrats, en tots els anys analitzats els migrats són els personatges que més apareixen en situació d'atur i/o precarietat. A més, en tots els anys analitzats, els migrats són els personatges que més apareixen com a treballadors no qualificats. Al contrari, els homes autòctones gairebé mai apareixen vinculades a l'atur i la precarietat. Tot i això, global i proporcionalment, els migrats apareixen en segon lloc respecte a l'associació amb el treball qualificat. Els homes autòctons són els menys representats com a professionals/experts.

Respecte a totes les variables relacionades amb concepcions tradicionals de gènere -tal com el vincle amb l'entorn domèstic, les representacions al voltant del matrimoni/les relacions de parella, l'associació amb la maternitat i la cuina i/o tasques domèstiques- els personatges masculins que més s'hi associen són els homes migrats. La diferència entre migrats i autòctons és marcada en tots aquests àmbits.

Respecte a la representació en termes de modernitat, les diferències entre homes migrats i autòctons són molt petites. En relació amb l'associació a papers tradicionals, els homes autòctons apareixen com a tradicionals 2,5 vegades menys que els migrats.

17) En quina mena de situacions es representen les migrades?

Per a respondre aquesta pregunta, es cerca verificar si les migrades segueixen sent representades en situacions que van estar amplament registrades en la bibliografia, en especial, dues de les més recurrents segons la literatura: “Apareixen en situació de conflicte?”, “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?”, les quals també evidencien els rols desenvolupats per les diferents personatges-tipus.

D'altra banda, dins de la principal temàtica “participació ciutadana i convivència”, es destaquen les subcategories “educació intercultural”, “llengua” i “mediació intercultural i serveis socials”, dins de les quals es destaca la preocupació amb la llengua autòctona. A més, com ja s'ha comentat, aquesta és una qüestió identitària de suma importància per la societat receptora, de manera que també es comptabilitzen aquí les caselles assenyalades corresponents a “Un dels temes més destacats és l'ús del català?”.

Les xifres absolutes corresponents a la qüestió “Apareixen en situació de conflicte?” són:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	5	3	13	25	46
Autòctons	0	1	2	1	4
Autòctones	1	0	1	2	4

Taula 77: Referències a “Apareixen en situació de conflicte?”.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en episodis amb el rol “Apareixen en situació de conflicte?”, les dades són les següents:

	Intervencions orals	Apareixen en situació de conflicte	Total
Migrades	310	46	6,75
Autòctons	179	4	44,75
Autòctones	129	4	32,25

Taula 78: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències “apareixen en situació de conflicte” i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Respecte a la representació en situació de conflicte, la diferència entre dones migrades i persones autòctones és molt gran. Les dones migrades són representades en aquests termes més de 4,5 vegades que les autòctones, mentre els homes autòctons són representats en la mateixa situació de conflicte més de 6,5 cops menys que les migrades. Això vol dir que, tot i que les persones migrades no siguin particularment representades com a conflictives en aquests programes, el fet és que encara així són presentades com a molt més problemàtiques que les persones autòctones.

Els nombres absoluts relatius a la qüestió “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?” s'apunten en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	0	0	0	2	2
Autòctons	0	0	0	0	0
Autòctones	0	0	0	0	0

Taula 79: Referències a “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?”

Com es pot observar mitjançant les dades d'aquesta taula, les xifres respecte a la subtemàtica “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?” són més aviat anecdòtiques, de manera que indiquen clarament que aquests programes s'allunyen d'aquesta mena de representacions respecte a les migrades.

Els nombres absoluts relatius a la qüestió “Un dels temes més destacats és l'ús del català?” s'apunten en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrades	5	6	10	12	33
Autòctons	1	1	1	2	5
Autòctones	1	1	1	1	4

Taula 80: Referències a “Un dels temes més destacats és l'ús del català?”

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i

l'aparició en episodis amb la qüestió “Un dels temes destacats és l'ús del català?”, les dades són les següents:

	Intervencions orals	Un dels temes més destacats és l'ús del català	Total
Migrades	310	33	9,4
Autòctons	179	5	35,8
Autòctones	129	4	32,25

Taula 81: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a l'ús del català i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

S'ha de tenir en compte que no es van contabilitzar totes les vegades que es va mencionar l'ús de la llengua catalana, tan sols aquells casos on va aparèixer amb més èmfasi. Mitjançant aquestes dades, s'observa que, tot i la importància del català com a tret identitari per a la societat d'acollida, tampoc és un tret que aparegui amb massa èmfasi en els programes: entre les dones migrades el tema és abordat a cada 9,4 programes, mentre passen més de 30 programes sense que es mencioni aquest tret entre les persones autòctones. Així, les persones autòctones presents als programes són especialment aquelles que dominen el català, apareixent en una proporció que jo m'atreveria a questionar si no és més alta que aquella que efectivament ocorreix a Catalunya.

18) En quina mena de situacions es representen els homes migrats?

Per a respondre aquesta pregunta, s'empren els mateixos criteris aplicats a la pregunta anterior respecte a les migrades. D'aquesta manera, es responen les qüestions: “Apareixen en situació de conflicte?”, “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?” i “Un dels temes destacats és l'ús del català?”.

Les xifres absolutes corresponents a la qüestió “Apareixen en situació de conflicte?” són:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrats	5	6	26	25	62
Autòctons	0	1	2	1	4
Autòctones	1	0	1	2	4

Taula 82: Referències a “Apareixen en situació de conflicte?”.

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en episodis amb el rol “Apareixen en situació de conflicte?”, les dades són:

	Intervencions orals	Apareixen en situació de conflicte	Total
Migrats	305	62	4,9
Autòctons	179	4	44,75
Autòctones	129	4	32,25

Taula 83: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a “apareixen en situació de conflicte” i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Respecte a la representació en situació de conflicte, la diferència entre homes migrats i persones autòctones és molt gran. Les dones autòctones són representades en situacions conflictives més de 6,5 vegades menys que els migrats, mentre els homes autòctons són representats com a tal més de 9 cops menys que els migrats.

Els nombres absoluts relatius a la qüestió “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?” s'apunten en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrats	0	0	7	2	9
Autòctons	0	0	0	0	0
Autòctones	0	0	0	0	0

Taula 84: Referències a “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?”

Com es pot observar mitjançant les dades d'aquesta taula, en el cas dels migrats les xifres respecte a la subtemàtica “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?” no són gaire significatives, malgrat que encara així els migrats apareguin representats com a tal més de 4 vegades més que les migrades.

Els nombres absoluts relatius a la qüestió “Un dels temes destacats és l'ús del català?” s'apunten en la següent taula:

	2008	2009	2010	2011	Total
Migrats	3	6	12	13	34
Autòctons	1	1	1	2	5
Autòctones	1	1	1	1	4

Taula 85: Referències a “Un dels temes destacats és l'ús del català?”

Aplicant el càlcul de la proporcionalitat relativa entre el nombre d'intervencions i l'aparició en episodis amb la qüestió “Un dels temes destacats és l'ús del català?”, les dades són les següents:

	Intervencions orals	Un dels temes destacats és l'ús del català	Total
Migrats	305	34	9
Autòctons	179	5	35,8
Autòctones	129	4	32,25

Taula 86: Càlcul proporcional entre el nombre total de referències a l'ús del català i el nombre de intervencions orals de cada personatge-tipus.

Així s'observa que, malgrat que aquest és un tret que no apareix amb massa èmfasi en els programes, els homes migrats surten una mica més relacionats amb ell que les dones migrades. Mitjançant aquestes dades, s'observa que, tot i la importància del català com a tret identitari per a la societat d'acollida, tampoc és un tret que aparegui amb massa èmfasi en els programes: entre els homes migrats el tema és abordat a cada 9 programes, mentre passen més de 30 programes sense que es mencioni aquest tret entre les persones autòctones.

19) Es poden observar diferències de representació per raó de gènere?

Sí, segons totes les dades que hem analitzat abans mitjançant taules, no tan sols podem veure que hi ha diferències de representació entre homes i dones migrades, com també s'evidencien disparitats entre la representació dels homes i les dones autòctones en al menys dos aspectes rellevants:

a) Respecte al protagonisme i punt de vista, mentre els homes autòctons es van destacar entre les 10 principals protagonistes segons el sexe i l'origen, les dones autòctones no hi van aparèixer. Això va provocar que, d'una manera general, els homes migrats i autòctons intervinguessin més sovint que les dones als programes. Conseqüentment, després de la veu en off (sovint masculina), són els homes migrats i autòctons que porten el punt de vista amb més freqüència que les seves corresponents femenines.

b) D'altra banda, les dones (especialment les autòctones) són representades com a força associades a la integració tant social com laboral, mentre que els homes són els menys representats com a integrats tant social com laboralment.

20) Les persones autòctones són representades de manera més positiva que les migrades?

Sí, segons les dades quantitatives que hem pogut extraure anteriorment, hi ha

diferences de representació entre persones migrades i autòctones que s'evidencien en almenys dos àmbits molt concrets:

a) En tots els anys analitzats les persones migrades apareixen més sovint com a treballadores no qualificades, mentre les autòctones són les personatges menys representades com a tal. En aquesta línia, en tots els anys analitzats les persones migrades apareixen molt més sovint en situació d'atur i/o precarietat. Les persones autòctones d'ambdós sexes gairebé mai apareixen vinculades amb l'atur i la precarietat.

b) Respecte a la representació en situació de conflicte, la diferència entre dones migrades i persones autòctones és molt gran.

Nogensmenys, aquestes dues darreres qüestions van ser difícils de contestar perquè els conceptes de gènere i origen van estar contemplats com a dos aspectes separats. De fet, les dades trobades només confirmen que la intersecció entre gènere i origen és la vertadera variable a ser analitzada. En aquest sentit, les troballes més importants van desvetllar una jerarquitització en *continuum*, en la qual les dones migrades encarnen aquells aspectes més associats a allò considerat “típicament femení”, com ara el vincle a l'entorn domèstic, a les relacions personals i familiars i la cuina i tasques domèstiques. Inmediatament després vindrien els homes migrats, potser un xic *feminitzats* a causa del seu origen. És a dir, tot i que seria positiu veure els homes més associats a rols considerats femenins, és significatiu que els migrats hi apareguin molt més relacionats que els autòctons, els quals gairebé mai són representats cuinant, netejant, cuidant les seves criatures, etc. Les autòctones, en representar una feminitat “moderna” i activa, acaben posicionant-se com a menys relacionada amb aquests àmbits que els homes migrats. Nogensmenys, les autòctones encara es relacionen amb aquests àmbits més sovint que els autòctons, que efectivament són els personatges més allunyats del vincle domèstic, a les relacions personals i familiars i la cuina i tasques domèstiques.

7.3. Anàlisi qualitativa de la mostra triada

En aquest apartat faig l'anàlisi qualitativa dels 147 programes protagonitzats per dones migrades i que han estat seleccionats mitjançant el procediment de mostreig aleatori amb aquesta finalitat. Aquesta secció es divideix en dues parts: la primera presenta l'anàlisi qualitativa de cadascun dels programes que han conformat la mostra triada (7.3.1), fins i tot descrivint els episodis relatius a aquells programes numericament minoritaris (per tal de compensar la minsa anàlisi quantitativa que s'ha presentat en l'apartat 7.2.) mentres que a la segona part, (7.3.2) faig una anàlisi de conjunt dels cinc programes triats, intentant extreure les dades més significatives relatives a aquesta mostra.

Recordant, les dades relatives al total de capítols i a la mostra es troba reflectida en la següent taula:

Anys	Total de capítols visionats	Episodis amb protagonistes migrades	Capítols amb nombre parell a la base de dades/ mostra qualitativa
2008	99	63	31
2009	92	39	22
2010	180	101	49
2011	160	89	45
TOTAL	531	292	147

Taula 87: Nombre total d'episodis, capítols protagonitzats per migrades i episodis que fan part de la mostra.

7.3.1. Anàlisi qualitativa de cada programa

Els següents apartats els dedico a fer una anàlisi qualitativa dels 6 programes que han conformat l'objecte d'estudi d'aquest treball de recerca. Com que cada programa té unes característiques diferents l'anàlisi resultant és diferent per a cadascun dels programes, tant en extensió com en exhaustivitat. De tota manera, l'estructura de l'anàlisi té dues parts diferenciades: a) la descripció dels episodis i b) l'anàlisi qualitativa pròpiament dita.

7.3.1.1. 10 cites

Nombre d'episodis emesos: 13

Nombre d'episodis analitzats: 3

Percentatge amb migrades protagonistes: 54%

Durada de cada capítol: 15 min

A més de fer divulgació de l'experiència les parelles llingüístiques en l'aprenentatge del català, aquest programa cerca donar informacions tant sobre la cultura catalana com de les cultures d'arreu. *10 cites* va estar poc temps a la graella de la programació de TV3, havent just emès els 13 capítols d'una temporada (2008-2009). D'aquests 13 episodis, 7 han estat protagonitzats per dones migrades (aproximadament un 54% del total). Nogensmenys, en emprar el mostreig aleatori, només 3 capítols formen part de la mostra a ser analitzada.

a) Descripció dels episodis analitzats de *10 Cites*

1) Elena i Ysabel: Elena és una dona ucraïnesa i Ysabel és de Barcelona. El programa ensenya algunes de les trobades que fan aquestes dones en el marc del Voluntariat per la Llengua. L'episodi comença amb una trobada a una oficina del Consorci per la Normalització Lingüística, la qual fa una presentació informal del programa mitjançant una reunió de seguiment amb la parella lingüística (aquest és el primer capítol de la sèrie). Després, s'ensenyen dues trobades més: a la primera, la Ysabel porta l'Elena a conèixer el monasteri budista del Gavà; a la segona, l'Elena porta la Ysabel a un centre a Barcelona on es celebra la Pasqua segons el cristianisme ortodox oriental (la religió predominant al seu país).

2) Rodica i Mercè. La Rodica és romanesa i la Mercè lleidatana. Fan les seves trobades acompanyades per les filles, primer a la bebeteca¹ i després a la piscina. La filla de la Rodica té la espina bífida i la família va venir a Catalunya cercant atendre la seva condició de salut. D'aquesta manera, la Rodica afirma que aprendre el català és una mena d'agraïment per la bona acollida que li han donat. Una tercera trobada va ser feta reunint les dues famílies a sopar ca la Mercè, tot i que es nota una mica forçada.

---

1 Local destinat a les famílies amb criatures petites, on aquestes últimes poden jugar.

3) Rosa i Simona. La Rosa és de Sant Joan Despí i la Simona és italiana. Al llarg del programa fan tres trobades: a la primera acudeixen juntes una entrevista d'un diari local de Sant Joan Despí sobre el Voluntariat per la llengua, després a uns pagesos ecològics. Aquesta parella és presentada sota un llum molt favorable, un cop que en ella l'aprenentatge del català és, a més d'un signe d'integració, sinònim d'implicació política i sociocultural. Així, la representació de la personatge italiana és en clau progressista, de manera que es diu literalment en el discurs de l'audiovisual que ella i la seva parella lingüística són “dues dones tan militants, feministes, ecologistes i d'esquerres” (12:20”).

b) Anàlisi qualitativa dels episodis de 10 Cites

En aquest programa les parelles lingüístiques són presentades bàsicament com una experiència positiva i, així com passa amb els altres programes analitzats, el paper d'autòctons i autòctones respecte a les migrades és el de mentors/res i de proveïdors d'ajuda amorosa i desinteressada. Les migrades, pel seu torn, són representades com a persones interessades en aprendre la llengüa i integrar-se, constituint-se en l'“immigrant modèlic”. La quantitat d'episodis dedicats a parlar d'ensenyament i d'aprenentatge de la llengüa catalana és un dels signes d'això, un cop que aquesta és una de les subtemàtiques més recurrents.

El to de *10 cites* és lleuger i conciliador, començant des d'una careta introductòria del programa feta en clau de còmic a un apartat més afectuós i nostàlgic dedicat a la retrobada amistosa d'antigues parelles. Així, aquest programa transmet un clima d'harmonia i el missatge de que “si la persona migrada s'esforça per integrar-se a Catalunya, les portes se li obren”, en un to encara més acusat que el de molts episodis de *Tot un món* i *No Tòpic*. Com és clar, aquest missatge es refereix especialment a l'aprenentatge de la llengua, la senya d'identitat més important a la societat catalana (tant en el programa com fora d'ell).

Aquest programa no només representa l'aprenentatge del català d'una manera francament positiva, sinó que sembla suggerir-ho com a una possibilitat de superar la rigidesa de les categories socials referents a qui pertany a la comunitat nacional. En aquest sentit, el programa no parla d'“immigrants”, sinó d'“aprenents” i la comunitat de pertinença és declaradament la catalanoparlant. Així, a més d'estar en consonància amb la política lingüística catalana en general i de TV3 en particular, l'aprenentatge del català és considerat un dels principals indicadors de la integració de les persones migrades i sembla comportar fins i tot una promessa de mobilitat social.

Nogensmenys, no es pot caure en un excés de voluntarisme burgès i considerar que aquesta integració sociocultural només depèn de la bona disposició de les persones migrades. Encara que és cert que existeix una oferta formativa generosa i que el desig d'aprendre la llengua hi juga una bona part en el procés, potser aquesta és una promessa restringida a gent amb un nivell formatiu i d'ocupació determinats. Per exemple, mentre les persones autòctones que surten al programa parlen un promig de tres llengües (la qual cosa no és gens habitual), les migrades que hi participen en parlen una mitjana de quatre. D'una banda, és cert que el multilingüisme és una realitat i, a més, que hi ha persones migrades amb un nivell excel·lent. D'altra banda, tot i aquest reconeixement, no es pot demanar que la gent de fora sigui tota tan qualificada i poliglota, com no ho és tota la gent del país. Per a persones de classe treballadora i amb una escolarització mitjana, com les que caracteritzen part de la migració més estrictament relacionada amb el proveïment de mà d'obra barata, l'aprenentatge d'una llengua és un repte molt més feixuc d'afrontar que per a una persona ja escolaritzada en català.

És a dir, aquesta reflexió no qüestiona de cap manera la legitimitat i validesa de la reivindicació de l'idioma català. A més, també reconeix que el seu aprenentatge pot millorar les possibilitats socioeconòmiques i culturals de les persones migrades a la societat d'acollida. Però, per altre costat, aquesta reivindicació malentesa pot constituir un marcador més de discriminació envers els sectors menys afavorits de la població migrada. I potser la major presència de comunitàries en aquest programa tingui molt a veure amb les facilitats socioeconòmiques que tenen per a aprendre un nou idioma.

Així, la representació de les migrades en aquest programa no podria ser millor: són gent interessada i interessant, però, com recorden Shohat i Stam (2002), sovint l'estudi de les representacions dóna més pistes sobre qui representa que sobre qui és representat. D'aquesta manera, potser aquest programa parla més de les preocupacions identitàries de les persones autòctones que d'aquelles que solen experimentar les migrades, projectant una idea molt concreta de com es desitja que es comportin aquestes persones.

D'altra banda, *10 cites* és el programa que transmet una major calidesa en les relacions entre persones migrades i les autòctones. Tot i estar focalitzat en transmetre la seva senya identitària més pròpia, *10 cites* mostra que les relacions personals entre persones de diferents cultures són no només possibles sinó també estimulants. També trenca amb el tòpic de que les persones migrades no estan interessades en aprendre la cultura local o que no tenen capacitat per a tal. Potser és la primera vegada a la televisió que l'espectador assisteix a un programa sobre la migració amb un gest divertit a la cara

senyalant una entranyable identificació amb les personatges.

7.3.1.2 D'aquí d'allà

Nombre d'episodis emesos: 136

Nombre d'episodis analitzats: 42

Percentatge amb migrades protagonistes: 61%

Durada de cada capítol: "Hola em dic...", 45 segons

"Catalans de...", 27 minuts

D'aquí d'allà és el programa més jove de tots els cinc programes analitzats, havent començat només al 2010. En aquests dos primers anys d'exhibició, va treballar amb alguns dels col·lectius més presents a Catalunya, de manera que els països triats pels monogràfics mensuals del programa van estar: el Marroc, l'Equador, Xina, Colòmbia, Romania, Bolívia, Argentina, Pakistan i Peru (en aquest ordre).

a) Descripció dels episodis analitzats *D'aquí d'allà*

Segons el criteri del mostreig aleatori, per aquesta recerca s'analitzen 42 episodis, dels quals només 4 són documentals de 27 minuts i els altres 38 són de la sèrie "Hola, em dic...". Donat que aquests últims són molt nombrosos per a un anàlisi individualitzat i massa petits com per a articular molt més significats que aquells relatius a les seves temàtiques i la ja esmentada estratègia de auto(re)presentació, en el cas d'aquest programa s'analitzen de manera individualitzada els 4 documentals "Catalans de..." que fan part de la mostra.

1) *Catalans de l'Equador*. Aquest reportatge sobre històries de la vida quotidiana de cinc personatges anònims de la comunitat equatoriana a Catalunya és el segon capítol de la sèrie "Catalans de...". Aquest episodi comença justament amb la presentació d'aquests personatges, mitjançant alguna explicació en primera persona sobre els seus orígens o motivacions per a venir a Catalunya i uns cartells que informen el seu nom, edat, professió, lloc de residència i any d'arribada. Així se succeeixen la Rosi, empresària d'origen indígena; en Rolando, que és a l'atur; la Geny, que és treballadora domèstica;

l'Adriana i en Jorge, estudiants. Després comença un seguiment d'aquestes personatges a la seva vida quotidiana, mentre es mostren cartells amb dades sobre la migració equatoriana.

Mentre neteja un pis, la Geny explica com la seva feina li va permetre fer uns estalvis suficients per a començar a construir la seva casa a Equador. Tot i això, després que va fer la reagrupació familiar aquesta situació va canviar, perquè ara amb els seus fills hi ha més gastos. Després veiem en Jorge a l'ordinador amb una companya, parlant de temes de la seva especialitat. Ell explica que era al segon any de la universitat quan una empresa catalana va cercar contractar treballadors allà. Així, va vindre per a treballar en aquesta empresa, però després va canviar de feina, perquè necessitava de temps per a seguir estudiant. Després s'acompanya en Rolando pels carrers del poble on viu, mentre ell explica les dificultats que va passar en arribar. En Rolando va venir poc després que la seva dona i, malgrat que va trobar feina de seguida, van haver d'enfrontar unes condicions d'habitatge molts dures: van haver de viure a una cotxera, dormint la parella i el cunyat a un matalàs, durant un hivern rigorós. De seguida, l'Adriana explica l'enyorança de la família, així com la seva passió per la música, fins i tot fent una demostració de ball. Finalment, es veu la Rosi a la seva botiga, a la qual es dedica a la venda sense intermediaris d'artesanía indígena. Ella explica que ve d'un poble molt comerciant i que va començar amb el seu avi, fent de venedors ambulants a les Rambles. Ara tant ella com la seva germana i filles tenen botigues.

El vídeo segueix intercalant els relats dels protagonistes. En Rolando explica com, amb la crisi, l'empresa on treballava va reduir la plantilla fins a que només va quedar la família propietària. En Jorge explica la dificultat d'adaptació a l'estil de vida urbà i accelerat de Barcelona, amb les presses i l'estrés, a més de l'èmfasi cultural en la puntualitat. Aquest testimoni també es confirma pel relat alternat de la Geny i en Rolando. De seguida, es mostra una reunió de la associació de comerciants indígenes atabaleños de la qual la Rosi en fa part, en la qual es parla de l'organització de l'Inti Raimi (la festa del sol Inca). La Rosi parla de la manteniment de les costums, explicant que ella, per exemple, sempre porta la roba tradicional, però que les generacions següents estan perdent les arrels, especialment el parlar en quítxua.

Després el tema es canvia a l'ús del català. En Jorge apareix fent el seu intercanvi lingüístic amb en Marc, l'Adriana explica que no en parla perquè li fa vergonya i a casa no li agrada a la seva mare. El programa acompanya en Rolando en la festa del dia de la mare, ensenyant com els equatorians del seu poble es reuneixen i passen el temps lliure.

De seguida, es mostra la Geny al locutori parlant amb els fills que van quedar a l'Equador, per a després anar a ca seva i acompanyar un dinar familiar. Es parla de les dificultats de mantenir una família transnacional, l'enyorança dels que es queden, l'estranyesa de la reagrupació després de molts anys de separació.

Finalment, l'episodi acaba amb els protagonistes parlant de la seva relació amb el país d'acollida, des de les dificultats de l'atur a l'afecte desenvolupat al llarg del temps. Es parla de la possibilitat de retorn, en el cas d'uns per força de la situació econòmica, en el cas dels altres per el desig de tornar al lloc que consideren casa seva.

2) *Catalans de Bolívia*. L'episodi comença amb la presentació dels quatre protagonistes: la Shirley Trujillo, en Pedro Calderón, l'Erika Torres-Ortiz i la Gabriela González. El dispositiu és igual al del capítol anterior: les personatges fan un relat en primera persona sobre la seva arribada a Catalunya i uns cartells informen les seves dades personals. Igualment, de manera semblant a l'altre capítol ja descrit, durant l'episodi es van alternant els relats de les protagonistes. Comença amb la Shirley, la qual explica la duresa de la seva arribada: ningú li va a anar a rebre i ella no en tenia ni on dormir. La Gabriela explica la seva feina com a dissenyadora de moda, mostrant els vestits de gala que fa per a les reines de les festes tradicionals bolivianes. L'Erika va ser mare recentment i explica com va ser una decisió molt aplaçada, donat que treballava massa i volia tenir temps per a dedicar a la criatura. En Pedro explica els canvis que va patir el seu negoci com a constructor, des d'una època de bonança en la qual tenia molts treballadors al seu càrrec, fins ara que sovint ell fa la feina tot sol. Se'ns el mostra treballant i parlant en quítxua amb el seu empleat, la qual cosa dona peu a una petita explicació sobre aquesta llengua. Aprofitant el pretext, de seguida es mostra L'Erika explicant com en arribar es va posar de seguida en les classes de català, tot i que la gent segueix responent-li en castellà.

Seguint amb el tema laboral, la Gabriela va a veure com va quedar el vestit que va dissenyar per a les festes que organitza una associació boliviana a Catalunya. El programa acompanya la Shirley en la seva feina al geriàtric i després les protagonistes parlen de la seva experiència sense papers. A més de parlar dels obstacles per a trobar feina o de la precarietat d'aquestes al començament, les personatges parlen de la dificultat de que els seus estudis siguin reconeguts. L'Erika explica que aquestes dificultats són tant burocràtiques com culturals, un cop que sembla que hi hagi una regla no escrita de que els homes bolivians han de treballar a la construcció i les dones en la

neteja o com a cangurs². Així, el programa acompanya la Gabriela netejant una oficina.

De seguida, es passen als temes de la vida familiar. La Shirley explica com les seves filles van tenir dificultats en adaptar-se, mentre en Pedro cuida de l'hort amb els seus fills. L'Erika comenta el canvi que li va suposar no tenir algú que li fes les feines domèstiques, parlant també de les diferències de classe i status a Bolívia, tema el qual també és comentat per la Gabriela. La Gabriela fa de guia a la festa de la tradició cruzeña, explicant que s'identifiquen amb la identitat catalana perquè també són una minoria al seu país.

Finalment, l'episodi acaba mostrant les diferents posicions dels protagonistes a la societat catalana, que varien des de la conquesta d'una certa estabilitat per uns fins a les angoixes viscudes amb l'atur i la hipoteca per altres. Es parla de la possibilitat de retorn, la qual es veu més present per força de la crisi econòmica.

3) *Catalans de Pakistan*. L'episodi comença amb la presentació dels quatre protagonistes: en Shabbir, propietari d'una botiga de telefonia al Raval; la Zeenat, mestressa de casa reagrupada pel seu marit; l'Husnain, estudiant; l'Adeeba, medidora cultural; i en Tarik, propietari d'una botiga de mobles. Igual que als dos capítols anteriors, la presentació de les personatges consisteix en un relat en primera persona sobre què els va suposar venir a Catalunya i uns cartells que informen les seves dades personals. El dispositiu narratiu també és el mateix dels altres capítols, de manera que durant l'episodi es van alternant els relats de les protagonistes.

Després de la presentació, l'Husnain porta l'equip del programa a un local on molts paquistanesos es van reuneixen per a veure la final del mundial de cricket entre l'Índia i Paquistán: aquest és un dels seus events esportius més importants, provocant fins i tot que hi hagi festa per aquest dia. De seguida, s'acompanya en Shabbir i la seva dona en la seva rutina matinal d'anada a la feina. La dona del Shabbir és xilena i explica que normalment fan el camí del Prat del Llobregat al Raval en silenci, donat que en Shabbir fa les seves oracions mentre condueix. També al Raval troben l'Adeeba explicant la seva feina com a medidora, explicant que en arribar els pares paquistanesos tenen por de que els seus fills perdin la religió. Després d'acompanyar-la a les seves classes, el reportatge segueix la Zeenat fent compres amb el seu marit, tasca que comparteixen sovint a causa de que ella encara no parla ni castellà ni català.

De seguida en Tariq explica la peripècia que accidentalment el va portar a viure a

---

2 Segons les paraules de la personatge.

Catalunya, mentre se li veu a la seva feina. La seva dona explica que fa anys la gent no feia servir la paraula immigrant, que més aviat deien que en Tariq era “de fora”. Després s'acompanya l'Adeeba a la seva feina com a mediadora a l'associació Ibn Batuta, mentre ella explica costums culturals com el no mirar-se els ulls a la gent com a senyal de respecte. Ca la Zeenat, ella costura la seva pròpia roba, tot explicant la seva rutina com a mestressa de casa. El seu marit explica que viu a Catalunya fa 10 anys i que en els 8 anys en que va estar sol, cada any anava de vacances al seu país. Per primera vegada se sent la veu de l'entrevistadora, demanant si ara ell és més feliç, al que ell respon amb una exclamació (donant a entendre que sí).

Al poble, en Tarik parla de les diferències entre haver arribat “abans” del “boom” migratori i de la massificació que va haver posteriorment, afirmant que va haver un tancament de la gent en comunitats, la qual cosa atribueix més aviat a la gent de fora que no pas als catalans. Al poble en Tarik coneix molta gent i els autòctons parlen de la seva total adaptació, tot i que en Tarik explica que quan va casar el mòssen va recomenar a la seva esposa que s'ho pensés bé, perquè sovint la gent de fora es casava només pels papers i després marxava. Torna a aparèixer l'Husnain, que fa de pizzer i explica que mai havia tastat una pizza abans de venir. S'explica el seu paper com a germà gran, tenint la responsabilitat d'ajudar a pagar els estudis dels seus germans petits. També torna a sortir en Shabbir treballant a la seva botiga. Ell explica que abans de tenir la seva botiga treballava per a altra persona, en un espai molt petit i al menys 12h per dia. Així, ell i en Tariq expliquen alternadament les seves motivacions per a ser emprenedors, destacant que és un tret molt comú al seu Punjab natal i que ho fan amb l'ajuda econòmica d'amics (i no pas mitjançant un préstec a un banc).

Ca l'Adeeba es cuina i es parla de la reagrupació familiar, en una família que ha estat separada 11 anys. L'Adeeba era l'única dona a casa, de manera que això li suposava molta feina. De seguida, en Shabbir i en Tariq parlen de la representació negativa de Paquistán als mitjans, criticant l'associació entre Islam i terrorisme. La Zeenat fa classes de castellà amb unes amigues paquistaneses del barri, però reconeix que és per necessitat i que no li fa gaire il·lúsió. Parlant de relacions i religió, en Tariq explica com, quan ell era jove i va decidir casar-se, a la seva família no li va agradar, però que ell tenia clar que això no havia de ser un obstacle. D'altra banda, l'Adeeba considera la conciliació entre la seva religió i el respecte a la cultura d'aquí com el màxim a que ella pot aspirar. Ella afirma que no té cap problema en que la mare li cerqui un marit, sempre que ella ho conegui i prengui la decisió final de casar-se o no. En Shabbir explica que per a

casar la seva dona es va convertir a l'Islam, tendència que també sembla haver afectat també el menjar, que normalment sempre és paquistanès i gairebé mai xilè. Ja l'Husnain explica que per la seva família no hi ha cap problema en que la seva dona sigui catalana o paquistanesa, mentre sigui bona persona. Com que el seu somni és ser jugador professional de criquet, se'l mostra practicant amb els seus amics.

Finalment, l'episodi acaba amb els protagonistes parlant de la possibilitat de retorn, la qual es veu molt difícil en la majoria dels casos, sigui per motius econòmics o per haver-se adaptat molt a l'estil de vida català. Només la Zeenat parla d'això com una decisió que no es pot controlar del tot, estant a mans d'Al·là.

4) *Catalans de Peru*. L'episodi comença amb la presentació dels quatre protagonistes: la Shirlei, estudiant; en Raúl, metge; Paulina, treballadora de la neteja i en Gary, empresari. Igual que als capítols anteriors, la presentació de les personatges consisteix en relats en primera persona sobre el seu procés migratori. L'episodi comença amb la Shirlei i les seves germanes, explicant la seva rutina de estudiants i treballadores. Després s'acompanya en Gary, explicant com va emportar a Catalunya un negoci molt comú al Peru i parlant d'emprenedorisme. La Paulina relata com li va costar adaptar-se: a l'estil de vida urbà, la llengua, el territori desconegut, l'enyorança dels fills.

En Raúl va venir per estudiar medicina als 70, i en el seu discurs fa distincions entre l'immigrant amb motivacions "netament" econòmiques i persones com ell, estudiants, que afirma que venen com a estrangers. Explica que era molt difícil tenir plaça per a fer medicina al Perú, mentre que a Catalunya falten metges, fins i tot en l'actualitat. De seguida es presenta la responsable de les postres dels quatre restaurants peruans del Gary, la seva parella alemana. Es parla de barreja cultural i d'acomodació de les diferents costums. Després el programa torna a la Universitat Autònoma amb les classes d'economia de la Shirlei, la qual explica els seus plans de futur a Catalunya.

A casa seva, en Raúl parla de les seves preocupacions, amb els seus fills i amb ell mateix, que se sent molt sol perquè es va separar recentment. El programa li acompanya a les seves classes de català, donat que ell s'està preparant per a treure el nivell D. Torna en Gary, que parla de l'anonimat i la segurança que sent a Barcelona, diferent del Perú on té amics que van a l'escola amb guarda-espallles. La Paulina explica que va marxar del seu país al separar-se, però que l'important era la seva felicitat i de la seva filla. Ara ha trobar una nova parella i és molt feliç, però enyora els fills que es van quedar darrere. Ca la Sheila, es prepara un ají de pollastre. Com que hi són molts a casa, es parla de com comparteixen les tasques domèstiques. La Sheila explica que va venir una mica obligada,

però que de seguida es va anar convencent. El seu pare era de l'exèrcit quan hi havia el Sendero Luminoso al Perú i, quan la situació es va complicar, va decidir deixar el país.

Ca la Paulina, es preparen per a un acte de la Fedeperu, en el qual balla en Ròmulo, la seva parella. Com que la dansa del Ròmulo és d'origen serrana, indígena i pagana, dóna peu a la discussió sobre els prejudicis racials i de classe social existents al Perú. Les diferents protagonistes donen fe de que existeix i és perjudicial. De seguida, el tema canvia a l'esbarjo i les amistats, s'acompanya en Gary al fútbol i la Sheila de copes amb les amigues. Aquesta explica com que al principi les seves amigues també eren latines, més que res per les coses en comú, però que poc a poc es va anar obrint a més gent. Pel seu torn, en Raúl fa part d'una colla que va a l'Aplec del Cargol a Lleida, explicant com poc a poc va superar la grima i tornar-se un aficionat. Mentre és a casa, en Raúl explica que Lleida és un lloc que dona oportunitats i estimula les associacions i col·lectius migrats, però que, d'altra banda, és un poble tancat i que la gent té por a que els de fora vinguin i canviïn els costums. A l'Aplec, envoltat per catalans, parla que mai a la seva vida s'hauria imaginat estar cercat per amics catalans al voltant de un plat de cargols, dient que cal integrar-se, tot i que sense oblidar les arrels pròpies.

Finalment, l'episodi acaba amb els protagonistes parlant de la possibilitat de retorn, la qual es veu molt difícil en la majoria dels casos, sigui per haver-se adaptat molt a l'estil de vida català o per no tenir més família o amics al Perú.

b) Anàlisi qualitativa dels episodis analitzats de *D'aquí d'allà*

Dins del període analitzat, la incorporació del programa *D'aquí d'allà* va representar un gir en la tendència general observada en els programes divulgatius de no-ficció sobre les migracions. A més de trets ja esmentats com l'augment del nombre de programes emesos i el creixement de la temàtica "Històries de vida i relacions personals", també va representar l'aparició d'una política de transversalitat i algunes innovacions estilístiques.

D'una banda, *D'aquí d'allà* va provocar l'aparició de documentals de llarg-metratge amb altres subtemàtiques que no pas la "gastronomia" i la temàtica "costums i tradicions", ja amplament tractades pel programa *Karakia*. Com es pot observar mitjançant la descripció realitzada més amunt, els documentals emesos per *D'aquí d'allà* es basen en un entramat de testimonis de persones migrades, tot i construint una narrativa al voltant d'alguns temes recurrents en la parla de les personatges migrades.

Així, en aquesta mena de episodis, es nota que, tot i que el discurs és muntat i

editat pel programa, és una mica més lliure que en els programes amb temàtiques pre-establertes com *10 cites* i *Karakia*, programes en els quals les personatges parlen només de l'aprenentatge del català i de la cuina (temàtiques que potser són més rellevants per a la societat catalana que no pas per a moltes persones migrades). En aquest sentit, es podria argumentar que *D'aquí d'allà* és un programa més orientat a donar veu a l'experiència de les persones migrades, de manera que la seva intervenció pot anar més enllà de la confirmació de temes i tesis elaborades des de la direcció/producció del programa i dels interessos autòctons.

D'altra banda, *D'aquí d'allà* va aprofundir en la tendència de programes inusualment curts inaugurada per *Tot un món*. Tot i aquesta semblança, s'ha de dir que mentre els 6 minuts de *Tot un món* permeten la realització d'uns reportatges relativament profunds sobre les temàtiques abastades, els microrelats en 00:45" amb testimonis en primera persona de personatges migrades emesos per *D'aquí d'allà* són molt més superficials i tan sols tracten de presentar les migrades i els seus hobbies en una pincellada.

Aquest format és evidentment una opció metodològica conscient del programa, la qual es complementa amb audiovisuals molt més elaborats: en aquesta recerca, s'analitzen 4 documentals de 27 minuts emesos pel programa. Malgrat això, s'ha de tenir en compte que els vídeos més resumits són molt més nombrosos que els més profunds. Així, quan s'observa la gran quantitat d'episodis emesos per *D'aquí d'allà* s'han de tenir en compte aquestes particularitats.

Com ja he esmentat, la proposta d'aquest programa també és novedosa per la seva transversalitat, o sigui, pel fet que el seu monogràfic mensual sobre un país d'origen també s'esten a altres programes (d'entrevistes, documentals, etc.). Així, una altra qüestió interessant, però que no entra en l'àmbit d'aquesta recerca a causa dels criteris de selecció que vam establir al començament, seria l'anàlisi dels audiovisuals que, tot i estar relacionats amb *D'aquí d'allà*, són emesos en altres espais de la programació. Algunes preguntes suggerents serien: en escampar-se a altres espais de la programació, els monogràfics sobre els països d'origen segueixen sent igualment respectuosos amb el punt de vista de les persones migrades? O, en canviar a altre programa hi ha una mudança en el to i/o contingut de les representacions? Aquestes qüestions queden obertes, potser per a ser contestades en una altra recerca posterior.

7.3.1.3 Karakia

Nombre d'episodis emesos: 62

Nombre d'episodis analitzats: 16

Percentatge amb dones protagonistes: 53%

Durada de cada episodi: Temporades 2008, 2009 i 2011: 35 minuts

Temporada 2010: 17 minuts

Com que *Karakia* és un programa de gastronomia, aquest és el subtema comú a tots els capítols emesos en els quatre anys analitzats. De manera semblant, tenint en compte que l'enfocament donat per aquest programa emfatitza el coneixement dels hàbits culturals dels diferents països i pobles, tots els episodis de la mostra són etiquetats sota la temàtica general "costums i tradicions".

Dels 62 capítols emesos entre el 2008 i el 2011, 33 van estar protagonitzats per dones, fent aproximadament un 53% del total. Amb el procediment del mostreig aleatori, 17 formen part del corpus a ser analitzat. Hi ha diferències significatives entre els anys considerats, com canvis en la durada i la quantitat d'episodis que s'exhibeix un any i altre, la qual cosa serà analitzada tant en aquesta secció com en l'apartat 7.3.

a) Descripció dels episodis analitzats de *Karakia*

A *Karakia* les protagonistes són de procedències diverses, incloent-s'hi persones comunitàries i extracomunitàries, procedents tant de comunitats migrades nombroses com de grups minoritaris. De manera general, les persones del continent americà i europeu es troben força més representades que les d'Àfrica, Àsia i Oceania.

1) *Geografia Criolla 1*. El nom d'aquest programa és degut a que, d'una banda, Veneçuela va ser cartografiada per un català, Pau Vila i, d'altra, que la expressió "criolla" fa referència al mestissatge característic de la seva identitat nacional. El programa comença amb un breu panorama socioeconòmic d'aquest país, seguit d'una visita a l'Institut Cartogràfic amb una besnéta de Pau Villa, Marlene, la qual actualment és a Catalunya. La va acompanyar la Cecilia, que és actriu i cantant i fa de guia al programa. La Cecilia presenta algunes botigues i locals frequentats per veneçolans, a més d'impartir

una oficina d'arepes a una escola del Poble-sec. També prepara arepes la Yracelis, una advocada que fa un programa sobre temes d'estrangeria al Canal Latino, una televisió local de Sabadell. Finalment, l'últim personatge de l'episodi és en Tati, un músic que reivindica els seus orígens camperols i africans tant mitjançant el plat que cuina com amb els ritmes de la música afrovenecolana.

2) *Un niu al continent 2*. Aquest és el segon episodi d'una sèrie de dos capítols, el qual és protagonitzat per tres personatges: en Mike, la Pamela i en Steve (acompanyat per la seva família catalana: parella i fills). De fet, la Pamela és la protagonista amb menys pes, tot i que la seva representació és força positiva: és una dona científica, emprenedora i cosmopolita. Aquesta microbiòloga, després de viatjar el món, va trobar en el Penedès el lloc ideal per a viure i tenir unes vinyes on produeix un cava negre.

3) *La terra oberta*. L'episodi comença amb un perfil socio-econòmic del país, per a, de seguida, ensenyar l'Oksana contant contes a un grup de nens. Aquesta dona del sud d'Ucraïna és filòloga i traductora i explica algunes de les diferències entre diferents parts d'aquest país. Acompanyada de la Ruslana, fan un dinar can la Tatyana, mestressa russa de la Ruslana. L'Oksana parla de les relacions entre menjar i llengua, així com comença a explicar algunes de les accions d'una associació catalana de solidarietat amb Txernòbil de la qual fa part. Llavors el programa segueix la Tetyana, que viu a Torellò, i alguns dels nens i joves que venen amb la associació a passar l'estiu a Catalunya. Hi ha algunes tradicions gastronòmiques comunes entre els dos països, com el consum intensiu de la carn de porc. Després es presenta l'Olena, nou vegades campeona del món de gimnàstica rítmica, i la seva mare, que l'entrenava. Ara viuen a Lloret del Mar, on tenen oberta una escola d'aquest esport.

4) *Lux Helvetica 2*. Aquest és el segon episodi d'una sèrie de dos capítols sobre la cuina suïssa, el qual comença reconeixement la influència de l'emprenedorisme suís a Catalunya (descriu per la veu en off com a la seva "capacitat tècnica i de transformació"). La primera protagonista a aparèixer en aquest capítol és la Natalie, que és una pastora evangélica. Ella explica que la religió a la actualitat ha de saber interpretar els textos de 2000 anys enrere de manera a adaptar-se als canvis que el món ha patit. Així, en aquest programa, la religiositat, tret que podria ser presentat com a retrògrad, no és vist

negativament, puix que la Natalie és representada com a una persona racional i intel·lectual. Aquesta intel·lectualitat és fins i tot heretada, un cop que es menciona com la seva mare va ser discípula de Piaget o un tiet fou científic de l'Institut Pasteur.

També es presenta la seva família catalana: les filles que ajuden a cuinar les postres i l'home que pren una copa amb la Natalie. D'una banda, la protagonista diu que la besàvia estaria orgullosa de veure les besnètes seguint la tradició familiar. D'altra banda, l'home, que també és de la mateixa tradició religiosa, comenta com el gaudir d'una beguda amb moderació no és condemnat per aquesta, afegint més un toc d'obertura a la representació de la religiositat. Per alguns segons, es veu un adolescent a la cuina, ratllant una mica de formatge per la fondue, plat principal del sopar. Mentre, la veu en off diu "...ara, cal ratllar tots els formatges, una feina prou cansada per què es facin torns a la cuina...".

La segona protagonista és la Miriam, que és rebostera i pastissera. Filla de pare català i mare suïssa, va créixer a Barcelona, però anava a Suïssa a passar les vacances i, acabats els estudis a la Escola Suïssa de Barcelona, va anar a graduar-se i fer pràctiques en aquell país. Així, la Miriam és la primera protagonista autòctona a aparèixer al programa, malgrat que l'èmfasi sigui en la seva herència suïssa. Mentre la protagonista surt explicant les tradicions relacionades amb la xocolata i la Pasqua, la veu en off parla de la qualitat dels productes suïssos, així com explica que la Miriam és una dona professional i emprenedora. També s'ensenya la seva trobada amb la Carolina, amiga de l'època de Escola Suïssa de Barcelona. La veu en off descriu les activitats d'aquesta institució com a orientades cap a "una educació europeïsta i una sòlida formació idiomàtica", destacant que allà ja s'ensenyava el català abans de la Guerra Civil. Tot i això, la Carolina parla en castellà i la Miriam explica que parlaven més aviat una barreja de castellà i l'alemany. S'emfatitza que l'educació suïssa és més pràctica que l'espanyola i la Miriam explica una anècdota: que el seu cosí, a l'hora de triar una disciplina a l'escola, va escollir cuina perquè deia que no volia necessitar tenir una dona que cuinés per ell. De seguida, crida en Lucas per ajudar a la cuina, de manera que, per segona vegada en un mateix capítol, veiem un noi cuinant. Mentre, la veu en off diu: "...sembla que el Lucas és dels que s'apunta a tot, és del natural curios i li agrada aprendre coses noves...". Així, en aquest capítol veiem una representació força positiva dels suïssos i els seus descenents, els quals són identificats amb l'emprenedorisme, el professionalisme, la qualitat en els productes i en l'educació.

5) *El riu dels ocells*. L'episodi comença amb un breu panorama socioeconòmic del país, per de seguida presentar la Sylvia, periodista uruguaiana descendent de catalans que van migrar a aquell país. La protagonista va cercar l'origen dels seus avantpassats i va trobar fins i tot l'edifici on vivien els seus besavis. Al mateix barri també cerca una botiga tradicional on compra unes espadenyes molt semblants a les que portava el seu pare en una foto de quan era bebè. Amb unes amigues, fan plats que fan notar les variades influències estrangeres a la gastronomia uruguaiana, siguin britàniques o brasileres. Els altres protagonistes són tots homes, els quals també reivindiquen les seves origens a diferents punts de la geografia espanyola. Tot i que és interessant que sigui un dels programes on hi ha més homes cuinant, s'ha de notar que aquests plats són bàsicament carns i la barbacoa, els quals són una feina tradicionalment masculina a la cultura gautxa.

6) *El gran nord 1*. Aquest és el primer capítol de la sèrie amb el mateix nom i, com molts altres, també comença amb una breu caracterització del país en qüestió, el Canadà. La primera protagonista és la Patrícia, que viu a Catalunya fa molt de temps, havent vingut inicialment d'intercanvi cultural amb una ONG estatunidenca. Ella i la seva mare parlen de la riquesa aportada per la multiculturalitat, que al Canadà es fa notar mitjançant les cultures majoritàries d'origen francès o anglès, però també d'influències tant diferents com la indígena nativa o la de totes les persones migrades de les més diverses origens al llarg dels segles. El marit de la Patrícia fa notar que ella està tan adaptada a la cultura catalana que fins i tot ell mateix gairebé s'oblida de que ella és estrangera, fet que ella mateixa afirma que moltes persones ignoren, puix que el seu català és tan bo que no es nota l'accent.

Els propers protagonistes són tres músics, en Dan, en Dave i la Marie. També aquí es parla de com la cultura canadenca es troba força influenciada per cultures estrangeres, com la estatunidenca, i de la multiculturalitat com a un tret fonamental, fins al punt en que es diu que la seva música no té una identitat distintiva. La Marie és quebequesa, de manera que les seves influències són una mica diferents de la dels seus companys, d'origen anglès. També es diferencia dels seus companys en la seva especialitat musical: ella és música clàssica, mentre ells fan jazz i música moderna.

7) *Antí·lia retrobada 1*. Aquest és el primer capítol de la sèrie amb el mateix nom i, com molts altres, també comença amb una breu caracterització del país en qüestió en l'episodi, la República Dominicana. En primer lloc, es parla de softbol i d'alguns dels

negocis dominicans en Barcelona i rodalies, amb èmfasi en les perruquerries. Aquí sorgeixen les primeres migrades com a personatges secundàries, de les quals la veu en off diu: “...les dominicanes tenen **autèntica adoració** pel que en diuen “salones de belleza”...”. Malgrat que es parla d'aquests establiments com a llocs de trobada i afirmació identitària, l'afirmació de la veu en off sembla suggerir una certa exageració en la cura del cos i emfatitzar un cert tipus de feminitat.

De seguida, es presenta la Rai, educadora social que treballa a un geriàtric. Per a introduir el tema, la veu en off afirma: “...Es diu que, en general, les persones que provenen de països de Sudamèrica i Centreamèrica cuiden amb tendresa els més grans de la família, que són respectuosos, dolços, amables i pacients amb ells. Potser per això molts, quan arriben aquí, troben una surtida laboral en residències geriàtriques...”. De seguida, el programa recull testimonis dels ancians sobre el caràcter de la Rai.

Rai, la protagonista, també apareix relacionada amb la vida familiar, amb el seu marit català, el seu fill i fins i tot la seva mare, que és de visita. A més de parlar d'ingredients com la iuca, la Rai parla dels seus orígens. Ella explica que el seu poble natal era originalment un assentament de treballadors de les plantacions de canya. Malgrat que aquests pobles tenen fama de molt pobres segons ens explica la veu en off, la Rai afirma que el seu no ho era, que fins i tot el nom del poble significaria originalment “Para Ver”, per la seva bellesa. També parla dels seus avantpassats espanyols, de com el seu avi era de pell clara i cabell suau, tret molt preuat en aquestes ex-colònies. La Rai demana ajuda a la seva mare i, tot i que ser molt petit, el seu fill també dóna un cop de mà a la cuina. Es parla bastant del “caràcter nacional”, de tòpics com l'alegria i el viure el present, fins i tot relacionant-lo a fenòmens naturals com els huracans.

La segona protagonista és la Loreley, periodista, escriptora i educadora, la qual va escriure un llibre infantil sobre la història de la República Dominicana. El llibre de la Loreley presenta una proposta lúdica i força il·lustrada, tot intentant rescatar una mica de l'art, la cultura i la llengua dels pobles nadius, els taïnos. L'illa va estar el primer lloc on va arribar Cristòfor Colom i es comenta la falta de coneixement sobre els taïnos: la poca informació que hi ha es troba als escrits del frare català Ramon Pané, el qual fa acompanyar Colom al seu primer viatge. Malgrat que la veu en off reconeix clarament que els colonitzadors van esclavitzar i gairebé exterminar els taïnos, a vegades fa servir expressions com a “descobriments” i “aventura americana”, poc afortunades pel seu caire colonialista. Nogensmenys, poc després es repren la vena crítica, parlant de com la indústria hotelera és una nova forma de colonització que movimentava l'economia

dominicana, però sense impedir que moltes persones hagin de sortir del país per a cercar millors condicions de vida. Ja a casa cuinant, la família pinta un retrat força positiu de la societat catalana: des del fill que aprecia la llibertat de moviments, com el marit de la protagonista, que parla de com la gent gran és present als espais públics a Catalunya. En aquesta part, home i dona comparteixen les tasques a la cuina i també el protagonisme.

8) *Geografia Criolla 2*. Aquest és el segon i últim capítol de la sèrie amb el mateix nom (l'altre ha estat comentat més amunt). *Geografia Criolla 2*, enfoca la tradició culinària veneçolana mitjançant la cuina cassolana tal com ens l'ensenyen tres dones d'aquest origen. A la primera part d'aquest capítol, es presenta Rayda, que cuina un "pabellón criollo" amb ocasió del seu aniversari, el qual celebra acompanyada per catalans (la seva parella i alguns amics). Aquesta filòsofa, aficionada a l'excursionisme, explica com es cuina aquest plat nacional veneçolà mentre prepara el dinar. Rayda parla de costums d'allà: tant culinàris, com el combinar sabors dolços i salats i el posar sucre als fesols, com també socials, com ara el tenir una vida familiar intensa i la cuina plena de visitants. És una dona culta i parla de la relació entre gastronomia i cultura amb autoritat, malgrat la senzillesa cassolana del seu plat d'arròs, fesols, carn i plàtans.

A la segona part, es presenta la Mònica, descendent d'espanyols que apareix per primera vegada a l'audiovisual fent d'actriu i explicant la llegenda de la mandioca. De seguida, ella va a ca la Yensi i les dues amigues fan un dinar amb plats veneçolans. Les acompanya la Cecília (la mateixa cantant del capítol anterior) i la bebé de la Yensi. Les tres dones parlen dels plats i costums d'allà, canten cançons infantils, evocuen allò més típic de la seva terra i expliquen diferències i semblances amb la cultura catalana. No en falten anècdotes, expressions populars i somriures, de manera que l'erudició ben humorada de la Rayda aquí es transforma definitivament en la proverbial alegria caribenya. Així, aquest capítol evoca alguns dels elements estereotípics amb els quals se solen representar les persones llatinoamericanes: la simpatia, l'alegria, un talent "natural" per a la música, els acudits i la festa, etc. Tanmateix, aquest ànim festiu sorgeix amb el matís de que l'extraversió no és incompatible amb la reflexió racional (com demostra especialment la personatge de la Rayda).

Dels 5 capítols de *Karakia* del 2009, aquest és l'únic protagonitzat per dones i també el que més s'apropa de la vida privada de la gent. Una mostra d'això és que la càmera pràcticament no surt de la cuina de les protagonistes i dóna peu a una explicació més profunda sobre l'estil de vida al país d'origen, la qual cosa no passa amb la mateixa

intensitat en altres capítols. Altres característiques marcants són la presència de la música, d'una nena petita i de les parelles (més present en el cas de la Rayda i més secundari en el cas de la Yensi). Aquests components fan que aquest episodi tingui un factor emocional i familiar més intens que d'altres capítols, que parlen més aviat de història i/o geografia en els intersticis entre plats. Així, tenim simultàniament tant una major proximitat i possibilitat de identificació amb la condició humana de les personatges, com un tractament potencialment més sexista, en associar les migrades a la domesticitat, maternitat, emotivitat, etc.

9) *Carolina i Josep (Montevideo)*. Un altre cop, es presenta un capítol dedicat a la cuina uruguaiana, mitjançant un dinar amb aquesta parella de Montevideo. En aquest any els vídeos de *Karakia* van començar a ser més curts, passant dels 35' als 17'. La sinopsi del capítol, a la web de *Karakia*, comença amb la frase: "...La Carolina i en Josep s'han integrat tant a Catalunya que, més enllà de tornar a Montevideo, voldrien exportar-hi algunes tradicions catalanes...".

El capítol comença amb una visita a la carnisseria, on el matrimoni ja és conegut. Com hi ha força veïns d'origen uruguaià en aquesta població del Vallès, el propietari mostra com va incorporar els productes d'aquest país a l'oferta de la seva botiga. Talls de carn, per exemple, com el matambre, que la parella prepara "a la leche" o el greix de vedella, que forma part de les típiques tortas frites que els montevideanos acostumen a menjar en dies plujosos, són els ingredients més exòtics emprats en el dinar.

D'una banda, s'explica que la Carolina i en Josep van marxar de l'Uruguai amb el tancament del seu negoci quan va haver el "corralito" a l'Argentina. D'altra, se'ls presenta com a persones molt integrades, ja que fan part de la colla de Diables del poble, tant ells com la parella catalana que ve a dinar a ca seva (la gravació va ser justament al dia de les festes majors Caldes de Montbui). A més, tot i que diuen que no pensen tornar a Montevideo, afirmen que voldrien exportar-hi aquesta tradició catalana, de manera que la parella protagonista sembla, com se sol dir, "posar-se els catalans a la butxaca".

10) *Hyemin (Seül)*. La sinopsi del capítol, a la web de *Karakia*, comença amb la frase: "...La Hyemin és de Seül, la capital de Corea del Sud. És respectuosa amb la cultura heretada i alhora molt oberta, capaç d'adaptar-se amb facilitat als diferents indrets on ha viscut...". Com veiem, per segona vegada a la sinopsi s'insisteix en emfatitzar la integració de la protagonista.

La Hyemin va conèixer en Lluís a Indianapolis i han acabat vivint junts a Barcelona. Fa cinc mesos van tenir la seva primera filla, la Núria, i avui fan un sopar coreà pel 60è

aniversari del pare del Lluís. A Catalunya, la Hyemin es continua retrobant amb els seus compatriotes, sobretot a partir de l'església presbiteriana a la qual pertany i on va conèixer la Hyeryoung, que l'ajuda en la preparació d'alguns plats. La Hyemin comenta com al seu país la cuina és considerada una tasca femenina i que es dona força importància al dinar fet a casa per la mare (en cas contrari, la dona es considerada una mare dolenta). També parla de la importància del català per a fer part de la societat catalana.

11) *Regla (l'Havana)*. La sinopsi del capítol, a la web de *Karakia*, comença amb la frase: "...La Regla prové de l'Havana, una ciutat de molts contrastos, com la mateixa cultura cubana. Viu completament integrada a la Vall d'en Bas, a la Garrotxa...". Així, es confirma aquesta tendència discursiva al voltant de la presentació dels personatges en termes del seu gran grau d'integració a la societat.

La Regla imparteix classes de ball al poble, activitat que va començar a l'Havana al conegut Cabaret Tropicana. Parla de com la gent li atribueix un talent especial per a fer-ho, tot i que ella creu que la dificultat que tenen els autòctons és de deixar-se anar. Ja a ca seva, reuneix una bona colla per al sopar, tant catalans i espanyols com a cubans. La trobada és festiva i regada amb ron, mentre la protagonista treballa casi tot el temps sola a la cuina. Malgrat que no ho havia informat el programa, amb una conversa amb una amiga s'aclara que la protagonista també treballa a una gasolinera. En el grup d'amics, es parla de Cuba com una terra de bon viure, però perjudicada per la política, de manera que més d'un afirma que si la situació canviés, no pensaria dues vegades en fer les maletes.

12) *Tamara (Manila)*. L'episodi comença amb la Tamara tocant la guitarra, acompanyada per la seva mare i els seus fills. La veu en off informa que la protagonista ara està prenent-se un sabàtic de la carrera musical per a estar amb els seus fills. S'explica que la seva part de l'illa està influenciada per la cultura espanyola, havent incorporat a la seva gastronomia diversos plats, tot i adaptant-los al gust local. Així, es cou un estofat de costella i pollastre, però agredolç. Les postres, fetes per la mare, són un flam cassolà. La Tamara també imparteix tallers a la casa Àsia, en els quals explica algunes curiositats sobre el seu país, com el fet de que és un arxipèlag amb més de 7000 illes. Per al programa, parla del caos urbà de Manila i també es comenta com actualment les Filipines es troben molt influenciades per la cultura estatunidenca: molt més enllà de l'anglès ser la llengua oficial, la seva mare afirma que el país copia molt tot el que es fa als Estats Units.

13) *Grethel i Raquel (Chiriquí)*. La Grethel és del Panamà i té un bloc de cuina, al qual, avui, està postant la recepta de postre que ensenyarà al programa. Per ajudar-li a la

cuina, arriben la Raquel i en Carles: ella, també panamenya i ell, català. Es parla una mica del territori panameny i es prepara la base para el pastís. Es parlen de les diferents influències culturals, estadunidenques, franceses, espanyoles i colombianes que es barregen amb fruites locals. Es comenta la participació d'en Carles a la cuina, dient que al Panamà no és gaire comuna la presència masculina a la cuina. La veu en off subratlla que aquesta participació tampoc és massa alta a Catalunya, puix que a les estadístiques no arriben a una tercera part els homes que comparteixen la totalitat de les tasques domèstiques, afegint que les dades són "sensiblement inferiors" al Panamà. De seguida es passa a la confecció d'una massa feta amb farina de blat de moro, la qual seria d'influència espanyola, com indica el nom d'origen àrab. Es comenten supersticions com que les dones embarassades (la Raquel n'està) no poden participar de la confecció d'alguns plats, tant a Panamà com a Catalunya. Una altra influència que es fa notar és l'ús de l'agredolç, que s'atribueix a la presència de treballadors xinesos a la construcció del canal.

14) *Nathalie (Bretanya)*. La Nathalie va nèixer a la Bretanya, França, i, després de viure a molts països, ara viu a Catalunya. La seva feina com a guia, traductora i intèrpret la va portar a llocs on a vegades no sabia parlar l'idioma i on la cuina va ser un element de socialització i entesa amb altres dones. Els creps i les galetes són els plats més típics, els quals prepara envoltada pels seus dos fills petits. Finalment, la Nathalie rep un grup per al qual cuina uns plats marcats per uns ascendents camperols i el clima fred, on el blat sarraí, la mantega, la carn d'olla, la col d'hivern i els tubercles cuits es destaquen.

15) *Sara (Yaoundé)*. Sara és camerunesa, la qual bàsicament és caracteritzada pel programa com a "una dona tradicional". Només a la presentació, abans dels 35", es reitera aquesta idea 3 o 4 vegades, especialment mitjançant la veu en off, però també amb l'edició del propi discurs de la protagonista. El vídeo comença amb la protagonista ensenyant una pedra on pica la ceba, tomàquet, etc. dient: "per mí, és la picadora de mama", afegint que "**ara, els temps van canviar**, la gent ja no vol treballar". Immediatament, comença la veu en off: "...La Sara és **molt tradicionalista** i una gran **defensora dels costums** del seu poble (...) lluny d'aquell país, en el seu dia a dia, conviu entre la cultura catalana i el **respecte al llegat dels avantpassats**...". Llavors, torna la veu de la protagonista, ensenyant unes teles que va portar del Camerún: "...Quan vaig anar al **casament** de la meva germana...".

A partir del minut 5:08" Sara comença a cuinar, acompanyada de una amiga del seu país. Afirma: "...La dona mai ha d'estar sola a la cuina. Ha d'estar acompanyada amb

una dona com ella, pot ser la seva amiga, pot ser la seva filla, pot ser la seva germana, i també, sobretot, pot ser l'altra dona del seu marit. És qui sempre l'acompanya, és la seva companya de la casa, que l'ajuda a fer moltes coses, perquè cuinen parlant, contant coses de la família, parlant com cuidar el marit, com fer per els nens...I tot, no?...". Llavors, torna la veu en off, dient: "...La Sara **conserva una visió tradicionalista** de la societat en que ha crescut i n'està molt orgullosa, com anirem veient, i **això inclou mantenir determinants rols a la cuina, o amb la parella...**".

16) *Kiki i Michele (Surrey and Middlesex)*. Les dues amigues cuinen plats típics i expliquen algunes curiositats relacionades al menjar jamaicà. Tot i això, són presentades com a gent cosmopolita i es parla de les variades influències culturals darrere els plats i el propi estil de vida de les seves famílies transnacionals. També es parla de tradició, la qual és atribuïda especialment a les arrels africanes. Les influències britàniques es fan notar en plats com el pudding i en el fort accent al pronunciar topònims espanyols en territori jamaicà. Al parlar de costums més exòtiques com una compota de fruites de la qual mai es neteja el pot o menjar-se un pastís de boda al llarg dels anys, la veu en off aclareix que es tracten de reminiscències de tradicions celtes. Es parla de plats típicament jamaicans, com els ackees, que malgrat que són un fruit africà només són consumits a Jamaica. També es parla de productes que s'han anat industrialitzant, com és el cas de la confecció d'un pa d'iuca que abans es feia amb morter (una feina molt dura que era feta pels criats) i que per ser tan treballós ja no es fa a les cases. Acompanyades per les parelles i fills expliquen contes i parlen la forma de viure a Jamaica. Potser és el programa en que les parelles més parlen, donant, en primera mà, el testimoni autòcton sobre alguns trets curiosos de la vida a Jamaica.

En aquest programa la tradició no és vista com a particularment problemàtica o antiquada, potser perquè el propi matrimoni mixt i el naixement de fills a Catalunya pot semblar un comportament més obert que el de la personatge de l'episodi anterior. D'això es desprén que, tot i que també en aquest cas les personatges també són extrovertides, resulten més simpàtiques al públic que la Sara. Podria ser un fet relacionat només a que el caràcter de la Sara seria més dur que el de la Kiki i la Michele, però també és cert que, d'una manera general, en el món occidental, estan més ben acceptades les persones modernes i cosmopolites que les tradicionalistes, etiquetes que són posades tant per les pròpies personatges com pel tractament audiovisual que les dispensa el programa.

b) Anàlisi qualitativa dels episodis analitzats de *Karakia*

Karakia és el programa amb més contingut relacionat a la temàtica “costums i tradicions”, la qual cosa probablement es troba relacionada amb l'interès del seu director, Josep Mulet, que el programa tingui un caire més aviat antropològic (vegeu l'entrevista a Mulet i a Carles Solà en l'annex). En aquest sentit, és cert que és el programa que aporta més dades sobre les cultures d'arreu, especialment en termes culinaris. Altra característica del programa és que no es mencionen conflictes relacionats a les migracions.

Així, aquest programa segueix una de les recomanacions del CAC i del Col·legi de periodistes respecte a evitar la representació de les migracions com a un problema. D'altra banda, *Karakia* s'allunya d'un abordatge més social com el proposat per *Tot un món*. Tot i aquest caire “culturalista”, d'una manera general la seva proposta cerca contrarrestar el “fonamentalisme cultural”, presentant les cultures autòctones i forànies no tan sols com a compatibles, sinó també com a complementàries.

Tot i això, hi ha capítols en que el fet que la veu en off porti el punt de vista tendeix a direccionar l'audiència cap a una interpretació esbiaixada de les “altres” cultures (malgrat que s'ha de reconèixer que es tracta més aviat de casos aïllats). Dins de la mostra de 17 episodis que s'analitzen en aquesta recerca, hi ha dos exemples que criden l'atenció.

Exemple 1, episodi “Antí·lia retrobada 1”:

Parla de la veu en off: “...les dominicanes tenen autèntica **adoració** pel que en diuen “salones de belleza”...”. Malgrat que es parla d'aquests establiments com a llocs de trobada i afirmació identitària, l'afirmació de la veu en off sembla suggerir una certa exageració en la cura del cos i emfatitzar un cert tipus de feminitat. Aquesta representació de la dona llatina, especialment la caribenya i afrodescendent, sol estar associada a processos d'exotització i tropicalització sexualitzada del seu cos, trets que, com demostra Santaolalla (2006), formen part de la història de la representació audiovisual de l'altra a Espanya.

En aquest exemple, malgrat que en aquest episodi també es poden veure molts homes dominicans a la perruqueria, s'emfatitza la concepció tradicional de gènere respecte a la dona migrada, associant-la especialment a la bellesa i la cura del cos. D'altra banda, malgrat que també existeixen moltes dones autòctones aficionades als spas, perruquerries i tractaments estètics més diversos, suposadament aquesta conducta

relacionada a una concepció més aviat tradicional de gènere és més intensa en aquest col·lectiu migrat. Potser aquest fet es relaciona amb una representació de la dona migrada com a tradicional i de l'autòctona com moderna, la qual cosa serà mostrada en un gràfic específic més endavant.

En el mateix capítol, de seguida es presenta la Rai, educadora social que treballa a un geriàtric. Per a introduir el tema, la veu en off afirma: "...Es diu que, en general, les persones que provenen de països de Sudamèrica i Centreamèrica cuiden amb tendresa els més grans de la família, que són respectuosos, dolços, amables i pacients amb ells. Potser per això molts, quan arriben aquí, troben una sortida laboral en residències geriàtriques...". De seguida, el programa recull testimonis dels ancians sobre el caràcter de la Rai.

Aquí, es presenten dos problemes: el primer, és la naturalització de la relació entre el suposat "caràcter nacional" i les necessitats del mercat laboral. El segon, és que la gent autòctona és considerada legitimada per a dir qui és la persona migrada. Com es demostrarà amb més detall endavant, hi ha una associació recurrent de les migrades amb les tasques de cura, en un procés en que les concepcions tradicionals de gènere són emprades per justificar i recalcar que aquestes dones són considerades aptes per a ocupar aquests llocs en el mercat laboral. D'altra banda, els judicis de les persones autòctones respecte a les migrades, tot i que ben intencionats, posen en qüestió qui té l'autoritat per a donar bones referències respecte a les persones migrades.

Exemple 2, episodi "Sara (Yaoundé)":

Sara és camerunesa, la qual bàsicament és caracteritzada pel programa com a "una dona tradicional". Només a la presentació, abans dels 35", es reitera aquesta idea 3 o 4 vegades, especialment mitjançant la veu en off, però també amb l'edició del propi discurs de la protagonista. Ja a la presentació de la personatge migrada, la veu en off és categòrica: "...La Sara és molt tradicionalista i una gran defensora dels costums del seu poble (...) lluny d'aquell país, en el seu dia a dia, conviu entre la cultura catalana i el respecte al llegat dels avantpassats...".

A partir del minut 5'08", la Sara comença a cuinar, acompanyada de una amiga del seu país. Afirma: "...La dona mai ha d'estar sola a la cuina. Ha d'estar acompanyada amb una dona com ella, pot ser la seva amiga, pot ser la seva filla, pot ser la seva germana, i també, sobretot, pot ser l'altra dona del seu marit. És qui sempre l'acompanya, és la seva

companya de la casa, que l'ajuda a fer moltes coses, perquè cuinen parlant, contant coses de la família, parlant com cuidar el marit, com fer per els nens...I tot, no?...". Llavors, torna la veu en off, dient: "...**La Sara conserva una visió tradicionalista** de la societat en que ha crescut i n'està molt orgullosa, com anirem veient, i això inclou mantenir determinats rols a la cuina, o amb la parella...". Com veiem, la veu en off interpreta el relat de la protagonista en clau negativa, considerant que és antiquat en termes de gènere. És cert que la protagonista considera que la cuina és un territori femení, tot i que, d'altra banda, aquesta afirmació tradicional tampoc sembla molt diferent al que passa en la cultura espanyola o catalana, com testimonien les estadístiques respecte al repartiment de les tasques domèstiques (com fins i tot fa notar la veu en off alguns capítols abans).

Respecte a les relacions establertes entre dones a la casa, també es poden fer lectures diverses, especialment si no pensem en la monogamia com l'única norma matrimonial possible. Inclús, es podria considerar que la personatge està parlant de la solidaritat i complicitat entre dones en el marc de les seves pràctiques culturals. Així veiem que, malgrat que el director d'aquest programa el considera una proposta antropològica, qüestions com la poligamia són descartades d'entrada, mostrant que la curiositat per la cultura aliena té uns límits precisos, especialment aquells que amenacen l'ordre de gènere establert. En aquest cas, la creença subjacent és que les pràctiques autòctones són més progressistes. Clarament, aquí es presenta l'atribuïció "altres"=tradició i "nosaltres"=modernitat. Així, aquest és un dels programes en que, malgrat que la personatge parla el català, no és presentada com a integrada, probablement per la seva inclinació cap a la cultura d'origen.

7.3.1.4 Notòpic

Nombre de capítols emesos: 9

Nombre de capítols analitzats: 3

Percentatge de dones protagonistes: 55,5%

Durada de cada capítol o episodi: 15 minuts.

Normalment, una temporada d'una sèrie televisiva té 13 capítols, però aparentment TV3 només va emetre 9 episodis de *No Tòpic*, la majoria a l'any 2008. D'aquest 9 capítols, 5 han estat protagonitzats per dones joves, fent un 55,5% del total. Com a resultat del

mostreig aleatori, l'anàlisi tindrà en compte només 3 episodis: 1) Alina, de Romania a Lloret de Mar; 2) Hafida, del Marroc a Alcarràs i 3) Dalanda, del Senegal a Girona.

a) Descripció dels episodis analitzats de *Notòpic*

1) *Alina, de Romania a Lloret de Mar*. L'Alina és una jove de 16 anys que estudia a l'institut i vol fer Comunicació i Audiovisual. Està fent un vídeo sobre la immigració a Lloret de Mar i fa pràctiques a una ràdio local. Viu amb els seus pares, treballadors que van venir de Romania ja adults. El seu pare treballa a la construcció civil i la seva mare fa neteja, tot i que a Romania era contable. Ambdós parlen en castellà i la mare sol demanar a l'Alina que li faci d'intèrpret amb el català per anar de compres i fer encàrrecs. El pare manté una certa relació diària amb el país d'origen mirant els noticiaris d'allà i es queixa que hi ha molts prejudicis contra els romanesos, cosa que li afecta a la feina. Al mateix temps que l'Alina és una persona crítica que fa un reportatge amb un jove atleta marroquí que tot i el seu esforç no té cap medalla perquè no té la nacionalitat espanyola, al final del vídeo fa un discurs de la integració que posa la responsabilitat de la integració en l'individu.

2) *Hafida, del Marroc a Alcarràs*. Hafida és una jove que fa de mediadora cultural en l'àrea de la salut. Al mateix temps que la personatge és presentada com a integrada per parlar la llengua, no portar el mocador, participar en programes d'educació de gènere, etc., també és presentada com a una jove dividida entre dos mons, i que, tot i que la seva habilitat (i fins i tot a causa de ella) a vegades desagrada els seus pares, possiblement tindrà dificultats en trobar xicot, etc. La pròpia protagonista parla de la tensió que viu amb la mediació: sovint es troba amb conflictes que no sap si els està gestionant bé. Respecte a l'aspecte audiovisual, les dones àrabs usuàries dels serveis de salut són presentades d'esquena, recordant una mica la presentació periodística dels testimonis que no volen ser identificats en les seccions policials.

3) *Dalanda, del Senegal a Girona*. En ell, Dalanda és membre d'una associació que cerca alternatives de lleure per a joves negres, al·legant que hi ha moltes discoteques que seleccionen el seu públic en funció del seu color de pell. Malgrat en un primer moment la seva acció afirmativa pugui semblar una mica "conflictiva" (és a dir, un cop que

l'associació actúa contra la discriminació "racial", queda palés que hi ha tensions en les relacions amb les persones autòctones), l'audiovisual de seguida dóna a conèixer que les relacions que la protagonista manté amb els/les autòctones són positives.

Així, aquest capítol també parla de les seves relacions afectives, sia amb les companyes d'institut o amb la seva parella, tots/es ells/es joves autòcton/es. En aquest sentit, el fet que la protagonista es relacioni afectivament amb persones autòctones és un signe de la seva integració en la cultura dominant, la qual cosa la converteix en una personatge positiva. D'aquesta manera, donat que la rebel·lió de Dalanda es calma mitjançant l'acció amorosa de personatges autòctones que narrativament assumeixen un rol d'ajudants/benefactors, la seva participació a l'associació acaba enquadrant-se com una mostra de participació ciutadana -i no pas d'enfrontament.

Aquesta visió positiva de la personatge també es construeix en la seva relació amb el seu grup d'iguals. Malgrat que parli de racisme quan es troba amb els membres de l'associació, quan es presenta el seu entorn familiar el seu discurs és més conciliador que el de la seva mare, qui manifesta disgust respecte a determinats trets de la relació amb les persones autòctones. La seva mare argumenta que hi ha discriminació, donant com exemple accions com el fet de que normalment la gent parla en castellà amb la seva filla petita i/o continuament pregunta a la jove d'on és (ella és nascuda a Catalunya, però sempre és vista com a estrangera, per ser negra). Dalanda i el seu pare relativitzen les afirmacions de la mare, al·legant que són reaccions normals de cara a l'estranyesa inherent de la trobada entre persones de diferents "races" i cultures. Així, un cop més la personatge és presentada com una persona moderada.

b) Anàlisi qualitativa dels episodis analitzats de *Notòpic*

Notòpic és l'únic programa analitzat que dóna veu directament a les personatges, un cop que no s'empra la veu en off. Tot i això, és clar que l'audiovisual var estar editat i que allò que es mostra necessàriament va passar pel filtre dels realitzadors del programa. Per exemple, tot i que la afirmació de que la integració depèn de l'esforç personal de les migrades sigui de l'Alina, que això sigui la declaració que tanqui el primer vídeo és significatiu.

Respecte a aquest tema una consideració interessant és si no hi ha una apropiació, per part de les persones migrades, dels discursos generals de la societat d'acollida. És a

dir, fins a quin punt les persones diuen allò que realment pensen o representen un paper que se sap que és aquell que s'espera d'elles davant de les càmeres? O, fins i tot, fins a quin punt no internalitzen els discursos de la societat d'acollida respecte al seu paper en aquesta societat? En el cas de l'afirmació de l'Alina, de que hom ha de fer l'esforç per integrar-se, és interessant notar que al començament del vídeo hi ha un home autòcton que declara que creu que són les persones migrades que han de integrar-se al *modus vivendi* local i no pas les persones autòctones als costums foranis.

Altre mèrit evident de *Notòpic* és que no evita els conflictes, tot i que tampoc sigui trencador o desafiador del *status quo*. Al visualitzar tots els cinc programes a ser analitzats, queda clar que hi ha una certa "línia editorial", un cop que tots són més aviat positius i conciliadors. A més, aquest to també correspon a una o més de les recomanacions del CAC per al tractament audiovisual de les migracions: de no presentar les migracions com un problema i de no representar les persones migrades només en situacions de conflicte. *Notòpic* és el que gosa ser més incisiu, potser per tractar de la joventut i tenir aquest públic objectiu. En aquest sentit, tot i que en *Notòpic* les personatges puguin mostrar un toc de revolta adolescent, al mateix temps són presentades com a joves assenyades i constructives. Aquesta estratègia de representació probablement cerca tant la complicitat del públic com calmar qualsevol ansietat respecte a la potencial perillositat de la joventut migrada (que, com sabem, sovint és associada a la formació de grups que de tant en tant apareixen als mitjans caracteritzats com a bandes delictives).

Nogensmenys, el reconeixement equilibrat dels conflictes aporta matissos interessants a la reflexió al voltant del fet migratori. Per exemple, en el cas de la personatge Hafida. D'una certa manera, aquesta jove correspon a un ideal de jove marroquina integrada, però, d'altra banda, s'ensenya que això li comporta un cost personal (l'estrès) i un cost social (no acabar de ser "normal" i acceptada tant per marroquins com per catalans). Aquesta afirmació acaba per col·locar en dubtes la noció d'integració del sentit comú, ensenyant que, tot i que hi ha avantatges evidents en dominar la cultura local (feina, poder adquisitiu, llibertat de moviment), la persona migrada de determinades procedències mai acaba de ser acceptada com a un "nosaltres" català. D'altra banda, aquesta persona s'arrisca a perdre els beneficis que l'aportaria mantenir els costums i els lligams amb el seu grup d'origen.

Malgrat que això també pot arribar a ser un lloc comú respecte a les migracions ("Ni d'aquí ni d'allà"), en especial quan es parla de joves d'origen migrada, hi ha col·lectius que

són particularment condemnats per l'opinió pública per mantenir els seus costums, essent considerats fanàtics religiosos, inadaptats i/o que “formen ghetto”. És particularment interessant que aquest episodi hagi estat fet amb una dona jove marroquina, les quals sovint són incomprendides sigui quina sigui la seva estratègia d'adaptació a la societat d'acollida. En aquest sentit, el llibre “*Ni putes ni submisses*”, de Fadela Amara (2005), és un relat d'aquesta situació molt més profund del que podria arribar a ser aquesta tesi respecte a aquest tema. Només a títol de il·lustració, l'autora explica com dones joves com ella s'han de posar una roba “occidental” per entrar en els barris francesos on van a treballar i canviar de roba de nou abans d'entrar als barris on viuen. Així, enlloc de la suposada alliberació de la dona migrada, que sortiria dels “opressors” costums tradicionals dels països perifèrics per abraçar “els moderns i civilitzats” costums europeus, allò que es veu és una doble opressió: el cos i la sexualitat de la dona controlats tant pel seu grup d'origen com pels membres de la societat d'acollida.

Així, no se sap si intencionalment o no, l'episodi amb la Hafida acaba per contrarrestar el capítol amb l'Alina. Si és cert que la persona migrada fa el que pot per a adaptar-se, la integració no és un camí únic ni linial en una determinada direcció. A més, tampoc depen exclusivament de la voluntat personal de les migrades, un cop que quan parlen de fets socials sempre hi ha molts actors i interessos diferents involucrats.

7.3.1.5 Tot un món

Nombre total de capítols emesos: 338

Nombre de capítols analitzats: 83

Percentatge amb dones protagonistes: 48,5%

Durada del programa: Temporades 2008, 2009 i 2011: 6 minuts

Temporada 2010: 4'30”

Tot un món és el programa amb més episodis emesos en tots els anys analitzats. Dels 338 episodis emesos en els quatre anys analitzats, 164 tenen dones entre les protagonistes, fent aproximadament un 48,5%. Mitjançant el procediment de mostreig aleatori, per aquesta tesi s'analitzen 83 episodis.

A causa d'aquest major nombre d'episodis, és impracticable l'anàlisi individualitzada de cada capítol, de manera que es procedeix a una anàlisi més aviat

basada en aspectes quantitius recollits al llarg dels visionats i enregistrats a la base de dades, com ja s'ha mencionat en l'apartat referent a la metodologia. D'altra banda, això no vol dir que no s'analitzin amb més detall alguns episodis que es considerin reveladors d'alguns dels aspectes més rellevants per l'anàlisi general (sigui en aquest apartat o en els propers).

a) Descripció dels episodis analitzats de *Tot un món*

Els capítols de *Tot un món* són massa nombrosos per a ser descrits detalladament. Tot i això, en aquest apartat s'indiquen algunes de les seves característiques generals:

- 1) *Tot un món* és un programa generalista, que abasta diverses temàtiques i subtemàtiques, com quedarà palés al proper apartat;
- 2) És un programa amb un caire més aviat social. Malgrat que en algun moment pugui tractar de temes culturals, en general ho fa per a divulgar algunes iniciatives concretes: trobades, espectacles, festes, etc;
- 3) Normalment es basa en un protagonista que condueix la narrativa. Malgrat que en algun moment pugui presentar episodis puntuals dedicats a fer la història de vida d'alguna protagonista, en general l'acompanyament de les personatges sol estar associat al tractament d'alguna altra temàtica més ampla;
- 4) Al llarg del període analitzat, va ser el programa més nombrós en els anys 2008, 2009 i 2010. El 2011 va ser lleugerament superat pel programa *D'aquí d'allà*.
- 5) És el programa que s'apropa més declaradament a les entitats i associacions de persones migrades;
- 6) El programa combina un cert estil periodístic de fer reportatges amb un abordatge més proper cap les protagonistes, afegint-t'hi un toc subjectiu;
- 7) A l'any 2012 el programa va patir canvis importants, de manera que l'anàlisi realitzada en l'àmbit d'aquesta recerca realment s'aplica al període 2008-2011.

b) Anàlisi qualitativa dels episodis analitzats de *Tot un món*

Tot un món s'estrenà l'octubre del 2004, de manera que una de les seves característiques a tenir en compte és aquesta llarga permanència en antena. Aquest fet,

associat a la gran quantitat de programes emesos cada any, fa que el ventall d'experiències presentades relacionades amb les migracions internacionals a Catalunya sigui considerable.

Així, malgrat la minsa durada dels seus episodis (6 minuts), *Tot un món* és un programa capaç d'articular temes complexos, especialment perquè, fins i tot en aquells casos en què no és exhaustiu, tampoc carrega massa amb el conegut "pes de la representació". És a dir, la trobada de la representació idònia en el cas de les "minories" és una dificultat gens menyspreable: com sovint aquestes persones es veuen escassament representades als mitjans, les poques oportunitats de visibilitat que tenen són envoltades per expectatives d'una autenticitat i d'un tractament impecable molt difícil d'establir-se.

Com és clar, la situació és molt diferent en el cas dels grups dominants: la seva presència massiva en els intercanvis simbòlics fa que les representacions sobre aquests siguin molt més variades i els missatges potencialment negatius no solen afectar la imatge del grup. Per això, per exemple, en el cas de la representació d'actes delictius, és molt diferent associar-los a un membre de la majoria, que seria interpretat com un cas aïllat i aberrant, que associar-los a "un representant" d'una minoria, cas en què més aviat es tractaria d'una repetició i reforç d'un estereotip. Per altra banda, la creació d'imatges exclusivament positives sobre qualsevol col·lectiu tampoc és acurada.

Així, malgrat aquestes dificultats, *Tot un Món* ofereix una varietat d'experiències, persones i situacions relacionades amb les migracions i, allò que no es diu en un capítol (per la impossibilitat de dir-ho tot i bé), acaba sent completat o matissat després pel conjunt de l'obra.

Tal i com afirmen Shohat i Stam (2002), sovint l'estudi de les representacions dóna més pistes sobre qui representa que sobre les persones representades. En els audiovisuals estudiats, a l'any 2009 s'observa com això és particularment cert en el cas de les dones marroquines, especialment respecte l'ús del mocador. En *Sota el vel*, capítol dedicat exclusivament a tractar el tema del vel, s'entrevista (per separat) a dues dones marroquines, una que no porta mocador i una altra que sí en porta. En *Històries de vida*, del minut 00:16' a 00:20' una estudiant demana a la participant marroquina "...Y cómo ve ella la visión de hoy, de hoy en día, en este país, de la mujer?..." Al mateix capítol, altra estudiant pregunta: "...Y tu, por ejemplo, estás con un hombre que puede tener dos mujeres más, os complace a todas igual. Tu eso lo crees bien? O sea, realmente te sientes querida por esta persona que está queriendo aparte a dos personas más?..."

(04:08' a 04:20').

Així, s'observa que, al menys entre les joves estudiants autòctones, les marroquines són vistes des del prisma de l'ús del mocador, de la poligàmia i d'altres trets sovint interpretats com a inacceptables per a una dona “moderna”.

Tot i això, s'observa que les persones migrades poden reproduir el discurs autòcton sobre la migració, com en el capítol de *Tot un món* titulat *Tots som La Pau*. En ell, la Susana, una dona d'origen no esmentat que fa d'agent de civisme al barri de La Pau, cerca en el seu discurs tant desmarcar-se de la seva pertinença a la “comunitat migrada”, com parlar de les migrades mitjançant prejudicis com la seva associació a la maternitat nombrosa. És cert que es tracta d'una opinió personal, com moltes altres emeses durant els programes, però crida l'atenció que el mateix discurs emès per una persona autòctona potser seria inacceptable dins l'àmbit d'aquests audiovisuals. Un dels trets més interessants del discurs de la Susana és el seu desig d'auto-representar-se en termes de modernitat. Aquest anhel no és gens menyspreable, tenint en compte que, com vam veure en l'anàlisi quantitatiu del capítol anterior, les migrades són especialment representades en àmbits tradicionals.

A més de *Sota el vel*, altre capítol de *Tot un món* que tracta del vestit tradicional és *Posar-se el sari*. Malgrat que es podria argumentar un interès antropològic en la indumentària, és significatiu que en ambdós casos les protagonistes siguin dones, la qual cosa evoca l'associació entre dones i la cura del cos, la moda, etc. És cert que aquesta característica és numèricament minoritària, però crida l'atenció que hi hagi episodis dedicats a la roba femenina i no n'hi hagi cap respecte a la indumentària masculina que com se sap també és molt diversa en les diferents cultures.

D'una manera general, no hi cap la reflexió de que, quan abordem la relació entre les personatges autòctones i les migrades, sovint entrem al complicat terreny dels judicis emesos sobre la diversitat. Fins i tot quan aquests judicis són positius, això comporta els

seus perills. En aquest sentit, hom pot observar a diferents capítols exemples de seqüències semblants en què les persones autòctones, probablement amb bones intencions, “fan una definició” de qui és la persona migrada (en un nivell discursiu). D'aquesta manera, al capítol *Raku* (00:16' a 00:25'), la dona japonesa és definida com “lo artístic” (en les paraules de la dona autòctona), mentre al capítol *Familiaritat* (02:31' al 02:37' i 03:47 a 04:41'), la jove búlgara és descrita com a oberta, treballadora i integrada a la societat. Aquest darrer capítol fins i tot acaba amb la frase d'un home autòcton que afirma: “Som casi família”. Aquesta mena d'afirmacions també s'extrapola a enunciat sobre el comportament dels col·lectius migrats i, malgrat que aquestes representacions són fonamentalment positives, posen les personatges migrades sota la tutela de les autòctones, com si necessitessin de la seva aprovació. Així, les persones autòctones fan d'especialistes sobre les migracions i les persones i col·lectius que les conformen: siguin o no expertes sobre el tema, la seva condició d'autòctones confereix gran part de la seva autoritat per a emetre opinions.

Així, un dels avantatges de la representació de les migrades en termes de les seves relacions personals és el de mostrar aquestes persones d'una manera més humanitzada que com ho fan els informatius. Tanmateix, aquesta estratègia compromet les intencions de superar possibles “bonismes” en la representació de les persones migrades: a més de sexista, aquest tractament, en enfocar-se més en les personatges que en les estructures socials i narratives, comporta una sèrie de perills. Malgrat l'extensió de la següent cita, la reproduïxo en l'íntegra a causa de la seva importància per a aquesta recerca:

“...Si uno se centrare más en los personajes que en las estructuras social y narrativa, en realidad estaría presionando a los oprimidos para que fuesen “buenos” y no a los privilegiados para que dejaran de tiranizar. El antagonista del “negro bueno” en el otro lado de la división racial, es el racista depravado: Richard Widmark en *Un rayo de luz* (No Way Out, 1950) o Bobby Darin en *La clave de la cuestión* (Pressure Point, 1962). Ante estas películas, los racistas ordinarios se quedan tan tranquilos, ya que no se identifican con los locos depravados de la pantalla. Y para conseguir la igualdad se les pide a los oprimidos que sean mejores; de ahí esos estoicos “santos de ébano” (como dice Bogle) de

Hollywood, desde la Louise Beavers de *Imitación a la vida* (versión de 1934), hasta la Whoopi Goldberg de *Clara's Heart* (1988), pasando por el Sidney Poitier de *Fugitivos* (*The Defiant Ones*, 1961). Además, esos negros santos forman una pareja maniquea con el negro diabólico, lo cual configura un esquema que recuerda la estructuración de *Cabin in the Sky*. Los santos heredan la tradición cristiana de sacrificio y tienden a estar desexualizados, desprovistos de los atributos humanos normales, a la manera del “eunuco negro” que también aparece en posiciones decorativas o serviles. Centrarse en imágenes positivas también evita referirse a las diferencias más evidentes, la heteroglosia (terminología de Bajtín que viene a referirse a la variedad de lenguajes) moral y social característica de cualquier grupo social...” (Shohat i Stam, 2002: 210).

Així, queda força clar com la recerca de la superació dels estereotips mitjançant “imatges positives” presenta alguns problemes difícils de resoldre. Això és especialment cert si, per contrarestar els estereotips fortament negatius corrents a la societat d'acollida, s'intenta provar que les persones discriminades no són “dolentes” o “amenaçants” mitjançant la creació de personatges “excepcionalment correctes”.

7.3.2. Anàlisi qualitativa conjunta dels cinc programes de la mostra triada

Abans de començar l'esmentada anàlisi, m'agradaria fer un parèntesi. En aquests temps en que la crisi econòmica està sent emprada per a justificar retallades en diversos drets socials, inclosa la comunicació, i en el qual també hi ha un retrocés en els discursos i pràctiques al voltant de les migracions³, aquest treball no vol deixar la falsa impressió de ser un atac als programes analitzats o a tota la trajectòria que van dur a institucions com el Consell Audiovisual de Catalunya, el Col·legi de Periodistes i fins i tot TV3 a reconèixer la necessitat de recerca d'un nou model de tractament audiovisual de les migracions. Al contrari, aquesta recerca cerca ser una contribució més, afegint-hi una component de gènere que potser encara necessita més impuls.

Els programes divulgatius de no-ficció sobre les migracions internacionals produïts per TV3 sorgeixen en un context en que les representacions dominants sobre la migració i les persones migrades van estar criticats per diferents actors socials. En aquest sentit, aquests programes intenten incorporar algunes d'aquestes reflexions en la seva política de representació d'aquest fenomen i de les persones que hi participen. Cal dir que la representació de les dones migrades encara va restar com un tema de segona fila en tot aquest debat. Malgrat això, també s'han de reconèixer els esforços de diferents actors socials en aquesta tasca, com ACSUR Catalunya, la Comissió de Periodisme Solidari del Col·legi de Periodistes, la Mesa per la Diversitat en l'Audiovisual del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, el Sindicat de Periodistes, la Xarxa de Dones Immigrades i la Xarxa Internacional de Dones Periodistes i Comunicadores de Catalunya – Xarxa Internacional de Periodistes amb Visió de Gènere.

La creació de programes com *10 cites*, *D'aquí d'allà*, *Karakia*, *No Tòpic* i *Tot un món* representa *per se* un pas important en el canvi de direcció d'unes representacions fortament negatives i discriminatòries cap a un tractament menys estereotipat. Com ja s'ha esmentat, la literatura indica que durant molts anys les representacions de les migracions van estar fetes en termes de il·legalitat i criminalitat, incloent generalitzacions distorsionades, el sensacionalisme al voltant de la quantitat de persones arribades al país, l'èmfasi en la pobresa dels països d'origen i/o de les persones migrades. Respecte a la representació de les dones migrades, moltes autores van identificar una associació recurrent de les migrades amb concepcions tradicionals de gènere, amb la trata i la

---

3 De la qual dona fe el recent assassinat d'al menys 15 persones a la platja ceutí d'El Tarajal (al febrer de 2014).

prostitució o com a víctimes de la violència sexista i del masclisme.

Com es pot observar mitjançant l'anàlisi realitzat fins el moment, els programes divulgatius de no-ficció de TV3 al voltant del fet migratori trenquen amb una sèrie d'aquestes representacions negatives i estereotipades. Així, en l'àmbit d'aquests programes, ja no es veu cap insistència en la situació de irregularitat administrativa, tampoc en la criminalitat com a temàtica destacada (la qual cosa no s'aplica a la resta d'espais de la programació i de la premsa en general). L'abordatge proposat cerca evitar el sensacionalisme, tot i que les generalitzacions ja siguin un tret molt més difícil d'evitar: no tan sols en els enunciats dels programes, com també en la pròpia opinió expressada pels participants. Malgrat això, la freqüència i quantitat de programes potser és una estratègia que ajuda a contrarrestar l'efecte potencial d'alguna intervenció generalitzant concreta.

Tampoc hi ha una tònica en la pobresa, malgrat que la crisi econòmica coincident amb els anys analitzats motiva que hi hagi una certa aproximació a l'atur i la precarietat. Això sí, les personatges que més apareixen en aquesta situació són els homes migrats, així com també són migrades les principals receptores d'ajuts i programes socials. Aquest tret es troba relacionat amb el fet de que *Tot un món* és el programa amb més episodis i, justament, es basa molt en el treball del tercer sector. Si, d'una banda, està molt bé que així sigui per tal de donar visibilitat a la feina d'aquestes entitats sovint absents del espai televisiu, d'altra banda potser acaba per relacionar les persones migrades amb l'obtenció de recursos dels serveis socials.

Concretament, per aquesta recerca el més interessant és el tractament audiovisual donat a les dones migrades. Segons la literatura, les dones migrades han estat tradicionalment absents i acallades en els mitjans de comunicació, tret que, com ja he esmentat, no passa en el context dels programes divulgatius de no-ficció de TV3: les migrades són les principals protagonistes, fan moltes intervencions i porten el punt de vista sovint. Potser seria interessant que hi hagués un decreixement en la importància de la veu en off com portadora del punt de vista, per tal de que l'exercici de donar veu a les persones migrades fos encara més efectiu.

D'una manera semblant, potser seria interessant que els diàlegs entre les persones migrades fossin més freqüents. Si tenim en compte eines com el Bechdel test, aquesta idea guanya encara més pertinència. Aquest test és una proposta de la cartoonista americana Alison Bechdel, la qual, inspirada en Liz Wallace⁴ i Virginia Wolf, va

---

4 Una amiga seva.

desenvolupar un mètode per a avaluar si una obra de ficció és sexista o no. Segons aquesta proposta, per a verificar si una obra és sexista, s'ha d'observar: 1) si hi ha dones en ella, 2) si les dones parlen entre elles i 3) si el tema de la conversa no és al voltant dels homes. A més de ser utilitzat per crítiques feministes americanes en analitzar productes televisius, pel·lícules, llibres i altres mitjans de comunicació, també és emprat per institucions com el *Swedish Film Institute* (l'Institut Suec de l'Audiovisual). Com que el format dels programes en general funciona a partir d'una protagonista migrada que parla més aviat cap a la càmera, o amb homes migrats i/o persones autòctones, els diàlegs entre dones migrades no són gaire freqüents. En els casos en que aquest diàleg ocorreix, com, per exemple, en l'episodi "*Kiki i Michelle (Surrey i Middlesex)*" de *Karakia*, el resultat és que la informació guanya matissos i les personatges tenen una major profunditat. En l'àmbit d'aquesta recerca aquest test no ha estat emprat, però probablement els programes no passarien aquesta prova (la qual cosa, per altra banda, succeeix a la majoria de les obres cinematogràfiques americanes, per exemple).

Nogensmenys, allò més important de cara a aquesta recerca és comprovar si hi ha una associació recurrent de les migrades amb concepcions tradicionals de gènere, amb el tràfic de blanques i la prostitució o com a víctimes de la violència sexista i del masclisme. Com ja s'ha esmentat respecte a la criminalitat en general, en aquests programes no ha hagut constància de l'associació entre dones migrades i el tràfic de blanques i la prostitució. Tanmateix, les migrades tampoc apareixen com a víctimes en general, ni tampoc de la violència sexista en particular. D'una banda, aquesta postura és compatible amb la intenció de presentar les migracions des d'un enfocament més positiu, evitant identificar les migracions amb problemes socials. D'altra, també seria interessant que hi hagués una certa cobertura d'aquests temes, especialment des de l'òptica del periodisme d'investigació: d'un costat, per no caure ni en el sensacionalisme que els espais informatius tradicionals sovint presenten cap a les persones migrades, d'altre, per tampoc

invisibilitzar aquests fenòmens i la seva possible relació amb la vulnerabilitat social de determinats col·lectius. Això sí, les persones migrades no haurien de ser presentades com a més problemàtiques que les autòctones.

Respecte a l'atribució de rols tradicionals de gènere i la representació com a víctimes del masclisme de les cultures d'origen, la qüestió és una mica més delicada. Com ja hem vist quantitativament, sí que hi ha una associació de les migrades amb alguns trets de la concepció tradicional de gènere. És a dir, les migrades apareixen com a més relacionades a l'entorn domèstic, a les relacions de parella, a la maternitat, a les relacions personals, a la cuina i les tasques domèstiques. D'una banda, es podria argumentar que potser això fos efecte de l'abordatge de proximitat, però si aquest fos l'únic motiu, les xifres relatives als homes migrats haurien de ser similars. D'altra, la tria de temàtiques com la cuina per a programes com a *Karakia* potser fan que les xifres relatives a aquesta mena d'activitats surtin sobrerrepresentades. Tanmateix, és cert que els rols tradicionals de gènere encara són molt presents a la societat: un exemple d'això és l'afirmació d'en Josep Mulet, director de *Karakia*, que diu que era difícil trobar homes migrats que cuinessin. Malgrat tot això, els programes reproduïen parcialment el lloc que tradicionalment va estar atribuït a les dones migrades: les funcions reproductives de la societat d'acollida.

Analitzant més detingudament les seqüències i plans dels capítols que formen part de la mostra, s'observen exemples d'aquestes troballes. El fet que les dones autòctones apareguin més sovint com a professionals i/o expertes, mentre les migrades surten en la pantalla com a mares i esposes i s'associen a la domesticitat i/o la vida familiar apareix, per exemple, a l'episodi *Teranga*, de *Tot un món*. Del minut 01:46' al 02:50', primer surt la dona catalana parlant com a tècnica en un projecte que beneficia les persones migrades de Senegal (amb la protagonista migrada de fons amb la seva filla); i després veiem la dona autòctona treballant a la seva oficina. Més endavant a l'audiovisual, del minut 04:53' a 5:22', apareixen totes dues dones jugant amb la nena petita a un parc. La veu en *off* també informà que la migrada en qüestió feia de secretària i ara es troba a l'atur (als audiovisuals les persones migrades es troben sobrerrepresentades com aturades, respecte a les autòctones).

Una característica molt important a tenir en compte és que les persones migrades apareixen com a persones actives, surtint molt més sovint com a actors/es que com a espectadors/es. Tot i això, els homes tant migrats com a autòctons apareixen com a més actius que les seves homòlogues femenines i especialment en el cas de les persones migrades la diferència és important. D'una banda, aquesta representació dels homes com a més actius que les dones s'associa a atribucions de rols de gènere més aviat sexistes. D'altra, si considerem les vegades en que les personatges fan d'espectadors, els nombres són molt més paritaris, de manera que ni les dones autòctones ni les migrades són representades de manera especialment passiva.

Tot i que es cerca activament donar una imatge positiva del treball de les migrades, aquestes dones són les persones que apareixen més associades al treball sense qualificació. Visualment, un exemple clar de valorització del treball de les migrades és el pla contrapicat del minut 01:33' al capítol *Escriptors colombians*. Aquest primer pla (obert), amb fulles d'arbre i cel de fons, apareix en aquest episodi evocant el procés creatiu de la poetessa. El contrapicat té l'efecte d'engrandir personatge als ulls del públic, el fons transmet transcendència, el primer pla proximitat.

Tot i aquesta mena de reconeixement del treball qualificat de les migrades, aquestes freqüentment apareixen vinculades a activitats que tenen a veure amb els seu

país d'origen o el fet migratori (com són els casos de la poetesa colombiana que acudeix a un acte de poetes colombians, la economista índia que fa tallers de com es posa el sari o les mediadores culturals xineses que ajuden els seus compatriotes en els diferents serveis públics catalans, etc.). Així, no és habitual veure un pla d'una persona migrada treballant com a tal pel benefici tècnic de la societat d'acollida. De fet, el capítol *Amunt i avall* és un dels pocs classificats com a “economia i treball” (malgrat que també parli de l'aprenentatge de la llengua). Es tracta d'un episodi amb el protagonisme compartit i, mentre al minut 01:17” tenim el protagonista migrat treballant a un laboratori, al minut 01:58' veiem la personatge migrada treballant a l'ordinador (aparentment a ca seva, perquè li interromp la seva parella):

En canvi, és força freqüent veure plans de migrades cuinant i/o fent tasques domèstiques. Les altres personatges (migrats, però especialment les autòctones i autòctons) surten cuinant i/o fent tasques domèstiques molt menys freqüentment. En *Tasta Gàmbia*, de *Tot un món*, mentre primer veiem les dones gambianes cuinant i servint, sovint acompanyades per nens (00:01' a 01:04'), després veiem una parella de joves catalans degustant els seus plats (02:46' a 03:18'). D'una manera general, les persones autòctones adultes⁵ sovint apareixen tastant la cuina forània, especialment al programa *Karakia*. Nogensmenys, són relativament pocs els capítols en els quals veiem les persones autòctones (especialment els homes autòctons) surtint de la seva posició de consumidor-degustador i cuinant activament amb les persones migrades, com es pot veure al capítol *Geografia Criolla*, de *Karakia*, per exemple. Així, els casos de interculturalitat, en que tant les persones migrades s'apropen a elements de la cultura autòctona, com una persona autòctona incorpora costums de les persones migrades en la seva vida quotidiana, podrien ser més freqüents.

---

5 Els fills i filles de matrimonis mixtes surten ajudant a la seva família relativament sovint.

Aquesta qüestió ens remet al tema de la integració. Segons les declaracions de Carles Solà, la política del seu programa (i de la Comissió per la diversitat, la qual estableix orientacions per a les representacions sobre les migracions a TV3) és pensar la integració com el procés segons el qual les persones migrades “fan seu el país”. És a dir, s'intenta articular un discurs més enllà de l'assimilació, on tant les persones nouvingudes com les autòctones s'adapten a la nova realitat social de diversitat cultural del país. Respecte a la enunciació de missatges relacionats amb aquest i d'altres temes, Solà diu que el seu equip cerca ensenyar la diversitat d'opinions i que les afirmacions en aquest sentit parten en gran mesura de les pròpies persones entrevistades.

A partir del visionat dels programes, s'observa que l'articulació d'un discurs de la integració que, tot i que pugui ser espontani i respectar una relativa diversitat d'opinions, sovint subratllen el bon veinatge de les persones autòctones. Per exemple, la protagonista de l'episodi *Luz Garcia* del programa *D'aquí d'allà*, subratlla als 00:10” l'amabilitat de la seva mestra de català: “...Tinc una professora molt molt comprensiva, que ens ha ensenyat amb molt carinyo...”. D'una manera semblant, en el capítol *Alina, de Romania a Lloret de Mar*, del programa *Notòpic*, una alumna de l'institut on estudia la protagonista afirma al minut 04:44”: “...Jo no em sento discriminada, al contrari, sinò que m'han rebut molt bé...”, declaració que es recolzada per la seva companya, que arronssant l'espatlla murmura un “Jo també”. En *Armenis*, episodi del 2010 de *Tot un món*, en el minut 1:10” la protagonista parla de com va trobar l'amistat a Catalunya: “...Ahora lo que siento con aquí, con Manresa, eso sí que viene de dentro: con 30 años que viví ahí no tenía una amiga como tengo aquí...”.

Com s'ha esmentat anteriorment, sovint el rol narratiu desenvolupat per les persones autòctones en la seva relació amb les persones migrades és el de la persona benefactora, que ajuda a les persones migrades. Per exemple, és freqüent que les dones autòctones són educadores/treballadores socials, o les persones autòctones fan d'amics, parella i fins i tot empleadors que van ajudar les persones migrades en la seva trajectòria. Aquest missatge de convivència harmoniosa també és reiterat per elements visuals com els plans conjunts amb persones migrades i autòctones, els quals també són força recurrents en els audiovisuals. Nogensmenys, aquests trets reforcen la idea de que les persones autòctones són obertes, solidàries i altruïstes. Així, es pot detectar que, al mateix temps en què es construeix un discurs de tolerància envers les migracions, també es fa una narrativa de la identitat catalana com a positiva.

En *Rodica i Mercè*, episodi de *10 cites*, aquesta afirmació de l'ajuda altruïsta de les persones autòctones també posa en qüestió la llengua catalana. En ell, la Rodica explica que van venir a Catalunya a causa del tractament de l'espina bífida de la seva filla. Al minut 6:19", diu: "...Hem vingut i ens han tractat tan bé, ens han rebut tan bé...pues ara hem d'aprendre català!...". En un dels capítols més manifestament dedicats al tema, *Dret a decidir*, episodi de *Tot un món*, la protagonista explica que "...Jo, quan vaig arribar, per mí això era Espanya. Ningú em va explicar què volen els catalans...". Finalment, al minut 01:20" de l'episodi *Catalans del Pakistan*, del programa *D'aquí d'allà*, una de les protagonistes fa una reflexió una mica més aprofundida del que suposa haver nascut en un lloc però viure a l'altre: "...A mí no em surt mai dir que sóc catalana, perquè sembla que tinc això mentalitzat: tu ets d'on has nascut...".

Així, en pensar les migracions, els programes acaben aportant reflexions tant sobre què és, al final, la catalanitat, com quina és la frontera entre ser “català de tota la vida” i ser una “catalana nouvinguda”. És clar que no hi ha una resposta unívoca, però en el mosaic d'opinions de les persones participants es poden trobar molts dels elements que construeixen tant el discurs d'una catalanitat més “tradicional”, al voltant de la llengua i la independència, com d'una “nova” catalanitat, construïda amb la barreja i influència de molts orígens diferents.

En aquest sentit, els programes, encara que s'emmarquin dins d'una política general de defensa de la llengua i la qual presenta la cultura catalana sota una òptica favorable, afirmen una catalanitat cosmopolita i dinàmica, tot evitant un nacionalisme extrem que rebutja les influències externes i l'intercanvi cultural. Així, es pot afirmar que els programes formen part d'un projecte de construcció d'una identitat nacional, però intentant que aquesta sigui quelcom distanciada de les narratives construïdes sobre el fonamentalisme cultural: és a dir, evitant els discursos de puresa ètnica, d'incompatibilitat entre cultures, d'enfrontament i disputa.

Això es nota, per exemple, en els programes que parlen del refugi i de les minories ètniques dins dels països d'origen. Especialment a *Tot un món*, el fet de que la nacionalitat catalana sigui minoritària en l'Estat Espanyol permet un abordatge de “complicitat” cap aquestes minories. En un moment històric on sorgeixen partits “catalanistes” com la Plataforma per Catalunya que tenen per principal bandera el combat a les migracions, la posició de complicitat cap a les minories nacionals denota una consciència de que un nacionalisme extrem és allò que oprimeix no tan sol les persones migrades com també les persones autòctones, incloses les catalanes, però també les migrades d'altres parts d'Espanya i les gitanes, per exemple. Alguns dels episodis amb aquesta temàtica són: *El refugi* (2008) i *Nòmades* (2010).

Tot i això, les persones migrades són més associades amb determinats trets menys valorats socialment que les ciutadanes autòctones. Aquest és el cas, per exemple, de l'associació entre persones migrades i tradició. Mentre que les autòctones gairebé mai apareixen representades en aquests termes, les migrades hi apareixen força associades. Això es pot relacionar amb l'interès antropològic despertat per determinats costums, els quals, per desconeixement, sovint poden generar rebuig. En aquest sentit, els programes intentarien fer una tasca informativa i educativa, la qual cosa es pot associar fins i tot al format divulgatiu de no-ficció triat per a transmetre aquests continguts.

En *Dues generacions*, la representació de la mare com a una persona tradicional compta amb l'associació de la seva imatge al buda (01:46'):

L'associació de les persones migrades a allò tradicional és particularment apreciada en aquells programes dedicats als costums i tradicions, les quals, com ja s'ha esmentat, comprenen els jocs, les festes, la gastronomia, la religió, etc. Tot i que en aquest exemple la dona migrada es troba relacionada a la seva representació com a vinculada a la religió, s'ha de tenir en compte que les xifres totals apunten que tal associació a la religió és més acusada respecte als migrants (malgrat que ells també són més associats a la modernitat que les migrades).

En termes estilístics, les diferents propostes dels programes són revelades per la

forma específica que cadascun adopta. Per exemple, *Tot un món* té un to més seriós, didàctic i “objetiu”. Això es revela des de la portada del programa, on els grafismes i la música evocuen una estètica dels informatius:

En una línia força diferent, tenim *10 cites*. Els grafismes en clau de còmic i la música festiva (a la introducció se sent música inspirada en la música klezmer, mentre a diferents parts del programa podem trobar melodies evocadores del *dixieland* i *swing*) donen un to més humorístic al programa.

També en *No Tòpic* la música té una especial importància, probablement perquè és un programa que s'adreça a un públic jove, el qual normalment és considerat amant de la música. Al capítol *Dalanda, del Senegal a Girona* tenim registres força diferents: des del to dramàtic de la música clàssica de la seqüència de la seva visita a la escola primària on va estudiar, a una entranyable balada folk amb la que ella i el seu xicot autòcton contemplen les fotos de les seves vacances a Senegal, fins al *R&B* que li agrada a la jove i que sentim mentre es passeja en bicicleta per Girona.

No cal dir que aquesta banda sonora immediatament ens remet a lo malament que la nena petita ho va passar a l'escola, a creure el jove català un bon noi i a veure la jove com a una noia negra moderna i oberta però romàntica i un puntet malenconiosa.

Cal recordar que tots aquests aspectes es refereixen exclusivament al període de temps abastat per aquesta recerca (2008-2011). Per exemple, al 2012, la portada de *Tot un món* va canviar radicalment, canviant l'aparència de telediari per una caràtula en la qual el nom del programa és dibuixat amb retalls de roba. Igualment, la qüestió dels diàlegs entre les protagonistes també sembla haver passat per transformacions, de manera que al 2012 els monòlegs cap a la càmera van donar pas a diàlegs directes entre les personatges. Tanmateix, fins i tot dins del període estudiat es poden verificar moltes transformacions, com la transició d'una proposta localitzada en uns espais de la programació (els cinc programes divulgatius de no-ficció) a la transversalitat proposada per *D'aquí d'allà*, la qual tampoc és analitzada en tota la seva extensió per no entrar en l'àmbit d'aquesta investigació. Això vol dir que es tracta d'una proposta dinàmica, que, tot i presentar alguns trets que són més o menys estables, tampoc s'agoten en els trets aquí analitzats.

8. Conclusions específiques i generals

Un cop acabada l'anàlisi tant quantitativa com qualitativa, en aquest apartat es recullen les principals troballes d'aquesta recerca. Cal emfatitzar que, com qualsevol altre treball d'investigació, aquestes conclusions són necessàriament interpretatives, parcials i incomplertes: és a dir, es troben relacionades no amb una veritat inquestionable, sinó amb un mètode de recerca específic, el qual ja ha estat prou explicat al llarg d'aquesta tesi.

Recordant, en aquest treball de doctorat, les tres hipòtesis plantejades han estat:

- 1) Que els programes divulgatius de ficció de TV3, tot i representar les migracions de una manera més aviat positiva, reproduïxen parcialment aspectes del discurs dominant sobre les dones migrades, especialment respecte a alguns dels estereotips tradicionals de gènere.
- 2) Que els homes, tant autòctons com migrats, persisteixen essent els personatges actius i positius en aquests audiovisuals.
- 3) Que tot i la representació més positiva de les migracions, les persones autòctones són representades més positivament que les migrades.

Com es pot observar a les conclusions llistades a continuació, la primera i tercera hipòtesi són aquelles que més s'han confirmat. La segona hipòtesi s'aplica més aviat al cas de les dones autòctones, les quals, tot i que representades com a actives i modernes, protagonitzen pocs episodis i gairebé mai porten el punt de vista dels programes.

a) Conclusions específiques

Responent a les preguntes d'investigació, les principals conclusions, doncs, serien:

- 1) Les migrades són les principals protagonistes dels programes en 3 dels quatre anys analitzats.
- 2) Les migrades apareixen relacionades especialment a les temàtiques "participació ciutadana i convivència", als "costums i tradicions" i a les "històries de vida i relacions personals". En canvi, les migrades van estar poc associades a l' "economia i treball" i a les "arts, espectacles, comunicació i cultura".

3) Globalment, la *veu en off* és la que porta el punt de vista amb més freqüència. En aquest aspecte les xifres respecte a migrats i migrades són pràcticament idèntiques. Entre les persones autòctones els autòctons porten el punt de vista molt més sovint que les autòctones.

4) D'una manera general en tots els anys estudiats, predominen les protagonistes originàries del Marroc, Xina, Argentina, Colòmbia, Romania, Equador, Peru i Bolívia. També han estat freqüents els programes protagonitzats per persones d'origen no esmentat i autòctones. D'una banda, aquestes nacionalitats coincideixen amb aquelles més nombroses al l'Estat Espanyol. D'altra, tal com va expressar Carles Solà en la seva entrevista (veure l'annex I), al menys a *Tot un món* hi havia la preocupació de que hi hagués una correlació entre la representativitat dels col·lectius presents al programa i la seva presència a la societat d'acollida.

Tenint en compte el sexe i l'origen, les principals protagonistes dels programes van estar: 1) ciutadanes marroquines d'ambdós sexes, 2) les dones xineses, 3) els homes argentins, 4) les dones equatorianes i peruanes, 5) les dones colombianes i 6) els homes autòctons i les dones romaneses.

5) Global i proporcionalment, tot i que les autòctones apareixen i intervenen molt poc, efectivament són les personatges més associades a la integració tant social com laboral (la integració social entesa com la participació tant a l'esfera pública com privada i la integració laboral com la seva participació en el món del treball). Respecte a la integració laboral, les xifres relatives a les persones migrades d'ambdós sexes és força equilibrada, amb un lleuger predomini dels homes, mentre que els homes autòctons són els menys representats com a integrats laboralment (és a dir, que surten menys sovint treballant). Les dones migrades també són presentades com a força integrades socialment, mentre que els homes, tant migrats com autòctons, són els menys representats com a integrats socialment.

6) En tots els anys analitzats, els migrats són els personatges que més apareixen com a treballadors no qualificats. En segon lloc, apareixen les migrades, amb una freqüència lleugerament inferior. Les persones autòctones apareixen molt menys associades al

treball no qualificat: els autòctons ocupen el tercer lloc, mentre les autòctones són les personatges menys identificades amb el treball no qualificat. Global i proporcionalment, tot i que les autòctones apareixen i intervenen molt poc, en canvi, són les personatges més associades al treball qualificat. En segon lloc, apareixen els migrats, després les dones migrades, mentre que els homes autòctons són els menys representats com a professionals/experts.

7) En tots els anys analitzats, els migrats són els personatges que més apareixen en situació d'atur i/o precarietat. En segon lloc, apareixen les migrades, amb una freqüència inferior, però encara significativa. Les persones autòctones d'ambdós sexes gairebé mai apareixen vinculades a l'atur i la precarietat.

També es van enregistrar els casos en que no es mencionava la situació laboral de les personatges, variable en la qual les diferències entre persones migrades i autòctones no és tan marcada. Les personatges-tipus de les quals menys es menciona la situació laboral són les autòctones, donat que, tot i que apareguin treballant sovint, també és freqüent que no s'especifiqui si treballen o no. En segon lloc, apareixen els migrats, després les dones migrades, seguides molt de prop pels homes autòctons.

8) Respecte al vincle amb l'entorn domèstic, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades. En segon lloc, apareixen els homes migrats, amb una freqüència relativament alta. La diferència entre persones migrades i autòctones és bastant més marcada: la freqüència relativa a les dones autòctones és més que 2,5 cops més baixa que aquella relativa a les migrades. Les dades respecte els homes autòctons és dues vegades més baixa que la relativa als migrats i 2,8 cops més baixa comparada amb les xifres relatives a les migrades.

En el que pertoca les relacions personals, les migrades són les personatges més associades amb aquest àmbit, seguides pels homes migrats. La freqüència amb la qual les autòctones es representen com a associades a les relacions personals és al menys dues vegades inferior a aquella relativa a les dones migrades. Els homes autòctons apareixen, respectivament, dues vegades menys associats a les relacions personals que els homes migrats i gairebé 3 vegades menys que les dones migrades.

9) Relativament a les representacions al voltant del matrimoni/les relacions de parella, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades. En segon lloc, apareixen els

homes migrats, seguits per les dones autòctones. Els homes autòctons són les personatges menys associades amb el matrimoni i les relacions de parella.

Respecte a les representacions al voltant de la maternitat/paternitat, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades. En segon lloc, apareixen els homes migrats, seguits per les dones autòctones. Els homes autòctons són les personatges menys associades amb la paternitat.

10) Les dones migrades apareixen molt més associades a la cuina i/o tasques domèstiques que les altres personatges. Els homes migrats apareixen en segon lloc, malgrat que hi surtin relacionats casi 2 vegades menys que les seves corresponents femenines. Les autòctones apareixen desenvolupant aquests rols més de 2,5 cops menys que les migrades, mentre que la diferència de totes aquestes personatges amb els homes autòctons és realment enorme: els autòctons cuinen i/o fan tasques domèstiques casi 6 vegades menys que les migrades, 3 cops menys que els migrats i més de 2 vegades menys que les autòctones.

11) Les personatges més representades en termes de modernitat són les dones autòctones, seguides per les migrades, els migrats i, finalment, els autòctons. Les diferències entre les quatre personatges-tipus són molt petites.

Les personatges més associades a papers tradicionals són les dones migrades, seguides pels migrats i, després, per les autòctones. Les diferències entre aquestes 3 personatges-tipus són petites. La diferència més significativa s'observa respecte als homes autòctons, els quals apareixen com a tradicionals 3 cops menys que les migrades, 2,5 vegades menys que els migrats i 2 cops menys que les autòctones.

12) En els programes amb subtemàtica "religió", les personatges més representades en aquests termes són els migrats, seguits pels autòctons i, després, per les migrades. Les autòctones no apareixen relacionades a la religiositat en cap d'aquests episodis.

13) Les xifres respecte a la subtemàtica "moda" són més aviat anecdòtiques, malgrat que s'ha de tenir en compte que apareixen relacionades exclusivament a les dones migrades.

14) Fent un repàs de les troballes fetes fins al moment i referint-nos exclusivament a la comparació entre les dones migrades i autòctones, s'observa que hi ha diferències de representació entre les dones que s'evidencien en molts aspectes. Entre les principals, podem esmentar les següents:

a) Les migrades són les principals protagonistes dels programes en 3 dels quatre anys analitzats. Les autòctones són les personatges-típus que menys episodis protagonitzen.

b) Les migrades porten el punt de vista molt més sovint que les autòctones.

c) Global i proporcionalment, tot i que les autòctones apareixen i intervenen molt poc, efectivament són les personatges més associades a la integració tant social com laboral. Les dones migrades també són presentades com a força integrades socialment.

d) Respecte a la representació en termes de treball no qualificat, en el conjunt dels anys analitzats les migrades apareixen segon lloc, poc després dels migrats. Les autòctones són les personatges menys representades com a associades al treball no qualificat.

e) Global i proporcionalment, tot i que les autòctones apareixen i intervenen molt poc, efectivament són les personatges més associades al treball qualificat. Les dones migrades són menys representats com a professionals/experts, apareixent com a tal en tercer lloc (després dels migrats i abans dels autòctons).

f) Relativament a la aparició en situació d'atur i/o precarietat, les migrades apareixen en segon lloc, amb una freqüència inferior als migrats, però encara significativa. Les dones autòctones gairebé mai apareixen vinculades a l'atur i la precarietat.

g) Respecte al vincle amb l'entorn domèstic, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades. La diferència entre dones migrades i autòctones és bastant més marcada: la freqüència relativa a les dones autòctones és més que 2,5 cops més baixa que aquella relativa a les migrades.

h) En el que pertoca les relacions personals, les migrades són les personatges més associades amb aquest àmbit. La freqüència amb la qual les autòctones es representen com a associades a les relacions personals és al menys dues vegades inferior a aquella relativa a les dones migrades.

i) Respecte a les representacions al voltant del matrimoni/les relacions de parella, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades. Les dones autòctones són menys associades amb el matrimoni i les relacions de parella, apareixent en tercer lloc (després dels homes migrats) en relació amb aquest àmbit.

j) En relació a les representacions al voltant de la maternitat/paternitat, les personatges que més s'hi associen són les dones migrades. Les dones autòctones són menys associades amb la maternitat, apareixent en tercer lloc (després dels homes migrats).

k) Les dones migrades apareixen molt més associades a la cuina i/o tasques domèstiques que les altres personatges. Les autòctones apareixen desenvolupant aquests rols més de 2,5 cops menys que les migrades.

l) Les personatges més representades en termes de modernitat són les dones autòctones, seguides per les migrades. Les diferències entre les dues personatges-tipus són molt petites.

m) Les personatges més associades a papers tradicionals són les dones migrades, seguides pels migrats i, després, per les autòctones. Les diferències entre aquestes 3 personatges-tipus són petites.

n) En els programes amb subtemàtica “religió”, la presència de les migrades no és gaire important. Les autòctones no apareixen relacionades a la religiositat en cap d'aquests episodis.

o) Les xifres respecte a la subtemàtica “moda” són més aviat anecdòtiques, malgrat que s'ha de tenir en compte que apareixen relacionades exclusivament a les dones migrades.

15) a) Les autòctones apareixen com a ciutadanes més actives en la societat civil mitjançant la participació en associacions i moviments socials que les migrades, tot i que les diferències no siguin massa significatives.

b) Tot i que en termes absoluts les xifres són més aviat petites, en aquest aspecte sí s'aprecia una diferència significativa entre migrades i autòctones. Malgrat que les autòctones són les personatges que menys apareixen i menys intervenen en el conjunt dels programes, el fet de que apareguin com a educadores socials/mediadores més que el doble d'ocasions que les migrades suggereix que la seva posició acaba sent d'ajuda i autoritat respecte a les migrades.

c) Tot i que en termes absoluts les xifres són més aviat petites, en aquest aspecte sí s'aprecia una diferència significativa entre migrades i autòctones: les migrades apareixen rebent cursos/prestacions dels serveis socials més de 3,5 cops que les autòctones. El fet de que les migrades apareguin en aquest rol narratiu molt més sovint que les autòctones suggereix que la seva posició acaba sent de necessitat de ser receptores de l'ajuda

altruista de les autòctones.

16) Fent un repàs de les troballes fetes fins al moment: sí, hi ha diferències de representació entre homes migrats i autòctons que s'evidencien en molts aspectes. Entre les més importants podem trobar les següents:

a) En conjunt, els migrats són les principals protagonistes dels programes en 1 dels quatre anys analitzats, a més d'ocupar el segon lloc en els altres 3 anys. Tot i això, desglossant les dades per sexe i l'origen, només alguns col·lectius d'homes migrats van destacar per sobre dels autòctons, especialment els marroquins i els argentins.

b) Els migrats porten el punt de vista més sovint que els autòctons.

c) Els homes autòctons són menys representats com a integrats social i laboralment que els migrats.

d) En tots els anys analitzats, els migrats són els personatges que més apareixen com a treballadors no qualificats. Les persones autòctones apareixen molt menys associades al treball no qualificat, sent que els autòctons ocupen el tercer lloc.

e) Global i proporcionalment, els migrats apareixen en segon lloc respecte a l'associació amb el treball qualificat. Els homes autòctons són els menys representats com a professionals/experts.

f) En tots els anys analitzats, els migrats són els personatges que més apareixen en situació d'atur i/o precarietat. Els homes autòctones gairebé mai apareixen vinculades a l'atur i la precarietat.

g) Respecte al vincle amb l'entorn domèstic, els homes migrats apareixen en segon lloc (només darrere les dones migrades), amb una freqüència relativament alta. La diferència entre persones migrades i autòctones és bastant marcada: les dades respecte els homes autòctons és dues vegades més baixa que la relativa als migrats.

h) En el que pertoca les relacions personals, els homes migrats apareixen en segon lloc (només darrere les dones migrades). Els homes autòctons apareixen dues vegades menys associats a les relacions personals que els homes migrats

i) En relació a les representacions al voltant del matrimoni/les relacions de parella, els homes migrats apareixen en segon lloc (només darrere les dones migrades). Els homes autòctons són les personatges menys associades amb el matrimoni i les relacions de parella.

j) Respecte a les representacions al voltant de la maternitat/paternitat, els homes migrats apareixen en segon lloc (només darrere les dones migrades). Els homes autòctons són les personatges menys associades amb la paternitat.

k) Relativament a la cuina i/o tasques domèstiques, els homes migrats apareixen en segon lloc, malgrat que hi surtin relacionats quasi 2 vegades menys que les seves corresponents femenines. Els autòctons cuinen i/o fan tasques domèstiques 3 cops menys que els migrats.

l) Respecte a la representació en termes de modernitat, les diferències entre homes migrats i autòctons són molt petites.

m) En relació amb l'associació a papers tradicionals, els homes migrats ocupen el segon lloc, però les diferències amb les dones migrades i autòctones són petites. La diferència més significativa s'observa respecte als homes autòctons, els quals apareixen com a tradicionals 2,5 vegades menys que els migrats.

n) En els programes amb subtemàtica "religió", les personatges més representades en aquests termes són els migrats, seguits pels autòctons. S'ha de remarcar que, malgrat que els homes autòctons apareguin en segon lloc en els episodis amb subtemàtica "religió", aquests surten més aviat com a estudiosos sobre les religions que no pas com a practicants, com sí ho són els homes migrats i les dones migrades.

17) a) Respecte a la representació en situació de conflicte, la diferència entre dones migrades i persones autòctones és molt gran. Les dones migrades són representades en aquests termes més de 4,5 vegades que les migrades, mentre els homes autòctones són representats com a tal més de 6,5 cops que les migrades.

b) Les xifres respecte a la subtemàtica "Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?" són més aviat anecdòtiques, de manera que indiquen clarament que aquests programes s'allunyen d'aquesta mena de representacions respecte a les migrades.

c) S'observa que, tot i la importància del català com a tret identitari per a la societat d'acollida, tampoc és un tret que aparegui amb massa èmfasi en els programes.

18) a) Respecte a la representació en situació de conflicte, la diferència entre dones migrades i persones autòctones és molt gran. Les dones autòctones són representades en aquests termes més de 6,5 vegades menys que les migrades, mentre els homes

autòctons són representats com a tal més de 9 cops menys que les migrades.

b) Les xifres respecte a la subtemàtica “Apareixen en situació d'irregularitat administrativa?” són gaire significatives respecte als migrats, malgrat que aquests apareguin representats com a tal més de 4 vegades més que les migrades.

c) Així s'observa que, malgrat que aquest és un tret que no apareix amb massa èmfasi en els programes, els homes autòctones surten una mica més relacionats a ell que les dones migrades.

b) Conclusions generals

A part de les conclusions específiques que he posat de relleu en els paràgrafs anteriors, també podem extraure algunes conclusions de caràcter general:

Al transnacionalitzat món contemporani, els mitjans de comunicació constitueixen un agent privilegiat de difusió i legitimació de discursos relacionats directa o indirectament amb la producció d'identitats. Aquests processos posen en relació tant l'expansió dels intercanvis comunicatius com l'acceleració de la circulació de persones a nivell global. Encara que és difícil d'avaluar l'abast de la seva influència, és inqüestionable que els mitjans formen part dels processos polifacètics i canviants de producció de significats sobre el món, el “jo”, “l'altre” i els seus respectius papers en la societat.

La intensificació de la circulació de ma d'obra des de diversos punts del món cap als països del sud d'Europa ha estat un procés recent i intens (a més, la seva actual reducció en la conjuntura de crisi econòmica ens recorda que aquests processos acompanyen els cicles capitalistes i varien en el temps segons períodes històrics concrets). Així, fa relativament poc que les migracions internacionals han començat a ocupar espai als mitjans de comunicació catalans i estatals. Ambdós processos han estat molt influenciats per les polítiques de ciutadania de la Unió Europea, la qual ha estat basada en la diferenciació entre persones amb igualtat de drets (comunitaris) i aquelles amb drets restringits (extracomunitaris).

La incorporació de la representació d'aquests moviments poblacionals als mitjans de comunicació ha estat marcada per aquesta distinció social, de manera que les representacions sobre les migracions internacionals han estat construïdes al voltant de discursos amb una forta connotació d'exclusió social. Tanmateix, aquest procés de diferenciació es relaciona amb categories socials molt més antigues i evoca jerarquies entre “països” i “races” conformades al llarg de diferents moments històrics: l'esclavatge,

la colonització, la II Guerra Mundial i la Guerra freda són només alguns exemples dels moments històrics crucials en la construcció de l'imaginari col·lectiu respecte a persones procedents d'Àfrica, Llatinoamèrica, Japó o Rússia. Així, les representacions al voltant de les migracions internacionals condensen una considerable complexitat de referències que, sovint, passa desapercebuda a causa d'un llarg i constantment actualitzat procés de naturalització de l'ordre social.

Completament associada amb aquesta diferenciació segons l'origen, una altra distinció social que ha estat particularment present, però ocultada, ha estat el gènere. Malgrat la presència significativa de dones migrades en aquests moviments de persones, aquestes han estat particularment invisibilitzades per causa de la desvalorització social que es desprèn de l'associació de les jerarquies "racials" i els rols tradicionals de gènere. Tal fet ha condicionat els papers que han estat destinats a aquestes dones a la societat d'acollida, sovint poc reconeguts i determinats per la naturalització de la seva subordinació sota el desplaçament d'un discurs tradicional de gènere justificat per suposades qüestions "culturals". En aquest sentit, per exemple, la substitució de mà d'obra femenina autòctona per treballadores migrades en feines dures i mal-pagades com l'assistència geriàtrica, sovint és justificada per atribucions culturals, en aquest cas, teòricament, per l'excepcional estimació i atenció que les dones del països "pobres" dediquen a la vellesa.

Malgrat que les migracions internacionals s'hagin convertit en un dels temes més populars als mitjans de comunicació els darrers anys, la seva visibilització aporta molt poc a un coneixement real del fenomen. En aquest sentit, es destaquen especialment els usos propagandístics d'aquesta qüestió, siguin mediàtics, abusant del sensacionalisme amb vistes a assolir audiències, o polítics, dramatitzant els potencials conflictes amb la finalitat d'obtenir vots en les campanyes electorals. Així, les migracions han estat exposades a una super saturació als espais informatius, la qual s'ha articulada des d'un punt de vista fonamentalment autòcton i masculí. En aquest sentit, també els seus protagonistes han estat considerats només els homes migrats, amb èmfasi en algunes procedències concretes. Respecte a les dones migrades, al quedar disminuïdes en els seus drets cívics i eclipsades de la vida pública, aquest estatus inferioritzat també les ha silenciat en els processos comunicatius.

Tot i que aquests programes tenen l'objectiu de representar la migració de manera positiva, segueixen formant part d'una societat amb les seves jerarquies i relacions de poder, les quals són inseparables de les qüestions identitàries. Així, aquest treball ha estat

un esforç per entendre els mecanismes amb què es construeixen aquestes representacions, siguin les que siguin, focalitzant l'atenció en el fet de la migració femenina.

Així, aquests programes encarnen les contradiccions inherents a la representació “políticament correcta” de les “minories”: hi ha una recerca activa i ben estructurada per transmetre una imatge menys esbiaixada de les migracions internacionals, però hi ha punts que segueixen, de manera més o menys evident, mereixent alguna reflexió. Per exemple, les persones autòctones sempre apareixen com a benefactores i/o amoroses respecte a les migrades, en un tipus de relació fonamentalment generosa i bondadosa. Els conflictes representats en els programes solen tenir per antagonistes agents exteriors i abstractes (com la crisi) i només en alguns casos puntuals es responsabilitza a persones autòctones. D'aquesta manera, situacions com la discriminació i el maltractament envers les migrades semblen més aviat anècdotes personals que situacions recurrents a la societat d'acollida.

La mirada androcèntrica també és projectada sobre la dona autòctona, especialment perquè és la que menys apareix, menys parla i menys porta el punt de vista. També s'aprecia que són les personatges que sovint tenen feines considerades “típicament femenines”, com ara treballadora social o educadora. Respecte a aquests trets específics, el tractament de les autòctones és pitjor que la representació dels migrats.

Nogensmenys, la diferencia fonamental entre autòctones i migrats apareix quan es contemplen aquells aspectes que tenen un estatus inferioritzat a la societat. Així, les autòctones apareixen menys associades a les relacions personals, les tasques domèstiques, la maternitat, etc. La vida privada d'aquestes dones gairebé mai és mencionada i són les persones que més s'associen amb el treball qualificat. També són les personatges que més ajudes donen i menys en reben.

Després de les migrades, els migrats ocupen el segon lloc com a protagonistes d'aquests programes, tenint veu i portant el punt de vista dels audiovisuals amb una considerable freqüència. Malgrat això, comparant la seva representació amb la de les persones autòctones, s'observa que el seu tractament audiovisual es troba més associat a aquells aspectes considerats de segona categoria a la societat. Tot i que la seva representació en aquests termes no és tan acusada com en el cas de les migrades, la vida privada i l'entorn domèstic dels migrats surten en pantalla molt més sovint que de les autòctones d'ambdós sexes. La seva forta associació al món laboral tampoc és tan

positiva, donat que són els personatges més associades a l'atur i precarietat. Malgrat que també participin en associacions, els migrats fan de treballadors socials i/o mediadors menys sovint que les dones, tant autòctones com migrades; a més, també reben ajudes, tot i que no tantes com les migrades.

En canvi, les migrades són majoritàriament associades a àmbits tradicionals, apareixent relacionades a la família i els rols tradicionals de gènere. En aquest sentit, respecte a les temàtiques dels programes protagonitzats per les migrades, aquestes solen associar-se, per un costat, amb participació ciutadana i convivència i, d'altra, amb costums i tradicions. D'aquesta manera, la seva contribució a la societat d'acollida és presentada més com cultural que no pas econòmica. Així, tot i que les migrades apareguin com a persones més aviat actives, la seva activitat econòmica i empenedoria a la societat de destí gairebé no es troben contemplats com a temàtica dels programes analitzats. A més, la concepció de "cultura" a la qual són associades no es relaciona gaire amb el concepte d'"alta cultura", donat que és poc significativa la seva associació amb les arts i espectacle

Les migrades apareixen com a mares i esposes amb més freqüència que els migrats com a pares i esposos, situació que es presenta de manera encara més acusada respecte a autòctones i autòctons. Malgrat això, s'observa que els programes intenten donar una imatge positiva del treball de les persones migrades. Així, les migrades són representades com a persones més integrades laboralment que els seus homòlegs masculins i que els homes autòctons. Tot i això, la integració social és predominant en la seva representació, fet associat a que aquestes dones són caracteritzades més sovint en funció de relacions personals que no pas per la dimensió professional.

Tot i que apareixen en diverses ocasions com a expertes i/o professionals especialitzades, les dones migrades són les personatges més freqüentment associades al seu entorn domèstic, la seva representació és més alta que respecte a totes les altres personatges. En un sentit semblant, les migrades apareixen molt més relacionades a la cuina i l'execució de tasques domèstiques que migrats i persones autòctones.

La participació associativa de les migrades és significativa, malgrat això, les migrades també són representades com les persones que reben més cursos i/o altres prestacions socials. Així, part de la participació de les migrades a les esferes públiques i institucionals sovint és per a rebre ajuda. També s'ha de fer notar que, quan les migrades apareixen en rols on són elles qui aporten l'ajuda, és especialment sota la figura de la medidora intercultural, és a dir, és per a ajudar a altres migrats i migrades com elles.

Un altre tret remarcable és que freqüentment els actors socials o

polítics/institucionals presents als audiovisuals són autòctons. En aquest sentit, les dones autòctones sovint desenvolupen el rol de benefactores respecte les migrades (com a educadores socials i tècniques d'immigració). Així, tot i que la mirada androcèntrica també afecta a les autòctones, les migrades són representades com a subordinades a aquestes.

D'una manera general, la visió articulada pels programes divulgatius de no-ficció de TV3 en el tractament de les migracions intenta combinar un discurs de respecte a les diferents cultures amb la promoció d'un discurs cívic català, especialment mitjançant l'adopció de la llengua catalana. D'aquesta manera, els programes divulgatius de no-ficció de TV3 transmeten una visió molt més humanitzada i diversificada de les migracions internacionals que l'oferida pels espais informatius tradicionals.

Això no vol dir que no hi hagi vestigis de l'habitual jerarquia de les alteritats de la societat receptora. En ella, d'una manera general, les persones autòctones són les catalanes i les persones migrades són les extracomunitàries. Quan hi ha personatges espanyoles i europees, els seus papers varien situacionalment, especialment segons el seu domini de la llengua catalana. La representació de les persones autòctones, espanyoles i europees que dominen el català és fonamentalment positiva, moderna i es relaciona amb les esferes pública i laboral. La representació dels migrats també és moderna i es relaciona amb les esferes pública i laboral, malgrat que siguin representats sovint com a persones poc integrades, tant laboral com socialment. Al contrari, tot i que les migrades són considerades persones integrades, la seva representació s'associa a la tradició i a l'esfera privada.

Així, podem veure com aquests programes reflecteixen algunes de les contradiccions i ambivalències presents en els discursos sobre la presència de les persones migrades a les societats d'acollida. D'una manera general, aquests programes compleixen la proposta de presentar una visió alternativa a la xenofòbia i els discursos més explícitament discriminatoris respecte a les migracions. Malgrat això, encara hi ha camí a recórrer per tal d'evitar el desplaçament d'un discurs tradicional de gènere envers les migrades. Sovint tal projecció d'una concepció tradicional de gènere sobre les migrades es fa mitjançant la seva associació recurrent a trets com la maternitat, la relació de parella heterosexual, la domesticitat, l'èmfasi en les relacions personals, etc. Al contrari, tot i la injustificable presència minoritària de les dones autòctones en aquests programes, s'observa que la seva representació es troba molt menys marcada en aquests termes tradicionals.

9. Bibliografia

- AAVV. (2002) *Mitjans de comunicació i immigració. Quaderns del CAC 12*. Barcelona, Consell Audiovisual de Catalunya.
- AAVV. (2005-6) *Televisió i immigració. Quaderns del CAC 23-24*. Barcelona, Consell Audiovisual de Catalunya.
- AAVV. (2006) *Mujeres migrantes, viajeras incansables*. Bilbao, Harresiak Apurtuz.
- AAVV. (2010) *Es busquen còmplices. Per a un tractament informatiu equilibrat de les dones immigrades als mitjans de comunicació*. Barcelona, Acsur Catalunya.
- AAVV. (2011a) *Gènere i mitjans de comunicació. Eines per a visibilitzar les aportacions de les dones*. Barcelona, l'Apòstrof, sccl.
- AAVV. (2011b) *Informe de la comunicació a Catalunya 2009-2010*. Barcelona, Institut de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- ALEXANIAN, A.; LÓPEZ, R. i MONTESINOS, M. (2011) *Representació de les relacions de gènere en les notícies sobre el Sud: estudi de casos en mitjans de comunicació catalans*. Barcelona, Ayuda en Acción.
- ALMEIDA, M.V. (2000) *Um mar da cor da terra: raça, cultura e política da identidade*. Oeiras, Celta Editora.
- ALTMAN, R. (2000) *Los géneros cinematográficos*. Barcelona, Ediciones Paidós.
- AMARA, F. (2005) *Nem putas nem submissas*. Porto, Campo das Letras.
- ANDERSEN, B. (1991) *Imagined Communities*. Londres, Verso.
- ANTHIAS, F. (2006) Género, etnicidad, clase y migración: interseccionalidad y pertinencia translocalizacional. En: *Feminismos periféricos*. Granada, Editorial Alhulia, 49-68.
- ARANDA, D.; FELIPE, F. (2008) *Els personatges*. Barcelona, Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya.
- ARDENER, S. (1993) *Women and Space: Ground Rules and Social Maps*. Oxford, Berg Publishers.
- ARGOTE, R. (2007) La mujer inmigrante en el cine español del inaugurado siglo XXI. *Feminismo/s*, nº 2, 121-138.
- AUBARELL, G. (2000) Una Propuesta de recorrido bibliográfico por las migraciones

femeninas en España. *Papers*, nº 60, 391-413.

BAGET I HERMS, J. M. (1999) *Quaranta anys de televisió a Catalunya*. Barcelona, Pòrtic.

BALLÓ, J.; PÉREZ, X. (2004 [1997]) *La semilla inmortal. Los argumentos universales en el cine*. Barcelona, Editorial Anagrama.

BARNOW, E. (1983) *Documentary: a history of the non-fiction film*. Oxford, Oxford University Press.

BARSAM, R. M. (1974) *Nonfiction film: a critical history*. London, George Allen & Unwin Ltd.

BARTHES, R. (2000 [1980]) *Mitologías*. Madrid, Siglo XXI de España Editores S.A.

BRAH, A. (1996) Gendered spaces. Women of South Asian descent in 1980s Britain. En: *Cartographies of Diaspora. Contesting identities*. London & New York, Routledge, 67-83.

CARRACEDO, L. (2008) Obstáculos y oportunidades para mejorar la cobertura de la inmigración en femenino en los medios [en línea]. *Mujeres en Red*, vol. 32, nº 1 (gener). <<http://www.mujeresenred.net/spip.php?article1058>> [Consulta, 05 d'abril de 2008].

CASTELLS, M. (1998) *La era de la información: economía, sociedad y cultura. Vol. II: El poder de la identidad*. Madrid, Alianza.

CHOMSKY, N.; RAMONET, I. (2005 [1995]) *Cómo nos venden la moto. Información, poder y concentración de medios*. Barcelona, Icaria Editorial.

CLUA I FAINÉ, M. (2011). Catalanes, inmigrantes y *charnegos*: "raza", "cultura" y "mezcla" en el discurso nacionalista catalán. *Revista de Antropología Social*, nº 20, 55-75.

COMPARATO, D. (2004 [1993]). *Da criação ao guião. A arte e a técnica de escrever para cinema e televisão*. Cascais, Pergaminho.

CONSELL AUDIOVISUAL DE CATALUNYA (2010). *Recomanacions del CAC*. Barcelona, Consell Audiovisual de Catalunya.

DIETZ, G. (2002) Mujeres musulmanas en Granada: discursos de formación de comunidad, exclusión de género y discriminación etno-religiosa. En *Actas del III Congreso sobre la inmigración en España (Ponencias). Vol. II*. Granada, Laboratorio de Estudios Interculturales, 381-394.

DÍEZ, F.; ABADÍA, J. (2007) *Estudi del projecte*. Barcelona, Eureka Media S.L.

DIJK, T. A. (1999). El análisis crítico del discurso. *Anthropos*, nº 186, 23-36.

DIJK, T. A. (2004) Discurso y dominación. *Grandes Conferencias en la Facultad de*

Ciencias Humanas de la Universidad Nacional de Colombia, nº 4, 1-27.

DUBOIS, P. (1986) *El acto fotográfico. De la representación a la recepción*. Barcelona, Paidós.

EUROPEAN BROADCASTING UNION, ed. (1997) *SCORT 2007. EBU System of Classification of Radio and Television Programmes*. Ginebra, EBU.

EWING, W. A. (1994) *The body: photographs of the human form*. Chronicle Books, San Francisco.

FREUND, G. (2006) *La fotografía como documento social*. Barcelona, Editorial Gustavo Gili, SL.

GALLEGO AYALA, J. (2003) Producción informativa y transmisión de estereotipos de género en la prensa diaria. *Comunicación y sociedad*, vol 16, nº 2, 49-66.

GALLEGO AYALA, J. (1999) Els serials catalans: un nou producte amb denominació d'origen. *Anàlisi*, nº 23, 17-24.

GALLEGO AYALA, J. (2013) De reinas a ciudadanas. Medios de comunicación, ¿motor o rémora para la igualdad?. Barcelona, Editorial Aresta.

GENTZ, N. & KRAMER, S. (2006) *Globalization, cultural identities, and media representations*. Albany, State University of New York Press.

GILROY, P. (1993) *The Black Atlantic: Modernity and double consciousness*. Cambridge, Harvard University Press.

GLOBAL MONITORING MEDIA PROJECT (2010) *Who makes the news?* London, WACC.

GREGORIO GIL, C. (2002). Procesos migratorios y desigualdad de género. En: *Cuestiones de género en el fenómeno de las migraciones*. Madrid, Universitat Pontificia Comilles, 11-38.

HARAWAY, D. (1991) *Simians, cyborgs, and women – the reinvention of nature*. New York, Routledge.

HARTMANN, W.; SYLVESTER, J.; HAYES, P. eds. (1998) *The Colonising Camera. Photographs in the Making of Namibian History*. Cape Town, University of Cape Town Press.

HEIDER, K. (1995) Uma história do filme etnográfico. *Cadernos de Antropologia e Imagem*, nº 1, 31-54.

- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1997). *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona, IEC. <<http://dlc.iec.cat/>> [consulta: 28 d'octubre 2012].
- JULIANO, D. (2000). Mujeres estructuralmente viajeras: estereotipos y estrategias. *Papers*, n° 60, 381-389.
- KING, R.; WOOD, N. (2001) *Media and Migration: Constructions of mobility and difference*. Londres, Routledge.
- LARIO BASTIDA, M. (2006) *Medios de comunicación e inmigración*. Murcia, Caixa d'Estalvis del Mediterrani.
- LORITE GARCÍA, N. (dir.) (2004) *Tratamiento informativo de la inmigración en España. 2002*. Madrid, Ministeri del Treball i Afers Socials.
- MACHADO, I.J.R. (2009) *Cárcere público. Processos de exotização entre brasileiros no Porto*. Lisboa, Imprensa de Ciências sociais.
- MILLS-AFFIF, É. (2004) *Filmer les immigrés. Les représentations audiovisuelles de l'immigration à la télévision française 1960-1986*. Brussel·les, De Boeck & Larcier, Institut nacional de l'audiovisual.
- MONTERDE, J.E. (2008) *El sueño de Europa. Cine y migraciones desde el Sur*. Granada, Editorial Universidad de Granada.
- MORENO, A.; ROVETTO, F.; BUITRAGO, A. (2007) *¿De quién hablan las noticias? Guía para humanizar la información*. Barcelona, Icaria.
- MULVEY, L. (1975) Visual Pleasure and Narrative Cinema. *Screen*, 16 (3), 6-18.
- MULVEY, L. (2001) Unmasking the gaze: some thoughts on new feminist film theory and history. En *Lectora*, 7, 5-14.
- MUNSÓ CABÚS, J. (2001) *La otra cara de la televisión: 45 años de historia y política audiovisual*. Barcelona, Flor del viento.
- NASH, M. (2005) *Inmigrantes en nuestro espejo*. Barcelona, Icaria.
- NASH, M. (2006) Identidades de género, mecanismos de subalternidad y procesos de emancipación femenina. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, 73-74, 39-57.
- NASH, M. (2007) Repensar las representaciones mediáticas de las mujeres inmigrantes. *Quaderns de la Mediterrànea*, n° 7, 59-62.
- NICHOLS, B. (1991) *Representing Reality: Issues and Concepts in Documentary*. Bloomington, Indiana University Press.

- ORTNER, S. (1996) *Making gender. The politics and erotics of culture*. Boston, Beacon Press.
- PARELLA RUBIO, S. (2003) *Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación*. Rubí (Barcelona), Anthropos Editorial.
- PORTES, A. (1999) *Migrações Internacionais: Origens, Tipos e Modos de Incorporação*. Oeiras, Celta Editora.
- PRATS, J. (2013) “España ya no es El Dorado” [en línea]. En *El País*, 22/04/2013. <http://sociedad.elpais.com/sociedad/2013/04/22/actualidad/1366660472_170308.html>. [Consulta, 01 de abril de 2014].
- PROPP, V. (1981) *Morfología del cuento*. Madrid, Editorial Fundamentos.
- REIGADA OLAIZOLA, A. (2004) *Barreras culturales y barreras de género: La construcción de la Otredad a través de la prensa*. [En línea] Documento no publicado perteneciente a la colección del Centro de Documentación de Mujeres, 18 págs. Página web. <http://cdd.emakumeak.org/recursos/1268> [Consulta, 15 de agosto de 2011].
- RIBAS MATEOS, N. (2005) La feminización de las migraciones desde una perspectiva filipina. *Revista CIDOB d'Afers internacionals*, 68, 67-87.
- RODAL, A. B. (dir.). (2007) *Mujeres inmigrantes en España: representaciones en la información y percepción social*. Madrid, Fragua.
- RODRIGO ALSINA, M. (2006). Posmodernidad y Crisis de Identidad. *Revista Científica de Información y Comunicación*, nº 3, 125-146.
- RODRIGO ALSINA, M. (2012). La perspectiva de género en el estudio de la representación de la inmigración en el cine español contemporáneo. El caso de “Princesas”. *Cuadernos de información y comunicación*, nº 17, 321-337.
- RODRIGUES BREIJOO, V. (2009). La imagen de la mujer inmigrante en televisión. *Actas del I Congreso Internacional Latina de Comunicación Social, 9-11 de diciembre de 2009 (CD-Rom)*, Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat de La Laguna i Societat Llatina de Comunicació Social.
- RONY, F. T. (1996) *The Third Eye. Race, cinema, and ethnographic spectacle*. Durham, Duke University Press.
- ROSE, G. (2001) *Visual methodologies*. London, Sage Publications.
- ROSENSTONE, R.A. (1997) *El pasado en imágenes. El desafío del cine a nuestra idea de la historia*. Barcelona, Editorial Ariel.

- RUBY, J. (1996) Third Voice Films, *Media International Australia*, 82, 12-18.
- SANTAMARÍA, E. (1993). (Re)presentación de una presencia. La “inmigración” en y a través de la prensa diaria. *Archipiélago*, núm. 12, p. 5-72.
- SANTAOLALLA, I. (2005) *Los “otros”: etnicidad y “raza” en el cine español contemporáneo*. Saragossa, Premses Universitàries de Saragossa.
- SIPI, R.; ARAYA, M. (2005) *Les Dones Immigrades: apunts, històries, reflexions, aportacions...* Barcelona, Institut Català de les Dones.
- SHOHAT, E.; STAM, R. (2002) *Multiculturalismo, cine y medios de comunicación. Crítica del pensamiento eurocéntrico*. Barcelona, Paidós.
- SOLE, C. (1994) *La mujer inmigrante*. Madrid, Instituto de la Mujer.
- STOLCKE, V. (1996) Antropología del género. El cómo y el porqué de las mujeres. En: *Ensayos de antropología cultural. Homenaje a Claudio Esteva-Fabregat*. Barcelona, Editorial Ariel, 335-343.
- STOLCKE, V. (1995). Talking Culture: New Boundaries, New Rethorics of Exclusion in Europe. *Current Anthropology*, vol. 36, nº 1, 1-24.
- SUÁREZ NAVAZ, L. (2004) Transformaciones de género en el campo transnacional. El caso de mujeres inmigrantes en España. *La Ventana*, 20, 293-331.
- THOMPSON, J.B. (1998) *Los media y la modernidad. Una teoría de los medios de comunicación*. Barcelona, Paidós.
- VACA, B. et al. (2009) *Ellas y nosotros: una aproximación al discurso de los medios de comunicación catalanes sobre las mujeres inmigradas*. Barcelona, Acsur Las Segovias.
- VALLE, N.; HIRIART, B.; AMADO, A.M. (1996) *El ABC del periodismo no sexista*. Santiago de Chile, Fempress/ILET.
- WEINRICHTER, A. (2004) *Desvíos de lo real. El cine de no ficción*. Madrid, T&B editores.
- YANAGISAKO, S.; DELANEY, C. (1995) *Naturalizing Power. Essays in Feminist Cultural Analysis*. New York, Routledge
- ZONTINI, E. (2002) Family formation in gendered migrations: Moroccan and Filipino women in Bologna. En: *The Mediterranean Passage. Migration and New Cultural Encounters in Southern Europe*. Liverpool, Liverpool University Press, 231-257.

Annexos

L'objectiu d'aquests annexos és complementar la informació presentada al llarg del cos del text tot i donant al lector una visió més aprofundida tant dels programes analitzats, com dels mètodes mitjançant els quals es va realitzar aquest estudi. Així, als “Annexos I”, presento les entrevistes fetes als responsables dels programes divulgatius de no-ficció de TV3. Als “Annexos II” procedeixo a la publicació tant de les dades relatives a les nacionalitats de les protagonistes dels programes com d'una fitxa sencera de la base de dades creada amb la finalitat de sistematitzar el tractament de la informació extreta dels visionats dels programes.

Annexos I

La primera entrevista, és una transcripció de l'entrevista presencial feta al director de *Tot un món*, Carles Solà. Com ja esmentat, Solà també és membre de la Comissió per la Diversitat de TV3 i vicepresident de la Mesa per a la Diversitat en l'Audiovisual. La segona entrevista ha estat realitzada per escrit amb el guionista, director i realitzador de *Karakia*, Josep Mulet. Donat que *No Tòpic* i *10 cites* són programes extints, que han estat en antena només durant l'any 2009, no ha estat possible parlar amb les persones responsables d'aquests programes.

ENTREVISTA ALS DIRECTORS I/O RESPONSABLES DELS PROGRAMES

ENTREVISTA I

Nom: Carles Solà

Programa: Tot un món

Càrrec: director del programa. Membre de la Comissió per la Diversitat de TV3, en la qual té funcions d'observador i fiscalitzador intern. Vicepresident de la Mesa per a la Diversitat en l'Audiovisual

1. Quin és l'objectiu principal del programa?

Tot un món neix l'any 2004 en un moment en que ja portem uns cinc anys de creixement de la població immigrant a Catalunya, sense que la televisió pública hagi donat una explicació reflexiva sobre el que està passant en el país, en el sentit d'un creixement exponencial de la població immigrada. Els perquès, les conseqüències, és a dir... tocar aquesta situació que està vivint el país des d'un punt de vista social. Perquè sí que hi havia un programa, que es diu *Karakia*, que havia parlat de la diversitat cultural; a partir de la cuina havia presentat les comunitats que feia anys, o no tants, que vivien a Catalunya. Però des d'un punt de vista social, l'objectiu principal del programa, en aquell moment, va ser respondre les principals preguntes que la població catalana es podia fer a l'entorn del fenomen migratori a Catalunya: per què venien, quines eren les expectatives que tenien, les dificultats en que es trobaven, com es feia l'acollida, si hi havia reaccions contràries a l'arribada de persones immigrades per part de la població autòctona, a on anaven, de que treballaven, si venien amb fills o no, quina legislació hi havia en aquell moment, etc. Vam fer uns vuitanta capítols aquella primera temporada, intentant respondre aquestes preguntes, entre altres coses perquè no sabíem si hi hauria una segona temporada i volíem, si més no, atendre les necessitats que podia tenir l'audiència de TV3 en relació a aquest fenomen migratori. Però vam anar més enllà i vam fer una segona, una tercera, una quarta... portem vuit temporades.

Llavors, l'objectiu general del programa ha anat variant. Quan vam acabar de respondre a això vam veure com estàvem fent l'acollida i la integració i vam veure que la immigració no era un fet associat a una determinada àrea geogràfica, que podíem pensar a l'entorn de Barcelona o a les grans àrees metropolitanes de les capitals catalanes, sinó que era un fenomen estès per tot el territori i vam veure com des de les institucions però també des d'associacions i de persones particulars es feia aquesta acollida. Si ho estàvem fent bé, si no, les reaccions que hi havia per part de la població..., també una vegada més com era percebuda la immigració per part de la població autòctona i com la població immigrada se sentia acollida o no.

Després vam anar a buscar trajectòries, és a dir, explicar històries de vida, vam anar parlant de interculturalitat, d'expressions culturals, vam fer que aquestes persones que havien vingut a Catalunya ens opinessin sobre temes d'actualitat, de temes, diguem-ne, universals, en tàndems (diàlegs entre dues persones) i actualment estem parlant de multilingüisme, estem buscant persones que tenen

històries per explicar i també parlem de les llengües maternes que tenen. Qualsevol llengua diferent del català, el castellà i l'anglès ens serveix per acostar-nos a la realitat multilingüe de la Catalunya del 2011. És una resposta molt extensa, però no existeix un sol objectiu, perquè l'objectiu és donar a conèixer a l'audiència de TV3 el fenomen migratori i les seves causes i conseqüències a Catalunya.

2. Per qui està format l'equip de gravació que surt a camp? Les preguntes que fa “el periodista” i els plans que fa “el càmera” ténen un guió previ fixe o només orientatiu?

Normalment són equips mínims: dos redactors i un càmera que també fa de muntador i va amb un o altre redactor. L'equip del programa està format pel mínim de persones per treure dos programes cada setmana; si ens moguéssim únicament en un àmbit metropolità seria relativament fàcil, però un dia estem a Figueres i un altre a Ulldecona o a la Val d'Aran, això vol dir córrer amunt i avall el país per localitzar les persones. Nosaltres mateixos fem la producció, és a dir, el contacte amb les persones que seran protagonistes del programa. Cada vegada ens trobem amb més persones que veuen el programa i que volen ser protagonistes i ens ofereixen la seva història, però nosaltres hem de fer un treball de recerca. Tenim una persona de producció i una realitzadora a temps parcial, que no estan al 100% dedicats al programa, sinó que fan funcions molt específiques.

Nosaltres no anem a buscar un personatge amb una idea prefixada, perquè pensem que el que volem és descobrir, per tant no hi ha guió previ, no hi ha preguntes, hi ha contacte amb aquesta persona, amb aquest personatge, i una petició de que ens expliqui què fa en la seva vida, el que sí que li demanem és què podem gravar el dia que vinguem. Doncs ens diu, aquell dia faré això, faré allò, aniré aquí, aniré allà, he d'anar a buscar els nens a l'escola, comprar, preparar el dinar, a la tarda aniré a treballar... i nosaltres ens incorporem a la seva vida, gravem la seva quotidianitat i, si aquell dia plou i havíem pensat en passejar pel parc, doncs no podrà ser; hi anem a casa d'un amic que li prepara un té i allà tenen una conversa. Per tant, ens adaptem molt al que ens trobem. El mateix amb les preguntes. Nosaltres dialoguem, no fem entrevistes, i del diàleg surt la riquesa del que el personatge vol manifestar. Si vas amb un guió molt prefixat, el personatge tendeix a preparar-se les respostes. En funció del que m'expliqui aniré cap a un costat o cap un altre, la tendència és a deixar-ho tot molt obert. En la majoria dels casos surten molt bons reportatges d'aquesta manera, però alguna vegada també

fracassem, perquè hi ha gent que vol un guió per preparar-se les respostes, perquè de vegades el domini de la llengua no és bo i això fa que tinguin dificultats d'expressar-se. Per nosaltres no és tan important que s'expressin molt bé sinó que el que expliquin sigui interessant. Si hi ha problemes de llenguatge d'una persona que porta pocs anys a Catalunya, no s'expressa bé però en canvi el que diu és molt interessant, això passa pel damunt de la puresa de la llengua.

3. Quines idees van orientar la forma que aquest programa té a pantalla? Em refereixo a elements tècnics com la durada, escala i angulació, moviments càmera, veu en off, etc....

Això ho decidim entre l'equip quan comença cada temporada, mirem si volem fer un primer pla o obrim més en funció de la proximitat. Per exemple, quan hem parlat d'històries més personals hem anat a buscar un primeríssim pla o, per exemple, quan hem fet diàlegs, hem necessitat un moviment de càmera d'un personatge a l'altre; últimament fem servir unes rodetes damunt del tripod que ens permeten més mobilitat quan el personatge està parlant amb un personatge secundari. Tots aquests moviments de càmera els pactem amb la realitzadora del programa. Perquè cada temporada és diferent, té una durada diferent, té una intenció diferent, també la imatge canvia. Hem estat fent capítols de 3 minuts on practicament hi havia quatre recursos, algunes intervencions del personatge i la presentació del personatge per una veu en off, fins a capítols en que practicament no hi havia veu en off, capítols on han estat necessaris moviments de càmera com els travelings laterals o circulars i altres moments on has de reforçar la veu en off per explicar varies coses, perquè en el capítol passes d'un tema a un altre i has de reforçar amb explicacions del periodista. Tenim una sèrie de recursos sobre la taula i triem aquells que són més pràctics o més útils per explicar allò que volem explicar. Per tant, cada temporada jo presento una proposta, tant de continguts com formal i la pactem amb l'àrea de realització i amb la resta de l'equip que fa aportacions a aquesta proposta inicial que jo faig. Això s'aprova per part de la direcció d'informatius, la durada sobretot, perquè en els continguts no s'hi han posat mai, ens donen molta llibertat de creació i cada temporada decidim nosaltres practicament què fem i com ho fem.

4. Quines situacions i personatges s'hi presenten? Com es trien aquestes situacions i persones?

En les 8 temporades hem intentat que hi hagi varietat de procedències, varietat geogràfica (lloc on viuen o treballen), perquè es molt fàcil, ja que a l'àrea metropolitana de Barcelona hi viu la meitat o més de la població de Catalunya, buscar els protagonistes a Barcelona, Badalona, El Prat, Cornellà... però forcem anar a buscar personatges arreu del territori, que hi hagi paritat home/dona, edats, procedències i temàtiques, és a dir, intentem, i ho aconseguim, no repetir personatges, només ho hem fet en algun cas perquè hem volgut veure la trajectòria d'un personatge després d'uns anys, però el que intentem és trobar personatges nous que el que expliquin sigui diferent, no repetim mai dues històries, tot i que algunes s'hi assemblen, per exemple van haver èpoques que la manca de papers o les repatriacions eren temes de molta actualitat, o ara el tema de la crisi és constant, per tant hi ha històries que s'hi assemblen, però també n'hi ha temes, com l'educació dels fills, la preocupació per l'actualitat amb temes com l'educació o la sanitat o temes que passen en els seus països d'origen: desastres naturals, terratrèmols, huracans, tsunamis i les seves reaccions aquí, o per exemple crisis humanitàries, fams, sequeres, efectes del canvi climàtic sobre determinades zones del món; també guerres o conflictes que tenen conseqüències sobre les famílies o la part de la família que s'ha quedat allà. Busquem tots aquests elements i mirem que en una temporada, encara que tractem de la crisi, ara que hi ha crisi, ho toquis des de molts punts de vista diferents: la hipoteca, l'habitatge, la falta de feina, els ajuts socials, que ara n'hi ha menys que abans o la xenofòbia al voltant del repartiment dels pocs recursos que n'hi ha en l'àmbit dels serveis socials i el que provoca, com l'aprofitament per part d'alguns partits polítics que volen fer bandera contra la immigració... aquests elements ara són més d'actualitat, per tant son més habituals, i en temporades anteriors eren d'altres. El que intentem és això: paritat home-dona, repartiment geogràfic, que les històries i els personatges no es repeteixin i que en una temporada toquis una mica tot.

5. Com es fa la investigació i documentació prèvia? I qui la fa?

Nosaltres mateixos, aquí no hi ha més equip que nosaltres. Si alguna vegada necessitem que el departament de documentació ens busqui unes imatges concretes per reforçar, com ara per exemple qui hi ha hagut el tema del tsunami vàrem anar a veure un arquitecte japonès i vàrem demanar més informació audiovisual que no pas de contingut, que es troba més fàcilment. És una recerca que es pot fer molt fàcilment, perquè si parlem d'un conflicte o d'una catàstrofe

humanitària trobes molta informació per internet, en els mitjans de comunicació que hi ha a la xarxa. O en el departament de documentació de la casa demanes que et preparin un parell o tres d'articles de referència sobre el tema que estàs tractant. Però, com que moltes vegades tractes amb informació personal, la documentació prèvia no existeix sinó que el que fas es parlar amb el personatge, veure de que parlarem i, si tens dubtes, les expresses al personatge. Si el personatge t'està parlant de les dificultats que té per reagrupar la seva família, tu sí que et documentes sobre el reagrupament familiar, en aquest cas el que has de dir sobre el que diu la llei de reagrupament familiar, en vuit temporades ho has dit moltes vegades, per tant ja t'ho coneixes. Si ha canviat alguna cosa en el reglament d'estrangeria, llavors t'has de documentar, però aquesta és una feina que els que treballem en el programa la fem constantment. Estem molt vinculats amb la informació sobre migracions en general al món, sobre les migracions a Catalunya i, per tant, sobre la legislació al voltant i els canvis que es produeixen.

6. Com es decideix la posada en escena de les dades obtingudes a la investigació? Qui la decideix?

La cronologia d'una temporada sorgeix cap al març-abril de cada any, jo presento una proposta inicial a l'equip i a la direcció d'informatius. Aquesta proposta té aportacions de l'equip, i es presenta a un consell assessor que tenim des del començament del programa, format per tècnics, especialistes, gent de la universitat vinculada amb el fenomen migratori i que durant sis temporades ha estat la col·laboració que ha fet al programa la [Fundació Bofill](#) i que actualment és de la Universitat Pompeu Fabra a través de [GRITIM](#) (Grup de Recerca Interdisciplinari en Immigració). Aquest grup o consell assessor analitza la temporada quan la plantejgem i també ens fan propostes de temes i de formes de tractar aquests temes. A partir d'aquí, quan comença la temporada, la proposta teòrica s'ha de portar a la pràctica i llavors et pots trobar coses que no havies calculat, dificultats que has d'anar solucionant. Des del començament de temporada fins al final s'ha d'anar modulant, s'afina el contingut i la forma dels capítols. Aquest consell assessor, apart de fer propostes, al llarg de la temporada es dedica a analitzar capítol a capítol i ens els critiquen des del seu punt de vista, ens demanen perquè ho has fet així, ho podries haver fet d'aquesta altra manera, la utilització d'aquest llenguatge potser és excessivament paternalista o aquí podíeu haver fet això, ens dona alternatives; això ens ajuda perquè ens dona un altre punt de vista i un

feedback.

7. Quins són els principals elements sobre els quals aquesta posada en escena es construeix?

Nosaltres lluitem, des del començament, contra els estereotips i els tòpics, per tant el que vol el programa és que els elements que contingui cada capítol ajudin a desfer estereotips, tòpics i creences sobre la immigració, per exemple intentem demostrar que la immigració no és homogènia, que la gent no ve per les mateixes causes ni amb el mateix nivell de formació, la creença general és que la migració és formada per persones de poca preparació, que venen a cobrir feines manuals i amb molt poca especialització i, en realitat, d'aquest milió i mig de persones sí que n'hi ha una part han anat a treballar en feines com l'hostaleria, agricultura, construcció o servei domèstic, però això no determina que siguin persones que no tinguin carrera universitària, per exemple hi ha una part d'aquests sectors que acull persones que tenen un gran nivell de formació, però quan arriben al país no poden exercir de metges perquè han d'homologar els títols, per exemple. Llitem contra la creença de que la gent ve poc preparada, que la immigració ve a perjudicar o fer baixar el nivell d'escolarització, que els immigrants no paguen impostos o obtenen beneficis en funció del seu origen, etc. Llitem contra els rumors i el que perseguim és normalitzar la presència d'aquest milió i mig de persones al país. Aquests elements són recurrents en tots els capítols, el que passa és que no són explícits i no pretenem que ho siguin, ni son tesis doctorals sobre fenòmens migratoris, el que pretenen és arribar al gran públic d'una manera absolutament plana, no has de ser un especialista, ni tan sols has de ser partidari d'una societat multicultural ni de la interculturalitat.

8. Quina influència té TV3 sobre el programa i el seu procés de producció? Els recursos que hi destina són suficients i adequats?

TV3 aprova cadascuna de les temporades però no incideix sobre el contingut de cada capítol i ens dona llibertat per fer el producte. En termes generals, la direcció de TV3 veu en aquest programa, o en altres com *Karakia* o aquest programa que es fa en el 33, *D'aquí d'allà* elements que contribueixen, com a televisió pública que som, a un major coneixement de la societat en la que vivim i a ser facilitadors de la convivència i de l'intercanvi intercultural, d'experiències, de cultures, de llengües, de persones en l'àmbit que sigui, escolar, veïnal, cultural... i nosaltres hem de

contribuir a un major coneixement per una millor convivència. És un element clau, transversal, a la casa, que ens va fer en un moment determinat crear una comissió de la diversitat a TV3, per posar l'accent no només en programes com aquest sinó en la programació en general, perquè la programació en general tingui en compte que nosaltres som la televisió pública de tots els catalans, els d'origen i els nous. Els que porten quatre dies aquí però que tenen veïnatge català i se sentiran el que es vulguin sentir: catalans, espanyols o japonesos, però estan vivint a Catalunya, estan pagant aquesta televisió, la qual ha de tornar aquesta confiança que bona part de la població li deposita, perquè tenim el lideratge de les televisions a Catalunya, en forma de programació que els ajudi a entendre millor el món, i el món més proper, Catalunya, i aquesta diversitat que ara té Catalunya també l'hem d'explicar i hem de reconèixer l'aportació que aquest milió i mig de persones fa actualment a Catalunya, com reconèixer l'aportació que van fer les poblacions andaluses, extremenyas, gallegues i murcianes entre altres als anys 50, 60 i 70... i el que vindrà. Això és funció d'aquesta televisió.

Sempre podríem tenir més, però tenim els recursos mínims per fer una bona feina, treballem amb molt bon material tant humà com tècnic, allò que necessitem ho tenim.

9. Existeix alguna mena de col·laboració entre els col·lectius representats i l'equip tècnic del programa?

Al final acabes creant xarxes, i moltes de les persones que han participat al programa acaben sent facilitadors de contactes per altres personatges o informadors d'actes que de vegades no aprofitem pel programa, però que ho pot aprofitar per exemple un programa de música, o un programa de debat o d'entrevistes, o els informatius... per tant, el feedback és bo amb la gent que participa i amb les comunitats organitzades a partir d'entitats o associacions. Hi ha una correspondència molt bilateral, nosaltres demanem coses i ells ens ofereixen, busquem perfils de persones i ells ens ajuden, de vegades ens proposen, i cada vegada més; al començament ens havíem de buscar la vida molt i ara, cada vegada més, ens plouen propostes que parteixen d'associacions o de persones vinculades al camp migratori, com tècnics d'immigració, de nova ciutadania d'ajuntaments, de consells comarcals, de la secretaria d'immigració; la Direcció General d'Immigració també col·labora molt amb nosaltres, o gent que està fent treballs, tesis estudiant el fenomen migratori i personatges, que al final acaben sent

col·laboradors del programa, perquè jo penso que se senten ben representats, no així en altres programes, fins i tot programes d'aquesta mateixa casa en altres moments de la història on s'han sentit elements d'estudi antropològic i no pas ciutadans de Catalunya, potser amb menys drets, perquè no poden votar encara, però amb les mateixes dificultats i les mateixes esperances.

10. Quina és la definició de persona immigrant que fa servir el programa? S'hi prioritza algun col·lectiu per algun motiu en concret?

Nosaltres quan parlem del fenomen migratori parlem de la gent que ha deixat un territori i ha vingut a viure a Catalunya. Aquest territori, normalment, en les migracions modernes o contemporànies és un territori nou en el que aquest tipus de migració era molt testimonial fins a l'any 1999 i és, sobretot, extra-Unió Europea. Per tant aquí focalitzem molt en les migracions des d'altres continents o de fora de la Unió Europea, perquè de francesos, italians, anglesos i alemanys ja n'hi havia molts vivint a Catalunya, perquè les migracions espanyoles ja eren un fenomen prou conegut; en canvi, les migracions extracomunitàries i intercontinentals són molt noves i aquest es el fenomen on posem més accent o atenem més. I després no ens importa tant si les causes d'aquestes migracions són econòmiques, o perquè m'he enamorat de tu, o perquè he tingut ganes de venir aquí, o perquè jo vivia molt bé però els meus fills tenien poques expectatives perquè el país estava en una situació difícil i he pensat que aquí tindrien més oportunitats, o perquè he vingut a estudiar i m'he quedat aquí o, senzillament, perquè la gent sempre s'ha mogut i se seguirà movent. No ens importa això i per tant no busquem els migrants econòmics, per cert hi ha migrants econòmics de primeres necessitat i migrants econòmics que la seva multinacional els hi diu: has d'anar a treballar a Barcelona. No distingim entre allò que es diu immigrants i el gruix d'estrangers que viuen a Catalunya. Per nosaltres, tan immigrant és un enginyer alemany de la SEAT que ve a treballar aquí i, d'entrada, tindrà dificultats per expressar-se i per trobar habitatge, menys perquè té diners i segurament es podrà buscar un xaletet a Sant Cugat, i quan vagi a la immobiliària no tindrà les mateixes dificultats que una persona marroquina que no té feina ni ningú que l'avalii i que acabarà trobant un pis en un barri on hi hauran molts més immigrants d'aquella nacionalitat, i això tindrà una conseqüència sobre la gent que ja hi vivia abans, immigrants dels anys 50 i 60 i que no veuen bé la nova immigració. El fenomen és el mateix, però les conseqüències que té la migració d'una persona o d'una altra són diferents. La

nostra definició d'immigrant és qualsevol persona, posant l'accent en persones extracomunitàries, que han vingut a viure a Catalunya els últims deu anys. De finals del segle XX al començament del XXI és quan passa de ser una cosa pràcticament testimonial, 2-3%, al 16% actual, el que converteix el fenomen migratori en un fenomen de masses, té lloc en la última dècada.

11. Quina idea de integració vol transmetre el programa? Hi ha algun dispositiu per a transmetre aquest missatge?

Hi ha dues coses. Una és la preocupació general del país de que el milió i mig de persones que ha vingut a viure aquí faci seu el país, per tant la definició d'integració que el programa defensa i que defensa aquesta televisió com a model és el pas de les persones de fer-se seu el país, al nivell que vulguin, però en tot cas participant d'allò que estan vivint. No entenem que una persona s'ha mogut d'un país cap a un altre i entén que no ha canviat res. Han canviat coses, està vivint en un país que es diu Catalunya i això té unes conseqüències, unes positives i unes negatives, algunes oportunitats i algunes dificultats. Nosaltres no entenem la integració com assimilació, jo com a director del programa no entenc que quan parlem d'integració estem dient: tu has de ser com jo, no; tu tens la teva història, la teva voluntat de ser, la teva identitat, la teva cultura i llengua, però en tot cas hem de conviure i hem de veure com jo m'adapto a tu i tu t'adaptes a mi, perquè si no haguessis vingut, no hauria hagut aquesta trobada i no ens hauríem de plantejar que hem de viure junts, però estem aquí i viure junts vol dir un procés d'adaptació mútua que nosaltres en diem integració. Aquesta és la idea del programa, i cada vegada que algun personatge ha tingut interès en parlar de integració, nosaltres li hem donat l'oportunitat, sobretot alguns anys ha fet falta explicar exactament que volia dir integrar-se. Hi ha tantes opinions com persones, alguna persona entén que el procés d'integració vol dir assemblar-se el màxim que pugui als que ja hi havia abans aquí i oblidar-se la gent d'on ve i qui és i en altres casos és absolutament al contrari. Tot és molt respectable, en tot cas nosaltres defensem els mínims per conviure quan parlem d'integració, i altres persones poden defensar que cal un procés d'assimilació. Nosaltres no hem defensat mai integració com a sinònim d'assimilació, però si algú ha volgut opinar al programa defensant aquest punt de vista també li hem respectat.

12. Quina idea del paper de les persones immigrants a la societat

vol transmetre el programa? Hi ha algun dispositiu per a transmetre aquest missatge?

Nosaltres el que pretenem és presentar a les persones tal com viuen, per tant, en cap cas es tracta de fer ficció. Si una persona vol dir que se sent bé aquí, ho diu, i si una altra ha passat per dificultats, patit xenofòbia o racisme en algun àmbit de la seva vida quotidiana, doncs aquí té l'oportunitat d'expressar-ho. Nosaltres no intentem retratar un immigrant ideal, intentem ser el reflex de la societat, posant l'accent en aquesta arribada de persones d'arreu del món i la seva complexitat. No és que atorguem un paper determinat a l'immigrant en el nostre programa ni en en la resta de programes de la tele. És un ciutadà més, que té unes dificultats afegides en relació als que ja hi eren, que és que segurament han de buscar feina, que han d'escolaritzar els seus fills, i els seus fills estaven escolaritzats en una altra llengua segur, ja que, a menys que vinguin d'Andorra, no parlen català, i això és una dificultat per ells, per entendre com funciona aquest país; què és un C.A.P. i com es baixen les escombraries, que s'han de reciclar si vols fer-ho bé. De coses molt bàsiques fins a coses més complexes com temes d'identitat o pertinença. Nosaltres no determinem quin ha de ser el paper de l'immigrant a Catalunya, en tot cas ensenyem qui és amb tota la seva complexitat, sense amagar les dificultats que hi ha però també parlant de les oportunitats que tenen, i nosaltres, els que ja érem aquí, tenim, tenint en compte que nosaltres no utilitzem mai l'*ells* i el *nosaltres*, ara t'ho he dit expresament perquè vegis que faig aquest distintiu quan normalment no ho fem mai perquè entenem que només podem parlar de nosaltres, que és tothom. Utilitzem un llenguatge inclusiu, els personatges de vegades podem parlar de nosaltres i els altres, però nosaltres mai, ni generalitzem tampoc; hi ha una sèrie de coses bàsiques que té a veure amb el codi deontològic del periodisme i, en tot cas, amb la professionalitat i les bones pràctiques, no ens inventem res aquí.

13. Quines són les influències d'aquest programa? Hi ha algun programa, pel·lícula, etc. que hagi estat una referència o inspiració?

El 2004 se'm demana que faci aquest programa: "en 3 minuts explica la vida d'una persona." . És molt complexe, en 3 o en 6 minuts...

T'ho van encarregar, llavors...

Si, la direcció que hi havia l'any 2004, el Paco Escibano i en Jordi Sánchez, que era director de la fundació Bofill, parlen de la necessitat que hi hagi un programa

més enllà del *Karakia*, que feia 2 anys que funcionava i que era més antropològic, que posés més l'accent en les qüestions socials, les causes i conseqüències dels processos migratoris i que ensenyés com el país estava canviant a través d'un programa curt, petit. Et diuen, en 3 minuts fes el que vulguis. I en tres minuts, en quatre i ara en sis hem fet el que hem pogut, estirant més el braç que la màniga cada temporada, intentant aprofundir més, però en 3 o 6 minuts aprofundeixes molt poc. L'únic que fem són petits apunts, petites històries de vida que pretenen acostar la realitat amb noms i cognoms, amb cares, amb pell, a les persones que t'estan mirant. Quan t'encarreguen això, jo tinc clar que el programa ha de servir per lluitar contra les creences generalitzades, per evitar les generalitzacions, per utilitzar un llenguatge que influeixi sobre altres programes de la casa. I una mica d'aquest programa, de *Karakia* i d'*Un lloc estrany* neix la Comissió de la Diversitat de TV3, que ara ha programat aquesta sèrie de programes *D'Aquí d'allà*, i neix formació als professionals de la casa sobre interculturalitat, és a dir, neixen una sèrie d'accions encaminades a fer millor la nostra feina, perquè si estem utilitzant un llenguatge excloent o poc adequat, si estem dient nouvingut a una persona que porta 10 anys a Catalunya, doncs no és que la paraula sigui pejorativa, és que no es adequada. Anar treballant aquests temes a nivell de llenguatge, hem influït en el llibre d'estil de la casa i en el manual, i la nostra influència més enllà de la casa en altres programes i en ajudar en la creació d'aquesta comissió de la diversitat i en els programes que després han sortit i les accions que s'han fet des d'aquesta comissió, jo crec que de cara enfora ha influït també amb una manera de fer, per exemple a l'altra cadena pública, que no s'havia plantejat això, en veure'ns a nosaltres segurament es va plantejar que havien de fer alguna cosa i va néixer *Els nous catalans* a Televisió Espanyola, després *Babel* i ara *Destino España*. Com a director del programa he hagut d'intervenir en debats, taules rodones, congressos, jornades, no només a Catalunya sinó a Espanya i a altres països d'Europa, quan he anat a explicar l'experiència l'han vist com a molt positiva i ha acabat influïnt en la creació de comissions de la diversitat en els seus mitjans o en fòrums de debat de periodistes sobre el tractament que es fa de la informació sobre la immigració o la diversitat, o en programes específics en ràdio o televisió. Som un programa petit però amb una trajectòria ja llarga que ha acabat influïnt sobre altres mitjans. I més enllà d'això, en la població en general esperem haver influït positivament en la percepció que la població té sobre la immigració, que ha canviat cap a positiu. Això no ho saps mesurar mai, però si hem pogut aportar més claredat sobre el fenomen

migratori, mes comprensió cap aquest fenomen, universal i històric; com una oportunitat més que com una dificultat, un repte i una cosa positiva, hem aconseguit el que preteníem.

Llavors no hi havia un referent, era una cosa que es va anar creant...

Al 2004, quan em van encarregar això, vaig mirar-me que hi havia. Vaig trobar a Itàlia un programa que es deia *Un mondo a colori*, vaig trobar a Quebec un programa que es deia *D'ici et d'ailleurs* i a Andalusia hi havia el primer programa que hi havia sobre el tractament d'immigració que es deia *Andalucía sin fronteras*. Em va servir per saber que existien programes sobre immigració, però vam anar a un model propi, perquè jo crec que TV3 i els seus programes marquen més la pauta que no pas són inspirats en altres programes; hi ha fórmules que existeixen a Estats Units o a la BBC, la RAI o a televisions d'altres països que s'acaben portant i adaptant al mercat català, però aquí hem estat molt iniciadors de programes, per tant el *model Tot un món* -programa petit, retrat d'una persona-... no era cap el *D'ici d'ailleurs* ni el d'*Un mondo a colori* ni el d'*Andalucía sin fronteras*. En vaig veure d'altres que van arribar després, però el programa ja estava en marxa i en tot cas em va servir més per saber que s'estava fent en aquell moment al món que no pas per inspirar-me.

14. **Creus que els prejudicis i estereotips es poden superar amb imatges positives i evitant ensenyar conflictes?**

Si només ensenyes a immigrants als telenotícies vinculats a conflictes, a delinqüència o a estadístiques, estàs ensenyant una part de la realitat. Si només ensenyes imatges boniques, immigrants molt integrats, vull dir que han fet un procés d'adaptació al país i se senten molt acollits i molt estimats pels seus veïns i companys de feina, estàs ensenyant una altra part de la realitat. Jo crec que el nostre programa, i potser més el nostre que el Karakia, que no entra en qüestions de conflicte, ensenya una mica tot, una part i l'altra, però posa l'accent en les aportacions, en la integració i la participació més que en l'aïllament, en les imatges de convivència més que en les de conflicte, però hem parlat de conflicte i hem parlat de falta de convivència, de falta d'integració, de xenofòbia, racisme, de les dificultats de trobar feina o pis, de reagrupar la família, d'arribar al país o de quedar s'hi, perquè son realitats. Però com que els informatius posen més l'accent en qüestions que son notícia, en general no bones notícies sinó més aviat dolentes,

doncs nosaltres hem de *compensar*¹ per dir-ho d'alguna manera, no dic que existim per compensar, però les nostres imatges ajuden a completar aquesta visió de conjunt de les migracions a Catalunya. El nostre programa no fa bonisme, no nega la realitat i fa que tot és genial, espectacular i què bons que som els catalans i els immigrants que bonics que són i tot plegat, no està dient: allunyem-nos de la realitat; però tampoc està buscant l'actualitat i sobretot vincular immigració a delinqüència, a conflicte i a dificultats.

15. Quines són les majors dificultats amb que es troba la realització d'aquest programa?

Doncs en saber quins temes encara no hem tocat, perquè quan portes 550 capítols tens por de repetir-te una mica i, segurament, si ara mires 500 capítols de cop veuràs que s'assemblen les persones, els temes que parlem, perquè els hem tocat del dret i del revés; més que dificultats per trobar personatges, que n'hi ha molts i molt interessants perquè cada persona és un món i, per tant, a *Tot un món* tenen cabuda, és de trobar temes que no s'hagin tractat encara, aquesta és la principal dificultat. Aquest any posem l'accent en les llengües que parlen i anem a busca molt en funció d'això, però també de la història que expliquen o de l'opinió que tenen; si és una opinió rica, t'enriqueix com a persona mirar una altra persona que està explicant-te el valor que té el temps per ell i la diferència del valor del temps a l'Àfrica o a Europa o el poc valor que nosaltres donem en les societats contemporànies occidentals a la gent gran o a la vellesa i en canvi el molt valor que es dona en altres societats. Trobar aquestes opinions i trobar-ne de noves és el nostre principal repte i la principal dificultat, perquè n'hi ha moltes opinions, històries i experiències i no ens volem perdre cap, perquè ens fan reflexionar i aquest és el motiu del programa, reflexionar una miqueta sobre el món que vivim.

16. Hi ha alguna política de gènere que orienti el programa? M'has dit que hi ha una política de gènere, de paritat. Malgrat això, quan he vist els programes del 2009 i els he estat comptant i etiquetant en una base de dades, surt que hi ha més homes que dones, a raó d'un quaranta-i-tant per cent per un vint-i-sis per cent...

Podria ser aquell any, potser un altre any és més paritari, depèn. estadísticament no sé si hi ha més homes que dones, també et diré que hi ha molts col·lectius que

---

1 Èmfasi seva.

les dones no volen aparèixer al programa; per exemple i sense voler anomenar a cap col·lectiu en concret, determinats col·lectius, com dones paquistaneses i marroquines, tens més dificultats depenent de si venen de llocs més rurals o de determinades tradicions, no volen aparèixer ni fotografiades ni gravades. De vegades trobes en un context familiar que el home és més protagonista que la dona, de cara al programa potser voldries parlar més amb la dona i és l'home qui acaba protagonitzant el capítol. A nivell de l'any 2009 pot ser que fos això, si mires el 2008 potser era diferent, estadísticament nosaltres ho tenim calculat, però ara no ho recordo, en tot cas si t'interessa la dada ja t'ho puc dir, vam estudiar 6 temporades, capítol a capítol, per procedència, àrea geogràfica, home-dona... ho tenim comptabilitzat i anava bastant cap a la paritat, potser anava un 6 a 4...

En aquest sentit, com treballa això des del gènere tenia l'etiqueta d'homosexual i no surt de manera manifesta...

Si, si. Vam anar a un casament homosexual, hem parlat amb homosexuals perseguits als seus països d'origen que han emigrat per poder viure la seva homosexualitat de manera normal, hi ha molts protagonistes homosexuals o lesbianes però que el capítol va d'una altra cosa, no vaig a demanar-li si és del Barça o de l'Espanyol si el capítol no va d'això, ni li vaig a demanar si li agraden els macarrons o si és vegetariana si el capítol no va de vegetarianisme, ni li demanaré si és homosexual o heterosexual si el capítol no va d'allò, però hem fet alguns capítols que parlaven específicament de migracions que tenen a veure amb poder viure la pròpia sexualitat de manera lliure, persones que als seus països d'origen havien estat perseguits o maltractats per la seva sexualitat, com també hem parlat de pràctiques com l'ablació del clítoris o de qüestions de masclisme o de persecucions polítiques o de refugiats, de vegades hem anat a buscar persones que eren refugiades d'algun conflicte, d'alguna guerra o de persecucions polítiques o religioses o sexuals però en aquest capítol parlàvem d'una altra cosa i per tant no posàvem l'accent en que eren refugiats.

ENTREVISTA II

Nom: Josep Mulet

Programa: Karakia

Càrrec: guionista, director i realitzador

1. Quin és l'objectiu principal del programa?

L'objectiu principal és acostar l'espectador del canal a les diferents cultures que conviuen al seu voltant. La idea sempre ha estat fer-ho d'una forma amable i positiva, a través de la cuina com a excusa i amb la intenció de generar empatia. Com s'explica a la web del programa: "Ens hem acostumat a rebutjar les diferències que hi ha entre nosaltres quan el que hauríem de fer és aprendre'n coses i fruit-ne". (<http://www.tv3.cat/karakia/programa>)

2. Per qui està format l'equip de gravació que surt a camp? Les preguntes que fa "el periodista" i els plans que fa "el càmera" ténen un guió previ fixe o només orientatiu?

L'equip de rodatge és mínim i el formen dues persones, el guionista i el càmera. La major part de les gravacions es fan en espais reduïts, com pot ser una cuina. La participació d'altres persones al rodatge (tècnic de so, realitzador, productor...) és inoperant i pràcticament inviable.

No existeix guió previ. L'argument narratiu es va construir a mida que avança el rodatge. En tot cas, hi ha una previsió de localitzacions i dels possibles plats a cuinar que sorgeixen d'una reunió prèvia amb el protagonista. Pel que fa a les imatges, segueixen l'estil habitual, marcat pel realitzador del programa, però s'adapten a les circumstàncies de cada gravació.

3. Quines idees van orientar la forma que aquest programa té a pantalla? Em refereixo a elements tècnics com la durada, escala i angulació, moviments càmera, veu en off, etc....

La durada la determina direcció de programes en funció de la seva disponibilitat de graella. El treball pròpiament de realització no s'ha volgut inspirar en cap idea en concret, en tot cas, la pretensió era que la informació audiovisual arribés a l'espectador sense distorsions d'efectes i sense cap predomini de la informació visual sobre la informació dels continguts. En aquest sentit el treball visual ha volgut ser clàssic, més proper als informatius que no a altres programes d'àmbit cultural on els recursos i les estratègies visuals són més evidents. Amb la veu en off buscàvem una sonoritat clara, capaç de pronunciar adequadament moltes de les paraules que hi surten d'altres idiomes i que transmetés alhora calidesa i objectivitat.

4. Quines situacions i personatges s'hi presenten? Com es trien aquestes situacions i persones?

Com deia abans, la majoria de situacions es pacten de forma prèvia amb el protagonista: visita als mercats, botigues, activitat professional... és a dir, totes aquelles seqüències complementàries al treball pròpiament gastronòmic. Més enllà d'aquesta "escaleta" també sorgeixen moltes situacions "noves" propiciades per accions o comentaris que s'incorporen al guió de forma improvisada i que agafen forma a l'hora del muntatge. Pel que fa a les persones que hi surten, als protagonistes, no es busquen perfils massa concrets. En tot cas, que representin les diferents cultures que conviuen a Catalunya i sobretot, que tinguin ganes d'explicar-nos-les. El que sí puc afegir és que és més fàcil trobar dones participants que homes, ja que probablement els rols pel que fa al repartiment de tasques es similar al d'aquí en altres cultures i és més fàcil trobar disponibilitat per cuinar en les dones que en els homes. Tot i això, és en l'anomenada "immigració econòmica" on hem trobat més homes disposats a cuinar (principalment en el cas d'homes que han arribat sols a Catalunya, d'origen paquistanès o magrebí, per exemple).

5. Com es fa la investigació i documentació prèvia? I qui la fa?

En aquest programa hi ha poca documentació prèvia, ja que la major part del contingut és una aportació del protagonista. El que sí que hi ha és molta recerca i documentació posterior per verificar i ampliar les dades recollides durant el rodatge. Tant la prèvia com l'altra la fan els guionistes.

6. Com es decideix la posada en escena de les dades obtingudes a la investigació? Qui la decideix?

La posada en escena de les poques dades prèvies la decideix habitualment el guionista, ja que és qui disposa de major visió sobre el "discurs global" que s'està produint. Altres vegades, en funció de les condicions de gravació, pot ser el càmera qui suggereixi la posada en escena.

7. Quins són els principals elements sobre els quals aquesta posada en escena es construeix?

En general, es prioritza la simplificació d'elements participatius i la senzillesa de la posada en escena.

8. Quina influència té TV3 sobre el programa i el seu procés de producció? Els recursos que hi destina són suficients i adequats?

Caldria saber què es vol dir amb “TV3”, ja que tots en formem part. No pertanyem a cap productora aliena a l’empresa. Ara bé, si et refereixes a la direcció del canal 33 on s’emet el programa i a la direcció de programes de tot TVC, la influència és evident, ja que el programa sovint forma part de la seva graella de *prime time*. D’altra banda, si el que preguntes és si direcció ens marca la forma de treballar t’he de dir que des de l’inici del programa, al 2001, sempre hi hagut per part de la direcció una confiança manifesta en el producte i no ha interferit mai en el procés de producció. Els recursos són els adequats pel producte que s’emet actualment.

9. Existeix alguna mena de col·laboració entre els col·lectius representats i l’equip tècnic del programa?

Evidentment: tota la col·laboració que cal que hi hagi entre equip i protagonistes per aconseguir un producte que satisfaci ambdues parts.

10. Quina és la definició de persona immigrant que fa servir el programa? S’hi prioritza algun col·lectiu per algun motiu en concret?

Immigrant és només un terme demogràfic i certament discriminador, ja que sembla “separar” aquestes persones de la resta que viuen en un mateix entorn social. Fa temps que no el fem servir. Al cap de poc de començar a emetre ens vam adonar que com a definició no sempre era ben entesa i podia crear distància amb l’espectador. Vam adoptar de seguida el terme “nouvingut” i des de fa uns anys, parlem bàsicament de “veïns”. “Veïns originaris de...” seria la definició que més ens agrada. Tampoc faríem servir la paraula col·lectiu, ja que aquest terme també comporta alguna mena de “separació” de la resta. Ens agrada parlar de persones, i totes tenen cabuda al programa.

11. Quina idea de integració vol transmetre el programa? Hi ha algun dispositiu per a transmetre aquest missatge?

Més que amb veïns acabats d’arribar el programa contacta amb persones que portin uns anys aquí, que coneguin prou bé la cultura catalana i si pot ser que parlin el català. D’aquesta forma, ens poden explicar les coses a través de la “doble” cultura. La possibilitat de comparar una i altra cultura permet al protagonista oferir

un discurs molt més ric amb matisos. No hem d'oblidar que l'objectiu principal del programa és acostar-se a les diferents cultures que conviuen amb nosaltres. Com menys distància hi hagi entre espectador i protagonista, més efectiva serà aquesta comunicació.

12. Quina idea del paper de les persones immigrants a la societat vol transmetre el programa? Hi ha algun dispositiu per a transmetre aquest missatge?

En tant que veïns, les persones originàries d'altres cultures tenen un paper a la societat tan important com les persones que per naixement es puguin sentir més pròximes a la cultura local.

13. Quines són les influències d'aquest programa? Hi ha algun programa, pel·lícula, etc. que hagi estat una referència o inspiració?

No hi ha influències directes. Podem dir que el programa, com a eina divulgadora, va ser pioner en el tractament de la diversitat cultural.

14. Creus que els prejudicis i estereotips es poden superar amb imatges positives i evitant ensenyar conflictes?

Certament. La prova de tot això és el mateix *Karakia*, que va apostar des del primer moment per oferir una imatge amable de les altres cultures evitant confrontacions i debats d'opinió.

15. Quines són les majors dificultats amb que es troba la realització d'aquest programa?

Hi ha poques dificultats, ja que tothom entén el paper integrador del programa i la seva tasca com a divulgador cultural. En tot cas, serien dificultats menors i en el terreny de la producció del capítol, com ara el fet d'ajustar calendaris de rodatge.

16. Hi ha alguna política de gènere que orienti el programa?

Cap en concret. Tampoc hem rebut indicacions al respecte.

Annexos II

El present annex té per finalitat donar a conèixer algunes informacions que han estat citades de manera més superficial al cos del text amb la finalitat de facilitar la seva lectura. Així, com al capítol 7.2. s'ha mencionat només les nacionalitats més recurrents entre les protagonistes, en aquest annex es presenten les dades relatives a totes les nacionalitats en tots els anys analitzats.

D'altra banda, com que encara poden haver quedat dubtes respecte a les fitxes de recerca, es presenta un model de fitxa complimentada. És a dir, al llarg del cos de text s'ha presentat tant la fitxa sencera com a desglosada, així que aquesta darrera mostra és només per a tal de deixar aquest tema completament aclarit. Malgrat que podria ser interessant reproduir les dades de la base de dades en la seva integritat, aquesta hipòtesi ha estat descartada per la gran quantitat de pàgines (531) necessàries per a tal.

Respecte a les nacionalitats, la següent taula presenta les dades relatives a l'origen de les protagonistes a l'any 2008:

Nacionalitat	Nombre d'episodis segons el sexe de la protagonista		
	Home	Dona	Total
Alemana	0	1	1
Algèria	1	3	4
Anglaterra	1	0	1
Argentina	1	1	2
Armènia	0	1	1
Austràlia	1	0	1
Autòctona, no especificada	6	2	8
Benin	0	1	1
Bielorrússia	0	1	1
Bolívia	0	1	1
Bulgària	0	1	1
Burkina Faso	0	1	1
Camerún	1	0	1
Canadá	0	2	2
Colòmbia	0	2	2
Cuba	1	0	1
Egipte	0	1	1

Equador	0	3	3
Escòcia	0	1	1
Eslovàquia	0	1	1
Filipines	0	1	1
Gàmbia	1	1	2
Guatemala	0	1	1
Guinea	1	0	1
Índia	1	1	2
Irak	0	2	2
Israel	0	1	1
Itàlia	0	0	0
Iugoslàvia	1	0	1
Japó	0	0	0
Mali	0	1	1
Marroc	5	7	12
Martinica	0	1	1
Mèxic	1	0	1
Múltiples	2	2	4
No esmentada	2	7	4
Panamà	0	0	0
Paquistán	1	0	1
República Dominicana	0	2	2
Romania	2	3	5
Rússia	0	0	0
Senegal	2	1	3
Sèrbia	0	1	1
Suïssa	0	2	2
Tailàndia	0	0	0
Togo	1	0	1
Tunis	1	0	1
Ucraïna	0	2	2
Uruguai	0	2	2
Veneçuela	0	1	1
Xile	1	1	1
Xina	0	2	2
Total	34	65	99

La següent taula presenta les dades relatives a la nacionalitat de les protagonistes

a l'any 2009:

Nacionalitat	Nombre d'episodis segons el sexe de la protagonista		
	Home	Dona	Total
Argentina	4	2	6
Autòctona, no especificada	6	5	11
Bolívia	0	3	3
Brasil	2	0	2
Bulgària	0	1	1
Camerún	1	0	1
Colòmbia	0	1	1
Corea	1	0	1
França	0	1	1
Gàmbia	0	1	1
Grècia	1	0	1
Índia	1	1	2
Itàlia	0	1	1
Iugoslàvia	1	0	1
Japó	1	1	2
Marroc	6	7	13
Mèxic	1	0	1
Múltiples	3	3	6
No esmentada	5	2	7
Nova Zelanda	1	0	1
Panamà	0	1	1
Paquistán	1	0	1
Perú	2	0	2
República Dominicana	1	0	1
Romania	2	0	2
Rússia	0	1	1
Senegal	2	3	5
Síria	1	0	1
Tailàndia	0	1	1
Tibet	1	0	1
Ucraïna	0	1	1
Uruguai	2	0	2

Veneçuela	0	1	1
Xile	0	1	1
Xina	2	6	8
Total	48	44	92

La següent taula presenta les dades relatives a la nacionalitat de les protagonistes a l'any 2010:

Nacionalitat	Nombre d'episodis segons el sexe de la protagonista		
	Home	Dona	Total
Afganistan	1	1	2
Alemanya	1	0	1
Anglaterra	1	0	1
Argentina	0	1	1
Armènia	0	1	1
Autòctona, no especificada	3	2	4
Benin	0	1	1
Bielorrússia	0	1	1
Bolívia	0	2	2
Bòsnia	0	1	1
Brasil	0	2	2
Bulgària	0	1	1
Cambodja	1	0	1
Camerún	1	0	1
Colòmbia	8	13	21
Congo	1	0	1
Corea del Sud	1	1	2
Costa d'Ivori	1	0	1
Cuba	0	1	1
Equador	7	14	21
Estats Units	1	0	1
Filipines	0	1	1
França	1	0	1
Gàmbia	2	0	2
Grècia	1	0	1
Guinea Bissau	1	0	1
Holanda	0	1	1

Hongria	0	1	1
Índia	1	0	1
Iran	0	1	1
Irlanda	1	0	1
Jamaica	0	1	1
Japó	1	1	2
Jueus	1	0	1
Kazhakstan	0	1	1
Luxemburg	0	1	1
Marroc	18	15	33
Martinica	1	0	1
Mauritània	1	0	1
Mèxic	1	2	3
Moldàvia	0	1	1
Nepal	1	0	1
No esmentada	8	4	12
Països baixos	1	0	1
Palestina	1	0	1
Panamà	0	1	1
Paquistán	2	1	3
Paraguai	0	1	1
Polònia	0	1	1
Rússia	0	1	1
Sàhara	0	1	1
Senegal	3	0	3
Tibet	1	0	1
Turquia	2	0	2
Txèquia	1	0	1
Ucraïna	0	1	1
Uruguai	1	1	2
Veneçuela	0	1	1
Xile	1	0	1
Xina	5	16	21
Total	84	97	180

La següent taula presenta les dades relatives a la nacionalitat de les protagonistes a l'any 2011:

Nacionalitat	Nombre d'episodis segons el sexe de la protagonista		
	Home	Dona	Total
Afeganistan	1	0	1
Alemanya	0	1	1
Argentina	11	9	20
Armènia	0	1	1
Austria	0	1	1
Autòctona, no especificada	1	2	3
Bolívia	5	10	15
Bòsnia	1	0	1
Bulgària	0	1	1
Camerún	0	2	2
Colòmbia	0	2	2
Corea del Sud	0	1	1
Cuba	0	1	1
Darfur	1	0	1
Dinamarca	1	0	1
Egipte	1	0	1
Equador	0	2	2
Filipines	1	0	1
França	0	1	1
Gàmbia	0	1	1
Ghana	2	0	2
Guinea Bissau	1	0	1
Haití	1	0	1
Índia	3	1	4
Itàlia	0	2	2
Jamaica	0	1	1
Japó	1	1	2
Marroc	3	2	5
Mèxic	0	1	1
Moldàvia	0	1	1
Múltiples	0	4	4
Nativa americana	0	1	1
Nigèria	1	0	1

No esmentada	2	1	3
Paquistán	7	7	14
Perú	7	14	21
República Dominicana	0	2	2
Romania	7	12	19
Ruanda	1	0	1
Rússia	1	0	1
Senegal	3	1	4
Síria	1	0	1
Sudan	1	0	1
Suècia	0	1	1
Turquia	1	0	1
Uruguai	1	0	1
Veneçuela	1	0	1
Xile	0	2	2
Xina	1	2	3
Total	70	90	160

A més, en les pàgines següents es reproduïx una de les fitxes de recerca complimentades amb les dades dels episodis visionats. La fitxa en qüestió pertany a l'episodi *Alina, de Romania a Lloret de Mar*, de *Notòpic*, emès el 2008.